

STATSMINISTERENS KONTOR

Rapport

Flertallsregjeringens statusrapport

Soria Moria-erklæringen - tre år etter

Oktober 2008

STATSMINISTERENS KONTOR

Rapport

Flertallsregjeringens statusrapport

Soria Moria-erklæringen - tre år etter

Oktober 2008

Innhold:

KAPITTEL 1. NY RETNING FOR NORGE	7
Viktige steg på vegen mot Soria Moria	9
KAPITTEL 2. INTERNASJONAL POLITIKK	28
En aktiv nordområdepolitikk	29
En mer offensiv Europapolitikk	37
Fred, forsoning og nedrustning, og et styrket FN	44
Utviklingspolitikk og menneskerettigheter	52
Forsvar og sikkerhet	63
Handel	75
KAPITTEL 3. DEN ØKONOMISKE POLITIKKEN	80
Flere i jobb – høy lønnsvekst	80
Bedre fordeling	81
Satsing på fellesoppgaver	81
Renta har økt, men ikke mer enn inntektene	81
Hvordan har vi klart dette?	82
Bærekraftig utvikling	82
Skatte- og avgiftspolitikken	84
KAPITTEL 4. NÆRINGSPOLITIKK	95
Fiskeri- og havbrukspolitik	102
Industri	114
Landbruk	117
Skipsfart	126
Reiseliv	130
Eierskap	131

KAPITTEL 5. SAMFERDSEL	135
Gode veger i hele landet	136
En framtidrettet kollektivtrafikk	140
Økt satsing på jernbane	143
Sjøvegen – en viktig del av transportpolitikken	146
Et godt flytilbud	149
Posttjenester i hele landet	150
Digital allemannsrett	151
KAPITTEL 6. FOLKESTYRE, LOKALSAMFUNN OG REGIONALPOLITIKK	154
Folkestyre	154
Åpenhet, offentlighet, ytringsfrihet og personvern	155
Lokaldemokrati	155
Lokalsamfunn og regionalpolitikk	157
Kommuner og regioner	157
Kommuneøkonomi	158
By og land	159
KAPITTEL 7. ET ARBEIDSLIV MED Plass TIL ALLE	165
Arbeidstakerrettigheter	169
Sosial dumping	172
KAPITTEL 8. SOSIALPOLITIKK	175
Ny arbeids- og velferdsforvaltning	179
Boligpolitikk	179
Habiliterings- og behandlingstiltak for rusmiddelavhengige	183
KAPITTEL 9. HELSE OG OMSORG	186
Helsetjenester	187

Psykisk helse	196
Tannhelse	198
Bioteknologi	199
Eldre	199
Folketrygd og pensjon	201
KAPITTEL 10. BARN, UTDANNING OG FORSKNING	203
Barnehager og kontantstøtte	203
Fødselspermisjon	205
Barnevern	206
Kvalitet og mangfold i fellesskolen	209
Etter- og videreutdanning	218
Høyere utdanning	219
Forskning	223
KAPITTEL 11: FORNYELSE OG UTVIKLING AV OFFENTLIG SEKTOR	227
Forbrukerpolitikk	232
KAPITTEL 12: NORGE SOM MILJØNASJON	234
Klima	235
Vassdrag	241
Friluftsliv og naturmangfold	243
Miljøvern i hverdagen	250
Miljøgifter og atomavfall	252
Kulturminner	254
KAPITTEL 13: ENERGIPOLITIKK	257
Energiforsyning	258
Ny fornybar energi	260

Vannbåren varme og ENØK	262
Innenlands bruk av naturgass	263
Olje- og gassvirksomheten	264
KAPITTEL 14: KULTURPOLITIKK	268
Kunst- og kulturpolitikk	268
Språk, litteratur og media	272
En ny og helhetlig frivillighetspolitikk	275
Idrett og friluftsliv	280
KAPITTEL 15: LIKESTILLING	282
Urfolk og nasjonale minoriteter	282
Nasjonale minoriteter	284
Likestilling mellom kjønnene	284
Personer med nedsatt funksjonsevne	286
Homofiles rettigheter	290
KAPITTEL 16: KRIMINALPOLITIKK	292
Forebygging	292
Politiet	294
Domstolene	298
Kriminalomsorg	300
Vold og overgrep	306
Samfunnssikkerhet	310
Tomtefestelov	314
KAPITTEL 17: INNVANDRING OG INTEGRERING	315
Behandlingen av asylsøknader/hensynet til mindreårige asylsøkere	316
Inkludering og deltakelse	320

Om rapporten: Denne rapporten er basert på Soria Moria-erklæringen, men inkluderer også noen viktige tiltak og satsinger som ikke er direkte omtalt i Soria Moria-erklæringen. Rapporten omtaler hva regjeringen har levert i løpet av de tre første årene samt status på de gjenværende punktene.

Kapittel 1. Ny retning for Norge

Vi gikk til valg sammen for å gi Norge en ny retning. Vi lovet å skape mer rettferdig fordeling. Vi lovet å sette en stopper for privatisering av skole og velferd. Vi lovet å satse på fellesskapet framfor store kutt i skattene. Vi lovet å satse i hele landet. Det har vi gjort.

Norge er på riktig vei. Landet har fått en ny kurs. Vi har kommet langt. Arbeidsledigheten er halvert. Den har ikke vært lavere på over 20 år. Aldri har flere vært i arbeid. Aldri har flere fått barnehageplass. Vi kommer til å nå målet om full barnehagedekning. Norske kommuner har fått over 28 milliarder kroner mer til å løse viktige oppgaver som eldreomsorg og skole. Aldri har det vært flere ansatte i omsorgssektoren. Vi vil styrke kvaliteten på behandlingen til pasientene og sørge for at enda flere kan få behandling ved sykehusene våre. Samhandlingen mellom sykehusene og resten av helsevesenet skal reformeres.

Men vi vil videre. Vi kan gjøre det enda bedre. Fortsatt er det mer å gjøre. Noen faller fortsatt utenfor. Noen elever har problemer med lesing og skriving. Ikke alle får den behandlingen og omsorgen de skal ha.

Vi vil at alle skal være med. Vi vil fortsette å fornye Norge gjennom å utvikle den norske modellen. Alle skal ha like muligheter til å utvikle seg og utnytte sine evner. De som trenger hjelp fra fellesskapet, skal få det. Gjennom sterke fellesskap skaper vi virkelig frihet for den enkelte. Et velutviklet og sterkt velferdssamfunn er den beste grunnmuren enkeltmenneskene kan bygge sine egne liv på. Vi vil fortsette å bekjempe fattigdom gjennom styrket rusomsorg, bedre bostøtteordninger og kvalifisering av dem som står utenfor arbeidslivet.

Vi vil fortsatt legge til rette for verdiskaping og framtidsrettede arbeidsplasser over hele landet. Satsingen på nordområdene blir ytterligere styrket. Vi legger til rette for et levende landbruk i alle deler av landet. Vi har sikret offentlig eierskap til den viktige vannkraften for kommende generasjoner. Vi vil modernisere jernbanen, ruste opp veinettet og bygge ut bredbånddekningen. Vi vil styrke arbeidstakernes rettigheter, ikke svekke dem.

Norge har fått en svært ambisiøs klimapolitikk. Vi vil være føre var og løse klimaproblemene, ikke vente til det er for sent. Vi vil føre en politikk for internasjonal solidaritet, ikke være oss selv nok. Vi har nådd målet om å gi *en* prosent av landets samlede inntekter til verdens fattige. Vi vil fortsatt føre en human flyktninge- og asylpolitikk.

Vi holder orden i norsk økonomi i en tid med stor uro i verden rundt oss. Vi vil fortsatt ha styring og kontroll med penge- og finansmarkedet. Norge trenger ingen eksperimenter.

Vi vil bruke pengene på de store oppgavene, på helse, omsorg, skole, vei og bane, og ikke på kutt i skattene. Vi vil gjøre det viktigste først, uten å love penger til alt, uten å sette økonomien for folk flest over styr.

Vi har gitt landet ny retning. Mye er gjort. Men vi vil videre.

Jens Stoltenberg
Arbeiderpartiet

Kristin Halvorsen
Sosialistisk Venstreparti

Liv Signe Navarsete
Senterpartiet

Viktige steg på veien mot Soria Moria

Vi har valgt fellesskap og velferd foran store skattelettelser. Disse 305 eksemplene viser samlet hvordan vi har sørget for en tydelig kursendring i norsk politikk etter tre år i regjering.

Kapittel 2. Internasjonal politikk

1. Rekordøkning i bistand. 2,2 milliarder kroner mer i 2007, 1,5 milliarder mer i 2008 og 3,9 milliarder kroner mer i 2009. 1 prosent målet er nådd.
2. Handlekraftig FN når katastrofene rammer. Vi bevilget 300 millioner kroner til FNs nødhjelpsfond i 2008, og er fortsatt en av de største giverne. Regjeringen har lagt fram en strategi for norsk humanitær politikk.
3. Aktivt lederskap i FNs Fredsbyggingskommisjon og 200 millioner kroner i bidrag til FNs fredsbyggingsfond.
4. En milliard kroner årlig til kamp mot barne- og mødredødelighet, og mobilisering av statsledere for forsterket politisk lederskap og et fokus på resultater og effektive løsninger for å nå de tre helserelevante tusenårsmålene.
5. Økt engasjement og sterk norsk profil i fredsbestrebelsene i Midtøsten.
6. Lederskap og bidrag til konkrete reformer av FN. Økt støtte til FN-ledede operasjoner gjennom bidrag til FN-styrken i Libanon, trening av afrikansk fredsbevarende kapasitet og politibidrag til FN/AU-styrken i Sudan.
7. Arbeid for mer åpenhet i Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet.
8. Skipseksportgjelden slettet uten betingelser for fem land, til sammen 520 millioner kroner.
9. Storsatsing på miljø og klimainnsats i utviklingspolitikken, med økning på 350 millioner i 2007 og ytterligere 480 millioner kroner i 2008.
10. Milliardsatsing på reduksjon av CO₂ fra avskoging og skogforringelse i utviklingsland. Regjeringens klima- og skogprosjekt startet opp i 2008. Totalt ble det bevilget 400 millioner kroner til skogtiltak over bistandsbudsjettet samme år og forslag om 1,5 milliarder kroner i 2009. I tillegg kommer en tilsagnsbevilgning på 1,5 milliarder kroner, noe som til sammen signaliserer regjeringens målsetning om raskest mulig å nå 3 milliarder kroner årlig.
11. Norske soldater ut av Irak og operasjon Enduring Freedom i Afghanistan, og styrket deltakelse i ISAF-operasjonen i Afghanistan. Sentral rolle i arbeidet med å fremme en mer helhetlig internasjonal tilnærming til utviklingen i Afghanistan.

12. Norge ledende i arbeidet som førte til internasjonalt forbud mot klasevåpen. Signering av konvensjonen skjer i Oslo 3. desember 2008.
13. Bevilgningene til tiltak øremerket kvinner og likestilling er økt med 900 millioner kroner – en tredobling. Måltrettet oppfølging av FNs Sikkerhetsråds resolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet. Kraftig opptrapping av norsk støtte til FNs kvinnefond UNIFEM.
14. Aktiv europapolitikk: Differensiert arbeidsgiveravgift gjeninnført, fått gjennomslag i gevinstautomatsaken og etablert et nasjonalt Europaforum. Norske militære enheter har inngått i EUs innsatsstyrker.
15. Aktiv Afghanistan-politikk: Internasjonalt gjennomslag for styrket koordinering av den samlede politiske, utviklingsmessige, militære og humanitære innsats, betydelig styrking av den sivile innsatsen og opprettholdelse av et tungt militært engasjement.
16. Aktiv NATO-politikk: Støtte til omforming og tilpasning av NATO til nye behov, støtte til opptak av nye medlemmer, styrket samarbeid med NATOs partnere og nedbygging av gjenværende skillelinjer i Europa. Regjeringen har tatt initiativ i NATO til at alliansen bør gi fornyet oppmerksomhet om sikkerhetsutfordringer i medlemslandenes nærområder.
17. Styrking av nordisk sikkerhets- og forsvarspolitisk samarbeid: Utarbeidelse av en mulighetsstudie for nordisk sikkerhetspolitisk samarbeid, styrket samarbeid i konkrete operasjoner som i Afghanistan og i FN-operasjoner og initiativ til utvidet militært samarbeid. Styrket samarbeid også på det bilaterale plan, med for eksempel Island. Regjeringen arbeider også aktivt for å styrke det nordiske forsvarsrelaterte samarbeidet.
18. Offensiv nordområdepolitikk: Barentssamarbeidet, formannskap i Arktisk råd, Den nordlige dimensjon, Barents 2020 og økt satsing på kunnskapsutvikling og felles kartlegging av miljøstatus for hele Barentshavet. Økt tilgang til leteareal og klare rammebetingelser for petroleumsaktivitet i området, økt kapasitet i nord med kystvakt, Orionfly, Sjøforsvar og Hæren, nordområdedialoger, folk-til-folk samarbeid, prosjektsamarbeid og styrket samarbeid med Russland. Den særskilte satsingen på nordområdetiltak er over tre år økt med nesten 1 milliard kroner.
19. Trukket krav forrige regjering stilte de fattigste landene i GATS-forhandlingene.
20. Offensiv og aktiv deltagelse i WTO-forhandlingene for å sikre norske interesser, og sikre et forhandlingsresultat som ivaretar de fattige landene i verden. Ordningen med tollfri adgang til det norske markedet utvidet med 14 nye utviklingsland.
21. Større åpenhet og debatt om utenrikspolitiske utfordringer gjennom refleksprosjektet.

Kapittel 3 Den økonomiske politikken

22. Ansvarlig økonomisk politikk i tråd med handlingsregelen. For første gang etter innføringen av handlingsregelen har bruken av oljepenger vært lavere enn forventet fondsavkastning i denne perioden.
23. 240 000 flere mennesker er sysselsatt etter regjeringsskiftet i 2005 og 45 000 er gått fra ledighet til jobb.
24. Tilbakeført skattenivået til 2004-nivå.
25. Jevnet ut forskjellen i beskatningen av henholdsvis arbeids- og kapitalinntekter, blant annet ved å innføre skatt på aksjeutbytte.
26. Bedret fordelingsprofilen i inntektsbeskatningen.
27. Økt frikortgrensa for skoleelever og studenter fra 30 000 kroner til 40 000 kroner.
28. Fordoblet fagforeningsfradraget.
29. Økt bunnfradraget i formueskatten kombinert med blant annet å fjerne aksjerabatten. 400 000 færre betaler formueskatt sammenliknet med da vi overtok. Vi har også foreslått å senke satsene i arveavgiften og økt bunnfradragene slik at over 90 prosent av arveoppgjørene får en lavere arveavgift, og å tette hull i arveavgiften som særlig de rikeste har hatt stor fordel av.
30. Lagt om bilavgiftene i mer miljøvennlig retning.
31. Fjernet CO₂-avgiften på lavinnblandet bioetanol. Det er ikke drivstoffavgift eller CO₂-avgift på E85-drivstoffet. Innført støtte til kjøp av E85-biler gjennom et fradrag i engangsavgiften på 10 000 kroner.
32. Styrket skatteetaten og intensivert arbeidet mot svart arbeid og skatteunndragelser.
33. Gjort generasjonsskifter i familiebedrifter enklere ved at arveavgiften kan betales i avdrag over sju år rentefritt. Avdragsordningen er utvidet til 12 år i 2009-budsjettet.
34. Økt jordbruksfradraget, forbedret skogfondsordningen og gitt skattefritak for gevinst ved vern av skog, redusert gevinstsskatten ved tomtesalg fra landbrukseiendommer og ryddet opp i skattleggingen av hestehold.
35. Økt taxfree-kvoten.
36. Fjernet "snikskatter", blant annet ved å sette ned gebyrene for tvangsforretninger, utstedelse av førerkort, gebyret for pass og gebyrer i Foretaksregistret i Brønnøysundregistrene.

Kapittel 4 Næringspolitikk

37. Regjeringen fører en aktiv næringspolitikk. Vi satser på områder hvor Norge har særlige fortrinn som marin- og maritim sektor, reiseliv, miljø og energi.
38. Utarbeidet egne strategier for utvikling av de maritime næringene og reiselivsnæringen.

39. Vi har sikret arbeidsplasser i maritim sektor gjennom å videreføre og utvide nettolønnsordningen for sjøfolk, også til Hurtigruten. I maritim strategi er det en rekke tiltak for å styrke forskning, innovasjon og kompetanseutvikling i de maritime næringene.
40. Vi satser på reiseliv gjennom å bevilge 245 millioner kroner til utviklingen av reiselivsnæringen og markedsføring av Norge som reisemål i statsbudsjettet for 2009, som er over en dobling siden 2005. 235 millioner kroner vil bli forvaltet av Innovasjon Norge.
41. Regjeringen prioriterer forskning, utvikling og innovasjon gjennom å styrke bevilgningene. Vi har blant annet etablert ni sentre for innovasjon.
42. Vi har igangsatt arbeidet med en stortingsmelding om innovasjon som skal følge opp målsetningen om at Norge skal bli en av de ledende, innovative, dynamiske og kunnskapsbaserte økonomier i verden innenfor de områder hvor vi har fortrinn.
43. Opprettet et nytt statlig investeringsfond som skal foreta direkteinvesteringer på kommersielt grunnlag. Fondet har en kapital på 2,2 milliarder kroner, derav 0,5 milliarder kroner som forbeholdes investeringer i marint næringsliv.
44. Vilkårene for norsk eksportrettet industri er bedret gjennom en økning i GIEKs garantirammer. Rammen for Alminnelig garantiordning under GIEK ble økt fra 40 til 50 milliarder kroner i budsjettet for 2007. I budsjettet for 2009 foreslår regjeringen å øke rammen ytterligere til 60 milliarder kroner. Rammen for U-landsordningen ble økt fra 1,5 til 2,1 milliarder kroner i 2007. Videre ble ordningen for byggelån til skipsbyggingsindustrien utvidet fra 2,5 til 5 milliarder kroner i revidert budsjett for 2007.
45. Norge deltar i det nye EU-programmet for konkurranseevne og innovasjon (CIP) med formål å styrke innovasjon og konkurransekraft, spesielt i små og mellomstore bedrifter.
46. Sikret arbeidsplasser i næringsmiddelindustrien gjennom etablering av kvoter for utenlands bearbeiding av kjøtt- og meierivarer.
47. Økt satsing på skogpolitisk virksomhet, herunder videreføring av satsingen på bioenergi som et område for ny næringsutvikling for landbruket.
48. I stortingsmeldingen om statens eierskap klargjøres statens mål for eierskapet generelt og målene med eierskapet i enkeltselskaper spesielt.
49. Vi sier nei til opsjoner i selskaper der staten er inne på eiersiden. Regjeringen har gitt retningslinjer for hvilke forhold staten vil vektlegge ved behandling av lederlønn i selskapenes generalforsamlinger.
50. BaneTele sikret offentlig eierskap.
51. Staten har ervervet 30 prosent av aksjene i Aker Holding AS, et selskap som har som eneste formål å eie aksjer i Aker Kværner ASA. Det vil sikre et langsiktig industrielt eierskap i et sentralt leverandørselskap i norsk energisektor og videreføre hovedkontorfunksjoner i Norge.

52. Styrket norsk forsvarsindustri ved å stille sterkere krav til industrielt samarbeid ved anskaffelser fra utenlandske leverandører, styrket dialogen med industrien, samt senket beløpsgrensen for å kreve gjenkjøp. Regjeringen har til nå sørget for gjenkjøpsavtaler til en verdi av mer enn 5 milliarder kroner.
53. Tre svært gode jordbruksoppgjør på henholdsvis 850, 975 og 1.900 millioner kroner. Vi har styrket jordbruksavtalens ordninger for distrikt, struktur, miljø, økologisk, og næringsutvikling, og forbedret velferdsordningene.
54. Økt ramme for reindriftsavtalen 2007/2008 og intensivert arbeidet med å forbedre rammebetingelsene for reindriftsnæringen blant annet gjennom fastsetting av grenser mellom beiteområder, distrikter og siidaer, og intensivering av arbeidet med sikring av reindriftens arealer.
55. Tilrettelagt for fusjonen mellom Statoil og Hydros olje- og gassvirksomhet.
56. Bedre sporing av mat produsert i Norge og satsing på trygg mat, blant annet etablering av Matkripos (Matsmittekomiteen).
57. Endret betingelser på såkornfond og etablert disse. Totalt bidrar staten med 1,4 milliarder kroner.
58. Kartlagt hva det koster næringslivet å etterleve krav til blant annet rapportering og dokumentasjon i offentlig regelverk.
59. Innført ny strukturpolitikk i fiskerinæringen og gjeninnført tidsavgrensede kvoter i fiskerinæringen.
60. Redusert taket for eierskap i oppdrettsnæringen, samt lagt til rette for nytildeling av konsesjoner for laks og ørret i 2009.
61. Styrket innsatsen overfor våre naboland og i internasjonale fora for å hindre overfiske og svartfiske. Bevilgningene til Kystvakt og Fiskeridirektorat for å stoppe uregulert fiske er økt og det uregulerte fiske er på to år redusert med 60 prosent.
62. Opprettet et marint innovasjonsprogram på 75 millioner kroner.
63. Fått vedtatt en ny Havressurslov, som slår fast at de villevende marine ressursene tilhører fellesskapet og skal forvaltes på en bærekraftig og samfunnsøkonomisk lønnsom måte.

Kapittel 5 Samferdsel

64. Følger som første regjering opp de økonomiske planrammene for Nasjonal transportplan både for veg og jernbane, både i enkelte år og planperioden 2006-2009 som helhet. Budsjettforslaget for 2009 innebærer en overoppfylling av rammen på 2,4 milliarder kroner i 2009 som gir en overoppfylling i perioden sett under ett på nesten 1,9 milliarder kroner. Det betyr at den rød-grønne regjeringen i løpet av fireårsperioden totalt sett har brukt nesten 11 milliarder mer enn det Bondevik II-regjeringen foreslo i sitt forslag til NTP for denne perioden.

65. Økt rabatten for de som er mest avhengige av å bruke ferger fra 40 til 50 prosent.
66. Langt sterkere satsing på rassikring, styrking av planleggingsarbeidet for ras og flomsikring og bedre sikring mot ras i plan- og bygningsloven. En egen post for rassikring har en oppfølgingsgrad på 107,6 prosent i forhold til planrammen i NTP 2006-2009.
67. 25 prosent vekst i vedlikeholdsbudsjettet til Statens Vegvesen fra 2006 til 2007. Innsatsen til asfaltlegging, drenering m.m. er økt med 50 prosent i forhold til Bondevik-regjeringens forslag til budsjett for 2006. Dette representerer trendbrudd, og forfallet øker ikke så raskt som tidligere. Satsingen på asfalt er videreført fra 2007 til 2008 og i statsbudsjettet for 2009 er asfalt økt med 245 millioner kroner eller om lag 30 prosent fra 2008.
68. Bevilgningsforslaget for 2009 til trafikktilsyn, drift og vedlikehold av riksveger er økt med om lag 950 millioner kroner i faste priser sammenlignet med Bondevik II-regjeringens forslag for 2006. For investeringer er økningen på om lag 830 millioner kroner i faste priser.
69. Det er forutsatt benyttet om lag 1030 millioner kroner til særskilte trafikksikkerhetstiltak i 2009 hvorav om lag 930 millioner i statlige midler. Dette er en økning i statlige midler på om lag 450 millioner kroner, tilnærmet en dobling sammenlignet med budsjett 2008.
70. Med forslag til budsjett for 2009 har bevilgningene til Nasjonale turistveger en oppfølgingsgrad på 127 prosent i forhold til planrammen til NTP 2006-2009.
71. Styrket hensynet til jordvern ved planlegging av nye infrastrukturanlegg.
72. Styrket næringstransportenes lønnsomhet og trafikksikkerheten. Fått gjennomslag overfor EU for å beholde norske vogntogstandarder og økt vektgrensen for tømmertransporter.
73. Stoppet privatiseringen og ytterligere konkurranseutsetting av drift og vedlikehold i Jernbaneverket.
74. Framsatt forslag om å endre yrkestransportloven og jernbaneloven for å sikre rettighetene til de ansatte ved bruk av konkurranse i kollektivtrafikken.
75. Bevilgningen til jernbaneinvesteringer i 2009 er mer enn doblet gjennom økning på 140 prosent sammenlignet med Bondevik II-regjeringens forslag til budsjett for 2006, samtidig som bevilgningene til drift og vedlikehold av jernbanenettet har økt med over 30 prosent.
76. Inngått ny rammeavtale med NSB som gir opp mot 15 prosent vekst i togtilbudet.
77. Gjenopprettet togforbindelsen mellom Oslo og Stockholm.
78. Satsing på å fremme godstransport på jernbanen – fjerning av el-avgiften og grunnavgiften for togdiesel, økning av fritaksgrensen for kjørevegsavgift, økt utbygging av terminaler og kryssingsspor.
79. 20 prosent lavere maksimalpriser på kortbanerutene i Nord-Troms og Finmark, og helikopterruta til Værøy, bedring av flytilbudet.

80. Styrket rettighetene til flypassasjerene gjennom å vedta oppretting av felles klagenemd for reiser med rutefly.
81. Styrket rettighetene til flypassasjerer med redusert mobilitet.
82. Økt satsing på kollektivtransport i både storbyene og distriktene.
83. Styrket posttilbudet og reversert liberaliseringen av postmarkedet.
84. Etablert seilingsleder utenfor territorialfarvannet på strekningen Vardø-Røst og åpnet ny trafikksentral i Vardø, samtidig som det er etablert et overvåkningssystem for oljetransporter i nord i samarbeid med Russland.
85. Styrking av den statlige oljevernberedskapen med 54 millioner kroner, herunder reetablering av hoveddepot for oljevernutstyr på Fedje.
86. Fremmet forslag til ny Havne- og farvannsløv for Stortinget.

Kapittel 6 Folkestyre, lokalsamfunn og regionalpolitikk

87. 28,6 milliarder kroner i økte inntekter til kommunene fra 2005 til 2009 gir bedre tjenestetilbud og næringsutvikling.
88. Igangsatt "Utstillingsvindu for kvinner i lokalpolitikken" for å bedre kjønnsbalansen.
89. I gang med å overføre oppgaver fra staten til regionalt folkevalgt nivå fra 2010.
90. Styrket toppfinansieringsordningen for særlig ressurskrevende tjenester fra 2008.
91. Styrket konsultasjonsordningen mellom staten og kommunene.
92. Igangsatt "Kvalitetskommuneprogrammet" for å øke kvaliteten i tjenestene og redusere sykefraværet i kommunene.
93. Igangsatt "Grønne energikommuner" for energieffektivisering og reduserte klimagassutslipp i kommunene.
94. Styrket regionaltilskuddet i 2006 med 225 millioner kroner til 150 små kommuner.
95. Lagt fram St. meld. nr. 21 (2005-2006) "Hjarte for heile landet. Om distrikts- og regionalpolitikken" som varsler en forsterket satsing på distrikts- og regionalpolitikken.
96. Differensiert arbeidsgiveravgift er gjeninnført i distrikts-Norge – utgjør 10 milliarder kroner.
97. Det distriktpolitiske virkeområdet har blitt utvidet med 24 nye kommuner, og Norge er det eneste EØS-landet som har fått en slik utvidelse.
98. Distrikts- og regionalpolitiske utviklingsmidler økt med 80 millioner i 2006 og over 150 millioner kroner i 2007 og 115 millioner kroner i 2008.
99. Gjeninnført kommunale næringsfond.
100. Nytt småsamfunnsprogram på 100 millioner kroner i perioden for å utvikle attraktive småsamfunn.
101. Nytt regjeringsutvalg for distrikts- og regionalpolitikken for å sikre at distriktpolitiske hensyn ivaretas.

102. Økt satsing på kulturbasert næringsutvikling, vi har blant annet utarbeidet en handlingsplan for kultur og næring med 25 konkrete tiltak.
103. Fått på plass en rekke tiltak for innovasjon og entreprenørskap blant kvinner og unge, blant annet nedfelt i "Handlingsplan for meir entreprenørskap blant kvinner".
104. Lagt fram en egen hovedstadsmelding.
105. Opprettet NyVekst, en støtteordning for små, nyetablerte vekstforetak i det distriktpolitiske virkeområdet.
106. Etablering av et kontaktutvalg for fattigdomsbekjempelse.

Kapittel 7 Et arbeidsliv med plass til alle

107. Stoppet svekkelsen av arbeidsmiljøloven.
108. Gjennomført handlingsplan mot sosial dumping. Legger fram handlingsplan 2 fra 2009.
109. Ferietillegget for arbeidsledige gjeninnført. Antallet ventedager før man får dagpenger redusert fra 5 til 3.
110. Økt tiltaksintensitet for ordinære arbeidssøkere og styrket arbeidsmarkedsinnsats overfor utsatte grupper i 2008 og 2009.
111. Innføring av langtidsledighetsgaranti og oppfølgingsgaranti for ungdom i alderen 20-24 år. Ungdomsgaranti innføres for langtidsledig ungdom 20-24 i 2009.
112. Forsøk med tidsubestemt lønnstilskudd for personer som står i fare for å bli uførepensjonert er utvidet til i alle fylker. Dette trappes videre opp i 2009.
113. Rett til redusert arbeidstid (deltid) for arbeidstakere over 62 år trådte i kraft 1. juli 2008.
114. Opphevet inntektsprøvningsreglene for pensjon for personer mellom 67 og 68 år i 2008. For 2009 foreslås det samme for personer mellom 68 og 69 år.
115. Forsøk med 6-timers dag satt i gang 1. august 2007.
116. Opprettet ny trainee-ordning, som skal sikre arbeid til høyt utdannede funksjonshemmede i departementene.
117. I tråd med enighet i Sykefraværsutvalget er det innført nye regler for tettere oppfølging av sykmeldte fra 1. mars 2007 og innført ordning med tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for å bringe sykmeldte raskere tilbake i jobb. Rammen for ordningen var på 742 millioner kroner i 2008 og 681 millioner kroner i 2009. Avventende sykmelding innført fra 1. september 2008.
118. Nye regler som lovfester arbeidstakers rett til å varsle er trådt i kraft.

Kapittel 8 Sosialpolitikk

119. Innfører nytt kvalifiseringsprogram og ny kvalifiseringsstønad.

120. Økt de statlige veiledende retningslinjene for utmåling av stønad til livsopphold med 5 prosent i 2007. Forslag om ytterligere 5 prosent økning i 2009.
121. Innfører tilsyn med sosialhjelpen i løpet av 2009.
122. 1000 kroner lavere egenandelstak 2 ble innført fra 2006. Egenandelsnivået er redusert med om lag 400 millioner kroner i forhold til Bondevik II-regjeringens siste budsjett.
123. Økt innsats mot fattigdom gjennom Handlingsplan mot fattigdom. Siden regjeringsskiftet er nivået på tiltak mot fattigdom økt med nær 2,9 milliarder kroner.
124. Gjennomfører NAV-reformen som skal sikre bedre tjenester og bidra til et mer inkluderende arbeidsliv.
125. Styrking av kampen mot bostedsløshet.
126. Tiltak mot spilleavhengighet.
127. Forbud mot lån via SMS.
128. Styrket helsetjeneste, opplæring, rusbehandling og bibliotek i fengslene. Vi har også innført dobbel barnetrygd for innsattes barn.
129. Redusert tvangsgebyr i utleggsaker med 230 millioner kroner.
130. Styrket arbeidet med økonomisk rådgivning.
131. Forbedret den statlige bostøtten ved at boutgiftstaket i storbyene er hevet, og ved innføring av månedlige vedtak om bostøtte høsten 2007. Ytterligere forbedringer varslet i statsbudsjettet for 2009.
132. Ny varslingsregel i husleieloven kan gjøre at færre mister boligen sin.

Kapittel 9 Helse og omsorg

133. Sykehusene behandlet 50 000 flere pasienter i 2007 enn i 2005. Med budsjettforslaget for 2009 er realveksten til pasientbehandling, inkludert Opptappingsplanen for rus og Opptappingsplanen for psykisk helse, på 6 ½ milliarder kroner sammenlignet med 2005. I tillegg er det bevilget 1 milliard kroner til økte pensjoner i 2007 og regjeringen har foreslått å øke bevilgningen til pensjoner med ytterligere 3,9 milliarder kroner i 2009 – til sammen vel 4,9 milliarder kroner.
134. 11 000 flere årverk i pleie og omsorg i 2006 og 2007 i følge tall fra SSB.
135. Innført tilskudd til 12 000 nye sykehjemsplasser eller omsorgsboliger innen 2015, med en samlet bevilgning over statsbudsjettet på 6 mrd. kroner.
136. Igangsatt arbeid for å øke legedekningen på sykehjem med minst 50 prosent fram til 2010.
137. Styrket tjenestetilbud til personer med demens og deres pårørende gjennom ny demensplan.
138. "Den kulturelle spaserstokken" skal sørge for tilgang til kulturtilbud for eldre.
139. Ingen lokalsykehus skal legges ned.
140. Flertall av folkevalgte i styrene til helseforetakene.

141. Skjevfordelingen mellom helseforetakene i hht. St.meld. nr. 5 (2003-2004) ble rettet opp i 2007. Regjeringen nedsatte et nytt utvalg som skulle vurdere fordeling av inntekter mellom de regionale helseforetakene i 2006. Dette utvalget (Magnussenutvalget) leverte sitt forslag i januar 2008 (NOU nr. 2; 2008). Regjeringen vil rette opp skjevfordeling mellom regionene som kan dokumenteres.
142. Opptrappingsplanen for psykisk helse er fulgt opp og avsluttes i 2008.
143. Opptrappingsplan for rusfeltet ble lagt fram sammen med 2008-budsjettet. Tilskuddene til kommunale rustiltak er vesentlig styrket. Det gis også tilskudd til blant annet koordinerende tillitsperson, lavterskel helsetiltak og LAR-arbeid i kommunene.
144. Nasjonal strategi for habilitering og rehabilitering ble lagt fram i 2008 budsjettet.
145. Ventetidsgaranti for barn og unge med psykiske lidelser eller rusmiddelavhengighet er vedtatt og trådte i kraft 1. september 2008.
146. Forlik i Stortinget våren 2007 om opptjening og uttak av alderspensjon i folketrygden.
147. Et landsomfattende personidentifiserbart register er vedtatt gjennom endring i helseregisterloven.
148. Endringer i bioteknologiloven ble vedtatt i mai 2007 og trådte i kraft fra januar 2008. Endringene åpner for forskning på overtallige befruktede egg, herunder stamcelleforskning, og begrenset bruk av preimplantasjonsdiagnostikk.
149. I juni 2008 vedtok Stortinget ny helseforsikringslov. Loven vil rydde opp og forenkle regelverket for medisinsk og helsefaglig forskning samtidig som hensynet til forskningsdeltakerne og deres personvern ivaretas.

Kapittel 10 Barn utdanning og forskning

150. Lagt til rette for full barnehagedekning gjennom bevilgninger til 18 000 nye heldagsplasser i barnehage i 2007 og 18 000 i 2008. Lagt fram plan for rekruttering av førskolelærere, og foreslått en styrkning av satsingen på rekruttering av førskolelærere med 15 millioner kroner i 2009.
151. Rimeligere barnehageplasser gjennom å holde prisen på 2 330 kroner hvert år frem til målet om en maksimalpris på 1 750 kroner (2005-kroner) er nådd.
152. Innført ordning med gratis frukt og grønt i alle skoler med ungdomstrinn og kombinerte barne- og ungdomsskoler fra høsten 2007.
153. Fra høsten 2008 er skoledagen utvidet med 5 nye skoletimer à 60 min fordelt på 1. til 4. trinn. Skoledagen utvides ytterligere i 2009 med to timer fysisk aktivitet fra høsten 2009. Det er òg gjennomført forsøk med utvidet skoledag.
154. Økt ressurser til rådgivning i videregående opplæring, spesielt rettet mot ungdomstrinnet.
155. Lagt fram ny nasjonal strategi for satsing på realfag.

156. Utdanner flere lærere, viderefører kompetansesatsingen og etablerer fra høsten 2009 en permanent videre- og etterutdanning for lærere og rektorer.
157. Legger bedre til rette for forsterket opplæring i norsk og matematikk på 1. til 4. trinn gjennom økt lærertetthet fra 2009.
158. Framskyndet ordningen med rentekompensasjon for lån til rehabilitering av skolebygg, ordningen fullført i 2007. For ytterligere å stimulere kommunene til å rehabilitere skoleanlegg og svømmeanlegg etableres en ny rentekompensasjonsordning for skole- og svømmeanlegg fra 2009.
159. Vi har innført gratis læremidler i videregående opplæring på alle trinn fra høsten 2009.
160. Stanser privatiseringen av skolen gjennom ny privatskolelov.
161. Bedrede studieforhold gjennom prisjustering av studiefinansieringen og flere studentboliger. Basisstøtten til studenter i høyere utdanning har økt fra 80 000 kroner i 2005 til 87 600 kroner i 2009. Totalt er det gitt rom for bygging av nærmere 2600 studentboliger på fire år.
162. Forskningsfondet tilført 36 milliarder kroner på fire år og oppretter regionale forskningsfond med 6 milliarder kroner i kapital fra 2009.
163. Opprettet 350 nye stipendiatstillinger i 2008 og 201 stipendiat- og post.doc. stillinger i 2009, og etablert nyordningen med nasjonale forskerskoler.
164. Bevilget 80 millioner kroner til bygg ved Det odontologiske fakultet ved Universitetet i Bergen (60 millioner) og Avdeling for sykepleieutdanning ved Høyskolen i Oslo.
165. Til sikring og bevaring av samlingene ved universitetsmuseene, strategisk forskning og utredning av Nasjonalt digitalt Universitetsmuseum er det bevilget totalt 23,1 millioner kroner i 2009.
166. Økt bevilgningen til voksenopplæring og fengselsundervisning.
167. Bevilget 750 millioner kroner mer til det statlige barnevernet og startet et kompetanseprogram rettet mot det kommunale barnevernet.
168. Lagt frem forslag til nye kriterier for støtte til barne- og ungdomsorganisasjonene og økt støtten til disse med 8 millioner kroner.
169. Oppretter ett Barnas Hus i hver helseregion i løpet av 2008.
170. Satt ned en ekspertgruppe for å gjennomgå og forbedre barnevernsutdanningen.
171. Utarbeide et opplegg for flerkulturell kompetanseheving i barnevernet.
172. Oppnevnt en ekspertgruppe som ser på ungdoms mulighet for et positivt fritidsmiljø og deltagelse og innflytelse lokalt.
173. Satt ned et offentlig utvalg som skal utrede en samordning av tjenester til utsatte barn og unge.
174. Etablerer en alarmtelefon for barn i løpet av 2008.
175. Utvider pappapermisjonen til 10 uker fra 2009.

Kapittel 11 Fornyelse og utvikling av offentlig sektor

176. Omfattende satsing på bredbånd skal sikre bredbånd til alle.
177. Lagt fram Stortingsmelding om regjeringens IKT-politikk. Arbeidet med bruk av åpne standarder og fri programvare i offentlig sektor er styrket.
178. Startet pilotprosjekt med innføring av elektroniske resepter.
179. Lansert MinSide – en felles portal til offentlige nettjenester til innbyggerne.
180. Inngått nye avtaler for drift og utvikling av Altinn. Med en kontraktsverdi på 700 millioner kroner er Altinn den største enkeltsatsingen regjeringen gjennomfører for å utvikle fremtidsrettede og gode elektroniske løsninger for næringsliv, offentlig sektor og borgere.
181. Opprettet standardiseringsråd for IT i det offentlige, og et nytt direktorat for forvaltning og IKT.
182. Satt ned personvernkommissjon.
183. Lagt fram strategi for fornying av offentlig sektor.

Forbrukerpolitikk

184. Utarbeidet et forbrukerpolitisk handlingsprogram.
185. Lagt frem en ny markedsføringslov der blant annet mulighetene til å reservere seg mot telefonsalg styrkes.
186. Nedsatt et lovutvalg for å utrede hvordan kjøp og salg av bolig kan gjøres tryggere, for eksempel ved økt bruk av tilstandsrapporter.
187. Sendt på høring forslag til endringer i gjeldsordningsloven som vil styrke gjeldsofrenes situasjon.
188. Sendt på høring forslag om oppretting av et gjeldsregister som kan bidra til en bedre kredittvurdering.

Kapittel 12 Norge som miljønasjon

189. Norsk forpliktelse om å kutte de globale utslippene av klimagasser tilsvarende 30 prosent av Norges utslipp innen 2020 i forhold til 1990-nivå. Vi overoppfyller Kyoto med 10 prosent innen 2012, og vi vil gjøre Norge CO₂-nøytralt innen 2050. Sektorvise klimahandlingsplaner og sektorvise mål for de sentrale utslippssektorene lagt fram.
190. Norge er en pådriver i alle aktuelle fora for at det internasjonale klimaarbeidet skal føre fram til nye forpliktelser.
191. Etablert klima- og skogprosjekt for å bidra til å redusere avskoging i utviklingsland.
192. I 2009 etableres det et nasjonalt kompetansesenter for is og klima ved Norsk Polarinstitut.
193. Lagt frem en helhetlig plan for forvaltningen av Barentshavet og områdene utenfor Lofoten som er en milepæl i arbeidet med å etablere en

- økosystembasert forvaltning av alle norske havområder. Igangsatt arbeid for å utarbeide helhetlig forvaltningsplan for Norskehavet.
194. Satt i gang arbeidet med sjøfuglkartlegging og kartlegging av maritime ressurser for å dekke kunnskapshull identifisert i Forvaltningsplan for Barentshavet og Lofoten.
 195. Fra 2009 styrkes arbeidet med å redusere radioaktiv forurensning fra norske kilder som petroleumsindustrien, gamle gruver og radioaktivt avfall.
 196. Mer økologisk produksjon i landbruket.
 197. Bedre tilgang til kysten og strandperler gjennom oppkjøp av strandeieendommer.
 198. Styrker innsatsen for kulturminnevern og økt Kulturminnefondet til 1,2 milliarder.
 199. Et krafttak for å ta vare på naturmangfoldet gjennom økte midler til gjennomføring av nasjonalparkplanen, til skjøtsel og forvaring av verneområder, tiltak for trua arter og naturtyper, til kartlegging og overvåking av trua arter og naturtyper, og etablering av artsprosjekt.
 200. Innsatsen for å bevare villaksen er styrket, ordningen med nasjonale laksevassdrag og -fjorder er ferdigstilt.
 201. Nasjonal strategi med tiltak mot fremmede arter er lagt fram.
 202. Økt støtten til konfliktforebyggende tiltak i rovviltkommuner.
 203. Samarbeid med Oslo om tiltak for bedre miljø i Groruddalen. Statens bidrag vil i 2009 være på 131 millioner kroner.
 204. Siden 2005 er bevilgningene til arbeid med opprydding i forurenset grunn og sjøbunn økt med 38 millioner kroner.
 205. Det er lagt fram en handlingsplan for miljø- og samfunnsansvar i offentlige anskaffelser. Planen gjelder fra 2007 til 2010.
 206. Etablert programmet "framtidens byer", for klimakutt i de største byene.
 207. Lagt fram en handlingsplan mot støy.
 208. Innført en ny ordning der staten dekker kostnader ved arkeologiske utgravninger.

Kapittel 13 Enerkipolitikk

209. Historisk satsing på fornybar energi: Fond for energieffektivisering og fornybar energi er etablert. 10 milliarder kroner fra 2007 økende til 30 milliarder innen 2012. I 2009 vil avkastningen fra fondet være på 431 millioner kroner, i tillegg er det foreslått en særskilt bevilgning på 200 millioner kroner i 2009.
210. 1925 millioner kroner bevilges til forskning, teknologiutvikling og arbeidet med fangst, transport og lagring av CO₂ i 2009. Dette er tidenes største satsing på fangst og lagring av CO₂.
211. Sikret at landets vannkraftressurser også i framtiden skal tilhøre offentligheten og forvaltes til det felles beste, gjennom offentlig eierskap på statlig, fylkeskommunalt og kommunalt nivå.

212. Gjenopptatt arbeidet med et felles grønt sertifikatmarked med Sverige. Det er et mål at en avklaring på sentrale spørsmål til et felles marked skal være på plass innen 1. oktober 2009.
213. Bevilget til sammen 142 millioner kroner til tilskuddsordning for å begrense elektrisitetsbruk og energiomlegging i husholdninger.
214. Igangsatt arbeid med en strategiplan for økt bruk av bioenergi.
215. Innført ny teknisk forskrift med skjerpede energikrav i bygninger. Forskrift for energimerking av boliger ved oppføring, salg eller utleie er sendt på høring.
216. Vil innføre forbud mot bruk av oljefyr i nye bygg.
217. Omfattende arbeid i forhold til å styrke energibalansen – særlig i Midt-Norge, og for å møte økt behov for utslippsfri kraft til petroleumsvirksomheten.
218. Inngått gjennomføringsavtale og kommet godt i gang med å etablere CO₂-hånderingsanlegg på Mongstad med full rensing av CO₂ fra 2014. I tillegg til Staten og Statoil deltar en rekke energiselskap i arbeidet med å realisere et testanlegg for CO₂-fangst ved oppstart av gasskraftverket i 2010.
219. Etablert eget statlig foretak i Porsgrunn for statens arbeid med CO₂-håndtering, CO₂-fangst og -lagring.
220. Tilskudd til utjevning av nettleien er doblet i 2009, til 60 millioner kroner.
221. Innført ny økonomisk regulering av nettselskapene som skal stimulere til økte investeringer og sikkerhet i nett.
222. Lagt vekt på lokale og regionale ringvirkninger og å underbygge etablerte drift- og basestrukturer i utbyggingen av nye petroleumssressurser.
223. Bevilget 70 millioner i 2007, 140 millioner i 2008 og 200 millioner kroner i 2009 til seismikkundersøkelser i Nordland VII og Troms II.
224. Innført CO₂ avgift på bruk av naturgass til oppvarming for å hindre at fornybar varme fortrenses.
225. Valhallfeltet og Gjøafeltet vil få kraft fra land, noe som reduserer utslippene med om lag 500 000 tonn CO₂ sammenlignet med tradisjonell gassturbinløsning.

Kapittel 14 Kulturpolitikk

226. Gjennomfører Kulturløftet. Til sammen er det bevilget nær 1,9 milliarder på Kulturløftet med forslaget til budsjettet for 2009.
227. Satsing på å gjøre kulturelle opplevelser tilgjengelig for alle gjennom opptrapping av den kulturelle skolesekken, etablering av den kulturelle spaserstokken og økte bevilgninger til kultur i fengslene, samt etablert kulturkort for ungdom i 10 fylker.
228. Historisk satsing på kulturelt mangfold gjennom Mangfoldsåret 2008 og satsingen videreføres i 2009.
229. Største beløp noensinne til idrettsanlegg, 1.418 millioner kroner i 2008 (ordinære spillemidler og overgangsmidler).

230. Lagt fram en frivillighetsmelding, som blant annet premierer frivillig arbeid ved at fritaket for arbeidsgiveravgift heves til 450 000 kroner for organisasjoner og til 45 000 kroner for den enkelte ansatte. Grenser for å oppgi lønnsutgifter heves fra 2000 til 4000 kroner. Vi tilfører sektoren en frivillighetsmilliard fra Norsk Tippings fond for 2008 og 2009.
231. Støtten til Frifond er økt, og vi har gitt støtte til opprettelse av 55 nye frivillighetsentraler.
232. Trappet opp satsingen på musikk, herunder innkjøpsordning for musikkinstrumenter for skolekorps. Større overføringer til orkestrene og økte bevilgningene til musikkfestivaler. Bevilget totalt 90 millioner kroner til investeringer i det nasjonale senteret for pop og rock i Trondheim.
233. Økte overføringer til teater, dans og opera.
234. Lagt fram filmmelding, som konkretiserer regjeringens offensive satsing på norsk film, blant annet gjennom økte bevilgninger, ambisiøse mål og mer helhetlig filmpolitikk.
235. Største nynorsksatsing noensinne.
236. Lagt frem stortingsmelding om dataspill, som blant annet slår fast at dataspill skal være en del av regjeringens samlede kultursatsing.
237. Lagt fram NRK-plakaten, som samler de overordnede krav og forventninger til NRKs allmennkringkastingsvirksomhet.
238. Det er lagt fram en stortingsmelding om videreføringen av Den kulturelle skolesekken, St.meld. nr. 8 (2007-2008) Kulturell skulesekk for framtida, og ordningen er utvidet til videregående skole.
239. Det er lagt fram en melding om scenekunstheltet, St.meld. nr. 32 (2007-2008) Bak kulissene. Melding om teater, opera og dans.
240. Nytt bygg for Den Norske Opera og Ballett er tatt i bruk.
241. Det er gjennomført en kartlegging og vurdering av støtteordninger på kulturfeltet (Løkenutvalget).
242. Det er lagt fram en stortingsmelding om rytmisk musikk, St.meld. nr. 21 (2007-2008) Samspill – Et løft for rytmisk musikk.
243. Det er gjennomført en levekårsundersøkelse for kunstnere.
244. Det er lagt fram en stortingsmelding om språk.

Kapittel 15 Likestilling

245. Krav om 40 prosent kvinneandel i ASA-styrer.
246. Opprettet en likelønnskommisjon og sendt forslagene ut på høring.
247. Styrket det generelle likestillingsarbeidet med 20 millioner kroner.
248. Kartlagt omfang av tvangsekteskap og kjønnslemlestelse.
249. Lagt fram en ny handlingsplan mot kjønnslemlestelse i 2008 og økt innsatsen mot kjønnslemlestelse med 18 millioner kroner. Vi har lagt fram en ny handlingsplan mot tvangsekteskap i 2007 som er en historisk satsing på over 70 millioner kroner.
250. Gjort det enklere å stebarnsadoptere i partnerskap.
251. Fått vedtatt en felles ekteskapslov.

- 252. Mer enn doblet støtten til tiltak for å bedre homofile og lesbiskes levekår og lagt fram en handlingsplan for å bedre levekårene.
- 253. Satt ned et barnelovsutvalg der det blant annet er fokus på begge foreldre som likeverdige omsorgspersoner.
- 254. Evaluert bidragsregleverket i et likestillingsperspektiv.
- 255. Bevilget midler til en landsdekkende krisetelefon for personer utsatt for incest.
- 256. Igangsatt arbeid med en egen stortingsmelding om menn, mansroller og likestilling.
- 257. Fått vedtatt en ny diskriminerings- og tilgjengelighetslov for personer med nedsatt funksjonsevne, og igangsatt arbeid med ny handlingsplan for tilgjengelighet.
- 258. Økt innsatsen for å få flere kvinner inn i Forsvaret. Sesjonsplikt for kvinner fra 2010.
- 259. Innført rett til foreldrepenger for selvstendig næringsdrivende med 100 prosent av inntektsgrunnlaget fra 1. juli 2008.
- 260. Sender på høring forslag om å inkorporere FNs kvinnekonvensjon i Menneskerettighetsloven.
- 261. Lagt fram "Handlingsplan for meir entreprenørskap blant kvinner", med mål om at 40 prosent av nye entreprenører skal være kvinner i 2013.

Kapittel 16 Kriminalpolitikk

- 262. Tidens største opptak på Politihøgskolen – 522 studenter i 2009, 432 i 2008 og 2007.
- 263. Økt og utvidet bruk av DNA for å oppklare mer kriminalitet. 103 millioner kroner i 2009 og 64 millioner i 2008 til utvidelse av DNA-registeret og sentral finansiering av prøver.
- 264. Styrket politi og påtalemyndighetene med om lag 800 millioner kroner i perioden 2006-2009.
- 265. Opprettet 398 nye fengselsplasser, igangsatt bygging av Halden fengsel med 251 plasser med høy sikkerhet. Redusert soningskøen fra 2791 til 598 dommer. Mål om at køen vil avvikles i løpet av stortingsperioden.
- 266. Etablert utdanningstilbud i alle fengsler, og bibliotek i 24 fengsler. Soning med elektronisk kontroll, mer bruk av samfunnsstraff, promilleprogram, landsdekkende tilbud om rusmestringsenheter og soning i institusjon bedrer innholdet i soningen.
- 267. Økt opptaket ved Kriminalomsorgens utdanningscenter til 200 aspiranter i 2006 og 2007, og til 250 aspiranter i 2008. Utdanner til sammen 820 nye fengselsbetjenter for å sikre tilgang på fagutdannet personell.
- 268. Økt bevilgningene knyttet til kriminalomsorgen med om lag 1,5 milliarder kroner i perioden 2005-2009.
- 269. Helhetlig innsats for å knekke gjengkriminaliteten, etablert STOP-gruppe mot menneskehandel, innsats mot gjengangere, økt innsats for bekjempelse av økonomisk kriminalitet.

- 270. Ny handlingsplan mot vold i nære relasjoner, "Vendepunkt", med 50 konkrete tiltak.
- 271. Handlingsplanen "Stopp menneskehandel" med 37 konkrete tiltak (18 nye).
- 272. Styrket innsatsen mot familievold med team i politidistriktene, videreutviklet ordningen med familievoldskoordinatorer, styrket rettshjelpstilbud for ofre for menneskehandel og ofre for voldtekt, etablert gratis støttettelefon for kriminalitetsofre og er på god vei mot et landsdekkende hjelpe- og behandlingstilbud for voldsutøvere.
- 273. Intensivert innsats mot internettrelaterte overgrep av barn gjennom etablering av politistasjon på internett og "Rød Knapp" som sender direkte melding til politiet om seksuell utnyttning av barn, menneskehandel og rasistiske ytringer på internett.
- 274. Ny lov for å beskytte barn mot seksuelle overgrep på internett, såkalt "grooming".
- 275. Etablert landsdekkende barnehus for å styrke hjelpetilbudet for barn utsatt for overgrep. Barnehus etablert på Hamar og i Bergen i 2007 og 2008 etablerer vi Barnehus i Tromsø, Trondheim og Kristiansand. Etablering i Oslo i løpet av 2009.
- 276. Regjeringen vil doble maksimumsbeløpet for voldsoffererstatning fra 20 G (grunnbeløpet i folketrygden) til 40 G fra 1. juli 2007.
- 277. Økt inntektsgrensen for fri rettshjelp til å omfatte 60 000 flere husstander enn i dag.
- 278. Nytt nødnett for nød- og beredskapssetaten.
- 279. Sikret døgnkontinuerlig tilstedevakt ved alle redningshelikopterbasene på fastlandet. Banak fra 1. juni 2006, Bodø fra 1. oktober 2007, Rygge og Ørland fra 1. juli 2008 og opprettelse av ny redningshelikopterbase i Florø.
- 280. Opprettet politiråd, eller gjort avtale om opprettelse av politiråd, i 232 kommuner.

Kapittel 17 Innvandring og integrering

- 281. Kvoten for overføringsflyktninger er økt til 1200.
- 282. Integreringstilskudd for familiegjenforente er gjeninnført.
- 283. To ventemottak er etablert.
- 284. Norskundervisning til asylsøkere er gjeninnført.
- 285. Kvalitetsheving av norskundervisningen, og norskundervisningen i små og mellomstore kommuner styrkes.
- 286. Bedre rammevilkår for kommuner som bosetter funksjonshemmede innvandrere.
- 287. Vertskommunetilskuddet for kommuner med asylmottak er betydelig styrket og anses nå å være fulldekket innenfor formålsområdet helse, barnevern, administrasjon og tolk.

288. Områdesatsninger i Groruddalen og Søndre Nordstrand i områder med høy andel av personer med innvandrerbakgrunn.
289. Forsøk med gratis kjernetid i barnehager i områder med mange minoritetsspråklige barn.
290. Arbeidsrettingen av introduksjonsprogrammet for innvandrere som trenger særskilt bistand for å komme i jobb er styrket med 165 millioner kroner. Dette tilsvarer 1300 tiltaksplasser.
291. Ny utlendingslov ble vedtatt av Stortinget april 2008.
292. Ansvar for enslige mindreårige asylsøkere under 15 år ble overført til barnevernet i 2007.
293. I RNB 2008 ble det bevilget 10 millioner kroner til styrking av tilbudet til enslige mindreårige asylsøkere over 15 år. I 2009 styrkes tiltak for enslige mindreårige asylsøkere i mottak ytterligere til 41,5 millioner kroner.
294. Terskelen for omgjøring av Utlendingsnemndas vedtak er senket slik at det igjen blir tilstrekkelig for omgjøring at det foreligger sterke menneskelige hensyn.
295. Foretatt en gjennomgang av praksis når det gjelder valg av avgjørelsesform i Utlendingsnemnda.
296. Forskriftsendring som innebærer at lengeværende barns tilknytning til riket tillegges vekt.
297. 5,5 millioner kroner er bevilget til aktivitetstilbud for barn i mottak i 2007. Satsingen er videreført til 2008. Foreslått styrket med 6,7 millioner kroner i 2009.
298. Det er bevilget 69 millioner kroner til utvikling og implementering av et elektronisk saksbehandlingssystem for utlendingsforvaltningen.
299. Satt i gang forsøk med moderat kvotering av innvandrere til stillinger i utvalgte statlige virksomheter.
300. Det legges økt vekt på UNHCRs anbefalinger i behandlingen av asylsaker.
301. Igangsatt arbeidet med en ny handlingsplan mot etnisk diskriminering.

Kapittel 18 Kirke- religions og livssynspolitikk

302. Stortingsmeldingen om staten og Den norske kirke er lagt fram. Meldingen baserer seg på en avtale mellom alle de politiske partiene på Stortinget.
303. Trosopplæringsreformen i Den norske kirke er videreført og skal over tid gjennomføres i alle landets menigheter.
304. Kommunene er satt økonomisk i stand til bedre å ivareta vedlikeholdet av kirker. Fra statens side gis det midler til kirkebyggene under rentekompensasjonsordningen for istandsetting av kirkebygg. Fra Opplysningsvesenets fond gis det tilskudd til de eldste kirkene.

305. Utredet et forslag om å vurdere oppheving av unntaksbestemmelsene i arbeidsmiljøloven og likestillingsloven for homofile og kvinner. Forslaget har vært på høring. Høringen er avsluttet og regjeringen vil komme tilbake til oppfølgingen.

Kapittel 2. Internasjonal politikk

Regjeringen mener at også de overnasjonale og globale utfordringene må løses gjennom felles innsats og forpliktelser. Norge skal spille en aktiv og konstruktiv rolle internasjonalt. Norge skal være en pådriver for global fattigdomsbekjempelse og internasjonalt miljøarbeid, og være en tydelig fredsnasjon.

Fra Soria Moria-erklæringen

Fattigdommen i verden er en krenkelse av menneskeverdet, et brudd på menneskerettighetene og en trussel mot global sikkerhet og miljø. Kampen mot fattigdom og for retten til økonomisk utvikling, demokrati, menneskerettigheter og bærekraftig utvikling er verdenssamfunnets største utfordring og en hovedoppgave for regjeringen. Derfor har vi styrket den norske innsatsen gjennom økt bistand, økt deltakelse i FN-operasjoner, økt bidrag til et sterkere FN og økt innsats for fredsarbeid.

▪ *modernisere utenriktjenesten i retning av en åpen, dynamisk og fremtidsrettet kunnskapsorganisasjon*

Moderniseringen av utenriktjenesten fortsetter på flere fronter slik at utenriktjenesten skal stå bedre rustet til å møte store oppgaver ute og hjemme. Etter innføringen i 2006/2007 av ny organisasjonsstruktur i departementet som reflekterer regjeringens politiske prioriteringer, ble det foretatt en bred gjennomgang av utenriksstasjonene med sikte på en mer effektiv ressursutnyttelse. Iverksatte tiltak i uteapparatet siden 2007 omfatter opprettelse av nye fagstasjoner i Alger, Guangzhou og Alicante. Våre representasjoner i Beirut og Bogota er oppgradert til fullverdige, selvstendige ambassader, mens ambassadekontoret i Pristina er oppgradert til sideakkreditert ambassade. Det vil bli etablert en ambassade i Astana, Kasakhstan i 2009. For å mobilisere de nødvendige drifts- og personellressurser til disse tiltakene er fagstasjonene i Tunis, Tirana, Minneapolis og Edinburgh avviklet og erstattet av honorære konsulater, samtidig som et antall årsverk fra enkelte store fagstasjoner er inndratt og omdisponert.

I tillegg til de nevnte endringene i stasjonsstrukturen prøves det ut nye representasjonsmodeller som innebærer enklere og mer fleksible former for diplomatisk nærvær i utlandet enn de tradisjonelle fagstasjonene, blant annet ved etablering av ambassadeseksjoner og ved mer bruk av sideakkrediteringer fra regionale ambassader.

Ny personalpolitikk er utarbeidet og nye lederkriterier vedtatt. Systematisk oppfølging av ledere skjer bl.a. ved evaluering, tilbakemeldinger og ulike lederutviklingstiltak. Det gjennomføres systematiske kartlegginger av arbeidsmiljøet, og retningslinjer for varsling og håndtering av mobbing er innført.

Større åpenhet og bedre kommunikasjon har vært en viktig føring i reformarbeidet. En egen kommunikasjonsenhet ble etablert ved reorganiseringen i 2006/2007. Informasjonsarbeidet er blitt høyere prioritert.

Utenriksdepartementets anti-korrupsjonsprosjekt er slutført. Det er etablert en sentral kontrollenhet i departementet, og retningslinjer for håndtering av mistanke om økonomiske misligheter er innført. Det er etablert et eksternt varslingsystem.

En aktiv nordområdepolitikk

Nordområdene er denne regjeringens viktigste strategiske satsingsområde i utenrikspolitikken. Den overordnede målsetting er økt aktivitet, nærvær og kunnskapsoppbygging for, i og om nordområdene. Vi har økt bevilgningene og styrket kontakten med samarbeidspartnere i regionen og med andre land om nordområdene.

- *definere nordområdene som Norges strategiske hovedinteresse og styrke nordområdearbeidet gjennom organisatoriske endringer og politisk vektlegging*

Regjeringens nordområdestrategi ble lagt frem 1. desember 2006. Strategien inneholder 22 konkrete tiltakspunkter. Arbeidet med å gjennomføre disse er godt i gang, og i UD's budsjett for 2009 har regjeringen lagt frem en samlet gjennomgang av status i gjennomføringen av de 22 tiltakspunktene i nordområdestrategien.

Strategien legger opp til en helhetlig, koordinert og langsiktig nordområdepolitikk. Utenriksdepartementet har gjennom et eget nordområdeprosjekt ansvaret for å koordinere oppfølging av strategien. Dette gjøres i nært samarbeid med Ekspertutvalget for nordområdene og kontaktforumet med nordnorske myndigheter og med Sametinget. Det er etablert en interdepartemental embetsgruppe for å styrke koordineringen av oppfølgingsarbeidet. I juni 2008 ble det i tillegg nedsatt en koordineringsgruppe på statssekretærnivå ledet av Statsministerens kontor for å vurdere de langsiktige infrastrukturbehov i nordområdene. Nordområdespørsmål står sentralt i Norges samarbeid og kontakt med Russland, våre allierte, nordiske naboer og andre EU-land.

Regjeringen har videreført arbeidet med urfolksspørsmål innenfor nordområdesatsingen, også i det bilaterale samarbeidet med Russland og innenfor regionale samarbeidsordninger som Barentssamarbeidet og Arktisk råd. Regjeringen la i mai 2008 fram en stortingsmelding om samepolitikken.

Regjeringen økte bevilgningene til nordområdene i 2007 med 273,51 millioner kroner og ytterligere med 196,1 millioner kroner i 2008. For 2009 har regjeringen foreslått en ytterligere økning på 514,4 millioner kroner. Det innebærer at bevilgningen til nordområdetiltak over tre år er økt med nesten 1 milliard kroner.

- *legge frem en "Handlingsplan for forvaltnings- og miljøsam arbeidet" i nordområdene*

Behovet for en slik handlingsplan ansees å være dekket gjennom regjeringens Nordområdestrategi og de initiativ som der er tatt når det gjelder forvaltnings- og miljøvernsamarbeidet i Nordområdene. Det er tidligere avklart at det derfor ikke er behov for å utvikle en egen arbeidsplan i tillegg til strategien og de prosesser som UD koordinerer i oppfølgingen av denne.

- *gjennomføre nordområdedialoger med alle de viktigste statene som har interesser i nordområdene*

Et omfattende besøks- og nordområdediplomati har økt internasjonal bevissthet om nordområdenes betydning. Det er gjennomført dialoger med Frankrike, Tyskland, Storbritannia, USA, Canada, Finland og Sverige. Nordområdespørsmål inngår nå som en integrert og sentral del av dagsordenen i de politiske dialogene med en rekke land på områder som klima, miljø, ressursforvaltning, næringsutvikling og energi. Nordområdene står også sentralt i samarbeidet med de nordiske land, både bilateralt og i Nordisk Ministerråd, Barentsrådet, Arktisk råd og Østersjørådet. De nordiske utenriksministrenes oppdrag til Thorvald Stoltenberg om å utrede nye muligheter for nordisk utenriks- og sikkerhetspolitisk arbeid er også viktig i denne sammenheng.

Rollen som fullverdig partner sammen med Island, Russland og EU i Den nordlige dimensjon brukes aktivt for å fremme norsk syn og norske posisjoner i nordområdearbeidet. Hovedlinjene i nordområdepolitikken er presentert for NATOs råd og for Kommisjonen.

Regjeringen har hatt nær kontakt med de øvrige kyststater ved Polhavet, USA, Canada, Danmark og Russland, bl.a. ved møte i Oslo i oktober 2007 og Ilulissat-møtet på Grønland i mai i år, med fokus på å klargjøre at ansvar og rettigheter også i Arktis styres av havretten og det folkerettslige rammeverket.

I 2008 arrangerer vi for tredje år på rad en studietur på og rundt Svalbard for representanter for viktige samarbeidsland og Kommisjonen. I nordområdestrategien lanserte regjeringen nye nordområdestipendier, en ordning der utenlandske studenter fra Russland, USA og Canada som tar deler av sin utdanning ved nordnorske læresteder får stipend fra Norge. Det er igangsatt et nytt 4-årig program for samarbeid med Russland innen høyere utdanning og forskning, med en årlig ramme på 12 millioner kroner.

- *styrke forsvarets tilstedeværelse og suverenitetshevdelse i nord, inkludert Forsvarets bidrag*

Regjeringen har fulgt opp målet, blant annet gjennom å styrke forsvarsgrenenes og Kystvaktens driftsbudsjetter, øremerket for økt aktivitet og tilstedeværelse i nordområdene. I den vedtatte langtidspanen for 2009 – 2012 legges det opp til å ytterligere styrke Forsvarets evne til å utføre de grunnleggende nasjonale oppgavene som tilstedeværelse og suverenitetshevdelse i nord, og dette følger vi opp i budsjettet

for 2009. Gjennom å legge det fellesoperative hovedkvarteret til Bodø, styrkes Forsvarets tilstedeværelse i nord ytterligere. Se nærmere omtale under forsvarskapittelet.

▪ *styrke samarbeidet med Russland og fortsette arbeidet med å komme til enighet omkring de uavklarte grensespørsmålene*

Russland er Norges viktigste samarbeidspartner i nord. Det bilaterale samarbeidet er styrket gjennom en hyppig dialog om bilaterale og internasjonale spørsmål, både på embetsnivå og politisk nivå. Det har vært positiv russisk tilbakemelding på vårt forslag om en såkalt pomorsone. Det arbeides videre med konkretisering av dette forslaget blant annet gjennom tiltak som tvillingbysamarbeid mellom Sør-Varanger og Petsjenga og grenseboerbevis.

Vi har aktivt videreført drøftelsene med Russland med sikte på en helhetlig løsning for avgrensningen i Barentshavet og grenseoverskridende samarbeidsordninger. En avtale om grenselinjen i Varangerfjorden og havområdet like utenfor trådte i kraft i juli 2008.

I november 2006 ble dokumentasjon på utstrekningen og yttergrensene for Norges kontinentalsokkel i Norskehavet, Barentshavet og Polhavet overlevert til Kontinentalsokkelkommisjonen i New York. Norge presenterte sitt framlegg for Kommissjonen i april 2007 og Kommissjonen arbeider nå med å gå igjennom den norske dokumentasjonen.

En ny visumavtale med Russland er utarbeidet og vil tre i kraft med det første. Avtalen vil gjøre det enklere for mange grupper å få flerreisevisum til Russland. Ytterligere tiltak for å lette grensepasseringen mellom Norge og Russland er høyt prioritert. I april 2008 la regjeringen fram en stortingsmelding om arbeidsinnvandring, som også inneholder forslag om en rekke konkrete tiltak for lettelse i grensepassering og arbeidsmobilitet over den norsk-russiske grensen.

Regjeringen arbeider aktivt for å styrke norske bedrifters muligheter i nord. Gjennom INTSOK har vi satt i gang et prosjekt for å styrke norske bedrifters markedsføring og etablering i det russiske markedet. Gjennom INTSOK er det mobilisert 40-50 bedrifter som er aktive i det russiske markedet.

I tillegg har vi prioritert det grenseregionale samarbeidet (Interreg) med Russland og EU. Dette vil bli videreført innenfor rammene av ENPI (European Neighbourhood Partnership Initiative). Den nye programperioden varer ut 2013. Det norske økonomiske bidraget til ENPI vil være på 112 millioner kroner, hvorav halvparten kommer fra staten og resten er lokal og regional medfinansiering. Innenfor det nye programmet CBC Kolartik ENPI, vil man prioritere økonomisk og sosial utvikling, felles utførelser som miljø og folk-til-folk-samarbeid.

Gjennom prosjektet NMK (Nordlige Maritime Korridor) er det etablert kontakt med administrasjonen av Den nordlige sjørute i Russland, og det er avholdt konferanser om

perspektivene for kommersiell utnyttelse av sjøruten. NMK knytter sammen Nordvest-Russland med kontinentet og EUs øvrige transportkorridorer. NMK er også partner i The Noncommercial Partnership of the Northern Sea Route Usage. Det arbeides også med en konkret skipsrute fra Murmansk til Europa (BASIS-prosjektet).

▪ *fremme økt samarbeid på områdene handel, petroleum, fiskeri, miljøvern, helse, undervisning og forskning, turisme og mellomfolkelig kontakt*

Arbeidet med å utvikle folk-til-folk-samarbeidet i nord pågår kontinuerlig.

Bevilgningene til Barentssekretariatet er økt og det er avsatt øremerkede midler til kultur- og informasjonstiltak i nord. Barentsdager, finansiert av UD, har vært avholdt i Bodø og Kirkenes. Sør-Varanger vil også være samarbeidspartner i 2009. Satsingen på kultursamarbeid, særlig med Russland, er styrket. Koordinering av nordnorsk kulturlivs engasjement i Barentsregionen har ført til økt norsk-russisk samarbeid rundt de faste festivalene i regionen. Regjeringen har blant annet gjennom Barentssekretariatet de siste par år støttet et hundretalls enkeltprosjekter for fremme av kulturutveksling og folk-til-folk-kontakter. Samarbeidet med Barentssekretariatet har funnet fastere former gjennom programmet Barentskult. Urfolksdimensjonen blir fulgt opp i direkte samarbeid med samiske organisasjoner.

Det er gitt støtte til dokumentarprogrammer og laget informasjonsmateriell om nordområdene. Det gjennomføres konferanser, studieturer m.v. om nordområdetemaer for relevante utenlandske målgrupper.

Regjeringen satser også på nordområdene gjennom styrking av virkemiddelapparatet for næringslivet. SIVAs satsing i Nordvest-Russland er økt. Utenriksdepartementet har finansiert en representant for Innovasjon Norge i Murmansk for å fremme handel og næringsliv mellom Norge og Nordvest-Russland.

Regjeringen har fulgt opp målsettingen om videreutvikling av petroleumsvirksomheten i Barentshavet gjennom en aktiv tildelingspolitikk for å følge opp leteresultater og behovet for ytterligere letearealer. I Barentshavet ble det i 2007 boret fire letebrønner og ytterligere fire i løpet av 2008. I tildeling av forhåndsdefinerte områder (TFO) ble det i 2007 tildelt sju nye utvinningstillatelser i Barentshavet. TFO-området i Barentshavet ble ytterligere utvidet med fire nye blokker i TFO 2008 gjennom utlysning 9. mai 2008. Endelig utlysning av 20. konsesjonsrunde finner sted i 2008.

Regjeringen har styrket innsatsen for å følge opp helhetlig forvaltningsplan gjennom kartlegging og overvåking av havmiljøet og forskning på økosystemene og hvordan de påvirkes av menneskelig virksomhet. MAREANO-prosjektet (systematisk kartlegging av havbunnen i nordområdene) ferdigstilles i 2010. Regjeringen har for 2009 foreslått en bevilgning på 18,9 millioner kroner til dette arbeidet. Det arbeides også med planer om en norsk satellitt for AIS-signaler som vil gjøre det mulig å holde løpende oversikt over skipstrafikken i norske farvann. Det vil bli øremerket 12,9 millioner kroner til dette arbeidet i 2009.

Utvikling av miljøteknologi for og i nordområdene gjennom styrket FoU-innsats har blitt styrket gjennom forskningsprogrammene PETROMAKS og DEMO 2000, som har hatt flere prosjekter med nordområdefokus: miljø, is, geologi og brønnstrømsoverføringer.

Flere kunnskaps- og utviklingsprosjekter er satt i gang under ”såkornfondet” Barents 2020. I 2007 satte Det Norske Veritas i nært samarbeid med russisk side i gang et toårig prosjekt for harmonisering av standarder for helse, miljø og sikkert i Barentshavet. Prosjektet har en total ramme på 27 millioner kroner. SINTEF startet primo 2008 en forstudie til et helhetlig overvåknings- og varslingsystem for havområdene i nord. Sommeren 2008 ble det inngått kontrakt med Institutt for forsvarsstudier, som i samarbeid med Fridtjof Nansens Institutt og universitetene i Oslo og Tromsø vil lede et femårig forskningsprogram på totalt 25 millioner kroner kalt *Geopolitikk i nordområdene, norske interesser*. Det arbeides dessuten med et forprosjekt til et omfattende flernasjonalt klimaobservasjonsprosjekt kalt Svalbard Integrated Arctic Observation System (SIAEOS) ledet av de største forskningsinstitusjonene i Nord-Norge. Mot slutten av 2008 vil det bli avklart om SIAEOS blir del av EUs rammeprogram for forskningsinfrastruktur.

Som ledd i arbeidet med å stimulere til økt innsats innen bioprospektering og utvikling av nye produkter basert på marine organismer ble det i 2008 gitt tilskudd på 6,5 millioner kroner til kartlegging og utvikling av nye produkter basert på marine organismer gjennom MABIT-programmet og Marbank. I 2008 ble satsingen styrket med 12 millioner kroner. Stortinget vedtok 28. april 2008 en ny havressurslov som også omfatter regelverk knyttet til marin bioprospektering. Regjeringens ekspertutvalg for nordområdene overleverte 9. juni i år en rapport til utenriksministeren om kartlegging av kompetansebehov og kommersialiseringsmuligheter innen marin bioprospektering. En internasjonal konferanse om temaet planlegges i Tromsø 24. og 25. februar 2009. Norsk-svensk samarbeid innen marin bioprospektering er igangsatt som oppfølging av besøket av en næringsdelegasjon ledet av Carl Bildt til Tromsø og Melkøya i juni 2007.

Det er lagt til rette for økt forskning på oppdrett av torsk og andre interessante marine arter. Innsatsen rettet mot torsk i oppdrett gjennom virkemidlene til Innovasjon Norge og Norges Forskningsråd er styrket i 2008. Torsk er også prioritert innenfor det marine verdiskapningsprogrammet.

Regjeringen har lagt vekt på næringsutvikling i nordområdesatsingen, med vekt på forskning, romvirksomhet og innovasjon. Regjeringen arbeider med en ny minerallov, nasjonal strategi for reiselivsnæringen, lånekapital til to distriktsrettede såkornfond i Tromsø og i Bodø med en ramme på 572 millioner kroner. SIVA er aktiv i nordområdene og arbeider med å etablere en større industripark i Murmansk.

Økt landbasert verdiskaping i Nord-Norge er en sentral del av regjeringens nordområdestrategi. Det foreslås å opprette en ny budsjettpost for Nordområdetiltak på 100 millioner kr fra 2009, knyttet til felles fylkesovergripende satsinger i Nord-Norge.

Kommunal- og regionaldepartementet vil bidra til reiselivssatsinger i Nord-Norge, en satsing i regi av Norges forskningsråd, som er rettet mot en strategisk styrking og videre oppbygging av den nordnorske kompetanseinfrastrukturen. Dette skal gjelde for utvalgte områder og temaer innen reiseliv og arktisk teknologi. I tillegg prioriteres felles næringsrettede satsinger i regi av virkemiddelapparatet.

Ut fra målsettingen om utvikling av kompetansearbeidsplasser i Nord-Norge vil KRD ta initiativ til en prosess som involverer KD, KRD, Norges Forskningsråd og miljøene i Nord-Norge for å utvikle "Arktisk teknolog" -særlig med fokus på beredskap.

- *styrke Barentssamarbeidet og arbeidet i Arktisk råd*

Vi har økt midlene til driften av Barentssekretariatet for støtte til regionale samarbeidsprosjekter. Det internasjonale barentssekretariat er etablert i Kirkenes og samlokalisert med vårt eget Barentssekretariat og med Barentsinstituttet. Dette styrker den multilaterale dimensjonen i samarbeidet. Kontakten mellom departement, fylkeskommuner og nasjonalt Barentssekretariat er styrket.

Norge har formannskapet i Arktisk råd fra oktober 2006 til april 2009. Det norske formannsprogramsprogrammet vektlegger helhetlig ressursforvaltning, oppfølging av Arktisk råds klimarapport (ACIA) og effektivisering av rådets arbeid. Etter norsk initiativ er det vedtatt nye samarbeidsprosjekter bl.a. innen marin ressursforvaltning, tilpasning til arktisk klimaendring, og styrket informasjonsinnhenting og analyse av sentrale deler av arktisk klimaendring. Det er opprettet et sekretariat i Tromsø for Arktisk råd. Bevilgningen til arktisk samarbeid ble økt til 10 millioner i 2007 og videre til 15 millioner i 2008. For 2009 har regjeringen foreslått 20 millioner kroner.

På oppdrag fra KRD er det foretatt en oppsummering av foreliggende kartlegginger av regionale ringvirkninger av olje- og gassnæringen (NorutNIBR rapport 2007:04).

Innovasjon Norge, Norges Forskningsråd og SIVA har gjennom en særskilt bevilgning på om lag 10 mill. kr i 2008 initiert felles fylkesovergripende satsinger i de tre nordligste fylkene på områdene reiseliv og klimatilpassede teknologier/olje og gass

OED har i samarbeid med KRD gjennomgått veilederen for utbygging og drift (PUD) og plan for anlegg og drift (PAD) for å tydeliggjøre krav til både selskaper og lokale myndigheter - bl.a. med hensyn til leverandørprogrammer, anbudsrutiner og medvirkning fra lokalt næringsliv

- *ta initiativ overfor andre kyststater i det nordatlantiske området for å utvikle miljøstandarder for de felles havområdene*

Dette spørsmålet inngår som en del av arbeidet med miljøspørsmål i Arktisk råd, i oppfølgingen av helhetlig forvaltningsplan og i dialogene med andre land.

Under det bilaterale miljøvernsamarbeidet har Norge og Russland blitt enige om en felles miljøkartlegging av hele Barentshavet, der begge land bidrar økonomisk. Det

grensenære miljøvernssamarbeidet er styrket blant annet ved økt miljøovervåking i grenseområdene.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *gjøre en aktiv innsats overfor myndighetene i våre naboland og i internasjonale forvaltningsorganer for å hindre overfiske og IUU-fiske, særlig i Barentshavet, Nordsjøen og i internasjonale farvann*

Kampen mot urapportert fiske og overfiske er en prioritert oppgave for regjeringen. Samarbeidet med Russland om dette er styrket. Norge har vært en aktiv pådriver både globalt (innen bl.a. FN-systemet) og i regionale fora for å skape effektive mekanismer – herunder bedret havnestatskontroll – i bekjempelsen av IUU-fiske. Konkrete resultater har spesielt blitt oppnådd i Den Nordøstatlantiske Fiskerikommisjon NEAFC, som høsten 2006 vedtok et samarbeidsregime om havnestatskontroll, med iverksettelse 1. mai 2007. Overfisket av torsk i Barentshavet er redusert fra 101 000 tonn i 2005 til 40 000 tonn i 2007, noe som tilsvarer en førstehandsverdi på 1,2 milliarder kroner.

- *atomsikkerhet i Nordvest-Russland ("Atomavfall"), stans av Kola kjernekraftverk, alternative energikilder og opprydding*

Regjeringen har videreført et høyt engasjement for atomsikkerhet og -beredskap i nordområdene. Et omfattende internasjonalt samarbeid og betydelig russisk egeninnsats har skapt svært god framdrift i opphugging av utrangerte atomubåter, håndtering og lagring av brukt kjernebrensel og avfall og fjerning av strålefarlige kilder i russiske fyrlykter. Den norske atomhandlingsplanen ble revidert i 2008.

Dialogen med russiske myndigheter om dekommisjonering av Kola kjernekraftverk er videreført, samtidig som det er gitt pengestøtte til norske frivillige organisasjoner og stiftelser som arbeider for stengning av atomkraftverk og økt bruk av alternative/fornybare energikilder.

- *bidra til å redusere tuberkulose og hiv/aids*

Vi har økt bevilgningene til helse- og sosialprosjekter i Nordvest-Russland og det er oppnådd gode resultater innenfor bekjempelse av tuberkulose, hiv/aids og innen utviklingen av primærhelsetjenesten. Det skal utvikles et handlingsprogram rettet mot utsatte barn og unge i regionen. Et mastergradsprogram i folkehelse ved universitetet i Arkhangelsk er etablert som resultat av et norskledet prosjekt.

I Nordvest-Russland støtter Norge tiltak for å bremse den sterke spredningen av hiv/aids, og opplæring for helsepersonell i behandling av hiv-positive. Norge har i tillegg påtatt seg lederansvaret for fengselshelse under Partnerskapet for helse og livskvalitet under EUs Nordlige Dimensjon. Det utvikles tiltak for å bistå Russland med å redusere smitteoverføring i fengsler.

Norge har sagt seg villig til å overta ledelsen av Den Nordlige dimensjons helsepartnerskap fra og med 2008, i nært samarbeid med Russland.

- *styrke det nordiske utenriks- og sikkerhetspolitiske samarbeidet*

Endringene i våre nærområder gir nye muligheter for nordisk sikkerhetspolitisk samarbeid i videste forstand. De nordiske utenriksministere har bedt Thorvald Stoltenberg lede arbeidet med en mulighetsstudie for styrket utenriks- og sikkerhetspolitisk samarbeid de neste 10-15 årene. Studien skal ferdigstilles innen utgangen av 2008.

I påvente av denne studien styrkes samarbeidet på en rekke områder, bl.a. med utgangspunkt i de nordiske lands medlemskaps- og partnerskapsforhold til hhv NATO og EU og vår felles tilnærming til store internasjonale sikkerhetspolitiske utfordringer, som f. eks. Afghanistan. Det er utarbeidet en felles handlingsplan for Afghanistan som vil danne grunnlag for de nordiske land videre engasjement i landet. De nordiske land er også enige om å styrke sin felles evne til å understøtte FN med hovedvekt på Afrika. Det arbeides med sikte på å identifisere felles bidrag til en FN-operasjon.

Samarbeidet styrkes også i våre nærområder. Rammeavtalen om sikkerhetspolitisk og militært samarbeid mellom Norge og Island av 2006 følges aktivt opp. Avtalen reflekterer at de to land har store felles interesser i sikkerhet og stabilitet i nord. Den legger bl.a. forholdene til rette for løpende sikkerhetspolitisk konsultasjoner, norsk deltakelse i militær trening og øving på Island, inkludert jevnlig tilstedeværelse av kampfly og maritime patruljefly; styrket samarbeid mellom de to lands sikkerhetstjenester og norsk opplæring av islandsk personell.

Sammen med Sverige og Finland tas det sikte på å etablere et bredt anlagt samarbeid som vil omfatte de felles politiske, økonomiske og næringsmessige utfordringer i nordområdene så vel som et sikkerhetspolitisk samarbeid som omfatter både utfordringene i våre felles nærområder og evnen til å bidra sammen i internasjonal krisehåndtering. Et omfattende samarbeid er under utvikling mellom de nordiske landenes forsvar om militær støttevirksomhet som utdanning, trening, øvelser, investeringer, drift og vedlikehold.

Samarbeidet mellom de tre landene om støtte til EUs forsvars- og sikkerhetspolitikk (ESDP) vil bli videreført med utgangspunkt i den nordiske militære innsatsgruppe (NBG). Norge stod, sammen med Sverige, Finland, Estland og Irland, på beredskap for eventuelle EU-operasjoner i første halvår 2008. Norge er eneste ikke-EU-medlemsland som bidrar til EUs innsatsstyrker på denne måten. NBG vil igjen stå på beredskap i 2011. Gjennom deltakelsen i denne gruppen kommer Norge i inngrep med utviklingen av EUs evne til militær krisehåndtering.

I 2008 og 2009 leder Norge, med Russland som nestleder, Partnerskapet for helse og livskvalitet i Den Nordlige Dimensjon. Partnerskapet har økt aktivitetsnivå og opplever stor interesse.

- *bevare Svalbards villmarksnatur*

Regjeringen vedtok i 2007 å forby bruk av tungolje for skip innenfor de store naturreservatene på Svalbard og bestemte at det maksimalt kan være 200 passasjerer om bord i slike skip. Dette blir fulgt opp med bevilgning på 1,5 millioner kroner i 2008 for å øke kunnskapen om virkninger av ferdsel. De store naturreservatene i øst er svært viktige som uberørte referanseområder for klima- og miljøforskning, og det arbeides derfor nå med forslag til nye avgrensninger for hvor turistene kan gå i land innenfor disse naturreservatene.

Videre styrkes miljøovervåkingen på Svalbard med 4,5 millioner kroner, spesielt overvåkingen av luftmiljøet, økosystemer og arter som er utsatt for effekter av klimaendringer og effektene den økende ferdslen har på utsatte og sårbare kulturminner og på naturmiljøet.

Det er satt i gang et stort arbeid for å rydde opp i de lokale kildene til PCB-forurensning på Svalbard. Det er bevilget 1,5 millioner kroner til et toårlig prosjekt. Arbeidet startet i 2008 og videreføres i 2009 i et samarbeid mellom Sysselmannen, SFT og Trust Arktikugol.

Regjeringen arbeider videre med planene om et nytt og miljøvennlig kraftverk i Ny-Ålesund. Sjøsikkerheten i farvannene rundt Svalbard har blitt styrket ved å at havne- og farvannsloven ble gjort gjeldende rundt Svalbard 1. mai 2008.

En mer offensiv Europapolitikk

Regjeringen ivaretar norske interesser aktivt overfor EU og fører en mer offensiv og tydelig europapolitikk. Vi styrker kontakten med EU og Europa og bidrar til sosial og økonomisk utvikling i Øst-Europa. Regjeringen har blant annet fått gjeninnført den differensierte arbeidsgiveravgiften i store deler av distrikts-Norge.

- *en mer offensiv europapolitikk*

Regjeringen la 16. juni 2006 frem Stortingsmelding nr. 23 (2005-2006) om gjennomføringen av europapolitikken. Meldingen inkluderer en handlingsplan som skisserer en rekke spesifikke tiltak som bidrar til å systematisere og effektivisere EU/EØS-arbeidet. Eksterne aktører er involvert gjennom referansegrupper og kompetansen er styrket.

Handlingsplanen følges opp av en interdepartemental arbeidsgruppe under ledelse av UD. De faglige prioriteringene presenteres i egne årlige arbeidsprogrammer innenfor EØS, justis- og innenrikssaker og utenriks- og sikkerhetspolitikk. Disse oversendes Stortinget og offentliggjøres på Europaportalen.

Vi har lagt en ny og offensiv holdning til grunn for ivaretagelse av norske interesser når det gjelder regelutvikling innenfor EØS og tvister om forståelse av EØS-avtalen. Overvåking av EØS-regelutvikling skjer kontinuerlig – helt fram til vedtak i EU.

Vi har tett oppfølging av dialogen med ESA og ivaretagelse av norske interesser i tvister for EFTA-domstolen. I vårt arbeid mot spillavhengighet har vi har vunnet gevinstautomatsaken som ESA brakte inn for EFTA-domstolen. Vi har også vunnet saken om lovligheten av det norske pengespillmonopolet. I en rekke saker for EF-domstolen har vi gitt innlegg til støtte for retten landene har til å regulere pengespill. I saken om hjemfall godtok EFTA-domstolen prinsippet om offentlig eierskap til vannkraftressurser, men kom til at lovgivningen for å sikre dette ikke var konsekvent nok. Dommen ga viktige avklaringer som åpnet for nye løsninger, og etter forslag fra regjeringen vedtok Stortinget en lovendring som sikrer offentlig eierskap til vannkraftressursene og at kommunene, fylkeskommunene og Statkraft vil beholde sine evigvarende rettigheter.

Det var en stor seier for det mest effektive distriktspolitiske virkemiddel vi har at Norge oppnådde svært gode løsninger for differensiert arbeidsgiveravgift. Vi vant også saken om Finnmarkstillegg i barnetrygden.

Miljøhensyn settes høyt, som da vi støttet Danmarks sak mot Kommisjonen vedrørende EUs tillatelse til å bruke bromerte flammehemmere, en sak der vårt syn vant frem. Vi arbeider nå for å ivareta de kulturpolitiske formål i dialogen med ESA om bibliotekvederlagsordningen. Vi vil også forhindre at ESAs innvendinger mot den norske studiefinansieringsordningen svekker dette viktige verktøyet for sosial utjevning.

Regjeringen har vært aktiv i en tidlig fase av regelverksutviklingen i EU og har blant annet overlevert til Europakommisjonen innspill til grønnbøkene om maritim politikk og om tiltak for et Europa fritt for tobakksrøyk. Norge har også oversendt flere kommentarer til tjenstedirektivet underveis i EUs forhandlingsprosess.

Norge har tett kontakt med EU om militær og sivil krisehåndtering og sivile bidrag til ESDP-operasjoner. Norge vil således bidra både til den sivile ESDP-operasjonen EULEX i Kosovo når EU overtar etter UNMIK, og deltar for tiden i politioperasjonen i Afghanistan som startet i juni i år. Kontakten med rådssekretariatet og sentrale EU-land om disse spørsmålene er styrket.

Regjeringen fører også en aktiv Europapolitikk i Europarådet og i OSSE. Norge har bidratt aktivt til å få på plass en samarbeidsavtale mellom Europarådet og EU som legger opp til tettere konsultasjoner og nærmere samarbeid på en rekke områder. Norge følger aktivt opp avtalen for å bidra til at samarbeidet gir konkrete resultater.

- *gjennomgå erfaringene med tilknytningen til Schengen-avtalen*

Tiltak for å styrke og systematisere arbeidet med Schengen-saker, slik det er redegjort for i St. meld. nr. 23 (2005-2006), er kommet godt på vei. Ytterligere arbeid vil bli fulgt opp i tråd med Stortingets innstilling til meldingen. Det er etablert spesialutvalg for justis- og innvandringssaker, og utarbeidelse av rammenotater for Schengen-saker er

startet. Videre er det foretatt en gjennomgang av funksjon og rolle for Koordineringsutvalget for justis- og innenriksaker.

Ved å styrke arbeidet med Schengen-saker er det lagt til rette for en mer aktiv norsk deltakelse i Schengen-samarbeidet, der tiltak knyttet til visum og grensekontroll står sentralt. Når det gjelder EUs asyl- og flyktningepolitikk er Norge først og fremst berørt gjennom Dublin-samarbeidet, som for tiden er gjenstand for en evaluering. Utfallet av evalueringen vil også tjene som innspill for norske prioriteringer på feltet.

- *omorganisere og systematisere arbeidet med EØS-relevante saker, slik at Norges posisjon kan styrkes og arbeidet bli mer effektivt*

Gjennom tydelig prioritering av viktige saker har vi fått en sterkere strategisk tilnærming til EØS-sakene. Dette stadfestes gjennom det enkelte departementets arbeid med å utarbeide en plan for sitt EU-arbeid. Planene er samlet og presentert på Europaportalen.

Etablering av bedre rapporterings- og varslingsrutiner mellom direktorats- og departementsnivå har også bidratt til å styrke vårt arbeid. Flere tiltak for å øke kompetansen i forvaltningen har blitt gjennomført. Seminarer for politisk ledelse, målrettede kurs for utenriksstasjonene og oppfølgingen av nasjonale eksperter har blitt styrket.

- *følge opp gode miljøinitiativer fra EU og ta i bruk det beste i EUs miljølovgivning, også der de ikke omfattes av EØS*

EUs klima- og energipakke har vært hovedfokus i EUs miljøpolitikk siden den første gang ble lagt fram av Kommisjonen i januar 2007. I mars 2007 ga toppmøtet sin tilslutning til å redusere EUs CO₂-utslipp med 20 % innen 2020, spare 20 % energi og øke andelen fornybar energi med 20 % innen 2020. Kommisjonen la i januar 2008 fram forslag til regelverk for å gjennomføre målsettingene som nå er til behandling i Råd og Parlament. MD har løpende dialog med EU-organene, og pakken er et sentralt tema i alle bilaterale møter med medlemslandene. Skriftlige innspill med norske posisjoner er sendt til Kommisjonen, Europaparlamentet og sentrale medlemsland på forslag til utvidelse av kvotedirektivet og utvikling av bærekraftkriterier for fornybar energi, samt på CO₂-lagringsdirektivet for å bidra til et økt ambisjonsnivå i regelverket.

REACH-forordningen trådte i kraft i Norge 30. mai 2008. Dette innebærer et mer harmonisert EU-regelverk på kjemikalieområdet. Norge har gjennom hele prosessen med utarbeidelsen av REACH vært aktiv og levert en rekke innspill og kommentarer for å bidra til et øket ambisjonsnivå. Det har også vært arbeidet aktivt med å sikre Norge deltakelse i Det europeiske kjemikaliebyrået (ECHA) og i de ulike komiteene under ECHA der det skjer utvikling av nytt kjemikalierregelverk. Norge deltar i ECHAs styre og har de samme rettigheter og plikter som medlemslandene, med unntak av stemmerett. Vi deltar også i medlemsstatkomiteen og i alle ECHAs komiteer. Norge vil fortsette å arbeide for å påvirke utviklingen på dette viktige miljøområdet. Den faglige

basis for norsk påvirkning vil bl.a. ligge i vårt arbeid med forskning og overvåkning i Nordområdene.

Nasjonal regulering av enkeltstoffer kan fortsatt være aktuelt. Det er ikke nødvendigvis en motsetning i dette siden nasjonale reguleringer, eller forslag om dette, ofte har bidratt til at tilsvarende regler utvikles i EU. Det vises bl.a. til MDs arbeid med forbud mot miljøgifter i forbrukerprodukter hvor det er foreslått streng regulering av 10 miljøgifter i forbrukerprodukter.

EUs marin strategi-direktiv omtales som miljøpilaren i EUs bredere maritime politikk. Målsettingen med direktivet er å oppnå "god miljøtilstand" i alle europeiske havområder innen 2020. Direktivet har en helhetlig, økosystembasert tilnærming i tråd med norsk tenkning og politikk på området. Norge har gjennom den helhetlige forvaltningsplanen for Barentshavet vist seg som en sentral aktør på havmiljøområdet. Forvaltningsplanen er lagt fram for EU i bilaterale møter som et eksempel på en helhetlig, økosystembasert tilnærming. Norges oppfølging av EUs maritime politikk foregår i hovedsak gjennom vårt havmiljøarbeid i fora som OSPAR og IMO og samarbeid med EU i disse fora.

Biologisk mangfold er ikke en del av EØS-avtalen, men MD har fulgt EUs arbeid tett på dette området i forbindelse med arbeidet med utforming av ny Naturmangfoldlov.

Økt bruk av både sektorovergripende regelverk fra EU og større geografisk virkeområde medfører utfordringer med tanke på innlemmelse i EØS-avtalen av en del miljødirektiver på grunn av avtalens saklige og geografiske avgrensninger. Eksempler på dette er:

- *marin strategi-direktivet (geografisk virkeområde)*
- *skipsforurensningsdirektivet (geografisk virkeområde og straffebestemmelser)*
- *miljøkriminalitetsdirektivet (straffebestemmelser)*
- *miljøansvarsdirektivet (ansvarsregler for miljøskade)*

Det arbeides med å finne løsninger nasjonalt, samt forhandlinger med EU-organene om muligheten for et EØS-samarbeid knyttet til disse direktivene, enten ved saklig eller geografiske tilpasninger eller løsere former for samarbeid som kan sikre miljøpolitiske og miljøfaglige gevinster.

▪ *regjeringen vil sørge for åpen debatt om EØS- og EU-saker, blant annet ved å involvere Stortinget i større grad. Viktige forslag skal sendes på høring før de behandles i Stortinget*

Som en del av arbeidet med økt åpenhet avholdt Utenriksdepartementets årlige Europakonferanser i mars 2006, mai 2007 og i februar 2008 med utenriksministeren og Europakommisjonens president José Manuel Barroso som hovedtalere.

Europakonferansen har bred deltagelse fra lokale, regionale og sentrale myndigheter, næringsliv, forsknings-, media og NGO-miljøer.

I tillegg har vi etablert et Nasjonalt Europaforum, ledet av utenriksministeren. Neste møte i Nasjonalt Europaforum finner sted november 2008. Dialogforum med arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjonene, lokal- og regionalforum og Sametinget, NGO-forum og forskerforum har blitt videreført. I tilknytning til Nasjonalt Europaforum 2007 ble det også avholdt et eget Europaforum for ungdom.

Regjeringen lanserte i august EØS-notatbasen på Europaportalen. Basen er et internt arbeidsverktøy for forvaltningen som løpende oppdateres med informasjon om EU-regelverk som vurderes innlemmet i EØS-avtalen. Direkte innsyn i forvaltningens arbeid med EU og EØS har stor betydning for prinsippet om mer offentlighet, og er i tråd med regjeringens målsetninger om en aktiv og åpen europapolitikk.

Økt åpenhet i Europapolitikken er lagt til grunn i regjeringens innspill til EUs grønnbok om maritim politikk som ble utarbeidet i nært samarbeid mellom departementene og et bredt utvalg av representanter for lokale og regionale myndigheter, interesseorganisasjoner og forskningsmiljøer.

Vi har også styrket informasjonen om vårt arbeid med Europa-saker ved at nyheter og informasjon om europaspørsmål blir synliggjort bedre gjennom regjeringens europaportal, og gjennom at EU-delegasjonen er blitt styrket med to nye informasjonsmedarbeidere.

Stortingsmelding nr. 23 (2005-2006) om gjennomføring av Europapolitikken ble behandlet i Stortinget i februar 2007. I tråd med innstillingen holder Utenriksministeren halvårlige redegjørelser om aktuelle EØS- og EU-saker for Stortinget. Regjeringen har hatt løpende konsultasjoner om viktige saker med Stortingets Europautvalg. Regjeringen har gått inn for større åpenhet i utvalgets arbeid og støttet at referatene er offentlig tilgjengelig.

- *nær dialog om europeiske samarbeidsspørsmål med våre nordiske naboer*

Antall bilaterale møter på politisk nivå med de nordiske landene økte i 2007, og det høye aktivitetsnivået er videreført i 2008. Dialogen med nordiske naboland omfatter et bredt spekter av saksområder, ikke minst spørsmål knyttet til nordområdene.

Norges sikkerhet er en del av europeisk sikkerhet, og regjeringen vektlegger å samarbeide nært med EU på det sikkerhets- og forsvarspolitiske området. Norge stod sammen med Sverige, Finland, Estland og Irland, på beredskap for en nordisk innsatsstyrke i EU i løpet av første halvår 2008. Det er besluttet at innsatsstyrken skal stå på beredskap under svensk ledelse igjen i 2011, og Norge har gitt tilsagn om deltagelse.

Norge har arbeidet for et tettere nordisk samarbeid om bistanden til de største mottakerlandene på Balkan (Bosnia, Serbia og Kosovo). Et hovedformål med bistanden til Vest-Balkan-landene er å støtte opp deres ambisjoner om integrasjon i euroatlantiske strukturer. Regjeringen har lagt vekt på å støtte de reformer som er nødvendige for å

oppfylle kravene som stilles i forhold til EU/EØS. Alle landene i regionen har også gjort fremskritt i forholdet til EU og Kroatia håper å ferdigstille sine forhandlinger om medlemskap i 2010.

Videre er det et tett nordisk-baltisk samarbeid for å støtte opp om reformarbeidet i SUS-landene i Kaukasus, særlig Georgia, samt Ukraina, Moldova og Hviterussland. Norge deltar også i den faste dialogen med EU om utviklingen i SUS-landene, samt om utviklingen i OSSE og Europarådet.

- *øke støtten til interesseorganisasjoner*

Regjeringen støtter særlig tiltak som kan utvide kjennskap til og kunnskap om Europa i det norske samfunn. Vi har støttet interesseorganisasjonene med 5 millioner i hhv. 2006 og 2007. Støtten ble økt med 287 000 i 2008. Støtten på 5,287 millioner videreføres i 2009. I tillegg opprettet regjeringen i statsbudsjettet for 2008 en egen tilskuddsordning på 1 million for sosial dialog i Sentral-Europa. Regjeringen foreslår avsatt 1 million kroner til dette formålet også i 2009. For å sikre arbeidslivsorganisasjonenes mulighet til europapolitisk dialog opprettet vi i 2006 en tilskuddsordning på 450 000 som dekker reiseutgifter i forhold til dette. Dette beløpet ble også tildelt i 2007 og 2008, og vi har foreslått det samme for 2009.

- *arbeide for at EU ikke gjennomfører et tjenstedirektiv som kan føre til sosial dumping*

Regjeringen har arbeidet aktivt for å påvirke innholdet i tjenstedirektivet, med særlig fokus på arbeidet mot sosial dumping og opprettholdelse av nasjonale lønns- og arbeidsvilkår. Vi sendte norske kommentarer til forslaget både i februar og i mai 2006, der hovedfokus var at tjenstedirektivet må sikre en god sosial modell samtidig som en reduserer handelsbarrierer. Etter at tjenstedirektivet ble vedtatt i EU desember 2006, var direktivet på en bred høring. I tillegg har en interdepartemental arbeidsgruppe kartlagt mulige endringer i norsk lov som følge av direktivet. For å sikre et best mulig beslutningsgrunnlag har regjeringen også innhentet seks eksterne utredninger av bestemte problemstillinger knyttet til tjenstedirektivet. Utredningene ble offentliggjort 3. mars 2008, og ble presentert på Fafo Østforum 11. mars 2008. I juli 2008 sendte regjeringen ut et høringsnotat om tjenstedirektivet på en bred offentlig høring. Høringsnotatet går grundig gjennom innholdet i, og konsekvensene av tjenstedirektivet, og skisserer mulige endringer i norsk rett dersom direktivet innlemmes i EØS-avtalen. Regjeringen vil etter denne høringsrunden gå grundig gjennom alt tilgjengelig materiale om tjenstedirektivet, før det tas stilling til om direktivet skal innlemmes i EØS-avtalen.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *bidra økonomisk til sosial utvikling og til løsning av miljøproblemer i Øst-Europa og på Balkan*

Gjennom EØS-finansieringsordningene gir vi viktige bidrag til økt miljøinnsats, bærekraftig utvikling, forskning, bevaring av europeisk kulturarv, helse og barn, utvikling av menneskelige ressurser, og styrking av det sivile samfunn i Europa.

EØS-finansieringsordningen ble utvidet til å omfatte Bulgaria og Romania etter deres inntreden i EU 1. januar 2007. Vi har lagt til rette for styrket deltakelse fra norske aktører gjennom bilaterale samarbeidsprogram med disse to landene.

Regjeringen legger til rette for at norske aktører skal kunne nyttiggjøre seg mulighetene for å etablere samarbeid i baltiske- og sentraleuropeiske land under ordningene. Vi arbeider aktivt med å fremme kunnskap om Norge, EØS-avtalen og EØS-finansieringsordningene.

Finansieringsordningene avsluttes i april 2009. Regjeringen har uttrykt vilje til å gå i dialog med EU-kommisjonen om et fremtidig bidrag til sosial og økonomisk utjevning i Europa. Forhandlingene om en slik ny finansieringsordning vil starte i september 2008.

Gjennom bistandsprogrammet for landene på Vest-Balkan gis det støtte til å løse konkrete miljøproblemer og til kapasitetsbygging som bidrar til at de enkelte landene i regionen skal kunne gjennomføre EU/EØS-miljøregelverk. Vi prioriterer også å støtte tiltak for utvikling av ren energi og energisparing som har en positiv klimaeffekt.

- *arbeide aktivt for å påvirke innholdet i EUS fremtidige forslag til regulering av helse og sosiale tjenester*

Europakommisjonen fremmet i juli 2008 et regelverksforslag om helsetjenester. Vi har sendt norske kommentarer til Kommisjonens meddelelse om helsetjenester i januar 2007. Norske synspunkter og interesser har vært fremmet i møter med Europakommisjonen.

- *få på plass en samarbeidsavtale med European Defence Agency (EDA)*
- Norge har som eneste ikke-medlemsland også en samarbeidsavtale med Det europeiske forsvarsbyrået (EDA). Avtale ble inngått i 2006 og vi involveres i et økende antall samarbeidsprosjekter for utvikling av militære kapasiteter, materiell og teknologi.

Norge har i 2008 inngått en avtale med EDA om å delta i et frivillig og ikke-bindende regime for forsvarsvarsanskaffelser, det såkalte Code of Conduct on Defence Procurement. Ordningen skal fremme lik konkurranse og på sikt skape et mer konkurransedyktig europeisk marked for forsvarsmateriell. Det norske forsvarsmarkedet er i dag ett av de markedene i Europa som åpner for mest konkurranse. Gjennom avtalen som nå er inngått vil norsk forsvarsindustri få tilgang til EU-landenes markeder på lik linje med disse landenes egen industri. Dette er et marked som tidligere i stor grad har vært lukket.

Fred, forsoning og nedrustning, og et styrket FN

Regjeringens mål er en FN-ledet verdensorden. Vi er tjent med at internasjonale utfordringer finner sin løsning innenfor en bred konsensus, basert på prinsippene i FN-pakten og gjennom forankring i folkeretten. Norge bidrar aktivt til å sette FN i stand til å løse sine oppgaver på en god måte.

▪ arbeide aktivt og langsiktig for å sette FN i stand til å møte det 21ste århundres utfordringer

Norge har et internasjonalt lederskap i FN-reformarbeidet. Oppfølgingen av anbefalingene fra FNs reformpanel, som statsminister Jens Stoltenberg var med og ledet, står sentralt. Norge er aktiv i vennegruppen for FN-reform i New York og spiller en pådriver rolle for reformprosessen, med særlig vekt på likestilling, miljø, rettigheter og gjennomføring av "ett FN". Norge spiller også en brobyggerrolle overfor utviklingslandene og arbeider for å engasjere dem i reformarbeidet. For å sikre FN langsiktige bidrag har Norge selv innført forutsigbare, flerårige bidrag til sentrale FN-organisasjoner. Norge støtter FNs reformarbeid på det humanitære området.

Norge er aktiv pådriver for forslaget om å opprette en slagkraftig ny enhet for kvinner og likestilling i FN som kan sørge for bedre koordinering og gjennomføring av det internasjonale likestillingsarbeidet. Norge har bidratt med betydelige midler til dette arbeidet.

Norge har også tatt initiativ til og gjennomført et omfattende toårig prosjekt for å styrke FNs fredsoperasjoner. Gjennom bedre integrering av militære, politiske, humanitære og utviklingsmessige kapasiteter og mer helhetlig planlegging og gjennomføring av fredsoperasjoner utnyttes FNs ressurser bedre og det øker sjansene for varig stabilisering av skjøre fredsprosesser.

Regjeringen har lagt fram en strategi for norsk humanitær politikk. Norge er en betydelig bidragsyter til humanitær bistand i konfliktområder og etter naturkatastrofer, og arbeider aktivt for å styrke FNs sentrale rolle i dette arbeidet. Midlene til humanitær bistand og menneskerettigheter har blitt økt med ca. 800 millioner siden 2005. En betydelig del av dette kanaliseres gjennom FNs humanitære organisasjoner. Samtidig arbeider Norge aktivt for å styrke samarbeidet mellom FN og frivillige organisasjoner, hvor FNs kontor for koordinering av humanitær bistand (OCHA) spiller en sentral rolle. Norge har fra 2006 til 2008 til sammen bevilget 850 millioner kroner til FNs nødhjelpsfond, og er i år nest største bidragsyter til fondet. Norge har prioritert arbeidet for beskyttelse av kvinner og barn mot seksuelle overgrep og styrket FNs og andre humanitære aktørers kjønns sensitivitet i humanitært arbeid. Stortingsmelding 9 (2007-2008) om Norsk politikk for forebygging av humanitære katastrofer har bidratt til styrket forebygging og økt lokal deltakelse i humanitære kriser. Vi har vært en pådriver i arbeidet med humanitær nedrustning. Foruten en avgjørende norsk innsats for å få på plass et forbud mot klaseammunisjon, har Norge arbeidet aktivt for implementering av Minekonvensjonen.

Norge støtter tiltak for å styrke FNs evne til å forebygge væpnet konflikt, blant annet gjennom konkret økonomisk og praktisk støtte til FNs kontor for fredsmeikling (Mediation Support Unit). Gjennom ledervervet i FNs fredsbyggingskommisjon har Norge bidratt både til fredsbygging i Burundi og til å konsolidere en viktig FN reform som vil gjøre verdensorganisasjonen bedre i stand til å håndtere den viktige overgangen fra konflikt til varig fred. Regjeringen har også bevilget 200 millioner kr til FNs fredsbyggingsfond.

Regjeringen ønsker å bidra til å videreutvikle den flerdimensjonale, helhetlige og integrerte tilnærminger til FNs fredsoperative aktivitet. Som oppfølging av Oslo-konferansen i 2005 om FNs flerdimensjonale og integrerte operasjoner har Norge arrangert en serie seminarer på fire kontinenter for å innhente erfaring fra ledende aktører i felt omkring aktuelle problemstillinger knyttet til samordning av det sikkerhetsmessige element, det humanitære engasjement og det langsiktige utviklingspolitiske bidrag i fredsoperasjoner. Slike seminarer ble arrangert i Beijing, Addis Abeba, Johannesburg, Genève, New York og Brussel. Den avsluttende og oppsummerende konferansen ble holdt i Oslo høsten 2007. Seminarrekken ble gjennomført i nært samarbeid med FN-hovedkvarteret. En rapport med konkrete anbefalinger er utarbeidet og vil bli presentert for FNs ledelse.

Regjeringen ønsker å bidra til mer norsk personell i viktige stillinger i FN sentralt og i operasjonene. Dette har blant annet ført til at Norge for tiden innehar den nest høyeste militære stillingen i FN-hovedkvarteret, Deputy Military Adviser.

For å styrke samarbeidet med frivillige organisasjoner er det etablert et eget FN-forum med deltakelse fra organisasjoner som arbeider med FN-spørsmål.

- *øke deltakelsen sivilt og militært i FN-operasjoner*

Med rundt 110 000 mannskaper i 17 operasjoner, hvorav om lag 90 000 militære og politi, i 19 operasjoner, er FN den primære rammen for internasjonal fredsbevarende innsats, med flere styrker i felt enn alle øvrige regionale organisasjoner til sammen. Siden midten av 90-tallet har de vestlige land deltatt i bare begrenset grad i FNs egne operasjoner. Denne skjevheten er i ferd med å reduseres noe gjennom økt europeisk vilje til å bidra til FN i felt. Norge har bidratt til denne utviklingen, først gjennom den nå avsluttede deltakelsen med fire missiltorpedobåter i UNIFIL i Libanon, FNs første sjømilitære engasjement, og nå med en sivil-militær samordningsenhet på fem personer til UNIFIL som blant annet skal legge til rette for et tettere samarbeid mellom UNIFIL og libanesiske myndigheter og sivilbefolkningen.

Norge tilbød militær ingeniørkapasitet til den felles FN/AU-operasjonen UNAMID i Darfur gjennom en felles svensk-norsk-dansk ingeniøravdeling på 400 soldater, hvorav ca. 250 norske. Dette tilbudet ble dessverre avvist av sudanske myndigheter. Sammen med de øvrige nordiske land arbeider vi nå sammen med de øvrige nordiske land med å identifisere et mulig nytt felles nordisk bidrag til en FN-operasjon i Afrika.

Norge har, sammen med afrikanske partnere, tatt en ledende rolle i treningen av det store afrikanske politibidraget til UNAMID. Denne innsatsen er ledd i regjeringens satsning på støtte til sivil innsats i FN-operasjoner med vekt på Afrika. Norge bidrar sammen med afrikanske miljøer og NUPI til Training for Peace-programmet for opplæring av afrikanske politi og sivile eksperter til fredsoperasjoner i Afrika. Samarbeidet med FN, AU og subregionale organisasjoner i Afrika er også styrket på dette området.

Regjeringen har i ulike sammenhenger, bl.a. i FN og NATO, lagt vekt på å fremme helhetlig tenkning og et effektivt samvirke mellom militære, politiske, utviklingsmessige og humanitære aktører i operasjoner i utlandet, basert på tett integrasjon på strategisk nivå, arbeidsdeling og respekt for ulike mandater. Samtidig som politisk, militær og utviklingsmessig innsats må sees på som deler av en helhet, har det vært lagt stor vekt på å verne om humanitære grunnprinsipper om humanitet, uavhengighet og nøytralitet i forholdet mellom militære stabiliseringsstyrker og humanitære organisasjoner, bl.a. i Afghanistan. Norges syn har fått bred internasjonal tilslutning, blant annet i NATO. NATOs strategisk politisk-militære plan for Afghanistan, som ble vedtatt under Bucuresti-toppmøtet i april 2008, slår fast fire hovedprinsipper som vil være førende for NATOs engasjement: langsiktig engasjement, økt afghansk eierskap, styrket koordinering, og regional tilnærming. Det militære engasjementet i Afghanistan vil bli videreført og gradvis omlagt i tråd med denne tenkningen; ikke minst vil vekten på opplæring av Afghanistans egne sikkerhetsstyrker øke.

For å bidra til en mer helhetlig internasjonal tilnærming til arbeidet med å skape varig fred og utvikling i Afghanistan, har regjeringen tatt initiativ til en betydelig styrking av FN-operasjonen UNAMA i landet. Kai Eide ble våren 2008 oppnevnt som spesialrepresentant for FNs generalsekretær i Afghanistan, med et utvidet mandat for overordnet samordning av den internasjonale innsatsen i landet, en innsats som lenge fremsto som høyst fragmentert. Norge gir spesialrepresentant Eide full støtte i hans arbeid. Norge har finansiert 16 stillinger i UNAMA for å styrke arbeidet med å kartlegge humanitære behov og bedre koordineringen av den humanitære innsatsen. Norge har også to militærrådgivere i UNAMA, henholdsvis i Mazar-e Sharif og ved provinskontoret i Feyzabad (Badakhshan). Vi har bidratt til en sivil-militær rolleavklaring i Afghanistan, og til beskyttelse av det humanitære rom. Regjeringen har samtidig styrket samordningen av de ulike departementenes virksomhet i Afghanistan gjennom et eget Afghanistanforum på statssekretærnivå, der UD, FD, JD og SMK deltar.

- *støtte arbeidet med en internasjonal konvensjon om våpenhandel*

Norge har aktivt støttet opprettelsen av en ekspertgruppe i FN for å se på mulighetene for å komme i gang med forhandlinger om å etablere en Konvensjon om kontroll av handel med alle typer konvensjonelle våpen (Arms Trade Treaty – ATT). Vi arbeider tett med nærstående land som Storbritannia og internasjonale humanitære organisasjoner med sikte på å få på plass en slik konvensjon. Som et ledd i dette arbeidet har Norge gitt detaljerte og omfattende innspill til FNs Generalsekretær om

hva vi mener bør være de viktigste tiltakene i en slik internasjonal avtale. Videre har vi oppmuntret og gitt støtte til utviklingsland til å engasjere seg på dette området. Norge vil på høstens Generalforsamling i FN arbeide aktivt for at det blir vedtatt et forhandlingsmandat som er så forpliktende som mulig og omfatter alle konvensjonelle våpentyper som ikke allerede er underlagt tilfredsstillende handelsrestriksjoner.

- *arbeide for et internasjonal forbud mot klasebomber*

I over 50 år har bruk av klasevåpen forårsaket humanitær lidelse under og etter konflikt over hele verden. Klasevåpen skaper uakseptable humanitære problemer, er i strid med humanitærretten og må forbys. Regjeringen tok derfor i 2007 initiativ til å starte en internasjonal prosess for et forbud mot klasevåpen, og Norge har vært ledende i arbeidet. Prosessen ble avsluttet med ferdigforhandlingen av en ny konvensjon i Dublin i mai 2008. Signering av konvensjonen skjer i Oslo 3. desember 2008.

Konvensjonen om klasevåpen forbyr bruk, lagring, produksjon og overførsel av klaseammunisjon. Den er et total forbud av hele kategorien klasevåpen, og omfatter alle de typer klasevåpen som en kjenner til har skapt et humanitært problem. Konvensjonen anses å ha satt en ny standard i den internasjonale humanitærretten. Over 100 stater har så langt tilsuttet seg avtaleteksten. Konvensjonen har også full støtte fra det internasjonale samfunn av FN, humanitære og menneskerettighetsorganisasjoner og den internasjonale Røde Kors bevegelsen.

Konvensjon om klasevåpen er også et sjeldent eksempel på effektiv forbygging av humanitære katastrofer. Konvensjonen hindrer spredning av milliarder av klasevåpen til nye land og områder.

Norge vil arbeide for full implementering av Konvensjonen om klasevåpen, inkludert destruksjon av egne lagre. De norske lagre av klasevåpen vil bli destruert så snart som praktisk mulig. Forberedelsene til slik destruksjon er iverksatt. Norge vil videre arbeide internasjonalt for å etablere konvensjonen som en norm også for ikke-statsparter, og delta aktivt i å utvikle rammeverket rundt konvensjonen videre.

Som en viktig del av implementeringen og våre forpliktelser vil Norge fortsette å støtte humanitær innsats for hjelp til ofre for klasevåpen, rydding av blindgjengere, og videre kartlegging av de humanitære og utviklingsmessige problemene klasevåpen skaper.

- *styrke Norges mulighet til å bidra til konfliktforebygging, fredsmekling og fredsbygging*

Bevilgning til Fred- og forsoningsarbeid og overgangsbistand er blitt økt betydelig.

I Midtøsten har vi økt bistanden til Det palestinske området og leder det internasjonale giversamarbeidet overfor palestinerne. Dette engasjementet støtter opp under den politiske dialogen mellom Israel og palestinerne for å finne en varig løsning på konflikten. I tillegg gir vi betydelig støtte blant annet gjennom FN, Røde Kors-systemet og norske frivillige organisasjoner. Norge viderefører den humanitære bistanden til

Libanon, med særlig fokus på støtte til palestinske flyktninger, rydding av klaseammunisjon og miner. Norge bidrar også med humanitær bistand til den stadig mer utsatte befolkningen i Irak, herunder støtte til irakiske flyktninger i nabolandene.

Norge har økt den samlede bistanden til Afghanistan med 50 prosent til 750 millioner. Vi har bidratt til å løfte frem behovet for en styrket og bedre koordinert sivil innsats i Afghanistan i tråd med afghanske nasjonale prioriteringer. Den langsiktige bistanden bidrar til å bygge kapasitet hos afghanske myndigheter, og å bringe utvikling til distriktene. Norsk humanitær bistand har blant annet bidratt til å styrke FN operasjonens (UNAMAs) kapasitet til humanitær koordinering og respons. Personellbidraget på justissiden er videreført, og det er besluttet å legge støtten til politisektoren inn i EUs politimisjon for å sikre best mulig koordinering av innsatsen. Dette er viktig for å styrke afghansk kapasitet på disse områdene, og dermed for å bidra til å bedre lov og orden. Dette kommer i tillegg til vårt betydelige militære engasjement i ISAF-styrken. For å følge opp en styrket sivil innsats i Afghanistan har bemanningen ved Ambassaden i Kabul blitt økt kraftig. For å sikre en bedre samordning av den helhetlige norske innsatsen er det opprettet en ny seksjon for Afghanistan og Pakistan i UD.

Engasjementet for fred og forsoning på Sri Lanka videreføres på tross av den forverrede situasjonen i landet. Den totale støtten til landet til utvikling, humanitært arbeid og fred og forsoningstiltak ligger på ca 220 millioner per år. Norge vil være en aktiv støttespiller for partene i konflikten, selv om Norge ikke kan ta nye initiativ for det er politisk vilje lokalt for nye forhandlinger.

I Nepal støtter Norge opp under freds- og demokratiprosessen med økt bistand og politisk dialog. Etter at maoistene vant valget i 2008, vil dette arbeidet intensiveres for å bidra til en rolig overgang og videre utvikling av demokratiet i landet. I Øst-Timor har Norge økt bistanden og bidrar til forsoningsprosessen med en spesialutsending. Norge har fortsatt sin rolle som tilrettelegger i forhandlinger mellom regjeringen og maoistiske opprørere på Filippinene.

I Afrika støtter Norge opp om de regionale organisasjonene som arbeider med fred og forsoning, blant annet den Afrikanske Union (AU). Norge bistår AU med å utforme rammeverket for AUs fremtidige beredskapsstyrker (African Stand-by Force – ASF). Dette vil sette AU bedre i stand til å lede fremtidige fredsoperasjoner. Arbeidet for å styrke den sivile dimensjonen innenfor den afrikanske beredskapsstyrken fortsetter og som en følge av vårt engasjement spiller Norge en ledende rolle i det internasjonale arbeidet for styrking av de sivile bidragene til ASF. Arbeidet for å sikre kvinners og barns liv og helse i konflikt, og derved oppfølgingen av FNs sikkerhetsrådsresolusjon 1325, er blant sentrale tiltak.

I Sudan støtter Norge aktivt opp om gjennomføringen av fredsavtalen mellom nord og sør (CPA), bl.a. gjennom overvåkingskommisjonen AEC og ved betydelig støtte til gjenoppbyggingstiltak i sør. Norge er også engasjert i fredsbestrebelsene i Darfur, både

gjennom støtte til fredsforhandlinger i regi av FN og Den Afrikanske union (AU), til ulike forsoningstiltak og gjennom politideltakelse (med bidrag i form av sivile og militære komponenter) til FNs og AUs fredsbevarende operasjoner. Omfattende norsk humanitær bistand, bl.a. gjennom FNs humanitære landfond for Sudan, bidrar til mer koordinert og strategisk humanitær innsats i landet. I mai 2008 ble det arrangert en stor internasjonal giverkonferanse for Sudan i Oslo.

Norge har stått i ledelsen for en gruppe land for å skape mer internasjonal oppmerksomhet om forholdene i Somalia og mulighetene for å skape fred der. Denne internasjonale kontaktgruppen (ICG) for Somalia møttes i Oslo i april 2008. Norge er blant de største bidragsyterne til Somalia når det gjelder humanitær bistand, og samarbeider nært med FN og FNs spesialrepresentant for Somalia om støtte til freds- og forsoningsbestrebelsene i landet. I land som Liberia, Burundi og Uganda er deler av den norske bistandsinnsatsen også rettet mot å bidra til fredsbygging.

Norge viderefører sitt langsiktige arbeid for fred og forsoning i Colombia. Arbeidet med å stabilisere den skjøre freden på Haiti videreføres gjennom støtte til den interne dialogen og FNs arbeide, og styrking av arbeidet med å dempe volden i fattigområder.

Vi arbeider aktivt for å gjennomføre mandatene for FNs straffedomstoler for Rwanda og det tidligere Jugoslavia, og for å synliggjøre deres bidrag til langsiktig fred og forsoning i områdene. Vi støtter den internasjonale og nasjonale strafferettspleie for bekjempelse av masseovergrep, som ledd i bærekraftig fredsbygging i tidligere konfliktområder.

Norge har intensivert innsatsen for å samle og spre både norske og internasjonale erfaringer fra freds- og forsoningsprosesser. Et viktig tiltak er den årlige fredsmeglersamlingen "Oslo Forum". Forumet er videreutviklet. Det er blitt større og utvidet med egne regionale samlinger i Asia og Afrika. Vi har startet et systematisk arbeid med å øke bevisstheten og kunnskapen om overgangsjustis ("transitional justice") blant de som er engasjert i det norske fred- og forsoningsarbeidet, blant annet ved en første samling med internasjonale eksperter i Oslo.

Den norske handlingsplanen for kvinner, fred og sikkerhet iverksettes nå, i nært samarbeid med FN, forskningsmiljøene og sivil samfunn.

▪ *styrke samarbeidet med frivillige organisasjoner, forskningsmiljøer og andre som jobber med fred og konfliktløsning*

Regjeringen har økt støtten til norske og internasjonale frivillige organisasjoner som jobber med fred og konfliktløsning, blant annet ved å øke støtten til forskning relevant for fredsarbeid med 50 prosent siden 2005. Bevilgningen til forskning på dette feltet er nå 30 millioner kroner årlig. Samarbeidet med frivillige organisasjoner, forskningsmiljøer og andre som jobber for fred og forsoning er systematisert og styrket. I tillegg har regjeringen opprettet et norsk ressursenter for fredsbygging. Senteret skal styrke det norske ressurs- og kompetansemiljøet innen fredsbygging og statsbygging, og støtte opp under FNs kapasitet på området.

Vi har opprettet et forum for fred og forsoning med ekstern deltakelse for å bidra til styrking av en norsk kompetansebase for konfliktløsning og opprettet forum for religion og utenrikspolitikk.

I tillegg har regjeringen trukket både norske og internasjonale forskningsmiljøer, herunder FN-organisasjonene, aktivt med i arbeidet for kjernefysisk nedrustning og ikke-spredning. Det legges vekt på partnerskap mellom institusjoner fra ulike regioner, og et samarbeid er etablert med forskningsmiljøer i alle landene innenfor det såkalte syvlandsinitiativet (som i tillegg til Norge består av Australia, Chile, Indonesia, Romania, Sør Afrika og Storbritannia). Norge samarbeider bl.a. med viktige forskningsinstitusjoner/tankesmier i USA. Innsatsen på dette området vil i år beløpe seg til 48 millioner kroner inklusive bidrag til en planlagt kjernebrenselreserve i regi av IAEA.

Forsvaret har underskrevet en ny samarbeidsavtale med Røde Kors om opplæring i internasjonal humanitær rett /krigens folkerett. Forsvarsdepartementet har også inngått en avtale med Røde Kors om opprettelse og drift av et nasjonalt opplysningskontor for væpnet konflikt. Forsvaret har gitt bort materiell til frivillige organisasjoner både i Libanon i forbindelse med krisen i Midt-Østen, og i forbindelse med jordskjelvet i Pakistan. Forsvarsdepartementet arbeider, sammen med forskningsmiljøer i Norge og utlandet, med et prosjekt som har til hensikt å styrke den demokratiske kontrollen over forsvarssektoren i konfliktrammede og svake stater.

For å øke bevisstheten omkring problemstillinger knyttet til barnesoldater, har forsvarsministeren gjennomført en konferanse om temaet, hvor flere av de frivillige organisasjonene stilte. Hensikten med konferansen var å sette fokus på det etiske dilemmaet norske soldater vil kunne bli stilt overfor dersom de møter barnesoldater ute i operasjoner i utlandet. Gjennom konferansen ble samarbeidet mellom Forsvaret og frivillige organisasjoner ytterligere styrket.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *større åpenhet og mer debatt om utenrikspolitikken*

Større åpenhet, mer debatt og derigjennom bredere forankring av norsk utenrikspolitikk er en viktig målsetting for regjeringen. Utenriksministeren lanserte derfor Refleksprosjektet høsten 2006 for å bidra til dette. Prosjektet arrangerer en omfattende serie med åpne debattmøter i Oslo og også en rekke andre byer i Norge. Mer enn 200 ressurspersoner i inn- og utland har bidratt med innspill om globalisering og norsk utenrikspolitikk, i skriftlige publikasjoner og på Refleksprosjektets nettsider (www.regjeringen.no/refleks). I september 2008 publiseres en omfattende rapport fra Refleksprosjektet i bokform: Norske interesser - utenrikspolitikk for en globalisert verden. I tillegg kommer utenriksministerens egen bok som sikter mot en langt bredere målgruppe enn dem som vanligvis engasjeres i utenrikspolitisk debatt. Refleks har også iverksatt en egen

tilskuddsordning for organisasjoner i Norge for med støtte til formidling av hvordan globalisering utfordrer norsk utenrikspolitikk. Første tildeling av et årlig beløp på 1,5 millioner kom i juni 2008. Refleksprosjektet avrundes med en egen melding til Stortinget om hovedlinjer i utenrikspolitikken våren 2009.

- *økt innsats på migrasjon og utvikling*

Utenriksdepartementet arbeider videre med å forbedre dialogen og samarbeidet med personer med innvandrerbakgrunn. Målet er å utvikle engasjementet som disse miljøene har til å bidra i norsk utviklingsinnsats. Som ledd i dette har regjeringen igangsatt kompetansebyggende tiltak for diaspora organisasjoner innen utviklingsarbeid. Regjeringen har startet "Pilotprosjekt Pakistan" og vil gjennom dette gi én krone til bistandsprosjekter i Pakistan for hver krone innvandrerorganisasjonene samler inn. På sikt er planen å åpne også for organisasjoner og miljøer med tilknytning til andre utviklingsland.

En annen prioritert oppgave er å sikre rimeligere, enklere og sikre pengeoverføringer til utviklingsland. En videreutvikling av Finansportalen.no med særlig fokus på transaksjoner til utviklingsland vil være et viktig bidrag.

- *styrke faglige rettigheter internasjonalt*

Et eget prosjekt for sosial globalisering med vekt på å styrke faglige rettigheter er etablert i Utenriksdepartementet. Vi har økt samarbeidet med ILO om faglige rettigheter og i 2007 økte vi støtten til ILOs arbeid med faglige rettigheter med 15 millioner kroner. Norge undertegnet i september 2008 en avtale med ILO om 100 millioner kroner i støtte over to år (2008-2009) til arbeidet for anstendige arbeidsvilkår. Halvparten av Norges støtte skal gå til å fremme likestilling og kvinners rettigheter på arbeidsplassen, herunder arbeidet mot tvangsarbeid og menneskehandel. Vi har styrket kontakten med sivilt samfunn, blant annet gjennom egne kontaktmøter som inkluderer partene i næringslivet. I september 2008 inviterte Utenriksministeren i samarbeid med LO og NHO til en stor internasjonal konferanse om "Decent Work – a key to social justice for a fair globalisation" i Oslo. Både ILOs og WTOs generaldirektører deltok, sammen med ledere for internasjonal fagbevegelse og globalt næringsliv. Et viktig mål for konferansen var å identifisere hvordan man kan sikre arbeidstakernes interesser i den globale økonomien. Styrking av ILO og bedre sammenheng mellom arbeidet i ILO og WTO, er viktige virkemidler i så måte.

- *utenrikspolitikk og global helse*

Global sårbarhet og sikkerhet på helseområdet er i økende grad vevd sammen med tradisjonelle sikkerhetsutfordringer. Regjeringen har sammen med Brasil, Frankrike, Indonesia, Senegal, Sør-Afrika og Thailand skapt et initiativ som løfter fram folkehelseperspektiv i internasjonale relasjoner og forhandlinger, og som skaper muligheter for nye arenaer og allianser i utenrikspolitikken på tvers av andre skillelinjer. Fagmiljø, utenriksministere og diplomater fra en rekke land har vist interesse for å delta i dialog. Arbeidet gir uformelle bidrag til pågående forhandlinger

og gjøres i nært samarbeid med WHO og med løpende kontakt til Generalsekretærens kontor i New York.

- *FNs rolle i forhold til nye globale helsefond*

De to store globale helsefondene, Vaksinealliansen GAVI og det globale fondet for aids, TB og malaria GFATM har fra oppstarten hatt vertskapsordninger med en FN organisasjon (UNICEF/ WHO). De representerer store offentlige og private midler og har egne styreverv der mange parter er representert, og utvikles nå i retning av selvstendige stiftelser med en internasjonal karakter. Regjeringen legger vekt på at disse fondene skal kunne utnytte sitt potensial som resultatrettede og effektive finansieringskanaler og samtidig ha et forpliktende forhold til FN-systemet. FN må også kunne tilrettelegge sin egen virksomhet slik at det kan skapes gode synergier og FNs normative rolle blir ivaretatt og respektert. Regjeringen har derfor prioritert tett dialog med FN om disse spørsmålene og aktiv deltakelse i arbeidet med omstillingen av fondene til internasjonale stiftelser.

- *styrking av FNs apparat for å støtte opp om fredsprosesser*

Norge bevilget 200 millioner kroner til FNs Fredsbyggingsfond i 2006. Vi støtter diverse FN-organisasjoner som direkte eller indirekte overser pågående fredsprosesser med anslagsvis 100 millioner kroner.

Norge støtter den nyopprettede Mediation Support Unit (MSU) i DPA som tilbyr spesialisert støtte og ekspertise til fredsutsendinger i feltet blant annet i form av regionale arbeidsseminarer for fredsmeglere med 1,6 millioner kroner. Norge finansierer en stående beredskapsgruppe (MSU) av eksperter på fredsmekling som står til disposisjon for FN, administrert av Flyktningehjelpen.

Utviklingspolitikk og menneskerettigheter

Vi øker bistanden til fattige land og har løftet bistanden til en prosent av BNI i løpet av fireårsperioden. Samtidig bygger vi videre på arbeidet med styrking av demokrati og menneskerettigheter.

Regjeringen har vektlagt en sterkere sammenheng mellom de ulike utenrikspolitiske og utviklingspolitiske virkemidler for å oppnå Soria Moria-erklæringens målsettinger. Utviklingsutvalget ble oppnevnt i desember 2006 og la i september 2008 frem sin rapport (NOU 2008:14) "Samstemt for utvikling? Hvordan en helhetlig norsk politikk kan bidra til utvikling i fattige land." Rapporten vil være et viktig innspill til arbeidet med ny stortingsmelding om utviklingspolitikken.

Regjeringen har også valgt å prioritere veksten i budsjettene til fem definerte hovedspor der Norge har et særlig fortrinn. I tillegg gjøres det innsats på mange andre viktige områder der Norge kanskje ikke har spesifikke særtrinn, men der vi er en del av en nødvendig helhet.

De fem hovedsporene er:

- Fredsbygging, menneskerettigheter og humanitær bistand
- Godt styresett og institusjonsbygging, inkl. kamp mot korrupsjon
- Kvinner og likestilling
- Klima, miljø og bærekraftig utvikling
- Olje og energi

▪ *at bevilgningene til utviklingssamarbeid når målet om 1 prosent av BNI og at innsatsen deretter trappes ytterligere opp i perioden*

Regjeringen øker bistanden fra 2006 til 2009 med 7,7 milliarder kroner til 26,4 milliarder kroner. Dette betyr en økning fra 0,96 til 1 prosent.

▪ *gi betydelig bidrag til et nødhjelpsfond i FN-regi*

Regjeringen har økt det norske bidraget til FN's nødhjelpsfond, CERF, fra 200 millioner kroner i 2006 til 300 millioner kroner i 2008. Norge er dermed en av de største giverne med et samlet bidrag på 850 millioner kroner siden 2006.

▪ *at den multilaterale bistanden i økende grad skal forskyves fra Verdensbanken til utviklingsprogrammer og nødhjelpstiltak i regi av FN-organer. Norsk bistand skal ikke gis til programmer som stiller krav om liberalisering og privatisering*

Norge arrangerte en konferanse om kondisjonalitet i Oslo i november 2006. Denne ble fulgt opp med konsultasjoner med utviklingsland i 2007, og en konferanse om IMF-kondisjonalitet i januar 2007. Det er videre og fulgt opp i dialogen med Verdensbanken og har fått konsekvenser for enkeltprosjekter og investeringer. Norge har fått laget rapporter som viser at det sjeldnere stilles betingelser om liberalisering og privatisering enn før, men at det fortsatt forekommer. Til tross for fremdrift i Verdensbankens kondisjonalitetspolitikk, er regjeringen fortsatt ikke fornøyd med fremskrittene og valgte derfor ikke å øke bidragene til IDA, Verdensbankens fond for de fattigste landene, under de 15. påfyllingsforhandlingene i 2007.

▪ *gå foran for internasjonale avtaler om nye globale finansieringskilder*

Norge deltar sammen med over 60 andre land i et initiativ for å fremme nye kilder til finansiering av utvikling, gjennom såkalte solidaritetsavgifter, eller innovativ finansiering. Som en del av dette initiativet leder Norge en internasjonal arbeidsgruppe med formål å redusere de skadelige effektene av ulovlig kapitalflyt. I samarbeid med Verdensbanken vil en rekke studier om omfang, metoder, kanaler og virkninger av ulovlig kapitalflyt bli presentert på en konferanse i 2009.

Norge bidrar i 2007 med 5 millioner dollar til den nye opsjonsbaserte finansieringsmekanismen for vaksiner (IFFIm) som ble opprettet i 2006.

Årlig går 140 millioner kroner fra CO₂-avgiften fra flydrivstoff til å betale for medisiner for utviklingsland gjennom legemiddelininitiativet UNITAID, der det er oppnådd betydelige resultater med store prisreduksjoner og bedre tilgang til legemidler for aids, TB og malaria, formidlet gjennom ulike programavtaler og tiltak. Regjeringen legger

stor vekt på dette samarbeidet der en rekke utviklingsland og også nye giverland deltar aktivt med midler og i politikktutformingene.

Videre er Norge med i et samarbeid om en ordning for å bidra til at utviklingsland får raskere tilgang til nye og effektive vaksiner mot lunge- og hjernehinnebetennelse. Samarbeidet springer ut av G8. I tillegg til USD 1,5 milliarder som er annonsert av de 5 landene og Gatesstiftelsen, har Den globale vaksinealliansen besluttet å bidra med USD 2,3 milliarder.

Norge er også aktive i forberedelsene av Finansiering for utvikling-konferansen (FfD) i Doha i november 2009 – 6 år etter Monterrey – ikke minst gjennom koordineringsrollen vi har i FN sammen med Egypt.

- *gå i mot en ytterligere utvidelse av krav som internasjonalt kan defineres som ODA i forhold til militære styrker, ikke belaste bistandsbudsjettet med utgifter til militære styrker*
Norge gikk inn for å ikke utvide den internasjonale definisjon av ODA under drøftelsene i OECD/DAC i 2007. Utgifter til militære styrker belastes ikke bistandsbudsjettet.

- *arbeide for større åpenhet om Norges rolle i Verdensbanken og IMF*
Vi har opprettet et konsultasjonsforum med norske frivillige organisasjoner hvor vi diskuterer spørsmål som skal opp under de halvårlige møtene i Verdensbanken og får nyttige innspill. I tillegg benytter vi enhver anledning til å fremme større åpenhet omkring Verdensbankens arbeid.

- *gå inn for at Verdensbanken og IMF demokratiseres. Utviklingsland må gis langt større innflytelse blant annet ved at stemmeretten ikke utelukkende knyttes til innskutt kapital*

Norge har vært aktiv i å støtte opp om styrking av spesielt afrikanske lands innflytelse i IMF og Verdensbanken. Norge har blant annet gått inn for to ekstra styrerepresentanter til Afrika i Verdensbankens styre og endringer i kriteriene for valg av president i banken. Det er nå omfattende diskusjoner i Verdensbanken og man har kommet et godt stykke på vei med en skisse til reformpakke. Fra regjeringens side er det gledelig at det er klare signaler på at det nå er et flertall blant Verdensbankens medlemsland for å gå inn for én ekstra styrerepresentant til Afrika. Man venter at det kan fattes et vedtak allerede under det kommende årsmøtet i oktober om deler av reformpakken.

- *lede an i arbeidet med å avvikle utestående gjeld til de fattigste landene i tråd med det internasjonale gjeldssletteinitiativet*

Under HIPC-initiativet har Norge inngått fem bilaterale avtaler om gjeldssletting. I flere saker har Norge slettet mer gjeld enn forhandlingsresultatet i Parisklubben tilsier. Regjeringen har godkjent norsk deltakelse i det internasjonale gjeldssletteinitiativet MDRI (Multilateral Debt Relief). Foreløpig anslag for norske bidrag til MDRI i perioden fram til 2016 er på over 1,1 milliard kroner.

Regjeringen har slettet den gjenværende gjelden fire land hadde til Norge fra skipseksportskampanjen (1976 – 1980), totalt en halv milliard kroner.

Gjelden ble slettet ensidig og uten betingelser. Skipseksportskampanjen er betegnet som feilslått utviklingspolitikk og regjeringen har nå tatt medansvar for gjelden. Slettingen blir sett på som et bidrag til debatten om ansvarlig långivning

Norge har gått foran i flere multilaterale gjeldsoperasjoner. Både i arbeidet med å slette misligholdt gjeld Liberia har til multilaterale finansinstitusjoner og i flere gjenkjøpsoperasjoner av privat gjeld fra ”gribbefond” har Norge vært det første giverland til å annonsere sin støtte.

- *arbeide for opprettelsen av en gjeldsdomstol for behandling av spørsmål om illegitim gjeld*

Med norske penger har FN og Verdensbanken laget studier som brukes i arbeidet med å stimulere til debatt omkring ”illegitim gjeld”, kreditoransvar og ansvarlig långivning. Studiene er brukt som utgangspunkt i diskusjoner og møter med utviklingsbankene, andre kreditorer og sivilsamfunnet.

Som innspill til konferansen om finansiering for utvikling i Doha i 2008, har regjeringen fremmet et forslag om å opprette en FN-styrt ny gjeldsslettingsmekanisme, som også skal jobbe med ansvarlig långivning.

- *aktivt arbeide for avskaffelse av dødsstraff i alle land*

Norge arbeider aktivt mot dødsstraff i multilaterale fora og tar opp spørsmålet bilateralt med en rekke land. Norge deltar også aktivt i en FN-prosess for et internasjonalt moratorium på dødsstraff.

- *følge opp og videreutvikle arbeidet med menneskerettighetsdialog*

Regjeringen har bidratt til å videreutvikle menneskerettighetssamarbeidet med Kina, Vietnam og Indonesia. I tillegg til de årlige MR-rundebordskonferanser med disse landene, er det bygget opp et bredt prosjektsamarbeid mellom institusjoner i Norge og dialoglandene.

I 2008 ble det arrangert MR-rundebord med Indonesia og Vietnam i april, og det er planlagt rundebord med Kina i oktober. I år holdes samtlige rundebord i dialoglandene. Videre ble det tredje og siste møtet i den Globale Intermediadiialogen, en avlegger av menneskerettighetsdialogene, arrangert på Bali i mai. Et eget prosjekt om videreutvikling av menneskerettighetsdialoger i Utenriksdepartementet ferdigstilles i 2008.

Norge bidrar også aktivt til arbeidet for menneskerettigheter i Europarådet, og er en pådriver for økte ressurser til Den europeiske menneskerettighetsdomstolen. I 2007 etablerte vi et fond under Europarådet og Den europeiske utviklingsbanken for

styrking av menneskerettighetene i de nye demokratiene – et fond stadig flere land slutter seg til. Regjeringen støtter en rekke organisasjoner som arbeider med å styrke menneskerettighetene i de nye demokratiene, og utarbeidet i 2007 en egen strategi for støtte til demokratisk utvikling i Hviterussland som nå følges opp.

I tillegg har Norge tatt initiativ til et fond som skal bidra til å inkludere MR-hensyn i Verdensbankens analytiske og operasjonelle aktiviteter og støtte lånelandenes implementering av ratifiserte forpliktelser.

På samme måte som har EU har også Norge normalisert sine forbindelser med Cuba. Et seminar om gjennomføringen av økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter ble holdt i Oslo i september 2008 med deltakelse fra Norge, Spania, Sveits og Cuba.

Norge deltar aktivt i FNs Menneskerettighetsråd og hadde i 2008 ansvaret for å fornye mandatene til FNs spesialrapportør for menneskerettighetsforsvarere og FNs spesialrapportør for menneskerettigheter og næringsliv. Norge kandiderer til Menneskerettighetsrådet i 2009.

- *ta et internasjonalt initiativ for å sikre løpende evaluering av bistanden*

Evalueringsarbeidet har blitt styrket med personell og ressurser. Evalueringene følger de retningslinjene som er utarbeidet av OECDs bistandskomite (DAC) og vi samarbeider nært med andre giveland og -organisasjoner. Regjeringen har foreslått en uavhengig, felles evalueringsenhet for FN. Dette ble tatt inn i rapporten fra høynivåpanelet om FN-reform som statsminister Jens Stoltenberg var med og ledet.

- *arbeide for å sikre kvinners reproduktive helse og for å avkriminalisere abort*

Regjeringen har påbegynt arbeid med avkriminalisering av abort og med seksuell og reproduktiv helse og rettigheter. Norge har økt støtten til FNs befolkningsfond UNFPA med 70 millioner kroner.

Norge har tatt opp kvinners seksuelle rettigheter og reproduktive helse i alle viktige sammenhenger og sørget for at aktører som ønsker å redusere kvinners rettigheter ikke har lyktes.

Det er i 2008 utarbeidet en Stortingsmelding om kvinners rettigheter og likestilling i utviklingspolitikken. Stortingsmeldingen bygger på handlingsplanen for kvinners rettigheter og likestilling i utviklingssamarbeidet 2007-2009 og lanserer regjeringens mål innenfor sju prioriterte innsatsområder. En egen kvinne- og likestillingsbevilgning for utviklingsarbeidet ble opprettet i 2007. I 2008 økes denne bevilgningen fra 200 millioner til 235 millioner kroner. Utviklingen i andelen av norsk bistand som kan spores til kvinner og likestilling, overvåkes og gis særskilt omtale i St.prp.nr.1 for Utenriksdepartementet.

En evaluering av Strategien for kvinner og likestilling i utviklingssamarbeidet 1997-2005 viste klare svakheter, bla. mangel på relevant kompetanse, kapasitet og ressurser. For å snu utviklingen har Utenriksdepartementet definert et treårig prosjekt. Det er opprettet

en seksjon for globale initiativ og likestilling med økt personellkapasitet for kvinner og likestilling.

Vi har bidratt til å styrke FNs og andre humanitære aktørers kjønns sensitivitet i humanitært arbeid. ICRC har etter norsk initiativ innført en mer kjønns sensitiv planlegging, gjennomføring og rapportering av sine aktiviteter. Norge var en av initiativtakerne til GenCap, en ressurspool av kjønns- og likestillingsekspertene som bistår FN i en rekke land. Det har vært stor etterspørsel etter ekspertene i humanitære kriser.

Regjeringens handlingsplan for oppfølging av FNs sikkerhetsråds resolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet ble lagt fram i 2006. Den første framdriftsrapporten er presentert. I 2007 ble det øremerket i alt 130 millioner kroner over relevante budsjettposter. I 2008 økes dette beløpet til 140 millioner. Det er videre etablert rutiner for å sikre integrering av kjønns perspektiv i ordinære tildelinger over disse budsjettpostene. Det er etablert et samarbeidsforum som inkluderer frivillige organisasjoner og forskningsmiljøer for dialog og samarbeid om oppfølgingen. Arbeidet for kvinner, fred og sikkerhet har hatt særlig fokus på Sudan. På norsk initiativ ble det organisert et parallelt forum for å sikre kvinner fra alle deler av Sudan innflytelse på giverkonferansen for Sudan i Oslo mai 2008. Norge var også hovedarrangør av et stort sidearrangement om finansiering for kvinner og likestilling i sårbare stater under FNs kvinnekommisjons møte i 2008, med fokus på Sudan, Liberia og Haiti.

Gjennom arbeidet i høynivåpanelet for FN-reform har Norge vært en pådriver for styrking av FNs likestillingsarbeid. Støtten til FNs kvinnefond UNIFEM er økt fra 20 millioner i 2006 til 75 millioner fra 2008. Vi har også økt likestillings fokuset i arbeidet med FN, Verdensbanken og de regionale utviklingsbankene gjennom blant annet støtte til likestillingsfond likestillingsfond og gjennom å ta opp likestillingsspørsmål i styremøter og andre egnede fora.

Norge er en pådriver for kvinner og likestilling i internasjonale prosesser knyttet til bistandseffektivitet og finansiering for utvikling. Videre har Norge tilsluttet seg et dansk initiativ for å mobilisere til ekstra innsats for innfrielse av FNs tusenårs mål nr 3 om kvinners bemyndigelse, med fokus på økonomisk likestilling.

- *større engasjement i arbeidet mot hiv/aids-epidemien*

Det er utarbeidet et posisjonsnotat for norsk hiv- og aidspolitik i utviklingssamarbeidet, som følger opp FNs mål om universell tilgang til hiv forebygging, behandling og støtte innen 2010.

Norge var i mars 2007 vertskap for den første konferansen om påfyllingsforhandlinger under Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria (GFATM). Regjeringen har økt Norges bidrag til fondet med 75 millioner kroner fra 2007 til 2008, d.v.s. en økning på 25 prosent. Norge er også i ledelsen i arbeidet med helse/aids-tjenester med særlig vekt på helsepersonellkrisen i Afrika, og har bidratt som tyngste

partner i oppstarten av Global Health Workforce Alliance og innehar vervet som styreleder ut 2008. I tillegg er det inngått et strategisk partnerskap med Clinton-stiftelsen om innsats mot hiv og aids i fem land, bl.a. forebygging av overføring av hivsmitte fra mor til barn i Tanzania og Malawi. Norge bidrar med inntil 25 millioner kroner i året til dette samarbeidet.

Regjeringen øker støtte til og inkludering av mennesker som lever med hiv/aids, og har opprettet et nasjonalt aidsråd under ledelse av helse- og omsorgsministeren og miljø- og utviklingsministeren. Videre har regjeringen vært initiativtaker til et internasjonalt samarbeid for å se på muligheter for og legge økt press på nasjonale myndigheter som har innført reiserestriksjoner for hiv-smittede personer.

Som del av en internasjonal kjernegruppe har Norge bidratt til å etablere legemiddelfasiliteten UNITAID som har som særlig oppgave å skape bedre tilgang til og reduserte priser for medisiner for utviklingsland.

Norge har tatt til orde for at spesielt sårbare grupper må synliggjøres i kampen mot aids. Homofile, prostituerte og sprøytebrukere må sikres tilgang på forebygging og behandling. I tillegg til samarbeidet med Clinton-stiftelsen, er det også inngått et samarbeid med UNAIDS om forebygging og behandling blant sprøytebrukere. Innsatsen for å forebygge overføring av hivsmitte fra mor til barn prioriteres høyt, bl.a. i samarbeid med Clinton-stiftelsen, UNICEF og WHO. Arbeid mot diskriminering og stigmatisering er utgangspunktet for et samarbeid med Verdensbanken og UNAIDS om økt åpenhet og kommunikasjon med ungdom i Sørøst-Asia som målgruppe. Feminisering av epidemien er et annet fokusområde. Regjeringen støtter et samarbeid mellom koalisjonen av "first ladies" i Latin-Amerika og et kvinnenettverk for å bidra til økt åpenhet om og forebygging av hiv og aids blant unge kvinner.

- *sikre alle barn vaksiner og økt innsats for å redde barneliv*

Regjeringen har økt bevilgningen til Vaksinealliansen (GAVI). Bevilgningen er på 500 millioner kroner årlig. GAVI er i dag et viktig redskap for bredere helsesystemstøtte, der Norge har vært en sentral pådriver. Norge har dessuten sluttet seg til en internasjonal finansieringsmekanisme som skal mobilisere 4 milliarder USD til GAVI innen 2015, deltar i nye finansieringsinitiativ for å gjøre enda flere nye vaksiner tilgjengelige for utviklingsland og støtter vaksineforskning gjennom Forskningsrådet. I tillegg har vi påtatt oss en ledende rolle for å nå FN's tusenårsmål 4 og 5 om å redusere barnedødelighet og mødredødelighet. Det legges vekt på å mobilisere ledere globalt, og bidra til å samle ulike aktiviteter på landnivå rundt en samlet nasjonal satsing der ulike finansieringsordninger og samarbeidsmodeller kan styrke nasjonale helsemyndigheter på dette feltet. Aktiviteten konsentreres om å skape enighet om en global strategi og samtidig vise at det kan gjøres effektive tiltak i land med høy barnedødelighet i Asia og Afrika. Det bevilges 500 millioner kroner årlig til arbeidet med å nå tusenårsmål 4 og 5.

- *videreføre og styrke Norges engasjement for helse i fattige land*

Norge har arbeidet aktivt i WHO-sammenheng med utarbeidelsen av en strategi og handlingsplan for folkehelse, innovasjon og immateriellrett. Strategien og handlingsplanen søker å fremme tilgang til legemidler for utviklingsland, samt egnede finansierings- og insentivmekanismer for utvikling av nye medisiner og produkter som disproporsjonalt rammer utviklingsland.

Arbeidet med den globale helsepersonell krisen er forsterket, med tung norsk deltakelse i, ledelse og gjennomføring av det første globale forumet i Kampala. Regjeringen prioriterer arbeidet med et regelverk for etisk rekruttering av helsearbeidere høyt og gir dessuten bidrag til arbeidsgrupper innenfor den globale helsearbeideralliansen GHWA, deltar i kapasitetsbygging gjennom samarbeidstiltak med norske institusjoner, og samarbeider med Verdensbanken om hvordan land kan bedre kartlegge og ta tak i problemområdene knyttet til etterspørsel, tilgang og effektiv bruk av helsearbeidere i hvert land.

- *legge fram en handlingsplan for miljørettet bistand*

Handlingsplanen for miljørettet utviklingssamarbeid ble lagt fram i juni 2006. I tråd med Soria Moria-erklæringen slår planen fast at Norge skal bli ledende på miljørettet bistand. I tillegg til rene miljøtiltak stadfestes det at alt norsk utviklingssamarbeid skal integrere miljøhensyn. For å synliggjøre Norge som politisk aktør på området og nå langsiktige utviklingsmål, jobber Norge aktivt i dialog med samarbeidspartnere på bilateralt og multilateralt nivå. For å konkretisere, fremme og implementere målsettingene på de prioriterte satsingsområdene i handlingsplanen, gis det støtte til prosjekter og partnerskap med frivillige organisasjoner, forskningsinstitusjoner og næringslivet. En kartlegging av norske forsknings- og kompetansemiljøer innen miljø og bærekraftig utvikling for å styrke kontakten og samarbeidet med relevante miljøer er utarbeidet og publisert. Dokumenter som skal fasilitere utestasjonenes operasjonaliseringsarbeid på handlingsplanens prioriterte satsingsområder; bærekraftig forvaltning av biologisk mangfold og naturressurser, forvaltning av vannressurser, vann og sanitær, klimaendringer og tilgang til ren energi, samt miljøgifter, er utarbeidet på engelsk og norsk. I tillegg er en kortfattet informasjonsbrosjyre om klima og miljøarbeidet under prosjektet publisert.

Det toårige miljøprosjektet som ble opprettet i 2006 for å etablere gode rutiner og prosesser for å operasjonalisere handlingsplanen, samt legge til rette for at miljø blir integrert i alle relevante prosesser i handlingsplanens levetid frem til 2015, avsluttes høsten 2008.

Så langt viser rapporteringer fra 2007 på miljø og klimainnsats fra bistandsstasjonene at arbeidet med å integrere miljø og klima i all bistand er på god vei, og at det gjennom en omfattende opplæringsvirksomhet i bistandsforvaltningen er skapt en god forståelse og et godt grunnlag for videre satsing. Miljørettet bistand er styrket med 350 millioner kroner i 2007 og ytterligere 480 millioner kroner i 2008.

Regjeringen har totalt bevilget 400 millioner kroner til samarbeid mot avskoging i 2008. Avskoging og skogforringelse i utviklingsland står for rundt 20 prosent av de globale utslippene av klimagasser. Dette er første steg i Norges tiltak mot avskoging i utviklingsland. På statspartsmøtet under klimakonvensjonen på Bali i desember 2007 lanserte Norge sitt klima og skoginitiativ. Inntil 3 milliarder kroner årlig vil bli bevilget til tiltak i utviklingsland for reduserte klimagassutslipp fra avskoging og skogforringelse (REDD). I løpet av våren 2008 er regjeringens klima- og skogprosjekt etablert, og det er nå aktiv dialog nasjonalt og internasjonalt om innretningen på bruk av midlene. Det er besluttet at Norge skal bidra med en halv milliard kroner til et fond i Afrikabanken for Kongobassenget, 500 millioner kroner over fem år til tiltak mot avskoging i Tanzania, 175 millioner til FN-samarbeid om REDD-aktiviteter i 6 pilotland og inntil USD 1 milliard til Brasils Amazonas-fond fram til 2015. Regjeringen er også i dialog med andre partnere, bl.a. Verdensbanken, for å sikre en helhetlig og bærekraftig satsning på skog i norsk bistand. Med den samlede økte innsatsen på miljø og klima er Norge godt på vei til å bli ledende på dette området i utviklingssamarbeidet og pådriver for innsatsen for å redde naturverdier av global betydning for fremtiden.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *kamp mot korrupsjon*

Anbefalingene fra antikorrupsjonsprosjektet er tatt videre. Regjeringen har null-toleranse for korrupsjon. Norge leder en internasjonal arbeidsgruppe som vil fremme forslag for å hindre ulovlig kapitalflukt fra utviklingsland. Norge har også gitt korrupsjonsjegere beskyttelse gjennom internasjonale nettverk og en viss økonomisk sikkerhet forbundet med arbeidet sitt.

Regjeringen har oppnevnt et ekspertutvalg for å utrede de lukkede jurisdiksjoners (såkalte skatteparadis) funksjon i forhold til illegal kapitalflukt fra utviklingsland og bruk av slike ved norske investeringer i utviklingsland (omfatter ikke SP-U).

Norge har ratifisert FN-konvensjonen mot korrupsjon, som er den overordnede rammeavtale for bekjempelse av korrupsjon globalt. Vi deltok aktivt på den første statspartskonferansen for konvensjonen, som tok sikte på å fremme dens gjennomføring. Vi arbeider nå for å sikre at neste statspartkonferanse fører til konkret videreutvikling av samarbeidet mot korrupsjon.

Vi gir støtte til FN, Verdensbankens og de regionale bankenes anti-korrupsjonsarbeid gjennom ulike fond. Vi støtter også NATOs arbeid for å bekjempe korrupsjon, med særlig vekt på forsvarssektoren i NATOs partnerland.

- *bekjempelse av menneskehandel internasjonalt*

Menneskehandel er et stort og voksende menneskerettighetsproblem og samtidig verdens nest største inntektskilde for organisert kriminalitet. Norge satser sterkt på internasjonale tiltak mot denne virksomheten som ledd i regjeringens handlingsplan ”Stopp menneskehandelen”. I 2008 har en lang rekke prosjekter mottatt støtte. Det er

også igangsatt en omfattende gjennomgang av vår internasjonale innsats på feltet. Norge sluttet seg til Europarådets nye konvensjon mot menneskehandel med virkning fra 1. mai 2008. Konvensjonen oppretter et uavhengig overvåkingsorgan som skal påse at statene etterlever sine forpliktelser og gi råd om tiltak. Regjeringen bidrar aktivt til etableringen og vil utpeke en sterk norsk kandidat til organet.

- *bekjempe urban miljøfattigdom*

Gjennom politikkdokumentet: "Byer-håp og utfordringer - Om byutvikling og internasjonalt samarbeid" har Norge i 2007 befestet seg som ett av de første land i verden med en urban utviklingspolitikk. Dokumentet, som også er oversatt til engelsk, trekker opp retningslinjene for Norges framtidige arbeid med å bekjempe urbaniseringen av fattigdommen. Bistand og dialog gjennom FNs bosettingsprogram. UN-HABITAT og "Cities Alliance" vil bli spesielt prioritert, i tillegg til støtte til internasjonale sivilsamfunnsorganisasjoner som "Slum Dwellers International", "Huairou Commission" og den internasjonale kommunesammenslutningen "United Cities and Local Government".

En ny programavtale med UN-HABITAT ble inngått i april for 2008-2010 på i alt 130 millioner etter omfattende drøftinger som førte til en langt klarere målretting av den norske støtten. Dialogen ga også viktige innspill til utvikling av et resultatbasert målingssystem i Programmet. Støtten utgjør en økning på 30 prosent. Norge har inngått en avtale med UN- HABITAT på områdene vann og sanitær, bolig og infrastrukturutvikling i slummen, urbane landspørsmål, kvinners likestilling og ungdomsveiledning. Avtalen beløper seg til 100 millioner kroner.

Ettersom 80 prosent av alt CO₂ utslipp og 75 prosent av all energi forbruk skjer i byer, og i økende grad i bysamfunn i utviklingsland - er den norske støtten til et nytt "Byer og klima" nettverk i UN-HABITAT viktig. Det er også store forventninger (som modell) i FN til det Ungdomsfondet Norge fikk opprettet på UN-HABITATs styremøte i 2007- "Opportunities Fund for Youth led Development" - og de bidrag det kan gi gjennom innovative tiltak til å skape sysselsetting for fattig ungdom i slummen.

Den norske støtten til "Cities Alliances" (CA) sitt arbeid med slumoppgradering og byutviklingsstrategier ble også økt vesentlig i 2007. Norge sitter i styret i CA og har særlig arbeidet for at Alliansen blir en reell sammenslutning for byer og sivilsamfunnsorganisasjoner - ikke primært for giver- og mottakerland.

- *bidra til lokalt engasjement*

Regjeringen har økt støtten til norske kommuners bistandsarbeid fra 5 millioner til 7 millioner kr i 2007. I tillegg tok Utenriksministeren initiativ til en konferanse om kommunesektorens internasjonale rolle som ble avviklet 21.april 2008. Konferansen var et samarbeid mellom UD, KRD, KS, KS-konsulent, Norad og Fredskorpset, koordinert av UDs Refleksprosjekt. Her møttes rundt 150 berørte deltakere til debatt og arbeidsgrupper hvor man blant annet diskuterte kommunesektorens mange nye forpliktelser grunnet internasjonale avtaler, men også muligheter til å bidra i utenriks-

og utviklingspolitikken, blant annet gjennom lokalt engasjement. I etterkant av konferansen ble det produsert en oppsummering av diskusjonene som tas med i det videre arbeidet for å følge opp kommunesektorens økende internasjonale engasjement.

- *olje og energi*

Regjeringen har økt innsatsen innen petroleum og energi i utviklingsland. Det faglige samarbeidet for god og gjennomiktig petroleumforvaltning er styrket. Gjennom Olje for Utvikling-programmet yter Norge bistand innen ressurs-, miljø- og finansforvaltning til i alt 25 utviklingsland, hvorav 10 er definert som kjerneland der man har langsiktige samarbeidsavtaler. Norge har økt støtten til investeringer i fornybar energi og til elektrifisering i Afrika og Asia. Forbedring av klima og tilgang til ren energi ett av fire tematisk prioriterte områder i miljøhandlingsplanen for utviklingssamarbeid. En plattform for arbeidet med ren energi i utviklingsarbeidet er godkjent.

- *samarbeid med norsk næringsliv*

Utviklingsministeren har tatt initiativ til et sterkere samarbeid med norsk næringsliv om investeringer i form av såkalt offentlig-privat partnerskap. I denne sammenheng vil ren energi være et satsingsområde. I ett samarbeid mellom det statlige investeringsfondet Norfund og private investorer er det etablert et norsk investeringsfond for mikrokreditt på i alt 600 millioner kroner.

Utenriksdepartementet vil arbeide aktivt med å bedre tilbudet til norske bedrifter i utlandet. Den reviderte samarbeidsavtalen mellom UD og Innovasjon Norge utgjør et godt grunnlag for å utbygge dette tilbudet. De siste årenes kursing av utsendt personell ved utenriksstasjoner har bidradd til å heve kompetansen på området, og ytterligere tiltak vurderes.

- *stortingsmelding om bedrifters samfunnsansvar*

Regjeringen er aktiv i drøftelser i mange internasjonale fora av internasjonale rammeverk for bedrifters samfunnsansvar (Corporate Social Responsibility - CSR). Det går på både implementering av eksisterende normer og retningslinjer, og utvikling av disse. Norge arbeider for utbredelse av og oppslutning om internasjonale normer i OECD og FN. Det er viktig at norske selskaper som er etablert i utlandet er seg sitt samfunnsansvar bevisst, driver sin virksomhet ansvarlig og forsvarlig, og fremstår som gode representanter for Norge. Norske myndigheter forventer at selskapene opptrer ansvarlig i land med svakt styresett eller manglende oppfølging av lover og regler. Regjeringen har tatt initiativ til flere konferanser og seminarer som omhandler samfunnsansvar og vil legge fram en Stortingsmelding om samfunnsansvar.

- *lagt fram en ny helhetlig Kina-strategi*

Regjeringen følger opp Kina-strategien, som ble lansert i august 2007 og som vektlegger økt markedsadgang, klimautfordringer, menneskerettigheter, fordelings- og velferdsspørsmål, samt samarbeid med Kina om internasjonale spørsmål. Gjennom Kinastrategien legger regjeringen til rette for et bredt samarbeid mellom offentlige

myndigheter og aktører i næringslivet, innenfor forskning og utdanning og frivillige organisasjoner. I den forbindelse avholdes jevnlig møter i Kinaforumet, som er et kontaktskapende forum for å bidra til en samordnet tilnærming for å fremme norske interesser i Kina og for å informere om norsk Kina-politikk.

- *lagt fram en helhetlig plattform for Afrika*

Det er utarbeidet en plattform for Norges samhandling med Afrika. Det er laget en strategi for norsk bistand til Vest-Afrika.

Forsvar og sikkerhet

Regjeringens sikkerhetspolitiske prioriteringer tar utgangspunkt i de mest grunnleggende og til dels tidløse norske interesser. Det gjelder nordområdene som Norges viktigste strategiske satsningsområde, betydningen av en FN-ledet verdensorden, bidrag til utviklingen av NATO, samt en aktiv europapolitikk. Forsvaret skal utvikles som et moderne, fleksibelt og alliansetilpasset sikkerhetspolitisk virkemiddel, men balanse mellom oppgaver, struktur og ressurstilgang.

Regjeringen vil legge vekt på arbeidet for å forebygge konflikter. Dette arbeidet tar sikte på å styrke den internasjonale rettsorden med bedre styringsinstrumenter enn det globale samfunnet i dag har for å skape fred. Derfor legger vi stor vekt på å holde et høyt nivå på våre bidrag til internasjonale operasjoner gjennom FN og NATO, og vi arbeider aktivt for en helhetlig sikkerhetspolitikk, for styrket samfunnssikkerhet og en god balanse i forholdet mellom militær og sivil beredskap.

Regjeringen la 28. mars 2008 fram den nye langtidsplanen for Forsvaret. Planen – som er kalt "Et forsvar til vern om Norges sikkerhet, interesser og verdier" (St.prp. nr. 48 (2007-2008)) – inneholder regjeringens prioriteringer og anbefalinger for den videre utviklingen av forsvarssektoren for perioden 2009-2012 og videre fremover. Langtidsplanen ble behandlet i Stortinget 19. juni. Regjeringen ser nordområdene som Norges fremste strategiske satsingsområde i årene som kommer, og dette reflekteres i den videre utviklingen av Forsvaret. I tillegg står et sterkt engasjement for internasjonal fred og sikkerhet sentralt. Langtidsplanen vektlegger derfor betydningen av at Norges allerede betydelige bidrag til internasjonale operasjoner i regi av FN, NATO og EU videreføres.

Regjeringen har gjennom langtidsplanen lagt til grunn et betydelig økonomisk løft for Forsvaret. Med denne planen bringes derfor omstillingen over i en ny fase hvor vi skal opprettholde den gode balansen mellom oppgavene Forsvaret skal utføre, strukturen og ressursene.

Forsvaret skal være en attraktiv arbeidsplass. Personell og kompetanse vil derfor bli viet stor oppmerksomhet de kommende år. Regjeringen legger stor vekt på tiltak som kan bidra til å ivareta og videreutvikle personellet i Forsvaret, og slik at kvinneandelen i Forsvaret kan øke.

- *gjennomføre tiltak for å bedre Forsvarets økonomistyring*

Økonomistyringen i Forsvaret er blitt styrket på en rekke områder, blant annet innenfor regnskaps- og lønnsområdet. Kontrollen med bruken av bevilgede midler er derfor betydelig forbedret. Forsvarets virksomhet ble gjennomført innenfor tildelte budsjettammer på samtlige kapitler både i 2005, 2006 og 2007. Regjeringen har lagt fram en egen stortingsmelding om økonomistyring i Forsvaret, der status for de tiltak som er iverksatt for å styrke kontrollen med økonomistyringen i Forsvaret, er beskrevet, og der nye tiltak er skissert. Forsvarsdepartementet har i 2008 videreført en rekke tiltak innenfor virksomhets- og økonomistyringen, samt internkontroll, for å sikre forsvarlig økonomistyring i Forsvaret. Innføring av et styringssystem for økonomi, personell og logistikk i 2008 er et betydelig tiltak i så måte.

Regjeringen oppnevnte i januar 2006 et granskningsutvalg for IKT-kontrakter i Forsvaret. Bakgrunnen for oppnevningen var at departementet, gjennom interne undersøkelser, hadde avdekket brudd på anskaffelsesregelverket, interne rutiner og etiske retningslinjer. Rapporten fra utvalget (Dalseide-rapporten) ble lagt frem 16. juni 2006. I tillegg er det gjennomført ytterligere undersøkelser vedrørende forhold relatert til leverandørkontakt. Forsvarsdepartementet vil følge opp forslag til tiltak og gjøre det som er nødvendig for at Forsvaret skal fremstå som en profesjonell innkjøpsaktør med høy etisk standard.

- *nedsette et bredt sammensatt utvalg for å forberede grunnlaget for en ny langtidsplan for Forsvaret fra 2009*

Regjeringen oppnevnte 18. august 2006 et bredt sammensatt og rådgivende forsvarspolitisk utvalg. Utvalget hadde i mandat å vurdere og å fremme forslag til prioriteringer knyttet til et bredt spekter av problemstillinger som er sentrale i den videre utviklingen av Forsvaret. Utvalget leverte sin rapport til forsvarsministeren i oktober 2007, og rapporten utgjorde sammen med forsvarssjefens forsvarsstudie de mest sentrale innspill til arbeidet med langtidsplanen for Forsvaret for perioden 2009-2012.

- *sikre en god balanse mellom militær og sivil beredskap, og legge økt vekt på samfunnssikkerhet*

Regjeringen har gjort endringer i heimevernsloven, slik at heimevernssoldater kan pålegges tjeneste i fredstid for å bidra til å avverge alvorlige trusler mot samfunnssikkerheten, som for eksempel for å sikre objekter og infrastruktur mot anslag, selv om tjenesten skulle gå ut over de årlig fastsatte antall tjenestedager til øving og trening. Regjeringens og Forsvarsdepartementets satsing på samfunnssikkerhet underbygges gjennom denne lovendringen.

I april 2006 åpnet forsvarsministeren den nasjonale enheten NorCERT (Norwegian Computer Emergency Response Team). NorCERT er et nasjonalt koordinerende organ, og er et konkret eksempel på samarbeid på tvers av sektorer. Samfunnssikkerhet og sivilmilitært samarbeid gjelder også der Norge deltar i utenlandsoperasjoner.

- *ikke avgi militære styrker til internasjonale operasjoner uten en forankring i FN-pakten og et klart FN-mandat*

Det er en forutsetning for norsk deltagelse i utenlandsoperasjoner at de er forankret i et klart FN-mandat eller FN-pakten. Soria Moria-erklæringen er fulgt opp når det gjelder vårt internasjonale militære engasjement. Dette illustreres gjennom uttrekkingen av norske soldater fra Irak, styrket innsats i ISAF-operasjonen i Afghanistan og avslutningen av det norske bidraget til Operation Enduring Freedom. Vi bidro med et sjømilitært bidrag til FN-operasjonen UNIFIL Libanon, og ga tilbud om en felles norsk-svensk ingeniørstyrke i UNAMID-styrken i Darfur i Sudan tidlig i 2008.

- *trekke norske styrker ut av Irak*

Regjeringen besluttet høsten 2005 å trekke det norske personellet ut av Irak. Personellet kom hjem ved årsskiftet 2005-2006

- *styrke norsk deltakelse i ISAF i Afghanistan*

Den NATO-ledede operasjonen i ISAF i Afghanistan er ramme for Norges tyngste militære utenlandsengasjement. Regjeringen har trappet opp innsatsen i ISAF både sivilt og militært. Norge har bygget en ny norsk leir utenfor Meymaneh, og har oppgradert en afghansk militærleir i Meymaneh. Byggevirkksomheten har gitt et stort antall lokale arbeidsplasser, og er positivt for lokalmiljøet. Frem til sommeren 2008 stilte Norge en hurtigreaksjonsstyrke i Mazar-e-Sharif, som raskt kunne komme de regionale stabiliseringslagene til unnsetning ved eventuelle angrep. Norge har videre styrket PRTet i Meymaneh med helikopter og personell fra ca. 100 til ca. 300. I forbindelse med trening av den afghanske hæren bidrar Norge med offiserer til multinasjonale treningslag. Norge vil øke innsatsen for trening av den afghanske hæren med fra 10 til ca. 50 personell til ISAFs treningslag (OMLTer) fra slutten av 2008. Regjeringen har også bidratt med materiellstøtte til de afghanske sikkerhetsstyrkene. Norge ivaretok ledelsen av Kabul International Airport (KAIA) fra 1. april 2007 til 1. oktober 2007. Norge bidrar også fra april 2008 med en spesialstyrkeenhet til Kabul-området for en periode på 18 måneder.

- *opprette et nytt rådgivende utvalg for sikkerhetspolitikk og samfunnssikkerhet*
- Utvalget ble opprettet i april 2007, og sammensetning og oppgaver reflekterer regjeringens fokus på sikkerhetspolitikk i bred forstand.

- *fastholde at Forsvaret skal ha som en av sine hovedoppgaver å håndtere suverenitet og sikre stabilitet i våre nærområder*

Moderniseringen av Forsvaret, med innføring av nye kapasiteter og effektivisering av strukturen bidrar til styrke evnen til å håndheve norsk suverenitet, som er Forsvarets viktigste oppgave. Et troverdig Forsvar sikrer stabilitet i våre nærområder, og regjeringen har derfor styrket tilstedeværelsen i nordområdene. Forsvarets aktive engasjement med alle naboland støtter opp under den positive utvikling som har kjennetegnet vår del av verden. I tillegg til arbeidet i NATO og EU, bidrar spesielt

samarbeidet med Russland og våre nordiske naboer til å sikre stabilitet i våre nærområder.

- *at Forsvarets tilstedeværelse skal holdes på et langt høyere nivå i Nord-Norge.*

Politiske vedtak om lokalisering av avdelinger skal følges opp

I budsjettet for 2006 omprioriterte regjeringen 110 millioner kroner til direkte styrking av forsvarsgrenenes og Kystvaktens driftsbudsjetter, øremerket for økt aktivitet og tilstedeværelse i nordområdene. I budsjettet for 2007 økte vi forsvarsgrenenes, Etterretningstjenestens og Kystvaktens driftsbudsjetter reelt med 500 millioner kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2006. Den økte aktiviteten ble størst mulig grad rettet mot nordområdene. Den forsterkede nordområdesatsningen videreføres i 2008. Hærens budsjett prioriteres også i 2008 med en reell økning på 146 millioner kroner. Siden regjeringen overtok har vi styrket Hæren med over 1000 nye stillinger, eller over 40 prosent. Også de øvrige forsvarsgrenene, inkl. Kystvakten, og Heimevernet har – gjennom blant annet også effektivisering i andre deler av forsvarssektoren – reelt fått styrket sine budsjetter. I sum representerer dette en solid styrking av aktiviteten i nordområdene og Norges mulighet til å drive suverenitetshevdelse, myndighetsutøvelse, overvåkning og ressurskontroll på kort og lang sikt. Forsvaret bidrar også i Barentssamarbeidet ved å delta i planlegging og gjennomføring av redningsøvelsen ”Barents” og katastrofeøvelsen ”Barents rescue”, begge sivile øvelser.

I 2008 ble også bevilgningene til nybygg og nyanlegg økt med reelt 442 millioner kroner for å sikre fremdriften i den videre moderniseringen av Forsvaret. Blant annet bidrar styrkingen til å følge opp regjeringens målsetting om ombygging av Hæren, og nordområdesatsningen. I tillegg bidrar investeringene til å legge til rette for en økning i antallet kvinner som gjennomfører førstegangstjenesten.

I den vedtatte langtidsplanen for 2009 – 2012 legges det opp til å ytterligere styrke Forsvarets evne til å utføre de grunnleggende nasjonale oppgavene som tilstedeværelse og suverenitetshevdelse i nord, blant annet ved en ytterligere forsterket satsning på Hæren. Langtidsplanen for Forsvaret ble fremlagt av regjeringen i mars 2008 og behandlet av Stortinget i juni. Langtidsplanen innebærer et betydelig økonomisk løft for Forsvaret. Regjeringen legger opp til å øke forsvarsbevilgningene med 800 millioner kroner, utover 2008-budsjettet, i de neste fire år. I regjeringens budsjettforslag for 2009 følges dette målet tydelig opp. Allerede første året i planperioden oppfyller regjeringen halvparten av dette bevilgningsmålet, ved at 400 millioner av den økte tildelingen på 620 millioner kroner avsettes til oppfølging av langtidsplanen. I tillegg til bevilgningsøkningen på 620 millioner kroner frigjøres ytterligere 475 millioner kroner ved bl.a. iverksetting av tiltak som gir en mer rasjonell utnyttelse og drift av forsvarsbasene.

Gjennom denne satsningen på Forsvaret legger regjeringen bl.a. til rette for:

* Markert løft i driftsbudsjettet til Hæren, Sjøforsvaret og Luftforsvaret – foreslått til sammen 283 millioner kroner. Det betyr bl.a. fortsatt økning av Hærens bemanning for

å styrke små og bemanningsmessig sårbare miljøer, økte driftsmidler til innfasing av ny moderne fartøystruktur i Sjøforsvaret og økte driftsmidler til transportflykapasitet og luftoperativ beredskap i nord. I tillegg vil den fellesoperative vinterøvelsen Cold Response bli gjennomført i Nord-Norge med alliert deltagelse etter invitasjon.

* Betydelig budsjettvekst – til sammen styrket med 130 millioner kroner – til kapasiteter som understøtter den operative virksomhet, bl.a. sanitet, vannrensekapasitet og strategisk enhet for samband.

* Et fortsatt høyt nivå og videreutvikling av norske militære bidrag til operasjoner i utlandet, første og fremst i Afghanistan gjennom en foreslått bevilgningsøkning på 268 millioner kroner.

* Økte bevilgninger til infrastrukturinvesteringer for å sikre gjennomføring av vedtatt langtidsplan. Totalt settes det av 1 584 millioner kroner til nasjonale infrastrukturinvesteringer i 2009.

- *videreføre Norges medlemskap i NATO, og bruke organisasjonen aktivt til å utvikle transatlantisk dialog, partnerskap, fremme fredsbevaring, nedrustning, rustningskontroll og konfliktforebygging*

Norge har lagt stor vekt på at NATO må bevares som det sentrale transatlantiske forum for konsultasjoner om sikkerhetspolitiske spørsmål av interesse for alle de allierte. Med det for øye arbeides det for å omforme NATO politisk og militært for å sette alliansen bedre i stand til å møte dagens sikkerhetspolitiske utfordringer. Vi har stilt oss bak Alliansens gradvise utvidelse, som bla. innebærer at Albania og Kroatia blir medlemmer i 2009, og videreføring av NATOs medlemskapsprogram (MAP).

Norge har stilt seg bak ambisjonene om at NATO skal støtte FN i arbeidet for global fred og sikkerhet, bl.a. gjennom stabiliseringsoperasjonene i Kosovo og Afghanistan og støtte til Den afrikanske union i Darfur. Det arbeides også fra norsk side med å bedre NATOs forhold til Russland. Samtidig arbeider vi med å bygge opp samarbeidet mellom NATO og EU.

På bakgrunn av de økende sikkerhetspolitiske utfordringene i NATOs nærområder har Norge tatt til orde for at Alliansen må drøfte hvordan disse utfordringene best kan møtes. Dette innebærer ikke at Afghanistans betydning som NATOs viktigste operasjon reduseres, men at Alliansen må vise vilje og evne til å drøfte og møte hele spekteret av utfordringer den står overfor. Den russiske aksjonen mot Georgia har aktualisert denne problemstillingen, uten at det på noen måte innebærer at man er på vei inn i en ny kald krig-liknende konfrontasjon. Fra norsk side er det spilt inn konkrete forslag for å underbygge at NATO har evne til å utføre sine kjernefunksjoner.

Norge tok sammen med Tyskland sommeren 2007 initiativ til et sterkere NATO-engasjement for rustningskontroll og nedrustning. En direkte følge av dette initiativet var at NATOs ledere på toppmøtet i Bucuresti våren 2008 besluttet at Alliansen skal

fortsette å bidra til internasjonale anstrengelser for rustningskontroll nedrustning og ikke-spredning. En sterkere rolle for NATO på dette felt er viktig for å befeste og styrke NATO-landenes forpliktelse til nedrustning og på den måten drive nedrustningsagendaen fremover. Det er også viktig for å sikre videreføring av de konvensjonelle rustningskontroll-regimene i Europa i lys av Russlands ensidige suspensjon av Avtalen om konvensjonelle styrker i Europa (CFE-avtalen).

På NATO-toppmøtet fikk Norge også gjennomslag for at NATO må fortsette å drøfte alle forhold knyttet til et eventuelt fremtidig rakettforsvarssystem. Norge har i NATO systematisk fremført sin skepsis til en utvidelse av det amerikanske rakettforsvarssystemet til Europa med henvisning til bl.a. at det vil kunne lede til økt opprustning og større spenning. Vi har derfor krevd grundige utredninger av de politiske aspekter ved rakettforsvar, i tillegg til de tekniske og økonomiske sider. Vi har også lagt vekt på størst mulig åpenhet og løpende dialog mellom NATO og Russland i dette spørsmålet.

- *foreta en gjennomgang av Norges forpliktelser når det gjelder norske styrker i EU- og NATO-opppdrag og andre internasjonale operasjoner*

Denne gjennomgangen er gjennomført. Norges primære utenlandsengasjement forblir ISAF-operasjonen i Afghanistan. Tilbudet om deltakelse i FN-operasjoner, med hovedvekt i Afrika, videreføres i en nordisk ramme, etter at Darfur-styrken måtte termineres grunnet sudansk motstand. Den nordiske innsatsstyrken med bidrag fra Estland og Irland sto på beredskap første halvår 2008. Neste beredskapsperiode er i 2011, og Norge har gitt tilsagn om deltagelse. Regjeringens ambisjon om å bidra substansielt både gjennom NATO og FN opprettholdes.

- *trappe opp den sivile og militære deltakelse i FN-fredsbevarende arbeid, med særlig vekt på Afrika*

Norge bidrar med stabsoffiserer til FN-AU operasjonen i Darfur (UNAMID) og FN-operasjonen i Sør-Sudan (UNMIS). Regjeringen tilbød sammen med Sverige en ingeniørenhet på inntil 400 personer, men grunnet Sudans motstand mot dette bidraget ble tilbudet om det substansielle styrkebidraget trukket.

Regjeringen ser på muligheten for å få til et felles nordisk styrkebidrag til en FN-operasjon i Afrika, samt felles nordisk støtte til oppbygging av afrikanske styrkebidrag.

Regjeringen fortsetter å prioritere norsk politideltakelse til ulike operasjoner i utlandet. I FNs operasjoner i Liberia og Sudan har Norge henholdsvis 11 og 10 polititjenestemenn og -kvinner. Per juni 2008 tjenestegjør om lag 60 norske polititjenestemenn og -kvinner i operasjoner i utlandet, hvorav mer enn halvparten i FN-regi. Norske politioffiserer deltar også i kapasitetsbygging i Afrika, særlig i opplæring av afrikansk politi og afrikanske politiinstruktører – til tjeneste i fredsoperasjoner. I tillegg er regjeringen opptatt av å støtte opp om reform av justissektoren i ulike land i FN-regi og på annen måte. Det gjør vi bl.a. ved å yte rådgivning til myndighetene i Afghanistan, Georgia og Moldova.

- *gjennomgå erfaringene med nedbemanning, privatisering og anbud, samt horisontal samhandling i Forsvaret*

Regjeringen har gjennomgått erfaringene med nedbemanning i Forsvaret. Gjennomgangen har bidratt til viktig kunnskap for den videre moderniseringen av Forsvaret.

Et sentralt mål er at Forsvaret til enhver tid har tilstrekkelig og riktig kompetanse i forhold til de operative krav og faglige behov, både når det gjelder militær og sivil kompetanse. For å nå dette målet har regjeringen i arbeidet med ny langtidsplan for Forsvaret lagt spesiell vekt på at den videre omstillingen skal ha søkelys på løsninger som er totaløkonomisk gunstige for Forsvaret, og ikke bare på bedriftsøkonomiske innsparinger. Det er også viktig tidlig å identifisere riktig kompetanse innenfor de ulike delene av Forsvaret. Regjeringen legger vekt på å ha en god dialog med arbeidstakerorganisasjonene i den videre omstillingen.

Menneskene er den viktigste ressursen i Forsvaret. Regjeringen vil i den videre omstillingen og videreutviklingen av sektoren legge til rette for at endringer i innretning og bemanning i større grad gjøres med bakgrunn i totaløkonomiske vurderinger, og sikre at den verdien som personellet utgjør for sektoren, blir håndtert på en god måte.

Regjeringen har også gjennomgått Forsvarets bruk av bortsetting som virkemiddel. Der det er mulig og hensiktsmessig å effektivisere internt i Forsvarets militære organisasjon, vil dette bli prioritert fremfor å sette deler av Forsvarets virksomhet ut til eksterne aktører. Regjeringen har stanset flere av de prosessene som var påbegynt for å sette bort virksomhet i Forsvaret.

- *oppretholde den allmenne verneplikten, tilpasset en ny tid. Forsvarets behov skal ligge til grunn*

I den nye langtidsplanen for Forsvaret videreføres og forsterkes verneplikten. Verneplikten er selve bærebjelken for Forsvarets forankring i folket. Antallet som avtjener sin førstegangstjeneste videreføres stabilt på dagens nivå. Tjenesten styrkes, ved at den utvides til 12 måneders tjeneste for alle.

Regjeringen innfører sesjonsplikt for kvinner, basert på de positive erfaringer fra ordningen med frivillig sesjon. Dette vil bidra til å styrke rekrutteringen av kvinner til Forsvaret. Samtidig gjør vi også selve sesjonen bedre, ved at vi deler den i to med en egenerklæringsdel først. Slik hever vi kvaliteten på sesjonen og samtidig blir det enklere for Forsvaret å komme i kontakt med de som er mest motiverte og beste egnede for tjeneste.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *forsterket nordisk forsvarssamarbeid*

Regjeringen har sammen med svenske myndigheter videreført arbeidet med et forsterket forsvarssamarbeid mellom de to land. Finland har sluttet seg til dette samarbeidet som også er åpent for deltakelse fra øvrige nordiske land. Regjeringen har med dette bidratt til dynamikk i det nordiske samarbeidet. Dette samarbeidet er en fordypning av det samarbeidet de nordiske landene har gjennom hhv. NATO og EU, og er i seg selv et eksempel på et Europa i rask forandring.

- *pådriver for bekjempelse av masseødeleggelsesvåpen og kjernefysisk nedrustning*

I rammen av syvlandsinitiativet ble det i februar arrangert en internasjonal konferanse om kjernefysisk nedrustning i Oslo. Den amerikanske organisasjonen NTI (Nuclear Threat Initiative) som ledes av tidligere senator Sam Nunn og Hoover Institute, anført av tidligere utenriksminister George Shultz var samarbeidspartnere. Shultz, Nunn og IAEAs Generaldirektør ElBaradei var til stede på konferansen sammen med et hundretalls ledende forskere og eksperter fra hele verden. Den brede deltakelsen ble lagt merke til internasjonalt og det ble identifisert viktige satsningsområder for det videre arbeidet for å avskaffe kjernevåpen. Konferansen var således en viktig politisk markering og knesatte grunnleggende prinsipper for å nå visjonen om en verden fri for kjernevåpen. Regjeringen vil drive dette arbeidet fremover med samme engasjement som til nå. Norge skal fortsette å være ledende på den internasjonale arena når det gjelder arbeidet for en kjernevåpenfri verden.

Norge har støttet opprettelsen av en ekspertgruppe i FN for å se på mulighetene for å komme i gang med forhandlinger om å etablere en Konvensjon om kontroll av handel med alle typer konvensjonelle våpen (Arms Trade Treaty – ATT). Vi arbeider tett med nærstående land som Storbritannia og internasjonale humanitære organisasjoner med sikte på å etablere en slik Konvensjon. Som et ledd i dette arbeidet, har Norge gitt detaljerte og omfattende innspill til FNs Generalsekretær om hva vi mener bør være de viktigste tiltakene i en slik internasjonal avtale. Videre har vi oppmuntret utviklingsland til å engasjere seg på dette området og gitt støtte til de land som ønsker i arbeidet med å få denne avtalen på plass. Norge vil på høstens Generalforsamling i FN arbeide aktivt for at det blir vedtatt et forhandlingsmandat som er så forpliktende som mulig og omfatter alle konvensjonelle våpentyper som ikke allerede er underlagt tilfredsstillende handelsrestriksjoner.

Norge er også pådriver for et sterkere NATO-engasjement for rustningskontroll og nedrustning. NATO-toppmøtet i Bucuresti våren 2008 ga en klart oppdrag til alliansen om å fortsette sitt arbeid innenfor disse områdene samt arbeide for en bedre synliggjøring av alliansens bidrag innenfor rustningskontroll, nedrustning og ikke-spredning.

- *støtte internasjonale tiltak for begrensning av våpenhandel*

Norge er en av de sterkeste støttespillerne for FNs handlingsprogram fra 2001 for forebygging, bekjempelse og utrydding av ulovelig handel med håndvåpen. Norge spilte en aktiv rolle under toårgjennomgangen for handlingsprogrammet i juli d.å. Arbeidsgruppen som utenriksdepartementet nedsatte i 2006 for dialog om håndvåpenspørsmål, med deltakelse fra norske frivillige organisasjoner, forskningsinstitusjoner og berørte offentlige instanser, var nyttig i forberedelsen til toårgjennomgangen. Fra norsk side har vi bidratt til å sette håndvåpenspørsmål på den internasjonale og regionale dagsorden og bidratt økonomisk til prosjekter for opplysning, kapasitetsbygging, våpeninnsamling og destruksjon. Norge har fortsatt arbeidet med å utvikle mekanismer for merking av håndvåpen for å kunne spore våpen tilbake til opprinnelseslandet. Norge deltok i en ekspertgruppe nedsatt av FN om ulovelig mekling av håndvåpen som ble tatt til etterretning av FNs generalforsamling høsten 2007. Forslaget om forpliktende internasjonale normer vant ikke gjennomslag, men rapporten anbefaler nasjonale tiltak av frivillig karakter.

- *gjeninnføre særskilt stillingsvern for yrkesoffiserer*

Regjeringen la i 2006 frem forslag for Stortinget om å gjeninnføre det særskilte stillingsvernet mot oppsigelse for yrkesbefal tilsatt før forsvarspersonelloven trådte i kraft 1. januar 2005. Stortinget vedtok i 2004 ny lov om personell i Forsvaret, noe som blant annet innebar at det særskilte stillingsvernet for befall ble endret, og befalet likestilles med andre statsansatte. Endringen gjaldt også for yrkesbefal tilsatt før lovendringen trådte i kraft. Stortinget vedtok regjeringens forslag til lovendring, og dermed ble det særskilte stillingsvernet for yrkesbefal tilsatt før personellovens ikrafttredelse, gjeninnført.

- *øke bevilgningene til Forsvarets musikk*

Forsvarets musikk er en viktig tradisjons- og kulturbærer i Forsvaret. Bevilgningen til Forsvarets musikk foreslås økt med 7 millioner kroner i 2009. Regjeringen har dermed økt bevilgningene Forsvarets musikk alle år – til sammen over fire år til et driftsnivå som er 21,5 mill. kroner høyere – siden den tiltrådte. I tillegg har regjeringen i Revidert nasjonalbudsjett i 2007 styrket bevilgningene til bygg- og anleggsarbeider med 7,5 millioner kroner til Forsvarets musikk og Forsvarsmuseet.

- *øke tilskuddet til de nasjonale festningsverkene*

Regjeringen ønsker å ivareta de nasjonale festningsverkene gjennom vedlikehold slik at festningene fremtrer med verdighet. Tilskuddet til vedlikehold av nasjonale festningsverk er derfor blitt økt. I revidert nasjonalbudsjett for 2006 økte tilskuddet med 20 millioner kroner i forhold til forslag til budsjett for 2006 fra den forrige regjeringen, og i budsjettet for 2007 økte bevilgningen med 12 millioner kroner i forhold til saldert budsjett for 2006. I 2008 er tilskuddet til festningsverkene videreført på samme høye nivå som i 2007.

Regjeringen foreslår i 2009 å avsette 24 millioner kroner til ekstraordinært vedlikehold av de nasjonale festningsverkene for å starte arbeidet med å utbedre festningsmurer og bygg som utgjør personfare, eller fare for helse og miljø.

I revidert nasjonalbudsjett for 2007 foreslo regjeringen å øke bevilgningen til nybygg og nyanlegg i Forsvaret med 502 millioner kroner ved hjelp av omdisponeringer på forsvarsbudsjettet. I 2008 styrket regjeringen å øke bevilgningen til nybygg og nyanlegg sammenlignet med saldert budsjett for 2007 reelt med 442 millioner kroner. Styrkingen vil sikre fremdriften i den videre moderniseringen av Forsvaret. Blant annet bidrar styrkingen til å følge opp regjeringens målsetting om oppbygging av Hæren, og nordområdesatsningen. I tillegg bidrar investeringene til å legge til rette for en økning i antallet kvinner som gjennomfører førstegangstjenesten.

- *styrking av veteranenes rettigheter*

Personell som deltar i operasjoner i utlandet skal være trygge på at de skal få den oppfølgingen de har behov for. Forsvarsdepartementet nedsatte i 2006 to arbeidsgrupper for å kartlegge regelverk, identifisere problemområder, samt vurdere behovet for styrking av rettighetene til veteraner etter internasjonale operasjoner. Dette er første gang i historien vi har fått en grundig kartlegging av veteranenes rettigheter. Forsvarsdepartementet utreder et lovforslag om styrking av erstatningsvernet for veteraner, samt å lovfeste retten til oppfølging fra Forsvaret i inntil ett år etter endt tjeneste. Psykologi/psykiatrikapasiteten ved Forsvarets sanitet styrkes. Det etableres en uavhengig tilsynstjeneste for Forsvarets helsetjenester i utlandet. Et veteransenter er etablert på Bæreia utenfor Kongsvinger, som kan brukes til rekreasjon og samlinger for veteraner.

- *sørge for at det blir enklere å få full erstatning for psykiske skader*

Regjeringen har gjort det enklere å få erstatning for de som har fått psykiske skader etter tjenestegjøring i operasjoner i utlandet. Vi har nå senket kravene, slik at man vil kunne få full erstatning, selv om man ikke har 100 prosent invaliditet. Grensene er også justert for de som ikke har krav på full erstatning, slik at også disse vil få en større utbetaling. Ordningen har tilbakevirkende kraft.

- *investere i tørrdokk på Haakonsvern*

Regjeringen har sørget for at vi får på plass en ombygget og utvidet tørrdokk på Haakonsvern ved Bergen. Investeringen vil bidra til at vedlikeholdet av Sjøforsvarets nye fregatter kan foretas i Norge. Den nye tørrdokken står ferdig høsten 2008.

- *øke dimisjonsgodtgjørelse for de vernepliktige*

Regjeringen har fulgt opp planen om å øke dimisjonsgodtgjørelsen for de vernepliktige til 25 000 kroner innen utgangen av 2008. Allerede 1. januar 2008 var dette målet nådd. Dimisjonsgodtgjørelsen ble gitt et ytterligere løft pr. 1. juli 2008, og er nå på 26 850 kroner.

- *øke innsatsen for å få flere kvinner inn i Forsvaret*

I desember 2006 nedsatte forsvarsministeren et utvalg som skulle komme med forslag til tiltak for å øke kvinneandelen i Forsvaret. Utvalget har foreslått tiltak for å øke rekrutteringen av kvinner til Forsvaret, tiltak for å beholde flest mulig kvinner i Forsvaret og tiltak for å få flere kvinner i ledende stillinger i Forsvaret. Utvalget leverte sin rapport til forsvarsministeren 11. april 2007. Regjeringen la den 29. juni 2007 frem St.meld. nr. 36 (2006-2007) om økt rekruttering av kvinner til Forsvaret, med en rekke tilbake for å øke kvinneandelen i Forsvaret. Basert på de positive erfaringer fra ordningen med frivillig sesjon, har regjeringen i den nye langtidsplanen for Forsvaret gått inn for å innføre sesjonsplikt for kvinner. Dette vil sikre at alle kvinner i det aktuelle årskullet for tilgang til informasjon om Forsvaret og legge til rette for regjeringens mål om økt kvinneandel.

Regjeringen har lansert en handlingsplan for gjennomføring av FNs Sikkerhetsrådsresolusjon nr. 1325 (2000) om kvinner, fred og sikkerhet. Resolusjonen oppfordrer FNs medlemsland til å øke antallet kvinner i fredsbevarende operasjoner, både militært og sivilt. I handlingsplanen skisseres flere tiltak for å øke kvinneandelen i Forsvaret for derigjennom å styrke fokuset på kjønnsaspektet ved operasjoner i utlandet. Som ledd i arbeidet er dette temaet inkludert i undervisningen for alle elever ved Forsvarets skoler før utreise til internasjonal tjeneste. I tillegg vil etablering av et felles kompetansemiljø relatert til oppfølging av Sikkerhetsrådsresolusjon nr. 1325 (2000) være et viktig element i videreutviklingen av det nordiske forsvarssamarbeidet.

- *beholde Forsvarets verksteder internt i Forsvaret*

I Soria Moria-erklæringen varslet regjeringen at den ville foreta en gjennomgang av erfaringene med blant annet privatisering og anbud i Forsvaret. Regjeringen har avsluttet prosessen med å omdanne avdelingen for tungt vedlikehold i Forsvarets logistikkorganisasjon (FLO/TV) til statsaksjeselskap. Regjeringen har besluttet å beholde Forsvarets verksteder internt i Forsvaret, og heller fortsette effektiviseringsarbeidet.

- *hurtiganskaffelsen av fire C-130 J transportfly til Forsvaret*

Etter initiativ fra regjeringen har Stortinget besluttet å gå til hurtiganskaffelse av fire C-130J taktiske transportfly til Forsvaret. Forsvaret har et stort behov for en tilgjengelig og sikker transportflykapasitet, særlig av hensyn til sikkerheten for våre soldater i operasjoner i utlandet. Første C-130 J ankommer Norge oktober 2008. Anskaffelsen gir Forsvaret en tidsriktig flytransportkapasitet fra høsten 2009.

- *deltakelse i et flernasjonalt program for strategisk lufttransportkapasitet (Strategic Airlif Capability – SAC) C-17*

Etter forslag fra regjeringen besluttet Stortinget at Norge skal delta i et flernasjonalt program for å sikre en viktig nasjonal kapasitet for langtransport av større mengder militært materiell som ikke håndteres av det nye taktiske transportflyet C-130J. Kapasiteten vil særlig bli anvendt til internasjonale operasjoner utenlands, men også ved humanitære oppdrag. Det anskaffes tre Boeing C-17 transportfly hvor inntil femten

ulike land har intensjoner om å dele på kostnader og bruk. Flyene leveres i 2008-2009 og vil ha full operativ kapasitet våren 2011, og begrenset operativ kapasitet allerede i løpet av 2009.

- *forsterke fokus på konkurranse og etiske retningslinjer i kampflyprosessen*

Siden denne regjeringen tok over, har fokuset i kampflyprosessen dreid mot en reell konkurranse mellom gode, men forskjellige, kampflykandidater. Det er lagt vekt på at kampflysaken skal være en åpen og transparent prosess. Vi har derfor fokus på å ha en høy etisk standard i både prosjektet og ovenfor leverandørene.

- *styrket ressurskontrollen med krav til meldeplikt om når og hvor fangst fra større fartøyer skal landes, og hyppigere kontroller om bord. Økt oppfølging av svartfiskefartøy overfor andre land*

Kystvaktens budsjett ble styrket med 18 millioner kroner i 2007-budsjettet. Dette kommer i tillegg til styrkingen på 15 millioner kroner som regjeringspartiene fikk gjennomført i 2006-budsjettet. I budsjettet for 2008 videreføres det høye nivået fra 2007, og satsningen på Kystvakten fortsetter i 2009. Moderniseringen av kystvaktflåten med nye og større fartøy som kan overvåke større havområder, bidrar i tillegg både til økt kapasitet til å løse oppgavene og bedre ressursutnyttelse. Regjeringen planlegger å kjøpe noen av de nå leide kystvaktfartøyene. Hensikten er å styrke kystvaktens operative evne og redusere Forsvarets driftskostnader.

- *lage en handlingsplan for holdninger, etikk og ledelse i Forsvaret*

Regjeringen har styrket fokuset på etikk i forsvarssektoren, både på forvaltningsområdet, men også i operasjonene våre. Forsvarsministeren la i september 2006 fram "Handlingsplan for forsvarssektoren - Holdninger, etikk og ledelse". Handlingsplanen er et viktig verktøy for å sikre at alle som har sitt virke i forsvarssektoren er godt rustet til å håndtere utfordringer som har med etikk, holdninger og ledelse å gjøre. I mars 2007 lanserte forsvarsministeren en varslingskanal for økonomiske misligheter, og fikk etablert etiske grunnregler for forsvarssektoren, samt etiske retningslinjer for næringslivskontakt. Systemer for varslings av alle typer kritikkverdige forhold er etablert eller i ferd med å bli det i hele forsvarssektoren. I 2007 ble det også gjennomført en fagkonferanse om barnesoldater i samarbeid med de største humanitære organisasjonene i Norge.

Som ledd i handlingsplanen gjennomføres det dilemmatrening i hele forsvarssektoren, og departementet og alle underliggende etater har utviklet lokale tiltaksplaner. I januar 2008 arrangerte Forsvarsdepartementet en sektorovergripende dialogkonferanse om varslings og ytringsklima i forsvarssektoren. Dialogkonferanser om holdninger, etikk og ledelse skal gjennomføres årlig. Forsvarets skoler tilbyr nå det studiepoeng givende faget "Etikk og militærmakt" til vernepliktige i tillegg til obligatorisk undervisning i diverse emner knyttet til holdninger, etikk og ledelse.

- *økt bruk av frivillige fra Heimevernet til operasjoner i utlandet*

Gjennom kvalitetsreformen har Heimevernet i dag relevante kapasiteter som også er etterspurt i operasjoner i utlandet. Avlastning ved at frivillige HV-soldater rekrutteres til enheter som kan løse oppdrag innenfor det oppgavespekter HV er forutsatt å skulle løse i Norge, vil redusere slitasjen på annet personell i Forsvaret. Regjeringen foreslo derfor i forbindelse med fremleggelsen av 2008-budsjettet at det legges til rette for bruk av frivillig personell fra Heimevernet, oppsatt i egne enheter, til støtte for forsvarsgrener og fellesavdelinger ved operasjoner i utlandet. Stortinget sluttet seg til dette.

Handel

Behovet for et sterkt, demokratisk og forpliktende internasjonalt samarbeid, og for rettferdige og forutsigbare spilleregler, blir stadig viktigere for å kunne møte globaliseringens utfordringer. Regjeringen deltar aktivt i Verdens handelsorganisasjon (WTO) for å bidra til at WTO utvikler rammevilkår som legger til rette for rettferdig global styring på handelområdet. Det grunnleggende målet er sysselsetting, verdiskapning og velferd for flest mulig mennesker. Den økonomiske veksten må imidlertid bygges på et bærekraftig grunnlag som gjør det mulig å mestre de store globale utfordringer når det gjelder bl.a. miljø, faglige og sosiale rettigheter, matsikkerhet og fattigdomsbekjempelse. Det er spesielt viktig at de fattigste landene kan skape vekst og velferd gjennom deltakelse i internasjonal handel, slik Norge har gjort gjennom lang tid. Regjeringen vil samtidig vektlegge at WTO ikke fratrar fattige land muligheten til å benytte virkemidler som har vært viktige for utviklingen av vårt eget velferdssamfunn.

- *gjennomgå og revurdere alle krav Norge har stilt til u-land om liberalisering av tjenestesektoren i GATS-forhandlingene*

Regjeringen har trukket alle norske krav i tjenesteforhandlingene som tidligere har vært stilt overfor MUL samt de krav overfor øvrige u-land som berører viktige offentlige tjenester innen utdanning, strøm- og vannforsyning.

- *at Norge i WTO-forhandlingene om landbruk og om markedsadgang for andre varer enn landbruksprodukter skal arbeide for å gi land i sør tilstrekkelig handlingsrom til å velge utviklingsstrategier som tar hensyn til deres særegne behov og utviklingsnivå*
- Norge har bidratt aktivt til at det er innarbeidet bestemmelser som gir mer fleksibilitet og større handlingsrom på alle områder av betydning for utviklingslandene i de utkast til avtaletekster som har ligget til grunn for WTO-forhandlingene den senere tid. Det er også innarbeidet elementer som vil gi de fattigste og mest sårbare landene enda større fleksibilitet og handlingsrom enn de mer robuste vekstøkonomiene.

- *at man i WTO-forhandlingene anerkjenner retten til produksjon av mat for egen befolkning*

Hensynet til matsikkerhet er innarbeidet både i WTOs landbruksavtale og i mandatet for Doha-runden. Norge legger stor vekt på at dette hensynet operasjonaliseres på en

tilfredsstillende måte i utformingen av handelsregelverket, bl.a. gjennom muligheten for å opprettholde et tilfredsstillende tollvern for sentrale landbruksprodukter.

- *arbeide for å fremme norsk eksport av fisk og fiskeprodukter samt andre eksportinteresser i de pågående WTO-forhandlingene*

I forhandlingene om markedsadgang for industrivarer inkludert fisk og fiskeprodukter har Norge arbeidet aktivt bl.a. for at industrilandene skal foreta mest mulig omfattende generelle tollreduksjoner og for at det skal foretas særlig betydelige tollkutt innenfor fiskerisektoren, kjemikaliesektoren og andre sektorer av spesiell interesse for norsk næringsliv.

- *at Norge skal støtte utviklingslandenes krav om reforhandling av avtalen om patentrettigheter (TRIPS-avtalen)*

Norge har ment at hensynet til tilgang på billige medisiner mot livstruende sykdommer i fattige land må tillegges avgjørende vekt i de internasjonale forhandlingene om patentrettigheter. Norge har vært en pådriver for at dette skulle innarbeides som en permanent del av selve TRIPS-avtalen. Vedtak om en slik endring av TRIPS-avtalen ble gjort i 2006. Norge har også lagt frem et forslag til en endring av TRIPS-avtalen for å sikre bedre overensstemmelse med Biodiversitetskonvensjonen (CBD) ved å innføre et krav om at patentsøknader inneholder informasjon om hvor genressurser og tradisjonell kunnskap kommer fra.

- *legge vekt på økt åpenhet om hvilke anmodninger Norge sender til andre land i GATS-forhandlingene, og så langt som mulig innenfor WTO-regelverket gi offentligheten innsyn i de anmodninger Norge mottar*

Offentligheten er gitt innsyn i krav og tilbud i forhandlingene bl.a. på regjeringens internettsider og gjennom ulike konsultasjonstiltak.

- *bidra til å sikre fattige land tilstrekkelig handlingsrom til å beskytte egen matproduksjon*

Gjennom blant annet lavere tollreduksjoner, større unntaksmuligheter og større fleksibilitet, samt en egen sikkerhetsmekanisme som skal gi beskyttelse ved kraftige prisfall eller kraftig importøkning støtter Norge fattige lands mulighet til matproduksjon. Avvikling av eksportsubsidier vil føre til at bønder i fattige land i mindre grad vil måtte konkurrere med dumpet eksport på eget marked.

- *øke importkvotene for fattige land, også ikke-MUL land. Regjeringen vil målrette bistand mot å sette MUL-land i stand til å utnytte sine handelspreferanser*

De minst utviklede land har fra 2002 kunnet eksportere alle sine varer toll- og kvotefritt til Norge i henhold til den norske tollpreferanse-ordningen for utviklingsland (GSP). Regjeringen foretok en gjennomgang av GSP-ordningen i 2007 og utvidet ordningen med toll- og kvotefri markedsadgang til 14 nye land. Disse er alle lavinntektsland. Med dette er Norge i en særstilling som det eneste land som har gitt toll- og kvotefri markedsadgang til så mange utviklingsland.

Regjeringen trapper opp det handelsrettede utviklingssamarbeidet og lanserte i 2007 en handlingsplan for dette formål. Handlingsplanen fokuserer på godt styresett og anti-korrupsjon, kvinner og handel og regional handel. Regjeringen økte innsatsen for handelsfremmende tiltak med 50 millioner kroner fra 2008.

- *arbeide internasjonalt for en gjennomgang av mulige WTO-runder før forhandlingene utvides til nye områder*

Den pågående forhandlingsrunden i WTO (Doha-runden) skjer på bakgrunn av et mandat som er vedtatt med konsensus av WTOs medlemsland i 2001. Det er ikke en aktuell problemstilling å utvide de pågående forhandlingene til nye områder. Denne problemstilling blir det derfor aktuelt å diskutere først etter avslutningen av Doha-runden.

- *støtte arbeidet med forbud mot all eksportstøtte gjennom WTO*

Norge støttet beslutninger under WTOs ministerkonferanse i Hong Kong om avvikling av all eksportstøtte på landbruksområdet innen 2013.

- *arbeide for at WTO-avtaleverket ikke skal stå i veien for en differensiert handelspolitikk hvor det blir mulig å inngå særskilte ordninger for å fremme handel med utvalgte fattige land*

I forhandlingene om tjenester så har Norge arbeidet for å få etablert en egen ordning for preferansebehandling av de minst utviklede landenes (MUL-land) tjenesteeksport, på lik linje med den man har på varesiden.

- *regjeringen vil arbeide for å fremme et internasjonalt handelsregime hvor hensyn til miljø, faglige og sosiale rettigheter, matsikkerhet og utvikling i fattige land skal tillegges avgjørende vekt. Handelsliberalisering skal kun skje innenfor en ramme hvor man tar hensyn til fordeling, grunnleggende sosiale standarder, miljø og nasjonal matsikkerhet*

Regjeringen ivaretar miljøhensyn i norske posisjoner i WTO, frihandelsavtaler og eventuelle avtaler om investeringsbeskyttelse. Regjeringen besluttet våren 2008 at miljø skal være eget forhandlingstema i forhandlinger med miljømessig og økonomisk særlig viktige land slik som India, Kina og Russland, hvor forberedelser til frihandelsavtaler p.t. pågår. I avtale med Colombia har vi for første gang fått til en bestemmelse om at kilden til genetisk materiale brukt i oppfinnelser det søkes patent for må oppgis, i tråd med norsk forslag under TRIPS-avtalen. Modellavtale for investeringsavtaler har vært på offentlig høring.

Det har vært lite bevegelse i WTO-forhandlingene om miljø. Norge har i disse forhandlingene lagt fram eget forslag for å sikre miljøavtalenes status i forhold til handelsregelverket. Vi har også vært med å legge fram en liste over miljøvennlige varer med sikte på spesifikk tollnedsettelse for disse varene.

- *fremme en mest mulig rettferdig internasjonal handelspolitikk*

Fra norsk side legges det stor vekt på å videreutvikle et regelbasert multilateralt handelssystem hvor reglene tilpasses de fattigste landenes spesielle situasjon og behov.

Norge arbeider for å forbedre WTO-regelverket på flere områder, bl.a. for å hindre at antidumping-tiltak kan anvendes som urimelige handelshindringer (mot bl.a. norsk lakseeksport) og for å lette tungvinte prosedyrer for varers grensepassering med dertil reduksjon av korrupsjon. For å sikre små eller ressursvake land mot vilkårlighet og forskjellsbehandling, er det grunnleggende viktig for utviklingen av et rettferdig handelssystem at regelverket og tvisteløsningssystemet i WTO respekteres og brukes aktivt ved behov. Fra norsk side støttes tiltak for å styrke de fattigste landenes kompetanse når det gjelder bruk av regelverket og tvisteløsningssystemet.

- *fremme et internasjonalt handelsregime hvor hensyn til miljø tillegges avgjørende vekt*

Norge var i 2007 med på å fremme et forslag om tollreduksjoner på miljøvennlige varer. I mai 2008 fremmet Norge et eget forslag for å sikre de multilaterale miljøavtalene en likestilt rolle i forhold til handelsregelverket. I tillegg har vi fremmet forslag til hvordan subsidier til fiskerivirksomhet kan reduseres for å bidra til å fjerne overkapasitet i fiskebåtflåten og derigjennom overbeskatning av fiskeressursene.

- *bidra praktisk til at de fattige landene kan få hevdet sine interesser*

Norge gir støtte gjennom fond opprettet i WTO for teknisk bistand til utviklingsland og gir også reisestøtte direkte til representanter for de minst utviklede land for å delta på møter og forhandlinger i WTO.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *få på plass nye frihandelsavtaler*

I løpet av regjeringens funksjonstid er det inngått bilaterale handelsavtaler gjennom EFTA med Sør-Korea, SACU (det sørlige Afrikas tollunionen bestående av Sør-Afrika, Botswana, Lesotho, Namibia og Swaziland) og Egypt, i tillegg til Canada. I tillegg er forhandlinger med Gulf Cooperation Council (Bahrain, De forente Arabiske Emirater, Kuwait, Oman, Qatar og Saudi-Arabia) og Colombia avsluttet med godt resultat. Regjeringen prioriterer særlig høyt å inngå avtaler med Kina, India og Russland, og har i 2007 lyktes med å få innledet samarbeid med India (gjennom EFTA) og Kina (bilateralt) om utarbeidelse av felles forstudier for slike avtaler. Det arbeides med en forstudie mellom EFTA og Russland for å berede grunnen for forhandlinger så snart Russland er blitt medlem av WTO.

- *laksesaken mot EUs anti-dumpingtiltak i WTO*

Regjeringen brakte i 2006 EUs anti-dumpingtiltak mot norsk laks inn for WTO, da den mente at EU ikke hadde grunnlag for å innføre slike tiltak. WTO-panelet ga i januar 2008 Norge medhold på en rekke punkter, og fastslo at EU hadde brutt WTO-regelverket. EU fjernet i juli i år anti-dumpingtiltakene. Regjeringen har også arbeidet med en nyvurdering av EUs anti-dumpingtiltak mot norsk regnbueørret, som EU iverksatte i 2004. Disse tiltakene ble fjernet i august 2008. De eneste gjenstående anti-dumpingtiltakene er da USAs mot norsk laks tiltak fra 1991. Regjeringen arbeider videre med sikte på å få fjernet dem.

- *styrking av norsk omdømme*

Arbeidet med å styrke Norges omdømme i utlandet er videreført bl.a. gjennom det nasjonale omdømmeforumet som ledes av utenriksministeren. Norsk utenrikspolitikk skal ivareta norske interesser og verdier i en verden i rask forandring. Derfor vektlegger vi et sterkere geografisk fokus, i tråd med de globale endringsprosesser i bestrebelsen på å styrke Norges internasjonale omdømme. Samtidig er samordningen mellom hovedaktørene i dette arbeidet intensivert, med sikte på å legge sterkere vekt bak samlede norske budskap.

Kapittel 3. Den økonomiske politikken

Målene for den økonomiske politikken skal være arbeid til alle, en bærekraftig utvikling, en mer rettferdig fordeling og styrking av velferdsordningene.

Fra Soria Moria-erklæringen

Hovedtrekkene ved utviklingen: Bedre økonomi for landet og for folk flest

Regjeringens viktigste mål i den økonomiske politikken, full sysselsetting og lav ledighet, er oppnådd. Siden 2005 har landet vært inne i en sterk økonomisk utvikling. Med flere i jobb, færre ledige og høy reallønnsvekst for vanlige lønsmottakere bidrar vi også til en mer rettferdig fordeling av samfunnets ressurser. Vi har utnyttet Norges gunstige posisjon i internasjonal økonomi til å få flere i jobb og legge grunnlaget for at de gode tidene skal vare.

Finansuroen i USA har ført til at myndighetene har måtte gripe inn overfor flere av de største finansinstitusjonene for å sikre videre drift. Det ventes en klar avdemping i den økonomiske veksten i USA, og også i flere europeiske land tyder løpende statistikk på klart svakere økonomisk vekst. Problemene i det amerikanske finansmarkedet har ført til store bevegelser i aksjemarkedene verden over, også på Oslo Børs.

Det er likevel ikke grunn til å tro at finanskrisen i USA vi gi dramatiske utslag i Norge. Etter flere gode år har norske finansinstitusjoner relativt god evne til å tåle tap, men norske banker merker den økte usikkerheten gjennom økte finansieringskostnader. Vi har også et rammeverk for den økonomiske politikken som legger vekt på en stabil utvikling i økonomien. Mange år med en fornuftig økonomisk politikk har gjort oss mer robuste til å møte dårligere tider.

Flere i jobb – høy lønnsvekst

Sysselsettingen er rekordhøy. Den har økt med 240 000 årsverk fra 4. kvartal 2005 til 1. kvartal 2008 og ledigheten er den laveste på over 20 år. AKU-ledigheten har avtatt med nær 45 000 personer (svarende til 2,1 prosentpoeng) siden oktober 2005 (sesongjustert). Arbeidstakerne har hatt en enestående sterk økning i sine reallønninger (lønnsøkning fratrukket prisstigning) den siste treårsperioden. Samlet reallønnsvekst fra 2005 til 2008 kan anslås til om lag 9 prosent. Trygdede har i denne perioden fått samme inntektsutvikling som lønntakerne, mens enslige minstepensjonister og unge uføre fikk et særlig løft i trygdeoppgjøret i 2008. Folk flest har altså fått ta del i den økonomiske veksten.

Bedre fordeling

Den største forskjellen i inntekt er mellom de som er innenfor og de som er utenfor arbeidsmarkedet. Økt sysselsetting og lavere arbeidsledighet er derfor svært sentralt for å få bedre fordeling.

I et lengre perspektiv er inntektsfordelingen er gradvis blitt noe skjevere siden 1990. Ulikheten økte spesielt i perioden 2002-2005. Det må ses i sammenheng sterk vekst i utbytteutbetalingene som skyldtes tilpasninger til skattereformen 2006.

Inntektsforskjellene mellom husholdningene ble imidlertid mindre fra 2005 til 2006. Mens ulikhetene – målt i Gini-koeffisienten - økte noe hvert år fra 1998 gikk den tydelig ned i 2006. Dette skyldes i stor grad en kraftig reduksjon i utbetalinger i aksjeutbytte blant dem med høyest inntekt, men også at den sterke sysselsettingsveksten førte til økte lønnsinntekter og reduserte trygder og stønader i den nederste delen av fordelingen.

Inntekt er ikke eneste kilde til forskjell i levekår. Regjeringen har styrket fordelingseffekten av formueskatten og startet arbeidet med å forbedre velferdsordningenes evne til å motvirke ulikhet. Vi arbeider spesielt mot at sosiale forskjeller slår ut i folkehelse og skole. En velferdsstat med et sterkt sosialt sikkerhetsnett, høy barnehagedekning og god, gratis utdanning til alle er en grunnleggende forutsetning for å utjevne forskjeller og for å hindre at sosiale forskjeller går i arv fra foreldre til barn.

Satsing på fellesoppgaver

Offentlig konsum er et mål på hvor mye det satses på fellesskapsoppgavene. Det offentlige konsumet økte med 2,9 pst. i 2006 og 3,6 pst. i 2007. I RNB08 er veksten i 2008 anslått til 3,2 pst. Til sammenlikning var veksten under forrige Regjering 1,7 pst. i 2003, 1,5 pst. i 2004 og 0,7 pst. i 2005. Dette illustrerer at den rød-grønne regjeringen har trappet opp innsatsen i offentlig sektor betydelig. Antall sysselsatte i offentlig sektor har økt med 40 000 i perioden, mens det var nullvekst fra 2001 til 2005. Bare i pleie- og omsorgssektoren er det over 10 000 nye årsverk.

Renta har økt, men ikke mer enn inntektene

Lønnsinntektene til husholdningene har økt klart mer enn renteutgiftene i perioden. Fra 2005 til 2008 økte lønnsinntektene fratrukket renteutgifter med rundt 17 000 kroner i snitt pr innbygger, når det korrigeres for prisstigning. Dette skyldes både høy sysselsettingsvekst og reallønnsvekst i perioden.

Generelt er det slik at for de med gjeld mindre enn tre ganger inntekt har økt reallønn oppveid økte renteutgifter. Ved utgangen av fjoråret hadde norske husholdninger i gjennomsnitt en gjeld på drøyt to ganger inntekten.

Hvordan har vi klart dette?

En så sterk økonomisk utvikling hadde ikke vært mulig uten noen riktige beslutninger i den økonomiske politikken:

- Bærekraftig innfasing av oljeinntekter: En mekanisk forståelse av handlingsregelen hadde gitt en langt høyere oljepengebruk i 2007 og 2008. I RNB 2008 melder Regjeringen om økende kostnadspress i norsk økonomi i 2008, men at forholdene ligger til rette for en ”myk landing” i 2009, slik at vi unngår en sterk økning i ledigheten. Med andre ord er i vi i ferd med å lykkes med det vi har satt oss som mål. Høyere oljepengebruk i årets og tidligere års budsjett hadde gitt en tidligere og sterkere økning i kostnadene og redusert muligheten for å få til en myk landing.
- Åpnet for arbeidsinnvandring: Den sterke veksten vi har opplevd hadde ikke vært mulig uten arbeidsinnvandring. Regjeringen har gjort det lettere for arbeidstakere i de nye EU-landene i øst å søke arbeid i Norge, samtidig som kampen mot sosial dumping er intensivert. Ved arbeidsinnvandring har vi fått løst flere oppgaver og skapt større inntekter.
- Styrket arbeidstilbudet: Vi har holdt et høyt nivå på arbeidsmarkedstiltak selv om ledigheten er lav.
- Inntektspolitisk samarbeid: Denne Regjeringen arbeider med – ikke mot – fagbevegelsen bl.a. for å bidra til at partene tar felles ansvar for at lønnsveksten er bærekraftig over tid, samtidig som gevinsten av de gode tider fordeles rettfærdig. Det inntektspolitiske samarbeidet har bidratt til at vi i tretti år har hatt lavere arbeidsledighet enn de andre OECD-landene.

Bærekraftig utvikling

Bærekraftig utvikling betyr å ivareta den nåværende generasjons behov uten å svekke mulighetene for kommende generasjoner til å tilfredsstille sine behov. Jordas miljøtilstand og internasjonal fattigdom er de to største utfordringene for å oppnå en bærekraftig utvikling. Regjeringen la fram sin strategi for bærekraftig utvikling høsten 2007. Denne fokuserer mer på den sosiale dimensjonen enn den forrige, særlig ved å løfte fram den nordiske velferdsmodellen og dens betydning for å kunne møte utfordringen fra globalisering og miljøtruslene. Målsettingene er skjerpet på mange områder, særlig på klimaområdet.

For å styrke grunnlaget for en varig, bærekraftig samfunnsutvikling har Regjeringen tatt viktige institusjonelle grep. Bærekraften måles (sosialt, økonomisk og økologisk) i samfunnsutviklingen årlig. Faglig ekspertise og representanter fra det sivile samfunn er involvert i dette arbeidet. Bærekraft skal også inn som en del av analysegrunnlaget i budsjettarbeidet.

Å spare deler av oljeformuen til framtidige generasjoner i Statens pensjonsfond – Utland er en del av bærekrafttenkningen. Det påligger oss samtidig et ansvar for at investeringene som gjøres på vegne av det norske folk gjøres på en etisk forsvarlig måte, ved at våre sparepenger ikke medvirker til grove brudd på menneskerettigheter eller grov miljøskade.

- *videreføre og videreutvikle de etiske retningslinjene for Statens pensjonsfond - Utland*

Hittil har Statens pensjonsfond - Utland trukket seg ut av 29 selskaper med utgangspunkt i de etiske retningslinjene. De fleste av disse er ekskludert fordi de er involvert i produksjon av klasevåpen, landminer eller kjernevåpen. Ett selskap ble utelukket fordi de drev letevirksomhet i det okkuperte Vest-Sahara. Pensjonsfondet kjøpte seg inn igjen etter at selskapet avviklet sin aktivitet i Vest-Sahara. Med uttrekkene av selskapene Wal-Mart og Freeport fra Statens pensjonsfond – Utland har den etiske forvaltningen av petroleumsformuen fått en ny dimensjon ved at grove/systematiske brudd på menneskerettigheter og arbeidstakerrettigheter og alvorlig miljøskade ble brukt som kriterier. Våre investeringer skal ikke medvirke til alvorlige miljøskader og grove eller systematiske brudd på menneskerettigheter. Regjeringen har dessuten besluttet å ikke investere noe av Statens pensjonsfond - Utland i burmesiske statsobligasjoner.

Det pågår nå et arbeid med å evaluere de etiske retningslinjene. Evalueringsprosessen skal sikre at retningslinjene fungerer etter hensikten og gi innspill til forbedringer.

- *vurdere å utvikle en mer aktiv investeringsprofil også for etiske hensyn, for eksempel ved utøvelse av eiermakt*

Arbeidet med etisk eierskapsutøvelse gjennom Norges Bank er et annet virkemiddel for å fremme sosialt og etisk ansvar. Norges Bank har konsentrert seg om å forhindre barnearbeid og mot at selskaper vi eiere i skal motarbeide en internasjonal klimaavtale.

Norges Banks aktive eierskap i selskapet Monsanto Co. har bidratt til en betydelig reduksjon i bruken av barnearbeid i selskapets bomullsfrøproduksjon i India. Norges Bank kan fortsette å spille en viktig rolle for å oppnå videre forbedring. Finansdepartementet har derfor besluttet ikke å utelukke Monsanto Co. fra investeringsuniverset til Statens pensjonsfond - Utland.

I tillegg har regjeringen:

- *vedtatt å øke aksjeandelen i Statens pensjonsfond – Utland fra 40 til 60 prosent*

Verdien av Statens pensjonsfond – Utland er nå over 2000 milliarder kroner. Med en så stor formue følger det også et stort forvalteransvar. Valget av aksjeandel er viktig for forventet avkastning i fondet over tid, og for hvilken risiko som knytter seg til investeringene. Når aksjeandelen i Statens pensjonsfond – Utland økes fra 40 prosent til 60 prosent, er det basert på en avveining mellom økningen i forventet avkastning og

risiko. I vurderingen av risiko er det derfor lagt størst vekt på svingningene i avkastning over mange år, mens svingninger fra ett år til et annet er av mindre betydning.

Skatte- og avgiftspolitikken

Inntekter fra skatter og avgifter er nødvendig for å sikre et godt offentlig velferdstilbud og offentlige investeringer i for eksempel veier og jernbane. Samtidig bidrar skattesystemet til omfordeling ved at de som har mest også skal bidra mest til fellesskapet.

Hvor mye som betales over skatteseddelen og kvaliteten på de offentlige tjenestene henger sammen. Derfor har det vært så viktig å avblåse skattelettelsene til den forrige regjeringen. I stedet for å dele ut penger i skattelettelser til private, har vi brukt disse pengene til å ruste opp offentlig sektor – ikke minst i kommunene.

- *videreføre det samlede skatte- og avgiftsnivået som gjaldt for 2004*
Gjennomført.

- *jevne ut forskjellen i beskatningen av henholdsvis arbeids- og kapitalinntekter, blant annet ved å innføre skatt på aksjeutbytte*
Gjennomført i budsjettet for 2006.

Mens de fleste av oss har inntekter fra lønn, har mange av de rikeste hatt kapitalinntekt som hovedinntektskilde. Det har i tillegg vært lønnsomt å få lønnsinntekt til å fremstå som kapitalinntekt fordi kapitalinntekt har vært beskattet lavere. Skattereformen i 2006 bidro til økt likebehandling av lønnsinntekter og eierinntekter, og tettet et tidligere skattehull. Både økt skatt på utbytte og reduserte tilpasninger har bedret fordelingsvirkningene av inntektsskatten.

Innføringen av utbytteskatten fra 2006 innebærer at høyeste marginale skattesats for kapitalinntekter økte fra 28 pst til 48 pst. Foreløpige tall tyder på at de rikeste skatteyderne har fått økt sin skatteprosent betraktelig fordi de har en stor del av sin inntekt fra kapital. Men siden skattereformen var varslet på forhånd, ble det gjort omfattende tilpasninger i årene før den trådte i kraft. Det gjør at det kan ta tid før vi ser den fulle virkningen av reformen.

- *øke fradraget for fagforeningskontingent til det dobbelte av dagens nivå*
Vi har til nå økt fradraget med 450 kroner hvert år i stortingsperioden (inkludert budsjettforslaget for 2009). Dermed er fradraget for fagforeningskontingenten økt med 1800 kroner siden regjeringsskiftet, noe som er en fordobling.

- *gjeninnføre grunnavgiften på engangsemballasje*
Gjennomført i 2006.

- *ha en gjennomgang av særavgiftssystemet for å endre avgifter som er en ulempe for norske produksjonsarbeidsplasser blant annet i konkurranse mot import*

Gjennomført. Et utvalg har vurdert blant annet næringsvirkninger, miljø- og helsevirkninger av særavgiftene og kommet med sine anbefalinger.

- *ha en omlegging av bilavgiftene for å stimulere til sikrere og mer miljøvennlige biler*

Gjennomført 1.1. 2007. Regjeringen har gjennomført den største omleggingen av bilavgifter noensinne for å vri forbruket i en miljøvennlig retning. Fra 2007 ble CO₂-utslipp lagt inn som egen komponent i engangsavgiften ved at 1/3 av denne avgiften fastlegges ut fra klimautslippene. Dette medførte avgiftslettelse på flere titusen kroner for de mest drivstoffgjerrige bilene, mens de tunge og dyreste bilene med store CO₂-utslipp ble tilsvarende dyrere.

Avgiftsomleggingen har ført til en umiddelbar nedgang i CO₂-utslipp for nye biler. Denne effekten vil fortsette å virke også i årene framover. Det vil hele tiden være lønnsomt å kjøpe biler med lave CO₂-utslipp, og ettersom flere andre europeiske land gjennomfører lignende avgiftsgrep vil også bilfabrikantene og importørene hele tiden å ha interesse av å få fram miljøvennlige biler på markedet.

Arbeidet med omlegging av bilavgiftene i mer miljøvennlig retning videreføres fra 2009. Regjeringen har en målsetting om at gjennomsnittlig CO₂-utslipp i nybilparken i 2012 skal være 120 g/km. På den bakgrunn foreslås ytterligere endringer i CO₂-komponenten for å forsterke motiv til å kjøpe biler med lave utslipp.

Det er gitt spesielle lettelse for biler med alternative drivstoff for å bidra til utviklingen av mer klimanøytrale biler. Elbiler og Hydrogenbiler er fritatt for engangsavgift. Hybridbiler (bensin og elektrisitet) og såkalte flexifuel-biler (bensin og bioetanol) har egne rabatter i engangsavgifter. Alternative drivstoff som anses klimavennlig, for eksempel biodrivstoff, har særfordeler ved at det er lavere avgift på drivstoffet.

Fra 2008 innførte vi miljødifferensiering av årsavgiften for å motvirke utslipp som rammer lokalt miljø (nox og partikler). Omleggingen ble gjennomført ved at biler med bensinmotor eller dieselmotor med fabrikkmontert partikkelfilter fikk 400 kroner lavere årlig avgift enn dieslbiler uten slik rensing.

- *styrke Skatteetaten og intensivere arbeidet mot svart arbeid og skatteunndragelser*

Gjennomført: Skatteetatens innsats mot sosial dumping og skattekriminalitet er styrket gjennom flere tiltak. Reorganisering av Skatteetaten (ROS) skal gi sterkere innsats på disse områdene, og bedre publikumsservice, og større grad av likebehandling. Det er også bevilget penger til etablering av egne skatterevisorer ved politikamrene. Samtidig er det vedtatt flere forenklinger for å gjøre det lettere å opptre lovlydig for skatteyterne, for eksempel ved at det er lettere å betale for tjenester i hjemmet.

Regjeringen øremerket 10 millioner kroner ekstra i budsjettsalderingen for 2006 til økt kontrollarbeid i skatteetaten. I budsjettet for 2007 ble 10 millioner kroner øremerket en

styrking av skatterevisorordningen. Det legges opp til å tilføre flere stillinger i fylker hvor politiet erfaringsmessig har liten kapasitet til å følge opp anmeldelser. Et felles servicesenter for utenlandske arbeidstakere ble etablert i Oslo høsten 2007 i samarbeid mellom skatteetaten, politiet, utlendingsmyndighetene og Arbeidstilsynet. Her får arbeidstakere og arbeidsgivere rask behandling av søknader og god informasjon om prosedyrer, rettigheter og regelverk. I budsjettet for 2008 øremerket Regjeringen 20 millioner kroner på skatteetatens budsjett til styrking av innsatsen overfor utlendinger. Den meget sterke veksten i arbeidsinnvandringen nødvendiggjorde en ytterligere styrking på 20 millioner kroner i forbindelse med Revidert Nasjonalbudsjett 2008. I tillegg bevilget Regjeringen 30 millioner kroner til arbeidet mot grov skattekriminalitet. Regjeringen ser behov for at innsatsen mot skatteunndragelser og skattekriminalitet trappes ytterligere opp, og har i budsjettet for 2009 foreslått at skatteetatens arbeid på dette området styrkes med 99,2 millioner kroner.

Reorganisering av skatteetaten ble vedtatt i budsjettet for 2007. Saken er et eksempel på omstilling av statlig etat (med 6500 ansatte) med sikte på å flytte ressurser fra administrasjon til tjenesteproduksjon for å intensivere kampen mot svart økonomi og skattekriminalitet. Reformen skjer i forståelse med de ansattes organisasjoner.

Regjeringen har oppnevnt et eget utvalg som skal gjennomgå sentrale deler av det regelverk og den praksis som ligger til grunn for skatte- og avgiftsmyndighetenes muligheter for å avdekke skatteunndragelser. Utvalgets utredning og forslag skal leveres innen 16. februar 2009.

I Soria Moria-erklæringen har vi også varslet en gjennomgang av skjerpede regler for internprising i konsern. Etter forslag fra Finansdepartementet vedtok Stortinget i 2007 nye regler om oppgave- og dokumentasjonsplikt for konserninterne transaksjoner og mellomværender. De nye reglene styrker ligningskontrollen med internprising og bidrar til å fremme riktig skattemessig prising av varer og tjenester innenfor konsern.

- *at samboere som har bodd sammen i to år eller mer skal ha samme rett til fritak for arveavgift som ektefeller og samboere med barn*

Gjennomført i budsjettet for 2006.

- *øke fribeløpet for ungdom*

Gjennomført ved at nedre grense for å betale trygdeavgift er økt fra 29 600 til 39 600 kroner i 2007. Det vil si at den såkalte frikortgrensen øker fra 30 000 til 40 000 kroner, slik at man kan tjene inntil 40 000 kroner uten å betale skatt, mot 30 000 kroner tidligere.

- *beholde fradraget for gaver til frivillige organisasjoner*

Gjennomført: Fradraget for gaver til frivillige organisasjoner er beholdt uendret på 12 000 kroner.

- *gjøre generasjonsskifte i familiebedrifter lettere ved å gjennomgå arveavgiften*
Gjennomført i budsjettet for 2006.

Det ble innført rentefri betalingsutsettelse av arveavgiften ved generasjonsskifte i familiebedrifter. Arveavgiften kan betales i avdrag over 7 år rentefritt. Som ledd i en større omlegging av arveavgiften fra 2009, jf. omtale nedenfor, utvides avdragsordningen til 12 år, og skal omfatte ikke bare de små bedriftene.

- *at skattesystemet i sterkere grad enn i 2005 skal bidra til er mer rettferdig inntektsbeskatning i samfunnet*
Gjennomført og under arbeid.

Inntektsskatt: I 2009 vil lønsmottakere med inntekter over 716 600 kroner betale toppskatt med den høyeste satsen. Med lønnsjusterte 2005-regler ville grensen gått ved om lag 954 000 kroner. Samtidig er minstefradraget for lønnsinntekt økt fra 31 til 36 prosent. Maksimalt minstefradrag er 70 350 kroner i 2009. For pensjonsinntekt er maksimalt minstefradrag økt til 58 900 kroner, og satsen er økt til 26 prosent.

Formueskatt: Høye formuer henger sterkt sammen med høye inntekter. Sammen med skattleggingen av aksjeinntekter og andre inntekter, sikrer formueskatten at de aller rikeste bidrar mer til fellesskapet.

Regjeringen har gjort formuesskatten mer rettferdig. Ulike typer formuer verdsettes i større grad i tråd med reelle verdier, og samtidig har vi økt bunnfradraget betraktelig. Vi har blant annet fjernet rabatten ved verdsetting av aksjer, og fra 2009 fjerner vi den såkalte 80-prosentregelen og øker ligningsverdiene av næringseiendom. Samlet sett anslås netto skjerpelser i formuesskatten til om lag 2,2 mrd. kroner.

Skjerpelsene på toppen har gjort at vi kan gi betydelige lettelser for dem med lavere formuer: Bunnfradraget er økt fra 151 000 kroner i 2005 til 470 000 kroner i 2009. Klasse 2 i formuesskatten ble fjernet i 2006, slik at ektefeller får hvert sitt bunnfradrag. For ektepar blir dermed samlet bunnfradrag hele 940 000 kroner i 2009. Samlet anslås disse endringene å føre til at om lag 920 000 personer har fått netto lettelser i formuesskatten fra 2005 til 2009. Anslagsvis 400 000 færre personer vil betale formuesskatt i 2009 sammenliknet med om 2005-reglene hadde blitt videreført. Over halvparten av disse er pensjonister.

Formuesskatten er et av de viktigste omfordelingsvirkemidlene vi har. Formuesskatten anslås å gi 12 milliarder kroner til fellesskassa i 2008. Å fjerne formueskatten betyr skattelettelse på mange millioner kroner for de rikeste. De hundre mest formuende ville for eksempel fått en gjennomsnittlig skattelette på nærmere 10 millioner hver i året dersom en fjernet formuesskatten. En femdel av skatteyterne vil betale formueskatt i 2009, og de med høyest inntekt er de som betaler mest fordi høye formuer henger sterkt sammen med høye inntekter. For eksempel utgjør skatteyterne som har en

bruttoinntekt på over 1 millioner kroner, en svært liten prosentandel av samlede skatteyttere, men de betalte så mye som en tredel av all formuesskatt i 2006.

Summen av skatteendringene i perioden 2006 til 2009 innebærer moderat skattelette eller uendret skatt i gjennomsnitt for lave og middels inntekter, mens skatten økes sterkest for personer med høy bruttoinntekt:

- Personer med bruttoinntekt på mindre enn 400 000 kroner har fått en samlet skattelettelse på anslagsvis 1,6 mrd. kroner (denne lettelsen skyldes først og fremst økt minstefradrag og økt foreldrefradrag).
- Personer med bruttoinntekt mellom 400 000 og 1 mill. kroner har samlet sett fått en lettelse på anslagsvis 0,4 mrd. kroner).
- For personer med en bruttoinntekt på mer enn 1 mill. kroner, er skatten samlet sett økt med i størrelsesorden 3,5 mrd. kroner. Denne skatteskjerpelsen skyldes først og fremst skjerpet formuesskatt, men også økt skatt på aksjeutbytte og aksjegevinster. Skjerpelsen på 3,5 mrd. kroner er utenom innstramming og fjerning av 80-prosentregelen.

Arveavgift: Regjeringen har sagt at den vil endre arveavgiften med sikte på å gjøre den mer rettferdig og dermed øke legitimiteten til avgiften. Et hovedproblem i dagens arveavgift er den høye rabatten på 70 pst. som kun gjelder ved verdsetting av ikke-børsnoterte aksjer og andeler i deltakerlignede selskaper. Rabatten gir store muligheter for å tilpasse seg bort fra arveavgiften og kommer særlig de rikeste til gode, som ofte har store deler av formuen sin plassert i ikke-børsnoterte aksjer.

Fra 2009 reduseres den valgfrie rabatten for ikke-børsnoterte aksjer og andeler fra 70 pst. til 40 pst., og rabatten begrenses til et arveavgiftsgrunnlag for slike aksjer på 10 mill. kroner for den enkelte mottaker. I tillegg vil den relativt sterke økningen i skattemessige formuesverdier av næringseiendom øke arveavgiften for dem som mottar aksjer og andeler i selskaper som eier slik eiendom.

Samtidig reduseres arveavgiftssatsene og fribeløpet og innslagspunktet i trinn 2 økes vesentlig. Satsene reduseres fra 8 og 20 prosent til 6 og 10 prosent for barn og foreldre og fra 10 og 30 prosent til 8 og 15 prosent for andre mottakere. Fribeløpet økes fra 250 000 til 470 000 kroner, og innslagspunktet i trinn 2 økes fra 550 000 til 800 000 kroner. Avdragsordningen for familiebedrifter utvides til ikke bare å omfatte små foretak, og avdragsperioden økes fra 7 til 12 år. Denne utvidelsen vil i kombinasjon med de kraftige reduksjonene i arveavgiftssatsene ivareta hensynet til generasjonsskifte i familiebedrifter.

Endringene i arveavgiften vil ha gode fordelingsvirkninger. De aller fleste vil få redusert arveavgift med de nye reglene. Basert på arveavgiftsundersøkelsen for 2005 anslås det på usikkert grunnlag at om lag 90-95 pst. av alle personer som betalte arveavgift, ville

fått lavere avgift med de foreslåtte endringene. Personer som kun mottar ikke-børsnoterte aksjer med rabatt, vil få økt eller uendret avgift. Samtidig vil verdien av avgiften reduseres hvis den utvidete rentefrie avdragsordningen benyttes. De 10 pst. rikeste (målt etter nettoformue) eide om lag 90 pst. av verdien av alle unoterte aksjer (målt til skattemessig verdi) i 2006. Det tyder på at skjerpelsen i arveavgiften særlig vil berøre personer med høye formuer. Mottakere av arv og gave i form av kontanter, bankinnskudd, bolig/fritidsbolig mv. vil komme vesentlig bedre ut enn under dagens regler som følge av lavere avgiftssatser og økte innslagspunkt.

Rederinæringen må gjøre opp skattegjeld: De nye skattereglene for rederiene gjør at rederinæringen må bidra mer til fellesskapet. Samtidig som næringen har fått samme gunstige vilkår som andre land for fremtidige skipsfartsinntekter, er det vedtatt en overgangsordning for rederiene som innebærer innkreving av 14 mrd kroner i skatt over en periode på 10 år, dvs. 1,4 mrd kroner årlig. I tillegg er det etablert en ordning med miljøavsetninger som kan bidra til miljøinvesteringer for 7 mrd kroner i rederiene, alternativt at pengene betales inn som skatt.

Skattelettelser: Det er gitt skattelettelser på om lag 2 mrd. kroner gjennom økte minstefradrag og økte pensjonistfradrag. Disse lettelsene har særlig betydning for grupper med lav inntekt.

Barnefamilier har fått økt foreldrefradraget som gir fradrag for kostnader til barnehage, barnepass og SFO og fagforeningsfradraget er fordoblet i tråd med valgløftene.

Trygdeoppgjøret 2008 innebærer en stor økning i minstepensjonen fra 1. mai 2008. Grenser for skattefri nettoinntekt i skattebegrensningsregelen økes for 2008 og 2009 slik at enslige med minstepensjon og minstepensjonsektepar fortsatt ikke skal betale skatt etter det gunstige trygdeoppgjøret for disse i 2008.

- *eiendomsskatt skal også i framtiden være en frivillig kommunal skatt*

Gjennomført: Eiendomsskatten er beholdt som lokal frivillig skatt for kommunene, men regjeringen har fjernet hindringer om at det bare kunne skrives ut eiendomsskatt i byvise strøk i hver enkelt kommune. Fra 2007 kan denne skatten skrives ut i hele kommunen dersom lokalpolitikere ønsker dette, men landbrukseiendom skal unntas.

- *fremme miljøvennlig atferd*

Grønn skatteveksling: I rute ved at vi innenfor et samlet skattenivå til å vri forbruket i mer miljøvennlig retning ved å øke miljøavgifter på forurensende atferd – som igjen utløser lettelser på andre områder. Dette er kjernen i prinsippet grønn skatteveksling. I tråd med dette har vi økt drivstoffavgiftene, CO₂-avgiften for innenlandsluftfart og grunnavgiften for fyringsolje. Inntektene som dette har gitt, er brukt til å senke skatt på lave inntekter og senke prisene på flere overprisede gebyrer.

Innføring av egen NOx-avgift, og derigjennom etablering av miljøavtaler, er det viktigste virkemidlet for å oppfylle Norges forpliktelser for å redusere sur nedbør (Gøteborgprotokollen).

Klimakvoter: Vi fremmer også miljøvennlig atferd ved å knytte Norge til EUs marked for karbonkvoter. Norge har valgt å gjennomføre en kvotetildeling som gir sterkere miljøvirkninger (incentiver overfor bedriftene) enn de fleste EU-land. Regjeringen har videre varslet at vi arbeider for at kvotesystemet bør strammes til slik at miljøincentivene blir enda sterkere fra 2013.

Norske kvotepliktige bedrifter leverer kvoter for 9 millioner tonn mer enn det antallet kvoter som staten tilfører kvotemarkedet (gratiskvoter og salg av kvoter). For å overoppfylle Kyoto-forpliktelsen med 10 prosent, må Norge levere kvoter for 13 millioner tonn hvert år. Kvotesystemet bidrar altså med 9 av disse 13, slik at vi må ut i kvotemarkedet for å kjøpe de resterende 4 millioner tonn (årlig i Kyoto-perioden).

For å oppfylle vår nasjonale målsetting om å overoppfylle Kyotoavtalen med 10 prosent og deretter forplikte oss til reduserte utslipp med 30 prosent i 2020, skal vi både redusere utslippene i Norge og i utviklingsland. Utslippsreduksjoner i utviklingsland gjennomføres ved å kjøpe utslippskvoter fra FN, såkalte CDM-prosjekter. Dette vil kunne til bærekraftig utvikling i u-land og i Kina og India.

Norge har i utgangspunktet ingen egen godkjenningsordning for prosjekter i den grønne utviklingsmekanismen, men stoler på den omfattende godkjenningsordningen i FN-systemet.

Tre av fire CDM-prosjekter finner sted i India eller Kina. Dette er en utfordring, og Norge er svært opptatt av å bidra til at flere prosjekter legges til fattige land i Afrika.

Skal vi få på plass en ny internasjonal klimaavtale som møter de utfordringene vi står overfor, er vi nødt til å utvikle mekanismer for overføring av ressurser fra den rike del av verden til de fattigste. CDM-kvoter er begynnelsen på et slikt system innen klimapolitikken. Vi arbeider også hele tiden for å bedre systemet for å sikre at kvotekjøp faktisk bidrar til å stanse veksten i utslipp.

I tillegg til de direkte økonomiske virkemidlene som skatter og avgifter, bevilger vi store summer til teknologiutvikling og forskning, i tillegg til å bruke andre former for reguleringer. På den måten får vi et helhetlig virkemiddelapparat som gjør at alle sektorer i det norske samfunn må delta i en omstilling i retning lavere utslipp.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *strammet inn på skattefavorederte pensjonsspareordninger*

I forbindelse med innføringen av obligatorisk tjenstepensjon, fjernes tidligere skattefordeler ved individuelle pensjonsavtaler (IPA) og individuelle og kollektive

livrenter. Obligatorisk tjenestepensjon sikrer at praktisk talt alle yrkesaktive har adgang til skattefavisert pensjonsordning gjennom arbeidsforhold eller næring. I stedet er det innført en ny, skattebegunstig individuell pensjonsordning. Det skal gis et årlig fradrag i alminnelig inntekt for årlige innbetalinger (inkludert kostnader) på inntil 15 000 kroner til den nye ordningen. Ordningene som ble fjernet hadde klart dårligere fordelingsprofil enn den nye begrensede skattefaviserte pensjonsordningen som nå er vedtatt.

- *økt jordbruksfradraget og fradrag for skiferproduksjon*

Jordbruksfradraget ble økt med 35 millioner kroner i 2006 som følge av at øvre grense i fradraget ble økt med 10 000 kroner til 71 500 kroner. Jordbruksfradraget økes med ytterligere 283 millioner kroner i 2007, som varslet i forbindelse med jordbruksforhandlingene i 2006. I forslaget til 2008-budsjett økes den inntektsuavhengige delen av jordbruksfradraget fra 45 000 kroner til 54 200 kroner. Endringen kompenserer landbruket for økte kostnader som følge av økt grunnavgift på fyringsolje.

Det særskilte fradraget i inntekt fra skiferproduksjon økes til samme nivå som jordbruksfradraget i 2008 ved at både grenser og sats økes i forslaget til statsbudsjett for 2008. Reindrifftsfradraget økes på en tilsvarende måte til samme nivå som jordbruksfradraget fra 2009. Fiskerfradraget er økt fra 80 000 kroner i 2007 til 150 000 kroner i 2009.

- *økt satsen i reisefradraget*

Satsen i reisefradraget økes fra 1,40 kroner pr. km til 1,50 kroner pr. km fra 2009.

- *endret dokumentavgiften*

For å bidra til økt likestilling mellom samboerskap og ekteskap er samboere fra nyttår 2007 fritatt for dokumentavgift ved overføring av hjemmel til felles bolig ved samlivsbrudd.

- *hevet beløpsgrensen for arbeid i hjemmet*

I 2007 ble grensen for lønnsinnberetningsplikt ved arbeid i tilknytning til hjem og fritidsbolig økt fra 1 000 kroner til 2 000 kroner. I budsjettet for 2009 er grensen foreslått økt ytterligere til 4 000 kroner.

I 2008 ble grensen for når arbeid i privat hjem og fritidsbolig skal være fritatt fra arbeidsgiveravgift økt fra 50 000 til 60 000 kroner. Privat pass av barn under 12 år og barn med særlige behov er allerede helt fritatt fra arbeidsgiveravgift.

Private arbeidsgivere skal kunne bruke de forenklete ordningene for oppgjør av skattetrekk, når utbetalt lønn ikke overstiger 60 000 kroner i løpet av et år. Tidligere var grensene for bruk av ordningene 30 000, 50 000 og 60 000 kroner, avhengig av hva arbeidet gjaldt og hvilken forenklet ordning man bruker.

- *innført årlig fribeløp for gaver i arveavgiften*

I 2008 ble det innført årlig fribeløp for gaver tilsvarende halvparten av 1 G ved inngangen til kalenderåret (dvs. 33 406 kroner i 2008). Dette erstatter arveavgiftslovens avgiftsfrihet for såkalte leilighetsgaver.

- *gjeninnført skattefrie avsetning til egenkapital for samvirkeforetak*

I statsbudsjettet for 2007 er den tidligere ordningen med 15 prosent skattefrie avsetning til egenkapital for samvirkeforetak gjeninnført.

- *økt foreldrefradraget*

Foreldrefradraget gir anledning til å trekke utgifter til barnehage, godkjent dagmamma eller skolefritidsordning i alminnelig inntekt. Øvre grense i fradraget er 25 000 kroner for første barn, deretter øker grensen med kroner 5000 pr barn. I statsbudsjettet for 2008 økte fradraget fra 5000 til 15000 pr barn utover det første. Det gir en skattelette på kroner 2800 kroner for en tobarnsfamilie med over 40 000 kroner i utgifter til barnepass i året. En familie med tre barn og årlige utgifter på 55 000 kroner vil spare 5600 kroner i skatt.

- *utvidet BSU-ordningen*

Ordningen med boligsparing for ungdom (BSU) utvides ved å øke årlig sparebeløp til 20 000 kroner og samlet maksimalt sparebeløp til 150 000 kroner.

- *bedre oppfølging av vanskeligstilte skattytere*

En arbeidsgruppe nedsatt av Skattedirektoratet har utarbeidet en rapport med forslag til tiltak for å bedre situasjonen for vanskeligstilte skattytere. Skattedirektoratet har rapporten til vurdering. Enkelte av de foreslåtte tiltakene er gjennomført, mens det jobbes videre med andre forslag. Bl.a. arbeides det med hvordan regionene skal legge til rette for særskilt oppfølging av vanskeligstilte skattytere for å bidra til at flest mulig i denne gruppen klarer å oppfylle sine forpliktelser overfor ligningsmyndighetene.

- *”stille aksept” av selvangivelsen*

Det er innført fritak for leveringsplikt av selvangivelse på høring. For inntektsåret 2005 var det om lag 3,3 millioner skatteyttere som mottok forhåndsutfylt selvangivelse. Av disse hadde 55 prosent ingen endringer eller tilføyelser til de forhåndsutfylte opplysningene. Skatteyttere som etter å ha kontrollert den mottatte selvangivelsen, finner at den er fullstendig og korrekt utfylt, ikke trenger å levere denne, verken ved retur av papirutgaven til likningskontoret eller elektronisk via telefon eller internett.

- *”fjerne” snikskatter”*

Deler av skattelettelsene som Bondevik-regjeringen fikk gjennomført ble trukket tilbake gjennom at befolkningen måtte betale overprisede gebyrer på flere områder. Dette er en form for skjult skattlegging, såkalte snikskatter, som den rød-grønne regjeringen har begynt å rydde opp i.

Gebyrene for tvangsforretninger og gebyrene som kreves inn av Statens vegvesen for utstedelse av førerkort, førerprøve mm reduseres med til sammen 270 millioner kroner i 2007. Prisen på pass for barn redusert fra 420 kroner til 270 kroner, dvs. ned til kostpris. Passgebyr for voksne er satt ned fra 990 kroner til 450 kroner i forslaget til statsbudsjett for 2008. Også gebyrene knyttet til Brønnøysundregistrene og Merkeregistret for fiskefartøy er redusert

- *momsfritak for pro-bono arbeid*

Det er blitt lettere å yte gratistjenester på veldedig grunnlag uten å betale merverdiavgift. Det betyr at advokater ikke lenger trenger å innrapportere moms av gratisarbeid.

- *øke taxfree-kvoten*

Taxfree-kvoten økte fra juli 2006 slik at reisende kan ha med to eller fire flasker vin, avhengig av om de kjøper sprit eller ikke. Endringen innebærer at det blir mer samsvar mellom kvoten og størrelsen på flasker og kartonger

- *fortsatt forbrukervern ved kortsvindel*

Det sterke norske forbrukervernet ved kortsvindel vil kunne videreføres. EUs finansministere kom under Ecofinmøtet 27. mars 2007 enstemmig til enighet om et nytt direktiv om betalingstjenester. Dette forslaget ble vedtatt av Europaparlamentet 24. april 2007. Formelt vedtak i Rådet er ventet i løpet av november/desember i år.

- *bedre vilkår for frivillige*

Grensen for skattefrie lønnsutbetalinger fra frivillige organisasjoner er økt fra 2 000 kroner til 4 000 kroner. Det betyr for eksempel at en fotballtrener eller en musikk lærer kan motta inntil 4000 kroner skattefritt som en påskjønning for den innsatsen de gjør. Grensen ble sist endret i 1992. Grensen for betaling av arbeidsgiveravgift i frivillige organisasjoner med 50 prosent – fra 300 000 kroner til 450 000 kroner for organisasjonen samlet, mens beløpet for den enkelte lønsmottaker heves fra 30 000 kr til 45 000 kroner.

- *strengere krav til markedsføring av spareprodukter*

Stortinget har vedtatt nye regler hvordan spareprodukter skal presenteres for kundene, for å hindre at folk blir lurt til å investere i produkter som har større kostnader enn det de er klar over. Yrkestittelen "rådgiver" erstattes med "selger", og det er stilt strengere krav til informasjon om kostnader risiko knyttet til å plassere pengene sine i bestemte produkter.

- *åpnet Finansportal*

Det er åpnet finansportal – det vil si en internettside der folk kan få uavhengig og objektiv informasjon og kunnskap om lån og andre tilbud fra finansinstitusjonene.

- *ny eiendomsmeglingslov*

Vi har skjerpet kravene til hvilke opplysninger som skal gis om eiendom som er til salgs, og krav om kompetanse og uavhengighet hos eiendomsmeglerne. Ny lov om eiendomsmegling inneholder strengere krav til kompetanse. Tittelen "megler" lovbeskyttes og vil bare kunne benyttes av personer med formell kompetanse. Regelverket er skjerpet for å sikre meglers uavhengighet. Meglers plikt til å innhente og legge frem opplysninger om eiendommen er skjerpet. Progressiv provisjon forbys i forbrukerforhold, og det er innført pliktig deltagelse i Klagenemnd. Det er også innført forbud mot at eiendomsmegler formidler bud når budgiver har satt en akseptfrist som er kortere enn 24-timer fra siste annonserte visning, for å få ned tempoet i opphetede budrunder.

- *nye forskrifter ved salg av sammensatte produkter*

Investeringsrådgivning er blitt konsesjonspliktig, og kontrolleres av Kredittilsynet. Det er satt krav til egnethetstest. Det er ikke lenger anledning til å selge finansielle produkter som ikke er egnet for kundene, og som kundene ikke har forutsetning for å forstå. Dette er viktig for å unngå at forbrukere investerer i kompliserte og dårlige finansielle produkter.

- *tiltak for enklere bankbytte*

Nye praktiske ordninger (switching codes) skal gjøre det lettere for kundene å bytte.

Kapittel 4. Næringspolitikk

Vårt mål er at Norge skal bli en av de ledende, innovative, dynamiske og kunnskapsbaserte økonomier i verden innenfor de områder hvor vi har fortrinn. Norge skal være et godt land å drive næringsvirksomhet i.

Fra Soria Moria-erklæringen

For å opprettholde og øke velferden på sikt, er det nødvendig med fornyelse – både i næringslivet og i offentlig sektor. Ved å bruke kunnskap på nye måter, utvikle nye produkter, jobbe smartere og finne nye bruksområder, øker virksomhetene sin verdiskaping. Innovasjon har høy prioritet for regjeringen, og det skal legges fram en stortingsmelding om innovasjon. Meldingen vil vise hva vi gjør for å legge til rette for bærekraftig verdiskaping. Meldingen vil følge opp målsettingen i Soria Moria-erklæringen om at Norge skal bli en av de ledende, innovative, dynamiske og kunnskapsbaserte økonomier i verden innenfor de områder hvor vi har fortrinn – og at Norge skal være et godt land å drive næringsvirksomhet i.

En sentral del av næringspolitikken er å bidra til omstilling. Når hjørnesteinsbedrifter forsvinner skal storsamfunnet stille opp. I Årdal og Skien har regjeringen bidratt til at det store flertall av de som mistet jobbene sine da Hydro nedbemannet og Norske Skog la ned sine anlegg i dag er i full jobb igjen.

- *utvikle nasjonale strategier innen de næringsområder hvor Norge har kompetanse eller særlige fortrinn, som marin sektor, maritim sektor, energi, miljø og reiseliv*

Arbeidet med en strategi for marin sektor er innledet og regjeringen vil legge frem ”Regjeringens strategi for marin sektor”. Strategien vil redegjøre for hvordan regjeringen har fulgt opp politikken presentert i Soria Moria-erklæringen, og det blir fremmet nye målsetninger og forslag til politikk på viktige innsatsområder for videre utvikling av marin sektor.

Regjeringen la fram en strategi for miljøvennlig vekst og økt kompetanse i de maritime næringer høsten 2007, og i statsbudsjettet for 2008 ble det satt av 100 millioner kroner til en rekke tiltak for at Norge skal utvikle sin posisjon som en verdensledende maritim nasjon. Disse midlene foreslås videreført i statsbudsjettet for 2009. Regjeringens maritime strategi omtaler fem hovedutfordringer for de maritime næringer: globalisering og rammevilkår, miljøvennlige maritime næringer, maritim kompetanse, maritim forskning og innovasjon og nærskipfart.

I desember 2007 lanserte regjeringen en nasjonal strategi for reiselivsnæringene. Visjonen for strategien er ”Verdifulle opplevelser”. Hovedmålene er økt verdiskaping og produktivitet i reiselivsnæringen, levedyktige distrikter gjennom flere helårs arbeidsplasser innenfor reiselivsnæringen og Norge – et bærekraftig reisemål.

Strategien presenterer i alt 72 tiltak på syv innsatsområder: Innovasjon, et bærekraftig reiseliv, kvalitet, kompetanse, områdeutvikling, markedsføring og organisering. Regjeringen legger opp til en ytterligere styrking av satsingen på reiseliv. For 2009 foreslås det å øke bevilgninger til reiseliv med 30 millioner kroner, til totalt 245 millioner kroner.

Regjeringen fremmer landbruk som en viktig del av reiselivsproduktet, og det er avsatt 23 mill. kroner til Utviklingsprogram for grønt reiseliv i 2008. Regjeringen har også foreslått at det avsettes 18 millioner kroner i 2009. Levedyktige distrikter gjennom flere helårs arbeidsplasser i reiselivsnæringen er ett av hovedmålene for reiselivsstrategien.

▪ *øke støtten til næringsutvikling gjennom Innovasjon Norge, herunder investeringstilskuddet, SIVA og de regionale utviklingsmidlene*

Regjeringen foretok en kraftig styrking av Innovasjon Norges bevilgninger til innovasjon og nyskaping i budsjettet for 2006. De landsdekkende bevilgningene til disse formålene ble økt med 307 millioner kroner i 2006 sammenlignet med budsjettet for 2005. Denne satsingen ble videreført i budsjettene for 2007 og 2008. For 2009 foreslår regjeringen å styrke bevilgningen til Innovasjon Norge med 27,4 millioner kroner. I 2008 lanserte Innovasjon Norge NyVekst, en ny ordning med driftstilskudd for nystartede vekstbedrifter i det distriktpolitiske virkeområde med en bevilgning fra KRD på 40 mill. kr i 2008. Programvirksomheten i SIVA har også økt og finansiert over budsjettene til KRD og NHD. Midlene brukes til økt innsats i næringshager, inkubatorer, industriinkubatorer og ulike nettverks- og utviklingsaktiviteter over hele landet. I statsbudsjettet for 2008 ble det bevilget 35 millioner kroner til SIVAs innovasjonsvirksomhet over NHDs budsjett. Bevilgningene til SIVA over KRDs budsjett i 2008 er om lag 67 millioner kroner. I 2009 foreslås det en bevilgning til SIVA på 36,5 millioner kroner over NHDs budsjett.

Tilskuddet til fylkeskommunene for regional utvikling over KRDs budsjett er økt med om lag 228 millioner kroner fra 2005 til 2008. I 2008 utgjorde dette 1 293,5 millioner kroner. Omlag halvparten av de regionale utviklingsmidlene blir benyttet til bedriftsrettede tiltak gjennom Innovasjon Norge.

▪ *gjeninnføre kommunale næringsfond*

Det ble skjønntildelt 100 millioner kroner til kommunale næringsfond både på budsjettet i 2006, 2007 og 2008. På budsjettet for 2009 er bevilgningen økt til 145 millioner kroner.

▪ *øke offentlige bevilgninger til såkornkapital. Fokus må omfatte en større del av virksomhetens aktiviteter enn bare produktutviklingen. Vi vil at den landsdekkende såkornordningen knyttet til universitetene også bør omfatte Universitetet i Tromsø. Ordningen i Tromsø bør samordnes med den distriktsrettede låneordningen*

Regjeringen har arbeidet med å opprette landsdekkende og distriktsrettede såkornfond som vil kunne gjøre det enklere å få frem nyskapende prosjekter. De fire landsdekkende fondene (Oslo, Stavanger, Bergen og Trondheim) er alle operative. Det

er etablert totalt fem distriktsrettede fond. Ordningen i Tromsø ble etablert på distriktsrettede vilkår.

- *øke bruken av statlige forsknings- og utviklingskontrakter. Vi vil konvertere deler av statsgjelden til SIVA til egenkapital*

Regjeringen har økt bevilgningen til forsknings- og utviklingskontrakter. I statsbudsjettet for 2009 er det foreslått 265 millioner kroner, som er en betydelig økning sammenlignet med nivået før Stoltenberg II-regjeringen.

Det er ingen forslag om økt innskuddskapital til SIVA i budsjettforslaget for 2009. Konverteringen av totalt 150 millioner kroner av SIVAs statskasseregjeld til innskuddskapital ble slutført i 2007.

- *utvikle sentra for spisskompetanse rundt om i landet, og sentra for fremragende forskning knyttet til universitetsmiljøene*

De 13 sentre for fremragende forskning som ble etablert 2002 ble evaluert i 2007, og alle passerte. Ordningen ble utvidet fra 2007. 98 nye søkere meldte seg og det ble utpekt åtte sentre for fremragende forskning, i tillegg til de 13 som har hatt slik status fra tidligere.

Regjeringen fikk vedtatt å bevilgningen til 52 millioner kroner i 2006 til Norwegian Centres of Expertise (NCE). Innovasjon Norge, SIVA og Norges forskningsråd har det operative ansvaret for programmet. Programmet skal bidra til å styrke innovasjonsaktiviteten i de mest vekstkraftige og internasjonalt orienterte regionale næringsklyngene i Norge. Programmet skal tilby finansiell og faglig støtte til gjennomføring av langsiktige og målrettede utviklingsprosesser. Støtten fra programmet skal bidra til å redusere hindringer for samarbeid mellom aktører, akselerere gjennomføringen av viktige utviklingsprosesser og prosjekter, samt koordinere og målrette private og offentlige innsatser for å utvikle klyngen. Seks miljøer fikk NCE-status i 2006. Programmet ble videreført i 2007 med utnevning av 3 nye NCEer. Ni næringsmiljøer har fått NCE-status per 2007. NCE-programmet har fokusert på tilretteleggende tiltak i 2008. Dette innebærer at ingen nye miljø er valt til dette året.

Kommunal- og regionaldepartementet bevilget 30 millioner kroner i hht den planlagte opptrappingen av NCE-programmet i 2007. Bevilgningene på KRDs budsjett for 2008 til NCE-programmet er på om lag 35 millioner kroner. Bevilgningene på KRDs budsjett for 2009 er på ytterligere 5 millioner kroner, slik at totalrammen til NCE over KRDs budsjett er 40 millioner kroner.

- *i større grad arbeide for å utvikle regionale verdiskapingsmiljøer*

Som et ledd i regjeringens arbeid med å utvikle regionale verdiskapingsmiljøer, er bevilgningene til både Norwegian Centres of Expertise (NCE)-programmet og Arena-programmet betydelig styrket. De samlede bevilgningene fra KRD og NHD til programmene er økt fra 37 millioner kroner i 2005 til om lag 95 millioner kroner i 2007.

Bevilgningene på KRDs budsjett for 2008 til NCE-programmet og Arena-programmet er om lag 53 millioner kroner herav 35 mill. til NCE-programmet alene. Det er en økning på 5 mill.kr i forhold til 2007. Det settes av 5 millioner kroner over NHDs budsjett til et eventuelt NCE innen reiseliv. På den måten vil regjeringen bidra til å bygge opp et nasjonalt kompetansesenter og styrke samspillet mellom næringsaktører, kunnskapsaktører og det offentlige.

Programmet Virkemidler for regionalt FoU og Innovasjon (VRI) følger også opp dette. Flere departement bidrar økonomisk til arbeidet. I 2007 ble det bevilget 30 millioner kroner til VRI over KRDs budsjett. I 2008 styrkes denne satsningen ytterligere til om lag 37 millioner kroner. I 2009 økes bevilgningen til VRI med ytterligere 2,6 millioner kroner over KRDs budsjett, slik at det overføres en ramme på 39,6 millioner til programmet.

- *bidra til at det etableres lokale servicekontor for næringslivet*

Per i dag har de fleste fylker i Norge egne servicekontorer som enten veileder, kurser eller gir entreprenører informasjon om etablering og drift av næringsvirksomhet. Enkelte kommuner har egne kontorer, mens andre har etablert interregionale enheter. Servicekontorene er imidlertid lite koordinert og tilbudets innhold varierer mellom fylkene.

KRD, LMD og FKD videreførte i 2008 en nasjonal tverrdepartemental satsing på kommunene som førstelinje med Innovasjon Norge som operatør, i samarbeid med KS. I satsingen arbeides det blant annet med tiltak som styrker kommunenes kompetanse innen næringsutvikling, utvikling av interkommunalt samarbeid, nettverksbygging og erfaringsutveksling. KRD bevilget 2 millioner kroner til satsingen i 2008. I 2009 bevilges ytterligere 1 million kroner til satsingen over KRDs budsjett.

- *forbedre norsk patentpolitikk slik at vi kan sikre patentrettigheter på høyde med våre konkurrentland*

Norge har med virkning fra 1.1.2008 tiltrådt Den europeiske patentorganisasjonen. Dette vil gjøre det lettere for norske bedrifter å konkurrere i det europeiske markedet, og det blir enklere og billigere å sikre seg patent i Europa. EPC gjør det enklere for norske bedrifter å sikre seg patent i Europa, og for utenlandske bedrifter å sikre seg patent i Norge. Den nye situasjonen vil stimulere norske bedrifter til å satse på å øke sin kompetanse og til mer bevisst bruk av patenter og andre industrielle rettigheter. Den vil også kunne gjøre Norge mer attraktivt for utenlandske investorer.

Nordisk patentinstitutt (NPI) ble opprettet 1.1. 2008 som et samarbeid mellom Danmark, Island og Norge. Det er opprettet i henhold til en internasjonal avtale som ble fremlagt av regjeringen i 2007. Det gir nordiske bedrifter et godt tilbud for behandling av deres internasjonale patentsøknader.

- *utvide ordningen med etableringsstipend til gründere i regi av Innovasjon Norge og utrede opprettelsen av en Gründer-bank*

Regjeringen viderefører ordningen med etablererstipend finansiert gjennom Innovasjon Norge. I regjeringens eierskapsmelding varsles en gjennomgang av gründerfinansieringen, herunder eventuell opprettelse av en gründerbank. Regjeringens forslag i statsbudsjettet for 2008 om etablering av et nytt statlig investeringsfond på 2,2 mrd. kroner ble fulgt opp i februar 2008 ved stifting av Statens investeringsselskap AS, selskapet har fått navnet Investinor AS.

- *sikre gründere og etablere gode sosiale ordninger, blant annet se på vilkårene for selvstendig næringsdrivende til å kombinere yrkeskarriere med barneomsorg*

Regjeringen gir selvstendig næringsdrivende rett til foreldrepenger med 100 prosent av inntektsgrunnlaget fra 1. juli 2008.

- *utvikle en nasjonal handlingsplan for kvinnelige entreprenører og opprette finansieringsordninger som særlig stimulerer til innovasjon og entreprenørskap blant kvinner*

Regjeringen la i februar 2008 fram en handlingsplan for å øke entreprenørskap blant kvinner. Planen er ambisiøs: "Regjeringa vil prioritere entreprenørskap blant kvinner. Målet vårt er at fleire kvinner skal bli entreprenører, og at kvinndelen blant nye entreprenører skal være minst 40 prosent innan 2013". Syv departementer og åtte statsråder har samarbeidet om planen. Dette viser at vi prioriterer kvinners entreprenørskap og at vi har en helhetlig og samordnet tilnærming til satsingen.

I planen er det 12 konkrete tiltak som skal stimulere til mer entreprenørskap blant kvinnelig. Et viktig tiltak er at departementene (NHD, KR D, LMD, FK D og KD) skal utforme en felles tekst i tildelingsbrevene til virkemiddelapparatet (Innovasjon Norge, Norges forskingsråd og SIVA) hvor det klart og tydelig vil gå fram at aktørene i virkemiddelapparatet skal prioritere kvinner som målgruppe og aktivt arbeide for å øke andelen kvinner i alle program og tjenester, gjennomgående arbeide for å øke andelen kvinner i styre og ledelse, rapportere om andelen kvinner i program og tjenester og sette klare mål for andel kvinner i programmene.

- *etablere nye ordninger for å sikre bedre kapitaltilgang til norske bedrifter. Et eget fond med betydelig kapitalbase skal utredes*

Den betydelige satsingen på Innovasjon Norge og SIVA fra budsjettet i 2006 videreføres og styrkes i 2007 og 2008 for å bidra til bedret kapitaltilgang til norske bedrifter. Regjeringen har styrket bevilgningen til tilskudd, samt tapsfond for risikolån og garantier gjennom Innovasjon Norge. I 2007 er det bevilget totalt 103 millioner kroner til disse virkemidlene, og i statsbudsjettet for 2008 bevilges det totalt 131 millioner kroner. 25 millioner kroner skal avsettes til miljøprosjekter i de maritime næringene og til utvikling av nærskipfarten. De landsdekkende og distriktsrettede såkornordningene er på plass.

Rammen for Alminnelig garantiordning under GIEK ble økt fra 40 til 50 milliarder kroner i budsjettet for 2007. I budsjettet for 2009 foreslår regjeringen å øke rammen ytterligere til 60 milliarder kroner. Rammen for U-landsordningen ble økt fra 1,5 til 2,1 milliarder kroner i 2007. Videre ble ordningen for byggelån til skipsbyggingsindustrien utvidet fra 2,5 til 5 milliarder kroner i revidert budsjett for 2007. Regjeringen følger opp eierskapsmeldingen og det opprettes et nytt investeringsfond på 2,2 milliarder kroner. Selskapet organiseres som et datterselskap under Innovasjon Norge. Investerings-selskapet, nå Investinor AS, skal bidra til økt verdiskaping i Norge ved å foreta direkte egenkapitalinvesteringer og utøve aktivt eierskap i prosjektene. Det nye investeringsfondet skal prioritere de fem satsingsområdene miljø, energi, reiseliv, marin og maritim sektor, i tråd med Soria Moria-erklæringen, og ha et spesielt fokus på klima- og miljøprosjekter. Av kapitalen på 2,2 milliarder kroner forbeholdes 0,5 milliarder kroner investeringer i marint næringsliv.

- *styrke samarbeidet mellom forskning og næringsliv og opprette kompetanseprogram for ulike bransjer hvor hele spekteret fra fagarbeidere til forskningsinnsats inngår*

Forskningsbevilgningene over Nærings- og handelsdepartementets budsjett er i 2009 på over 1,9 milliarder kroner, inklusive tilskudd til romforskning. Dette er en økning på om lag 41 prosent sammenlignet med budsjettet for 2005. Denne økningen bidrar til å styrke samarbeidet mellom forskningsinstitusjoner og næringsliv, særlig på områder hvor Norge har fortrinn (les maritim forskning, forskning på økt industriell bruk av naturgass m.m.). Det er videre etablert en ordning med næringslivsorientert doktorgradsutdanning. Egne sentre for forskningsdrevet innovasjon (SFI) og nasjonale Centre of Expertice (NCE) er opprettet i samarbeid mellom forskningsmiljøer og næringslivet.

Det er i NHD ikke tatt initiativ til utvikling av kompetanseprogrammer hvor hele spekteret fra fagarbeidere til forskningsinnsats inngår, men kompetanseutvikling er gitt en sentral plass i så vel regjeringens fremlagte strategier for maritim virksomhet som for reiseliv.

- *utrede en næringsretta designpakke, som inkluderer utdanning, viktige næringer og industrimiljøer og Innovasjon Norge*

Regjeringen ønsker en langsiktig satsing på design, og la i juni 2006 fram den næringsrettede designpakken "Design og verdiskaping – regjeringens satsing på næringsrettet design". I designpakken, som gjelder for perioden 2006-2009, ligger det et knippe tiltak som skal bidra til holdnings- og adferdsendringer når det gjelder bruk av design i næringslivet. Visjonen er at design skal bli en naturlig del av innovasjonsprosessen i norsk næringsliv og en drivkraft for å utvikle næringslivets konkurransekraft. Satsingsområdene er bl.a. designrådgivning i hele landet, utdanning og kompetansetiltak. Prioriterte bransjer er maritim industri, reiseliv og mat- og treindustrien.

Norsk Designråd har som formål å fremme bruk av næringsrettet design som strategisk innovasjonsverktøy i norsk industri og næringsliv. Norsk Designråd fikk i

2007 og 2008 et årlig tilskudd på 25 millioner kroner over Nærings- og handelsdepartementets budsjett. I 2009 legges det opp til en økning i bevilgningen på 11 millioner kroner. 10 millioner kroner av dette er øremerket et pilotprosjekt kalt "Designdrevet innovasjonsprogram (DIP)". Programmet skal stimulere til bruk av designmetodikk fra og med idefasen i bedriftenes innovasjonsarbeid og helt fram til markedsintroduksjon. Hovedmålet er å gi økt kunnskap om denne måte å arbeide på, og styrke utviklingen av nye varer og tjenester i bedriftene. Prosjektet vil ha en varighet på tre år.

- *gjennomgå den regionale transportstøtteordningen og vurdere om den skal økes og hvilke næringer den skal omfatte*

EFTAs overvåkingsorgan ESA har vedtatt nye retningslinjer for regional statstøtte. Fra 1.1.2007 ble ordningen med differensiert arbeidsgiveravgift (DA) gjeninnført. Som følge av gjennomføringen av DA opphørte den nasjonale transportstøtteordning fra og med 1.1.2007. Hvert enkelt fylke har mulighet til å innføre en regional transportstøtteordning. Opplegget for en slik regional transportstøtteordning må først godkjennes av EFTAs overvåkingsorgan ESA. Den regionale transportstøtteordningen skulle, forutsatt godkjenning fra ESA, tre i kraft fra 1. 1. 2007, i fylker som oppfyller kriteriene for transportstøtte, og som selv ønsker å innføre ordningen.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *utvide området for direkte bedriftsrettede distriktpolitiske virkemidler*

EFTAs overvåkingsorgan ESA, har godkjent Norges forslag til nytt virkeområde for de direkte bedriftsrettede distriktpolitiske virkemidlene. Virkeområdet ble utvidet med 24 kommuner fra 1. januar 2007. Det nye virkeområdet skal gjelde for perioden fra 1.1.2007 til 31.12.2013. Det distriktpolitiske virkeområdet avgrenser bruken av distriktsrettede risikolån og tilskudd til bedrifter gjennom Innovasjon Norge.

- *satse på romfart*

Regjeringen forpliktet seg ved den europeiske romorganisasjonen ESAs ministerrådsmøte i desember 2005 til å delta med 122,5 millioner euro i ESAs programmer over de neste årene. Deltakelsen i slike programmer har stor betydning for norske teknologibedrifter og forskningsmiljøer. Det bevilges om lag 427 mill. kroner til romvirksomhet i 2009.

- *kartlagt hva det koster næringslivet å etterleve krav til blant annet rapportering og dokumentasjon i offentlig regelverk*

Det er gjennomført en stor kartlegging av alt regelverk som berører næringslivet, for å fastsette næringslivets kostnader ved oppfyllelse av offentlig pålagte informasjonskrav. Regjeringen vil med denne kunnskapen ha et bedre grunnlag for å sette inn treffsikre forenklingstiltak. I august 2008 la regjeringen frem en handlingsplan, med mange forskjellige tiltak som vil følges opp i de enkelte departementene. Resultatene av tiltakene skal kunne måles i form av kostnadsreduksjoner for bedriftene.

Fiskeri- og havbrukspolitikk

Fiskeri- og havbrukspolitikken skal bidra til langsiktig miljømessig forsvarlig verdiskaping for hele samfunnet og samtidig bidra til rettferdig fordeling av ressursene. Verdiskapningen av våre nasjonale fiskeressurser skal i størst mulig grad komme kystsamfunn som er avhengig av fiskeriene, til gode. Ved å balansere disse hensyn vil regjeringen føre en ny og helhetlig fiskeri- og kystpolitikk.

- *trekke opp en nasjonal strategi for utvikling av fiskerinæringa som bygger på vårt fortrinn ved tilgang på fersk råstoff av høy kvalitet. Leveranse av fersk råstoff må ha prioritet i forhold til leveranse av råstoff som er frosset på havet*

Regjeringens ferskfiskstrategi ble lagt frem 18. august 2007. For å kunne utnytte vårt nasjonale fortrinn som tilgangen på ferskt råstoff gir, må industrien være i stand til å levere produkter av høy kvalitet på en kontinuerlig basis. Fiskebestandenes vandringsmønster gir imidlertid store sesongvariasjoner i fangsten, noe som gjør det svært krevende å lykkes i ferskproduktmarkedet. Tiltakene som foreslås i ferskfiskstrategien skal stimulere næringsaktører til å utnytte fortrinnene, bidra til en jevnere råstofftilgang og til leveranser av produkter av høy kvalitet. Videre tilrettelegges det for tettere samarbeid gjennom hele verdikjeden. Strategien består av en rekke tiltak som har som mål å bidra til:

- kontinuitet gjennom økt og jevnere tilførsler av råstoff gjennom hele året,
- å fremme høy kvalitet på råvarene og produktene som tilbys i markedene, og
- øke samarbeidet innenfor og mellom havbruksnæringen og fiskeriene.

Markedet etterspør året rundt ferske fiskeprodukter av god kvalitet. Først når produktet blir levert med tilstrekkelig kontinuitet og ønsket kvalitet vil næringen klare å utløse verdiskapingspotensialet som ligger i den økende etterspørselen etter ferske produkter. Strategien søker å legge forholdene til rette for kontinuitet, kvalitet og samarbeid, mens det vil være næringens ansvar å utnytte potentialet som ligger i skjæringspunktet mellom nærhet til verdifulle ressurser og til kjøpekraftige europeiske markeder.

Marin sektor er et område hvor Norge har fortrinn, basert både på ressurstillgang og kompetanse bygd opp gjennom generasjoner. Arbeidet med en strategi for marin sektor er innledet og regjeringen vil legge frem "Regjeringens strategi for marin sektor". Strategien vil redegjøre for hvordan regjeringen har fulgt opp politikken presentert i Soria Moria-erklæringen, og det blir fremmet nye målsetninger og forslag til politikk på viktige innsatsområder for videre utvikling av marin sektor.

- *fiskeressursene må forvaltes med sikte på høyest mulig langsiktig ressursuttak innenfor bærekraftige rammer, og et mest mulig stabilt uttak fra år til år*

Hele 90 prosent av bestandene vi fisker på forvaltes sammen med andre land. Det gjennomføres årlige forhandlinger om det totalkvantum som kan fiskes og om fordelingen mellom partene. Det er gjennomført fempartsforhandlinger om norsk vårgytende sild mellom Norge, Island, Færøyene, EU og Russland. Den 18. januar 2007

ble det undertegnet en kyststatsavtale for året 2007. Det var første gang siden 2002 at partene lyktes å nå frem til en avtale. Det er oppnådd enighet om en tilsvarende avtale for 2008.

I 2006 ble det for første gang inngått en kyststatsavtale mellom Island, Færøyene, EU og Norge om forvaltning av kolmulebestanden. Basert på denne rammeavtalen ble partene enige om en kyststatsavtale også for 2008.

For å bygge opp og styrke enkelte fiskebestander er det innført nasjonale reguleringstiltak, herunder en strengere kysttorskforvaltning, forbud mot direktefiske etter blåkveite (med unntak for et begrenset kystfiske), samt strenge reguleringstiltak for tobis og øyepål.

Når det gjelder de norsk-russiske fellesbestandene er Norge og Russland enige om forvaltningsplaner og høstingsstrategier for flere bestander, herunder den viktige norsk-arktiske torskebestanden. Partene har lyktes i å følge denne høstingsstrategien i de årlige forhandlingene om kvoter mv. Dette innebærer at man de senere årene har hatt et stabilt regulert uttak fra år til år.

- *kvoteåret skal gjøres mer fleksibelt*

Som et skritt mot innføring av fleksible kvoteår er det, for 2008, inngått avtale med andre land som deler forvaltningsansvaret for kolmule og norsk vårgytende sild om en forvaltning av disse bestandene som tillater 10 prosent fleksibilitet mellom kvoteårene. I tillegg er det for sei, som er en eksklusiv norsk bestand, også innført kvotefleksibilitet på 10 prosent.

- *ressurskontrollen må styrkes, det må være krav til meldeplikt om når og hvor fangst fra større fartøy skal landes, og hyppigere kontroller om bord*

Dersom det ulovlige, urapporterte og uregulerte fiske (UUU-fiske) fortsatt blir redusert vil dette kunne føre til et høyere langsiktig ressursuttak.

Arbeidet for bekjempelse av dette ulovlige fiske er styrket gjennom økning i Fiskeridirektoratets budsjett på 32,5 millioner kroner i perioden 2006-2008. Dette betyr at bevilgningen til arbeid for å bekjempe UUU-fiske i 2009 er 42,5 millioner kroner høyere enn i 2005. De økte ressursene er benyttet til å styrke utviklingen av elektronisk kontrollinformasjonsutveksling og felles inspeksjoner med andre land, økt samarbeid mellom ulike etater nasjonalt og internasjonalt (eks. politiet, påtalemyndigheten, ligningsetaten, tollvesenet, Kystvakten og Fiskeridirektoratet).

Videre har økte bevilgninger gitt muligheter for økt frekvens av inspeksjoner sammen med andre land i europeiske havner, noe som har medført at mulighetene for landing av ulovlig fangst har blitt begrenset. Fartøy som tidligere har deltatt i ulovlig fiske vil bli nektet omlasting, bunkers og andre støttefunksjoner i norsk havn. Stortinget ga i desember 2006 sin tilslutning til regjeringens forslag om endringer i fiskerilovgivningen for å gjøre slike tiltak mulig fra 1. mai 2007. Satsingen på internasjonale havnestatstiltak

har medført store reduksjoner i det ulovlige fiske i Barentshavet, med tilhørende samfunnsøkonomiske gevinster.

Regjeringen la 21. desember 2007 fram Ot.prp. nr. 20 (2007-2008) Om lov om forvaltning av viltlevande marine ressursar (havressurslova). Gjennom denne loven foreslås det å samle en rekke bestemmelser som er relevante i forbindelse med bekjempelse av UUU-fiske, noe som vil gi norske myndigheter et langt bedre handlingsrom mht utvikling og gjennomføring av tiltak rettet mot slikt fiske.

Samarbeidet med EU-kommisjonen er økt betydelig med sikte på å samarbeide tett om forbedret ressurskontroll, videreutvikling av forvaltningsplaner på fellesbestander og forbedring av beskatningsmønsteret. Norge har fått tilslutning i FAO om at FAO skal utrede et globalt havnestatsregime i fiskeriene. Norge har styrket innsatsen mot UUU-fiske også i regionale fiskeriforvaltningsorganisasjoner som den nordøstatlantiske fiskerikommisjonen (NEAFC) og den nordvestatlantiske fiskeriforvaltningsorganisasjonen (NAFO).

Etter norsk forslag, og med Norge som en sentral bidragsyter, vedtok landsmøtet i den Nordøstatlantiske fiskerikommisjonen (NEAFC) i november 2006 et nytt regime for havnestatskontroll i fiskeriene i nordøstatlanteren. Dette innebærer at det ikke skal være mulig å lande UUU-fanget frossen fisk i noen havn i Russland, EU, Norge, Island, Færøyene og Grønland. Ved at fartøyets flaggstat må bekrefte overfor havnestaten at fiskelasten er lovlig fanget og innenfor kvoter og øvrige reguleringer før landing skal finne sted, er målet å drastisk redusere lønnsomheten i ulovlig fiske i Barentshavet. Egne databaser i NEAFC sekretariatet vil være tilgjengelig for medlemsstatene, og vil gi langt større åpenhet om fiskeaktiviteten i nordatlanten. Dette regimet ble implementert 1. mai 2007, og erfaringene er allerede svært positive. Regjeringen arbeider for at et tilsvarende regime skal innføres i Nordvest-Atlanteren (gjennom NAFO).

- *at fiskeressursene ikke skal privatiseres. Ingen skal kunne eie en fast andel av den til enhver tid fastsatte kvoten. Regioner og kommuner, sammen med aktive fiskere, skal kunne eie fartøy med kvoterettigheter innenfor dagens deltakerlov. Leveringsvilkårene må håndheves strengt slik at konsesjoner ved grove brudd blir inndratt*

Havressursloven, som ble vedtatt av Stortinget våren 2008, slår fast at de viltlevende marine ressursene tilhører fellesskapet i Norge. Loven gjelder all høsting og annen utnyttning av viltlevende marine ressurser og tilhørende genetisk materiale. Dagens deltakerlov sikrer at regioner og kommuner, sammen med aktive fiskere, skal kunne eie fartøy med kvoterettigheter. Leveringsvilkårene for trålerflåten er evaluert og forskrift om leveringsvilkår revidert og reglene innskjerpet.

- *fiskeforedlingsindustrien skal sikres stabil tilgang på råstoff. Langsiktige avtaler innenfor rammene av råfiskloven kan bare settes til side for å sikre leveranse fra små fartøy som ikke kan levere annet sted. Fiskeråstoffet skal som hovedregel foredles ved anlegg på land. Regelverket for produksjon om bord skal være mest mulig likt regelverket for produksjon på land*

Prøveordningene med langsiktige leveringsavtaler innenfor råfiskloven er avsluttet og evaluert, jf St.meld. nr. 13 (2007-2008). Dette prosjektet har vist at det kan legges til rette for langsiktige leveringsavtaler innenfor rammen av råfiskloven. Det er følgelig ingen grunn til å foreslå endringer i denne lov for at slike langsiktige avtaler skal kunne inngås. Stortinget behandlet nevnte melding den 20. mai 2008 og sluttet seg til denne vurderingen.

- *kongekrabben er en fremmed art i norsk fauna. Vi vil gå gjennom evalueringsrapporten om forvaltningen av kongekrabbe når den foreligger, samt gjennomgå mandatet for å sikre at spørsmål om fritt fiske i norsk forvaltningssone blir vurdert*

Rapporten fra arbeidsgruppen ble levert mars 2006. Flere av arbeidsgruppens forslag er allerede iverksatt i forbindelse med regulering av fangsten i 2006. Norge og Russland ble høsten 2006 enige om å forvalte kongekrabbebestanden hver for seg i sine respektive soner fra 2007 og regjeringen la i desember 2007 frem en egen stortingsmelding om forvaltning av kongekrabbe. Målsettingen med denne var å få en full gjennomgang av kongekrabbens inntreden i norske havområder og forvaltningen av kongekrabbe så langt, og ut fra dette legge grunnlaget for den fremtidige forvaltningen av kongekrabben. Stortinget behandlet meldingen 3. mars 2008. I tråd med Stortingets behandling av meldingen fastsatte Fiskeri- og kystdepartementet den 18. juli 2008 regelverket for desimeringsfangsten vest og nord for det kommersielle området.

- *opprette rekrutteringskvoter eller andre ordninger som sikrer ungdom en veg inn i fiskerinæringen. Regjeringen vil legge til rette for å få ungdom til å søke fag innen fiskeri- og havbruk*

Et rekrutteringsutvalg har gjennomgått utfordringene med å rekruttere ungdom til fiskeryrket, samt få ungdom til utdanne seg fiskeri- og havbruksrelaterte fag. Etter høring av utvalgets rapport arbeides det nå videre med skolesystemets betydning for rekruttering til fiskeflåten, spørsmålet om fiskerinærings rekruttering av arbeidskraft og spørsmål knyttet til etablering som fartøyeier i fiskeflåten.

Fiskeri- og kystdepartementet sendt den 15. mai 2008 ut et høringsnotat "Rekruttering i fiskeflåten – etablering som fartøyeier", med høringsfrist satt til 29. august 2008. Etter avsluttet høring vil departementet beslutte hvilke tiltak som skal iverksettes.

Fiskeri- og kystdepartementet lanserte i januar (2008) er treårig prosjekt for å øke rekrutteringen til marin sektor. Til sammen er det avsatt 10,8 mill kroner til prosjektet (3,6 mill per år) som forvaltes av Fiskeri- og havbruksnærings forskningsfond, og er

lokalisert til Trondheim. Det nedsettes en styringsgruppe for prosjektet som vil ha med representanter fra blant annet organisasjoner, næring og fylkeskommunene.

- *forsterke dagens distriktskvoteordning og ta den mer aktivt i bruk. Nasjonale myndigheter skal årlig kunne avsette inntil 10 pst av den nasjonale kvoten til landing og bearbeiding i spesielt utsatte distrikter for å sikre sysselsettingen i industrien. Fartøy i alle deler av landet som ønsker å levere fisk for bearbeiding i den aktuelle regionen, skal behandles likt. Regionale myndigheter tilbys å fordele disse landingene til de områder og virksomheter som i kortere eller lengre tid har behov for slike spesielle virkemidler*

Prøveordningen med distriktskvoter ble gjennomført i 2006 og 2007. Ordningen var ment å gi økte leveranser og bidra til å trygge sysselsetting i landbasert industri i utsatte distrikter langs kysten. I første omgang ble ordningen begrenset til å omfatte de tre nordligste fylker. Ordningen er evaluert. Evalueringsrapporten beskriver hvilke faktorer som påvirket ordningens virkemåte og effekt. Distriktskvoteordningen var omstridt. Den har hatt en viss positiv sysselsettingseffekt, men har allikevel ikke fungert helt etter hensikten. En medvirkende årsak synes å være at det tilgjengelige kvantum ble fordelt på et uforholdsmessig høyt antall aktører/distrikter.

Målsettingen om økte landinger av fisk i ellers næringssvake kystdistrikter ligger fast. Som erstatning for distriktskvoteordningen er det for 2008 satt av 6 500 tonn torsk til en bifangstordning for torsk. Denne bifangstkvote blir tilgjengelig til høsten, med start 1. september.

Med innføring av en slik romslig bifangstordning er det lagt til rette for en mer fleksibel avvikling av fisket, samtidig som det forventes det at det vil bli økte fangster og leveranser av både sei og hyse. Dette vil bidra både til jevnere leveringer over året og totalt økt aktivitet på kysten.

- *sikre en desentralisert mottaksstruktur gjennom fortsatt støtte til mottaksstasjoner og styrke bevilgningen til føringstilskuddet*

Støtten til mottaksstasjoner er videreført, og føringstilskuddet, som er tilskudd til båter og fiskeindustri for å redusere fraktutgiftene, ble økt fra 25 millioner kroner i 2006 til 27,5 millioner kroner i 2007 og til 29 millioner kroner i 2008.

- *sette i verk et program for fornyelse av kystflåten/gi investeringstilskudd gjennom Innovasjon Norge for investeringer innen kystflåten*

Det blir gitt investeringstilskudd til fornyelse i kystflåten gjennom Innovasjon Norge. Slike tilskudd er også et ledd i regjeringens Ferskfiskstrategi. De gjennomførte strukturordninger, en generelt sett økt lønnsomhet i fiskeflåten og muligheten for å få innvilget investeringstilskudd i forbindelse med rekrutteringstiltak, har redusert behovet for et eget fornyingsprogram.

- *videreføre kondemneringsordninger*

Kondemneringsordninger er strukturtiltak for å få ned overkapasiteten i flåten. De finansieres gjennom strukturfondet, som finansieres av det offentlige samt med en

strukturavgift næringen betaler. Ordningen ble videreført fram til lovhjemmelen om innkreving av strukturavgift opphørte den 1. juli 2008. De siste tildelinger av kondemneringsmidler etter denne ordningen vil bli foretatt i løpet av høsten 2008.

Ordningen, som er administrert av Innovasjon Norge, vil bli evaluert høsten 2008. Beslutning om eventuell videreføring, eller etablering av en ny kondemneringsordning, vil bli fattet når evalueringen foreligger.

▪ *gjøre en aktiv innsats overfor myndighetene i våre naboland og i det internasjonale reguleringsutvalget for å hindre overfiske og uregulert fiske, særlig i Barentshavet, i Nordsjøen og i internasjonale farvann*

Norge har styrket innsatsen i forhold til våre naboland og i internasjonale fora for å hindre overfiske og svartfiske. Vi har tatt initiativ overfor Russland på politisk, administrativt og vitenskaplig plan og vi har tatt initiativ overfor aktuelle havnestater for å få på plass bedre regelverk for bekjempelsen av overfisket. Vi har fornyet og utvidet kontrollavtaler med Island og Færøyene. Inngått nye kontrollavtaler med Portugal (februar 2006), Litauen (august 2006) og Marokko (september 2006). Egen intensjonsavtale om bilateralt samarbeid med EU-kommisjonen ble undertegnet i oktober 2006, og kontrollavtalen med Storbritannia ble revidert 8. mai 2007. Det ble i mars 2007 innledet forhandlinger med spanske fiskerimyndigheter med sikte på å sikre bedre regeloverholdelse i Barentshavet. Det er videre, for å fjerne mulighetene for UUU-fartøy å lande fisk i vest-Afrika, inngått en samarbeidsavtale med Mauritania, og det er over bistandsbudsjettet bevilget 3 millioner kroner for samarbeid med og opplæring av kontrollmyndighetene der og i Senegal.

Det internasjonale samarbeidet, særlig med EU og Russland, har vært avgjørende for å få til en reduksjon i overfisket. Samarbeidet med EU-kommisjonen er økt betydelig med sikte på å samarbeide tett om forbedret ressurskontroll. Norge har fremmet forslag i FN og FAO for å få et bedre havnestatsregime som kan stanse landinger av ulovlig fanget fisk. Videre er innsatsen styrket i regionale fiskeriforvaltningsorganisasjoner som den nordøstatlantiske fiskerikommisjonen (NEAFC) og den nordvestatlantiske fiskeriforvaltningsorganisasjonen (NAFO).

Norge har også arrangert to større multilaterale ministerkonferanser i 2006 – den Nordatlantiske fiskeriministerkonferansen og rundebordskonferansen om tiltak mot svartfiske i Trondheim august 2006.

I august 2008 arrangerer Norge ”The Second Global Fisheries Enforcement Training Workshop” med deltakere fra mer enn 50 land.

Fiskeridirektoratets analyserapport over fiske av torsk og hyse i Barentshavet, viser en gledelig nedgang i det ulovlige fisket: Fra 2005 til 2006 ble overfisket av torsk redusert med 23 % (fra drøye 101 000 tonn til 78 000 tonn), mens overfisket av hyse er redusert med hele 55 % (fra 36 600 tonn til 16 300 tonn). Fra 2006 til 2007 ble overfisket av torsk redusert til anslagsvis 40 000 tonn. Samlet for årene 2005 – 2007 utgjør altså

reduksjonen i det ulovlige fiske av torsk i Barentshavet over 60 000 tonn til en årlig førstehåndsverdi på over én milliard kroner. Vi regner med at dette over tid vil gi både kvotemessig og prismessig uttelling for fiskerinæringen. Selv om overfisket fremdeles er uakseptabelt og bestrebelsene for å redusere det fortsetter med uforminset styrke, tyder tilbakemeldinger fra markedet på at tendensen med nedgang i svarfisk fra Barentshavet fortsetter.

▪ *fiskeridirektoratet og Kystvakten må sikres økte økonomiske ressurser for å stoppe uregulert fiske*

Bevilgningen til Kystvakten er økt i perioden (se egen omtale under kap. om Forsvaret). Dette har resultert i økt operativ aktivitet, og styrket Kystvaktens myndighetsutøvelse og ressurskontroll. For å bekjempe det ulovlige fisket i Barentshavet er Fiskeridirektoratets budsjett, fra regjeringen tiltrådte og til og med 2009, økt med til sammen 42,5 millioner kroner. Dette har resultert i en økt omsetningskontroll og styrket våre muligheter til å implementere NEAFCs regime for havnestatskontroll i Norge, samtidig som nye IKT-verktøy i ressurskontrollen utredes og vurderes. Økningen av budsjettet for 2009 skal også brukes til styrking av kontrollen innenlands.

▪ *Etablere et system med offisiell kvalitetsmerking av norske fiskeprodukter*

Ekspertutvalget for fisk (EFF) har siden 2004 arbeidet med kvalitetsmerkeordninger for forskjellige produktgrupper i fiskerinæringa. Arbeidet baserer seg på at det utvikles en Norsk Standard for hver produktkategori, og sentrale aktører med god produktkunnskap og innsikt i bransjen danner et utvalg som utvikler og foreslår innholdet i standarden. Det betyr å fastlegge kvalitetskriteriene for produktet. Alle som inngår i frivillige ordninger signerer en likelydende avtale som forplikter dem til å følge standarden for merkede produkter. Kontrollen ivaretas av et frittstående revisjonsorgan (f.eks. Det norske Veritas). Ordningen bygger på frivillighet og oppslutning fra et flertall av aktørene innen en produktkategori. Aktørene bør i tillegg representere en vesentlig andel – fortrinnsvis mer enn 50 % - av det produserte kvantumet i vedkommende kategori. Det er viktig med solid oppslutning for at ordningene skal få gjennomslag og etablere seg med aktive deltakere og gi grunnlag for omfattende generiske markedsføringstiltak ut mot brukerne.

Arbeidet med etableringen av fersk SKREI® kom i gang høsten 2005. Erfaringene har vært svært positive, og kvalitetsmerkeordningen SKREI® har vært i ordinær drift fra og med sesongen 2007. I 2008 er 35 anlegg registrert som deltakere i ordningen (23 anlegg i 2007). Andre kvalitetsmerkeordninger som EFF arbeider med er Fersk oppdrettskveite, Norske blåskjell, Norske reker, Norsk klippfisk, og som en del av "Ferskfiskstrategien" prioriterer EFF i 2008 arbeidet med kvalitetsstandard for Fersk Norsk Torsk.

Flere norske sjømatbedrifter ser muligheten for bedre markedsposisjonering gjennom merkeordningen Beskyttede betegnelser. Beskyttede betegnelser er en offentlig merkeordning som gir mulighet til å lovbeskytte produktbetegnelser på næringsmidler

som har en spesiell geografisk opprinnelse, tradisjon og særpreg. Den norske ordningen er laget etter mønster av tilsvarende ordninger i EU, og er regulert gjennom en egen forskrift som gjelder alle næringsmidler som faller inn under Matlovens virkeområde. Per 26. mars 2008 har 14 produkter oppnådd beskyttet betegnelse, av disse er det 2 sjømatprodukter. I tillegg forventes det at Tørrfisk fra Lofoten vil oppnå beskyttet betegnelse i løpet av våren 2008.

- *utvikle et verdiskapingsprogram for fisk, med spesiell fokus på fersk fisk, og sette i verk en nasjonal satsing på fangstbasert havbruk og oppdrett av nye arter. Formålet er å utvikle nye og mer forbrukervennlige produkter, utvikle gode logistikk-løsninger, øke kunnskapene om internasjonale markedsmuligheter, drive markedstilpasset utviklingsarbeid og å styrke markedsarbeidet i Norge og internasjonalt*

I perioden 2007-2009 er det årlig bevilget 75 millioner kroner til Det marine verdiskapingsprogrammet. Programmet skal bidra til økt markedsorientering av norske sjømatbedrifter innenfor hele verdikjeden. Bevilgningen for 2006 var på 40 millioner kroner. Økningen i bevilgningen skal i hovedsak gå til å styrke lønnsomt marint næringsliv i områder med særlige omstillingsbehov. Denne delen av programmet skal samordnes med regjeringens øvrige region- og distriktpolitiske tiltak. Programmet har blant annet fokus på utnyttelse av fersk fisk, torsk i oppdrett og fangstbasert akvakultur, utnyttelse av biprodukter og økologisk akvakultur.

- *opprette et statlig investeringsfond for marin sektor som skal kunne gå inn med eierinteresser i oppdrett og i foredling av marine produkter*

I budsjettet for 2008 er det bevilget 2,2 milliarder kroner til opprettelse av et nytt statlig investerings-selskap - Investinor AS - hvorav 500 millioner kroner er forbeholdt investeringer i marint næringsliv.

Selskapet skal bidra til økt verdiskaping gjennom å tilby risikovillig kapital til internasjonalt orienterte og konkurransedyktige bedrifter, primært nyetableringer og da med fokus på tidlig vekstfase med noe fleksibilitet med ekspansjonsfasen. Investinor skal foreta direkte egenkapitalinvesteringer og utøve aktivt eierskap i investeringsprosjektene. Det er organisert som et datterselskap under Innovasjon Norge. Administrerende direktør er ansatt og målsettingen er at Investinor AS skal være operativ i løpet av 2008.

Regjeringen følger med dette opp løftene om et marint investeringsfond som ble varslet i Soria Moria-erklæringen. Bedre tilgang på langsiktig og kompetent egenkapital er viktig for videre utvikling og vekst for mange marine bedrifter, særlig for små og mellomstore bedrifter lokalisert langs kysten. Disse opplever ofte at avstanden til de tradisjonelle private kapitalinvestormiljøene er stor.

- *arbeide for å gjøre oppdrettsnæringen bærekraftig*

Bærekraftighet er et grunnleggende krav i den nye akvakulturloven, som trådte i kraft 1.1.2006. Rømming av oppdrettsfisk er næringens viktigste miljøutfordring. Innføringen av nasjonale laksefjorder begrenser oppdrettsaktiviteten i de mest sårbare områdene. Vi

har utviklet en tiltaksplan mot rømming ” visjon nullflukt”, og nedsatt en nasjonal rømmingskommisjon. Det er videre innført nye tekniske krav til oppdrettsanleggene. I 2007 ble arbeidet mot rømming styrket med ytterligere 2 millioner.

Arbeidet mot rømt oppdrettsfisk er høyt prioritert og målsettingen er at rømming skal holdes på et absolutt minimum. Tiltaksplanen Visjon nullflukt, som bl.a. omfatter arbeid med bedre regelverk og forvaltningsverktøy og mer målrettet og risikobasert kontrollinnsats, skal følges opp videre i 2008 og 2009. Rømmingskommisjonen har fått en sentral rolle i å kartlegge årsaksforhold og bygge opp kunnskapsbase om havari. Kommisjonen skal videreføre sitt systematiske arbeid for å redusere risiko for rømminger og havarier.

I 2007 ble antall rømminger mer enn halvert, fra 1 225 000 fisk i 2006 til 464 000 i 2007. Rømmingstallene hittil i 2008 er ytterligere og vesentlig redusert i forhold til samme periode i fjor.

1. april 2007 trådte reaksjonsforskriften i kraft. Reaksjonsforskriften gjelder utmåling av tvangsmulkt og overtredelsesgebyr knyttet til akvakulturloven, og omhandler ikke straff. Forskriften er et ledd i arbeidet med å rette oppmerksomhet mot miljøutfordringene akvakulturnæringen møter. Målet er færre overtredelser som kan føre til rømming og andre skader på miljøet. Videre skal standardiserte reaksjoner sikre likebehandling og forutsigbarhet samtidig som de blir tilpasset alvorlighetsgraden i den enkelte overtredelse.

Akvakulturloven åpner for tvangsmulkt og overtredelsesgebyr som administrative reaksjoner. Tvangsmulkten virker som et oppfyllespress for å bringe et ulovlig forhold til opphør. Forskriften legger, som hovedregel, opp til to nivåer på mulkten; ett høyt og ett lavt. Overtredelsesgebyr ilegges ved brudd på regelverket, og kan ikke kombineres med straff. Mens tvangsmulkt bare har som formål å bringe et ulovlig forhold til opphør, har overtredelsesgebyret også som formål å hindre fremtidige overtredelser.

Fiskeridirektoratet samarbeider tett med påtalemyndigheten (Riksadvokaten og Økokrim) for å bedre etterforskning og strafferettslig forfølgelse av overtredelser av akvakulturregelverket.

Fra 1. april 2007 stilles det krav om sikkerhet for oppryddingskostnader ved tildeling av nye tillatelser for akvakultur av blåskjell. Bakgrunnen er at en del blåskjellanlegg etterlates etter endt drift. Dette er til sjenanse for allmennheten, og kan utgjøre en fare for sjøsikkerheten. Sikkerheten skal bidra til at oppryddingsplikten i akvakulturloven kan gjennomføres også i tilfeller der det for eksempel ikke er midler tilgjengelig etter en konkurs. Kravet til sikkerhet er et depositum på kroner 2 500 per omsøkt dekar tillatelse eller tilsvarende egnet sikkerhet. Fiskeri- og kystdepartementet er i dialog med næringens organisasjoner om et næringsfinansiert oppryddingsfond som et alternativ til depositum.

Når det gjelder anlegg som allerede i dag utgjør et problem, har Fiskeri- og kystdepartementet ledet en arbeidet med en handlingsplan for opprydding av problemanlegg. Fiskeridirektoratet vil se til at eiere av forlatte anlegg blir pålagt å rydde opp. For eierløse anlegg vil Fiskeridirektoratet i størst mulig grad gi andre næringsaktører mulighet for å overta utstyret mot å rydde opp. Næringens innsats i forbindelse med oppryddingen vil da betales ved tilgang på areal, utstyr og/eller blåskjell som eventuelt kan høstes.

Det pågår en totalgjennomgang av fiskehelseregelverket, og det utvikles nye handlingsplaner for sykdommer. EUS nye fiskehelsedirektiv er implementert i norsk rett med virkning fra 1. august 2008. Et nytt og forbedret regelverk for kontroll med lakselus er også vedtatt i 2008.

Når det gjelder regional fordeling av tillatelser i den kommende tildelingsrunden for laks og ørret, vil det ikke bli lagt opp til tildeling i områder hvor belastningen på miljøet allerede er stor. Fiskeridirektoratet har derfor våren 2008, på oppdrag fra Fiskeri- og kystdepartementet, utarbeidet en rapport med oversikt over områder direktoratet nå vurderer som mindre aktuelle mht etablering av nye oppdrettsanlegg.

- *ha økt marin forskningsinnsats og styrking av marint innovasjonsprogram, for å legge til rette for forskning, utvikling av nye produkter, og marin teknologi*

Det er økning i budsjett for marin forskning i perioden. NOFIMA som ble etablert 1. januar 2008 skal bidra til mer effektiv og målrettet forskning i fiskeri- og havbruksnæringen og i den land- og havbaserte næringsmiddelindustrien. Fiskeri- og havbruksnæringens forskningsfond (FHF) ble evaluert i 2006. Rapporten har vært på høring og på bakgrunn av evalueringen og høringen, er det blant annet foreslått endringer i innretningen av fondets midler og styring av midlene. Det er initiert en forskningsmessig satsing i forhold til sykdomsbekjempelse hos oppdrettstorsk for å bidra til videre vekst og lønnsomhet i torskeoppdrettsnæringen.

Innsatsen rettet mot marin bioprospektering og bioteknologi er for 2008 styrket med 12 millioner kroner over FKDs og NHDs budsjetter og for 2009 styrket med ytterligere 15 millioner kroner, 10 millioner over budsjettet til FKD og 5 millioner fra NHD. Innenfor rammen av bevilgningene er det lagt til rette for et bredt forskningssamarbeid mellom norske og svenske institusjoner med utgangspunkt i kompetansemiljøet i Tromsø.

Det er videre lagt vekt på å styrke satsingen på trygg og sunn sjømat. Bevilgningene til NIFES er for perioden 2008 – 2009 økt med 5 millioner kroner. Økningen skal i hovedsak rettes inn mot overvåking av fremmedstoffer ved kysten og i havet. Det legges vekt på samordning og mer systematisk prøvetaking, og dokumentasjonen vil bli publisert i Sjømatdata på internett. I tillegg er det satt i gang en fireårig satsing for å styrke kunnskapen om kystsoner og fjordøkologi. For perioden 2008 - 2009 er det bevilget 8 millioner kroner til prosjektering av nytt isgående forskningsfartøy.

MAREANO er kommet godt i gang. Bevilgningen til MAREANO er i perioden 2008 – 2009 økt med 18,8 millioner kroner, fordelt likt over FKD, MD og NHD. MAREANO-programmet omfatter kartlegging og overvåking som grunnlag for marin forskning. NHDs bevilgning til MAREANO har økt fra 5 millioner kroner i 2005 til 14 millioner kroner i 2009. Totalt vil NHD ha bidratt med 42,4 millioner kroner til MAREANO fra 2005 til 2009. Økningen på 18,8 millioner kroner kommer i tillegg til den totale budsjetttrammen for MAREANO-programmets levetid på 250 millioner kroner fra både FKD, MD og NHD.

- *gjennomgå konkurranseforholdene i havbruksnæringen. Det forutsettes et tak for eierskap som er vesentlig lavere enn i dag. Eventuelt nye konsesjoner bør ha som mål å styrke små og mellomstore aktører*

Eiertaket ble senket ved forskriftsendring i desember 2005.

Fiskeri- og kystministeren la 14. august 2007 fram Regjeringens strategi for en konkurransedyktig norsk havbruksnæring. Strategien har tatt utgangspunkt i en komparativ studie av konkurranseforholdene for oppdrettsnæringene i Norge, Skottland og Chile. Strategien har hovedpunktene arealspørsmål, nye konsesjoner, markedsadgang og FoU, samt miljø og fiskehelse.

Regjeringen vil øke produksjonskapasiteten gjennom tildeling av nye konsesjoner. Det vil bli gjennomført en ny tildelingsrunde i 2009. Dagens system med maksimal tillatt biomasse (MTB) pr. konsesjon vil ligge fast.

Fiskeri- og kystdepartementet har tilbudt næringen å etablere en næringsfinansiert ordning for delvis dekning av egenandeler ved pålagt nedslakting på grunn av sykdom. Denne dialogen har foreløpig ikke ført fram fordi næringsorganisasjonene så langt ikke har vist interesse for en slik ordning.

Regjeringen vil videreføre arbeidet med å forbedre fiskeri- og havbruksnæringens markedsadgang, og for å avverge eller bygge ned handelshindre. I så måte har det i lang tid vært arbeidet for å få opphevet EUs antidumpingtiltak rettet mot norsk laks og ørret, bl.a. ved å reise sak mot EU i WTOs tvisteløsningsorgan. Begge disse sakene løses nå i favør av norske interesser, idet laksetiltakene ble opphevet i juli 2008 og ørrettiltakene forventes opphevet i løpet av august 2008.

Regjeringen vil videreføre også en aktiv FoU-politikk, og øker fokuset på bærekraftig vekst og trygg sjømat.

- *åpne for styringsvirkemidler som førkvoter med videre, for å sikre langsiktig balanse i produksjonen av oppdrettslaks*

Hensynet til konkurransesituasjonen i den norske akvakulturnæringen tilsier at det bare unntaksvis bør innføres nye reguleringer som øker produksjonskostnadene, primært avgrenset til bærekraft, miljø og fiskehelse. Derfor viderefører regjeringen

dagens system med maksimal tillatt biomasse (MTB) pr. konsesjon, som vurderes som et bedre styringsvirkemiddel enn fôrkvoter.

- *gjennom Innovasjon Norge åpne for at havbruksnæringen kan sikres muligheter for risikoavlastning i oppstartfasen ved utvikling og introduksjon av nye arter i oppdrett*
Innovasjon Norge bidrar gjennom sine ordinære virkemidler og låneordninger til risikoavlastning i oppstartfasen ved utvikling og introduksjon i nye næringer, herunder til nye arter i oppdrett. Det er også etablert en garantiordning for driftskreditt, men denne er per i dag forholdsvis lite benyttet.

I tillegg vil det nye investeringsselskapet – Investinor – lette tilgangen til kapital for utvikling av lønnsomme prosjekter og etableringer i marin sektor.

- *flytte fordelingen og refordeling av oppdrettskonsesjoner til regionalt folkevalgt nivå*
I forbindelse med arbeidet med regionreformen la regjeringen frem St.meld. nr. 12 (2006-2007). Her foreslås det bl.a. at regionene får ansvar for tildeling av alle typer akvakulturtillatelser på aktørnivå innenfor egen region, klarering av lokaliteter samt å fremme eventuelle innsigelser på vegne av havbruksinteresser i kommunale kystsoneplanprosesser.

Det endelig omfang av overføringer av oppgaver og ansvar fra sentrale myndigheter til fylkeskommunene vil bli avklart i regjeringen og fremmet for Stortinget senere i 2008.

- *regjeringen vil vurdere hvorvidt konsesjonsavgiften skal tilfalle kommuner som stiller arealer til disposisjon for nye konsesjoner*
Regjeringen vil bidra til at havbruksnæringen får god tilgang på velegnet areal i kystsonen. Regjeringen arbeider videre med saken.

- *utforme strukturtiltak i tråd med målene om å sikre fiskeressursene som felles eiendom, sikre en fiskeflåte som bidrar til aktivitet langs hele kysten, og samtidig sikre en flåte som er moderne, variert og lønnsom*
Regjeringen la frem St. meld. nr 21 (2006-2007) Strukturpolitikk for fiskeflåten den 16. mars 2007. Meldingen inneholder en helhetlig strukturpolitikk, som skal bidra til rettferdig fordeling av ressursene, opprettholdelse av en variert eierskapsstruktur, ivaretagelse av lokalt forankrede fiskebåtredier og en moderne og lønnsom fiskeflåte. Tiltakene i meldingen skal bidra til lønnsomme arbeidsplasser, bosetting og sysselsetting over tid, gjennom en fiskeflåte som bidrar til aktivitet og sysselsetting langs hele kysten. Det ble foreslått:

- å innføre en forhåndsfastsatt tidsbegrensning på 20 år i strukturkvoteordningen.
- å innføre en tidsbegrensning på 25 år for allerede tildelte strukturkvoter, regnet fra og med 2008.
- å senke kvotetakene for kystflåten.
- å innføre en strukturkvoteordning også for kystfiskefartøy med hjemmelslengde for kvotetildeling mellom 11 og 15 meter, med et lavere kvotetak enn kystflåten for øvrig.

- å ikke innføre en ressursavgift.

Gjeninnføring av en forhåndsfastsatt tidsbegrensning i strukturordningen understreker fellesskapets styringsrett og at fiskeressursene er fellesskapets eiendom. Tiltakene vil øke lønnsomheten og verdiskapingen i den samlede fiskerinæringen, på sjøen og på land, og sørge for at verdiskapingen forblir i kystdistriktene, som en investering i utviklingen av disse. Meldingen ble behandlet i Stortinget 5. juni 2007, og endringene ble iverksatt 8. juni 2007.

Industri

Vi har nådd viktige mål i næringspolitikken. Regjeringen legger til rette for satsing på fremtidige arbeidsplasser. Aldri har flere vært i arbeid og vi må helt tilbake til begynnelsen av 1988 for å finne like lav registrert ledighet som i dag. Summen av nyinvesteringer innenfor industrien i 2007 anslås til 27,7 milliarder kroner. Dette er 30 prosent over 2006-nivået, som allerede var høyt i historisk sammenheng. 2008-anslaget ligger dessuten hele 48 prosent over investeringsnivået i 2007.

▪ sette inn bedrifts- og bransjerettede tiltak for å opprettholde og utvikle framtidens industrivirksomhet

Regjeringen har etablert et nytt program i regi av Norges forskningsråd som støtter de beste forskningsbaserte innovasjonsprosjektene i næringslivet uavhengig av bransje. Dette er et ledd i regjeringens satsing på næringer og områder der Norge har fortrinn og stort verdiskapingspotensial. Veksten i 2006 på om lag 500 millioner kroner i bevilgningene til Innovasjon Norge, SIVA og Norges forskningsråd over Nærings- og handelsdepartementets budsjett styrkes i statsbudsjettet for 2007 og 2008. I budsjettet for 2009 legges det opp til ytterligere vekst i bevilgningene til Innovasjon Norge, Norges forskningsråd, SIVA og romforskning med i underkant av 100 mill. kroner i forhold til 2008.

Innovasjon Norge arbeider med å utvikle spesielle satsinger på viktige områder som blant annet energi og miljø, IKT og olje og gass. SIVA gjennomfører et eget program for utvikling av nye ideer med utspring i store moderbedrifter (industri-inkubatorprogram). Dette har fått støtte på 10 millioner kroner i 2006, og økt til 14 millioner kroner i 2007.

I 2007 og 2008 ble Nærings- og handelsdepartementets budsjett til romvirksomhet, ordningen med forsknings- og utviklingskontrakter og programmer i Norges forskningsråd økt med henholdsvis om lag 170 og 85 millioner kroner. For 2009 foreslås en vekst i disse bevilgningene over Nærings- og handelsdepartementets budsjett på om lag 55 mill. kroner.

Regjeringen innførte i 2006 en ny ordning rettet mot maritim utvikling og innovasjon under Innovasjon Norge. Ordningen var på 20 millioner kroner i 2006 og ble økt til 25 millioner kroner i 2007. Av disse ble 10 millioner kroner øremerket utvikling av teknologi som skulle bidra til å redusere det norske NOx-utslippet. Ordningen Maritim

utvikling ble tildelt 15 millioner kroner i 2008. Bevilgningen foreslås videreført på samme nivå i 2009. Bevilgningen til maritim forskning gjennom Maroffprogrammet i Norges Forskningsråd ble økt med 30 millioner i 2006 og ytterligere styrket i 2007 og 2008, og foreslått videreført i 2009 på det samme nivå. Dette gir en total bevilgning til Maroff på 119 millioner i 2009.

Regjeringen la høsten 2007 fram en egen maritim strategi, og i statsbudsjettet for 2008 ble det bevilget 100 millioner kroner til ulike tiltak, herunder Maroff. Avsetningene til maritim forskning og innovasjon er betydelig styrket. Bevilgningene skal særlig bidra til økt miljøatsing på det maritime området og styrket innsats innenfor krevende maritime operasjoner i nordområdene og oppgradering av de maritime forskningslaboratoriene i Trondheim. Det ble blant annet opprettet en egen ordning for støtte til nærskipfart og miljø. Det ble bevilget 25 mill. kroner til denne ordningen i 2008, og det foreslås bevilget 10 millioner kroner i 2009.

Regjeringen har i budsjettet for 2007 utvidet rammen for to garantiordninger under det sentrale statlige organet for garantistillelser og kredittforsikring av eksportkreditter (GIEK). Rammen for alminnelig garantiordning er økt fra 40 til 50 milliarder kroner, og rammen for U-landsordningen er økt fra 1,5 til 2,1 milliarder kroner. De høye rammene er videreført i 2008.

- *innføre en ny og forsterket erhvervslov innenfor EØS-avtalens ramme*

Lov om meldeplikt ved nedlegging av næringsverksemd (omstillingslova) ble vedtatt i Stortinget 6. juni 2008 og trådte i kraft 1. juli 2008. Utgangspunktet for arbeidet med loven har vært Soria Moria-erklæringen. Som et ledd i den aktive næringspolitikken inneholder loven tiltak ved nedlegging av bedrifter. Med loven er det etablert et rammeverk som kan bidra til at levedyktige bedrifter kan drive videre.

Formålet med omstillingsloven er å legge til rette for vellykkede omstillinger og ivareta hensynet til lokalsamfunnet og de ansatte ved bedriftsnedleggelse, samtidig som bedriftenes mulighet til omstilling også opprettholdes. Med lovforslaget legger regjeringen til rette for at partene i arbeidslivet sammen med myndighetene skal samarbeide om felles, langsiktige interesser.

Med omstillingsloven er det innført en obligatorisk meldeplikt til fylkeskommunen for bedrifter med flere enn 30 ansatte ved planer om nedlegging. Melding skal sendes til fylkeskommunen senest 30 dager før en eventuell nedlegging kan gjennomføres. Meldepliktsordningen vil skape en ny arena for samarbeid mellom næringsliv og myndigheter. Dette vil sikre at alle alternativer kommer på bordet og blir vurdert. Den gamle ervervsloven regulerte eierskifter i norske bedrifter, mens den nye meldeplikten er rettet direkte mot nedlegging. Dette gir en bedre og langt mer treffsikker ordning enn med ervervsloven.

I arbeidsmiljøloven § 15 andre ledd er det tatt inn en ny bestemmelse som gir bedriftseierne en plikt til å gå inn i drøftelser med de ansatte, med sikte på overtakelse

av virksomhet som planlegges nedlagt. Dette vil både styrkes de ansattes innflytelse på prosessen, samtidig som vi sikrer at muligheten for de ansatte til å overta virksomheten blir vurdert som et reelt alternativ til nedlegging.

- *utrede og etablere et eget industrikraftsamarbeid*

Fundamentet for regjeringens industrikraftløsning er en god kraftbalanse, langsiktige, kommersielle kontrakter, samt de gode vilkårene som industrien allerede har hos Enova og i form av lav nettleie og fritak for eller redusert el-avgift. Regjeringen vil i tiden fremover fortsette å følge utviklingen i EU nøye og søke å påvirke eventuelle prosesser slik at det blir skapt handlingsrom for å gi norsk kraftintensiv industri gode rammevilkår. I den sammenheng vil regjeringen lage en samarbeids- og påvirkningsplan overfor EU. Industrien og fagbevegelsen framhever innkjøpskonsortiet i Frankrike som viktig. Regjeringen stiller seg positiv til et innkjøpskonsortium for kraftintensiv industri.

- *gjennomgå reglene for grunnrentebeskatningen innen vannkraftsektoren med siktemål om å oppnå mer langsiktighet i kraftindustriarbeidet*

Regjeringen ønsker å legge til rette for økt utbygging av fornybar energi. Både i forbindelse med Nasjonalbudsjettet for 2008 og i Revidert nasjonalbudsjett 2008 foreslo derfor Regjeringen å bedre betingelsene for investeringer i vannkraftprosjekter. De viktigste tiltakene har vært å tillate samordning av ny, negativ grunnrenteinntekt, på foretaksnivå, fjerne risikotillegget, fjerne skattemessige hindre for opprusting av kraftverk og å innføre en årlig utbetalingsordning i tilfeller med ny, negativ grunnrenteinntekt.

For et marginalt lønnsomt prosjekt vil grunnrenteskatten ikke redusere prosjektets verdi etter skatt, og grunnrenteskatten vil derfor ikke hindre utbygging av lønnsomme kraftressurser. Samtidig sikrer grunnrenteskatten fellesskapet en rimelig andel av overskuddet i kraftprosjekter med høy lønnsomhet.

Det er viktig å sikre at fellesskapet får sin andel av store overskudd som skyldes utnyttelsen av knappe naturressurser som vannkraften. Regjeringen ønsker å bevare grunnrenteskatten som et målrettet virkemiddel for å bidra til dette. Samtidig ønsker vi å gi riktige incentiver til å investere i ny, fornybar energi.

- *iverksette tiltak for å dempe den negative virkningen for de kraftforedlende bedrifter som har fått økte utgifter på grunn av økning i påslaget på nettariffen*

I budsjettet for 2006 fikk regjeringen vedtatt å bevilge 30 millioner kroner til utjamning av nettleien. Dette ble videreført i 2007 og 2008. Tilskudd til utjevning av nettleien er foreslått doblet i 2009, til 60 millioner kroner.

- *sikre et effektivt importvern innenfor gjeldende avtaler som en forutsetning for en innovativ og offensiv næringsmiddelindustri*

Regjeringen har i WTO-forhandlingene arbeidet for å sikre et effektivt importvern.

- *gjennom strategisk satsing gjøre norsk industri ledende innenfor miljøforbedringer*
Det vil gi vårt næringsliv et forsprang og nye salgsprodukter, når nye internasjonale krav til BAT (best tilgjengelige teknologi) økes og når markedene for miljøvennlig energi og produkter vokser

Det nye programmet regjeringen har etablert i Norges forskningsråd som støtter de beste forskningsbaserte innovasjonsprosjektene, har gitt støtte til en rekke miljørelaterte prosjekter.

- *forutsette gjenkjøp og industrielle deltakelse ved større forsvarsanskaffelser i større grad enn i dag*

Regjeringen har gjennom stortingsmelding 38 (2006-2007) lagt frem en ny strategi for de næringspolitiske aspekter ved forswarets anskaffelser, som Stortinget har sluttet seg til. Som følge av dette er dialogen med norsk industri styrket, og norsk policy for gjenkjøp blitt tydeliggjort og styrket, bl.a. ved at beløpsgrensen for å kreve gjenkjøp er senket fra materiellanskaffelser over 75 millioner kroner fra utenlandske leverandører til anskaffelser over 50 millioner kroner. Denne regjeringen har sørget for gjenkjøpsavtaler til en verdi av mer enn 5 milliarder kroner.

- *norske råvarer bør i stor grad videreføres i Norge*

Regjeringen har vedtatt nytt regelverk for utenlands bearbeiding av landbruksvarer. Regelverket er viktig for å bevare arbeidsplassene i kjøtt- og meierisektoren som er bærebjelker i næringsmiddelindustrien. Det framtidige omfanget av utenlands bearbeiding av kjøtt og meierivarer vil nå bli regulert gjennom kvoter.

Landbruk

Regjeringen arbeider for å opprettholde et levende landbruk i hele landet og sikre utøverne inntektsutvikling og sosiale vilkår som andre grupper. Landbruket skal kunne levere viktige fellesgoder som trygg mat, levende bygder og et ivaretatt kulturlandskap over hele landet.

Regjeringen arbeider aktivt for å sikre norske interesser i WTO-forhandlingene. Norske posisjoner i forhandlingene er utformet slik at det skal være mulig å fortsette med et aktivt jordbruk i alle deler av landet. Samarbeidet i den såkalte G 10-gruppen, hvor Norge er sammen med andre land med likeartede interesser, er styrket og utvidet.

- *sikre utøvere i landbruket inntektsutvikling og sosiale vilkår på linje med andre grupper*

Rammene for jordbruksoppgjørene for 2006 på 850 millioner kroner, for 2007 på 975 millioner kroner og for 2008 på 1.900 millioner kroner, legger til rette for en inntektsøkning for bøndene på om lag 17,4 prosent fra 2006 til 2008 og om lag 17

prosent fra 2008 til 2009. Partene ble enige om å ta opp justeringsforhandlinger høsten 2008 dersom prisendringene for gjødsel og kraftfôr gir en samlet kostnadsøkning som tilsvarer 2 prosent utover forutsetningene.

- *videreføre markedsordningene. Samvirkets rolle som markedsregulerer skal sikres*

Det er nedsatt en arbeidsgruppe som skal utrede mulige endringer i markedsordningene for kjøtt og egg. Arbeidsgruppens rapport vil bli vurdert i jordbruksoppgjøret 2009.

- *sikre et landbruk med en variert bruksstruktur over hele landet. Strukturprofilen må styrkes, kanaliseringspolitikken skal opprettholdes og driftstilskuddsordningen gis en klarere distriktsprofil. Virkemiddelbruken må stimulere til økt beiting med husdyr for å kunne opprettholde et åpent kulturlandskap*

Regjeringen arbeider med en gjennomgang av flere virkemidler med sikte på å få til endringer som både gir økt verdiskapning og en ønsket lokal utvikling basert på ressursene til den enkelte landbrukseiendom.

Gjennom jordbruksavtalene de siste tre årene er distriktstilskuddene styrket med vel 110 millioner kroner, og strukturtilskuddene er styrket betydelig.

Det er innført tak på investeringsstøtte og statens andel av melkekvoteomsetningen har økt. Videre er det bl.a. etablert et nytt driftstilskudd for sauehold tilsvarende ca 80 millioner kroner. Kravet til omsetning for å være berettiget produksjonstilskudd er redusert fra 30 000 kroner til 20 000 kroner, og bunnfradraget er redusert med 2 000 kroner. Husdyrtilskuddene til grasbasert kjøttproduksjon (ammekyr og sau) er økt. Det er etablert et nytt beitetilskudd i oppgjøret for 2006 innenfor en ramme på 125 millioner kroner, som ble styrket med ytterligere 70 millioner kroner i oppgjøret i 2007 og ytterligere 60 millioner kroner i årets oppgjør. Det er også satt av midler over jordbruksavtalen til forvaltning og skjøtsel i verdensarvområdene Vestlandsk fjordlandskap og Vegaøyen.

Endringer i jordloven trådte i kraft 1.1.2007. Den forrige regjeringens forslag om å oppheve forbudet mot å dele landbrukseiendom ble ikke gjennomført. Landbruks- og matministeren har også gitt signaler til kommunene om skjerpet praksis i delingssaker.

På bakgrunn av bl.a. kartleggingen som departementet har gjennomført av kommunenes praksis, har Landbruks- og matdepartementet jobbet med en gjennomgang av reglene i odelsloven, konsesjonsloven og jordloven. Et forslag til endringer i disse lovene har vært på ute på høring, og det forutsettes fremlagt en odelstingsproposisjon så snart det lar seg gjøre. Endringene vil innebære større forutberegnelighet, bedre målretting og forenklinger. De fleste forslagene vil gjelde bestemmelsene om bo- og driveplikt, men det vurderes også å foreslå endringer i konsesjonsplikts og odelsrettens omfang og i reglene om forhold som er av betydning for om konsesjon på erverv av fast eiendom skal gis.

Landbruks- og matdepartementet har tatt flere grep for å inspirere til bosettingsprosjekter. Det er gitt tilskudd til flere prosjekter, som med forskjellige innfallsvinkler prøver å opprettholde og styrke bosettingen. Undersøkelser viser at det er mange som vil bosette seg i distriktene hvis de fikk mulighet til det. Flere av bosettingsprosjektene har derfor som mål å få flere landbrukseiendommer ut på salg, samtidig som det stimuleres til å få etablert arbeidsplasser som kan kombineres med landbruksnæring

Regjeringen vil bidra til at kulturlandskapet opprettholdes, og et viktig virkemiddel er opprettelse av særskilt forvaltning i særlig verdifulle kulturlandskaper, hvor det nå pågår en prosess i fylkene for å velge ut aktuelle områder.

- *gi velferdsordningene en spesiell prioritet gjennom forslag til bedre avløserordninger og sikring av ferie og fritidsmuligheter*

Det skal etableres en landsdekkende landbruksvikarordning fra og med 2008, tilsvarende ca. 240 årsverk. Videre er satsene i velferdsordningene økt betydelig i de to siste jordbruksavtalene.

- *prioritere bønder som henter en vesentlig del av sysselsetting og inntekt fra gården og fra annen primærnæringsvirksomhet*

Jordbruksfradraget er økt innenfor en provenyramme på 325 millioner kroner fra 2008. Fra 2007 ble fradraget økt med 283 millioner kroner (tilsvarende en inntektsverdi på 425 millioner kroner for bøndene). Både bunnfradrag og prosentvis fradrag er økt opp til et samlet fradrag på om lag 142 000 kroner. Fra 2008 økes bunnfradraget i jordbruksfradraget fra 45 000 kroner til 54 200 kroner tilsvarende en provenyramme på om lag 42 millioner kroner. Målsetningen er innarbeidet i den siste nasjonale strategien for næringsutvikling som gjelder perioden 2007-2009 "Ta landet i bruk".

Jordbruksavtalene for 2007, 2008 og 2009 innebærer en styrking av inntektsmulighetene i form av bl.a. økte distriktstilskudd, direkte tilskudd og økte målpriser, og forbedring av velferdsordningene. I jordbruksoppgjøret i 2008 ble det bl.a. innført mulighet for leie av melkekvote for enkeltbruk og åpnet for nyetablering i melkeproduksjon. Det ble også bestemt at mulige endringer i markedsordningene for kjøtt og egg skal utredes, med sikte på en mer fleksibel prisdannelse og redusert AMS slik at Norges forpliktelser i hht. WTO-avtalen overholdes, samtidig som det skal gjøres en nøye avveining i forhold til behov og muligheter for tiltak som kan bidra til stabilitet i prisdannelsen.

- *ha en totalgjennomgang av WTO-forhandlingenes konsekvenser for norsk landbrukspolitikk*

Under WTO-forhandlingene har det vært en løpende vurdering av ulike forhandlingsforslag fra andre land/grupper i forhold til konsekvensene for norsk landbruk. En totalgjennomgang er ikke aktuell før en eventuell forhandlingsløsning foreligger.

- *i en nær dialog med næringen vil vi legge grunnlaget for utforming av virkemidler i tråd med Stortingets mål for landbrukspolitikken og internasjonale forpliktelser*

Under jordbruksoppgjøret i 2006 og 2007 har virkemidlene i landbruket blitt vurdert. Om og når en WTO-avtale kommer på plass, vil det bli en større virkemiddelgjennomgang.

- *ha et sterkt importvern for innenlandsk landbruksproduksjon*

Landbruk er et hovedtema i de pågående WTO-forhandlingene. Norge har som en del av G10 lagt fram et tilbud som generelt innebærer betydelig reduksjon av tollsatsene for landbruksvarer. G10 har samtidig stilt krav om at såkalte sensitive produkter som melkeprodukter og kjøttvarer, må få betydelig lavere tollkutt enn det generelle. Et sterkt importvern for våre viktigste landbruksvarer er avgjørende for å kunne opprettholde norsk landbruksproduksjon. I forhandlingene har en vunnet forståelse for at land som Norge trenger spesielle løsninger.

Regjeringen iverksatte 1. juli 2007 nytt regelverk for utenlands bearbeiding av landbruksvarer. Regelverket er viktig for å bevare arbeidsplassene i kjøtt- og meierisektoren som er bærebjelker i næringsmiddelindustrien. Det framtidige omfanget av utenlands bearbeiding av kjøtt og meierivarer blir nå regulert gjennom kvoter.

- *det er ikke grunnlag for nye innrømmelser under artikkel 19 i EØS-avtalen så lenge de pågående forhandlingene i WTO foregår*

Norge og EU forhandler nå om utvidet handel om landbruksvarer etter artikkel 19 i EØS-avtalen. Artikkel 19-forhandlingene blir fra norsk side vurdert i sammenheng med WTO. Forhandlingene har derfor blitt forskjøvet i tid i påvente av avklaringer i WTO.

- *videreutvikle verdiskapingsprogrammene for mat, trevirke og reindrift, og stimulere til utvikling av nisjeprodukter, satse på bygdeutviklingstiltak og bioenergi og utvikle en ny politikk for fjellområdene*

Det er utviklet et nytt handlingsområde, "Vekstbedrifter", i Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon for å møte utfordringene knyttet til økt etterspørsel etter norske matspesialiteter. Programmets målgruppe er også utvidet til å omfatte reiselivsbedrifter som produserer og/eller selger mat med lokal identitet.

Det ble i 2006 iverksatt et nytt Trebasert innovasjonsprogram, som har til formål å øke bruken av tre og lønnsomheten i verdikjeden fra skog til marked. Utviklingsprosjekter innenfor produkt og produksjonsprosess, industrialisering av byggeri samt opplæringsprosjekter i bedrifter i den tremekaniske verdikjeden er sentrale områder av programmet. Det var i 2007 stor aktivitet i programmet, (det ble bevilget 39 mill. kroner til 73 prosjekter). Den samlede satsingen har medført flere konkrete resultater i form av bevaring og utvikling av trehusbebyggelse, signalbygg i tre m.v. Ordningen blir videreført i budsjettet for 2009.

Landbruks- og matdepartementets program for bioenergi er utviklet videre blant annet ved at det er åpnet for å gi tilskudd til konvertering fra fyringsolje til bioenergi i veksthus. Programmet er styrket og har nå en økonomisk ramme på ca. 35 millioner kroner. Arbeidet med informasjon om bioenergi er styrket ved støtte til oppbygging av en førstelinjetjeneste ved Energigården. Som en oppfølging av regjeringens bioenergiestrategi er det iverksatt et pilotprosjekt for å utvikle effektiv logistikk og lønnsomme verdikjeder knyttet til uttak av råstoff til biobrensel fra skog, kulturlandskap og veikanter. En ser nå framveksten av en rekke nye leverandører av biovarme til gårdsanlegg, skoler og annen bebyggelse. Hver for seg representerer dette viktige bidrag til reduksjon av klimagassutslipp..

Det er lagt til rette for økt næringsutvikling i fjellområdene gjennom regelverket knyttet til fjelloven. Dette vil gi et positivt bidrag til lokal næringsvirksomhet og bosetting i distriktene. Forslag til endring av forskrift om seter og tilleggsjord i statsallmenning er sendt på høring.

Det ble i 2008 iverksatt et program for støtte til satsing på innlandsfiske over jordbruksavtalen. Dette har vist seg å utløse stor lokal aktivitet innenfor områdene fisketurisme, næringsfiske og oppdrett av innlandsfisk. Til sammen 180 bedrifter, de fleste innen fisketurisme, får prosjektstøtte gjennom 14 ulike prosjekter. Dette vil generere en årlig meromsetning på over 40 millioner kroner. Programmet fikk 63 søknader med et samlet søknadsbeløp på 32 millioner kroner. Regjeringen legger opp til å videreføre ordningen i 2009 budsjettet.

Som en oppfølging av Klimaforliket vil Regjeringen styrke forskningen med 30 millioner kroner i 2009 innenfor bioenergi, herunder biovarme, biogass og biodrivstoff. Sentrale områder å øke kunnskapen om utvikling av lønnsomme driftssystemer parallelt med å sikre et bærekraftig biomasseuttak fra skog, samt å øke kunnskapen om å utvikle teknologi for kommersiell produksjon av andregenerasjons biodrivstoff basert skog, trevirke og annen biomasse.

▪ *bidra til å øke videreforedlingen av norske trevarer, og videreutvikle en nasjonal skogpolitikk der staten tar et medansvar for planting og ungskogpleie. De økonomiske støtteordningene til skogbruket skal forbedres*

Bevilgningen til skogbruk og bioenergi er styrket med ca 37 millioner kroner i perioden og det er åpnet for at kommunene igjen kan gi støtte til skogplanting. I statsbudsjettet for 2007 ble skogfondsordningen styrket, ved å utvide de formål skogfond kan brukes til og ved å øke skattefordelen. Provenyvirkningen er anslått til 50 millioner kroner årlig. Det er åpnet for at skogfondsmidler kan brukes til bioenergiformål, d.v.s. investeringer i anlegg og utstyr for produksjon av ferdig varme for levering. Bruken av skogfond økte med 40 % fra 2006 til 2007, som en følge av økt aktivitet i skogbruket, men også som følge av endringene som ble gjort i ordningen i 2007. Dette gir styrket investeringsevne for tiltak i skogen, noe som også er viktig i klimasammenheng. Skogens positive bidrag i klimasammenheng er tydeliggjort gjennom regjeringens

klimamelding. I budsjettet for 2009 styrker regjeringen satsingen på skog, klima- og energitiltak ytterligere, med en økning på 14 millioner kroner.

Kystfylkene fra Rogaland til Finnmark har utarbeidet rapporten "Melding om kystskogbruket", som dokumenterer et stort potensial for økt utnyttelse av skogressursene i kystfylkene. Det er iverksatt tiltak for å styrke utnyttningen av skogen i kyststrøk ved å øremerke 5 mill kr avsatt over Landbrukets utviklingsfond til spesiell tiltak. Samarbeid med fylkesmennene vil stå sentralt i den videre oppfølgingen. I 2009 budsjettet legges det til grunn en økt prioritering av kystskogbruket i forvaltningen av virkemidlene i skogpolitikken.

Norge overtok i 2008 formannskapet i den europeiske ministerkonferansen for skog (MCPFE), og har etablert et sekretariat på Ås som skal fungere i den fireårige formannskapsperioden. Formannskapet vil være en viktig arena for utvikling av et bærekraftig skogbruk i Europa, noe som i sin tur også vil være en forutsetning for en offensiv klimapolitikk.

- *utrede en gunstig låneordning i forbindelse med etablering innen landbruket slik at generasjonsskifter og rekruttering kan sikres bedre*

Generasjonsskifte er et eget tiltaksområde i Forskrift om midler til bygdeutvikling. Generelt er arbeid med rekruttering et prioritert område. Det er i gangsett et arbeid med å evaluere de fylkesvise BU-midlene. Evalueringen vil blant annet ligge til grunn for en videre utredning av hvordan låneordninger og tilskudd kan bidra til å sikre rekrutteringen i landbruket.

- *det skal være et mål at 15 prosent av matproduksjonen og matforbruket i 2015 skal være økologisk*

Tilskuddssatsene for økologisk produksjon er økt vesentlig. Det er iverksatt flere tiltak langs hele verdikjeden for å øke produksjon og omsetning av økologisk mat. KRD og LMD samarbeider om prosjektet "Økoløft i kommuner". Prosjektet er toårig og det er avsatt 10 millioner kroner pr år fordelt likt mellom de to departement. 52 kommuner deltar i prosjektet. Økologisk mat vil også inngå som en del av Handlingsplan for miljø- og samfunnsansvar i offentlig sektor. Det er for øvrig iverksatt flere tiltak langs hele verdikjeden for å øke produksjon og omsetning av økologisk mat. Forskningen knyttet till økologisk landbruk skal evalueres for å se hvordan denne bidrar til å nå regjeringens mål om økt produksjon og forbruk av økologisk mat.

- *prioritere dyrevelferd og bedre kapitaltilgangen i næringen slik at nye krav til dyrevelferd og fornyelse av driftsapparatet kan imøtekommes. Ordninger må utformes på en slik måte at man samtidig ivaretar målet om mangfold og variasjon i bruksstørrelse*

Det er vedtatt ny forskrift om velferd for produksjonsdyr, i tillegg til endring av flere andre forskrifter. Plattform for alternativer til dyreforsøk er etablert. Ot.prp. med forslag til ny lov om dyrevelferd vil bli fremmet for Stortinget.

Bevilgningen til fylkesvise BU-midler (investeringsvirkemidler) økte med 45 millioner kroner i 2007, 9 millioner kroner i 2008 og 20 millioner kroner for 2009. Det er presisert at dyrevelferd skal prioriteres i forbindelse med behandling av søknader.

- *at Mattilsynet i større grad skal finansieres av offentlige midler med bakgrunn i at det oppfyller en offentlig kontrollfunksjon*

I budsjettet for 2009 utgjør andelen brukerfinansiering av Mattilsynets driftsbudsjett om lag 64 prosent mot om lag 65 prosent i 2006. Satsene for matproduksjonsavgiftene ble etter tekniske endringer redusert med om lag 6 prosent både i 2006 og i 2007.

Reduksjonen i avgiftsnivået har sammenheng med at effektivisering og reduserte omstillingskostnader i Mattilsynet har kommet brukerne til gode gjennom reduksjon i gebyrer og avgifter. Det er også gjort forenklinger i finansieringsordningen for Mattilsynet. Mange regelverkskrav om plikt til godkjenning og tilhørende gebyrer er avviklet.

- *bøndernes rett til å bruke formeringsmateriale fra egen avling skal ikke svekkes*

Den forrige regjeringens forslag til endring av lov om planteforedling er trukket tilbake. Det betyr at bøndernes rett til å bruke eget plantemateriale ikke er svekket. Støtten til planteforedling er økt med 4 millioner kroner årlig fra 2007.

- *norsk matjord er en begrenset ressurs som det er et nasjonalt ansvar å ta vare på*

Målet er å halvere nedbyggingen av dyrket jord innen 2010. Regjeringen har derfor utvidet den statlige innsigelsesretten mot kommunale planvedtak. En arbeidsgruppe nedsatt av landbruks- og matministeren la fram sin rapport i januar 2008 med forslag til nye virkemidler for å styrke jordvernet, som følges opp av departementet. Landbruks- og matministeren avholdt en nasjonal konferanse om jordvern i april i år med bred deltakelse fra kommune-Norge. I den nye plan- og bygningsloven har regjeringen også lagt inn flere bestemmelser i plandelen som bidrar til å styrke jordvernet.

Regjeringen har gjennomført en kartlegging av kommunenes praksis i saker som gjelder dispensasjon fra boplikten på landbrukseiendommene og priskontroll etter konsesjonsloven. Kartleggingen danner grunnlag for tiltak for å gjøre virkemidlene mer målrettet.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *forbedret rammevilkårene for konkurransen i markedsordningen for melk 1. juli 2007 etter samråd med aktørene*

Endringene legger til rette for en bærekraftig konkurranse i dette markedet gjennom forenklinger og tilpasninger i prisutjevningsordningen og at uavhengige aktører får bedret sine rammevilkår. Regjeringen forventer et vesentlig lavere konfliktnivå i denne sektoren etter disse endringene.

- *etablert utviklingsprogram for grønt reiseliv i Norge*

Det er avsatt 25 millioner kroner i 2007, 23 millioner kroner i 2008 og 18 millioner kroner i 2009. (Avsatt i forbindelse med jordbruksavtalene i 2006, 2007 og 2008).

- *innsats for bærekraftig reindrift*

Det er forhandlet fram en reindrifftsavtale for 2007/2008 på 97 millioner kroner. De viktigste målene i avtalen er å legge til rette for økt omsetning av reinkjøtt, samt stimulere næringen til størst mulig slakteuttak og verdiskaping.

Regjeringen har prioritert å få frem ny reindrifftslov. Ny reindrifftslov trådte i kraft 1.7.2007. Reindrifftsloven vil være et svært viktig redskap for å få en bærekraftig reindrift.

Det er spesielle utfordringer knyttet til reintallet i Vest-Finnmark. Et svært viktig premiss for å få reintallet i balanse med ressursene, er at man har fastsatte grenser mellom reinbeiteområder, distrikter og siidaer, samt beitetider for de ulike årstidsbeitene. Regjeringen har på den bakgrunn prioritert arbeidet med å få på plass disse rammebetingelsene. Både dette arbeidet, ny lov og virkemidler som stimulerer til økt slakteuttak og verdiskaping vil være viktige virkemidler i arbeidet med å få tilpasset reintallet til beiteressursene.

- *sikre mattryggheten*

I etterkant av det alvorlige utbruddet av sykdom grunnet E. coli-smitte i spekepølse, har Mattilsynet og Folkehelseinstituttet gjennomført en rekke forbedringstiltak, bl.a. på bakgrunn av anbefalinger fra et regjeringsoppnevnt evalueringsutvalg. Det er etablert en fast innsatsgruppe (Matsmittekomiteen) for oppklaring av matbårne utbrudd av smittsomme sykdommer.

Ved EØS-komiteens vedtak nr. 137/2007 ble revidert regelverk om hygiene og kontroll innlemmet i EØS-avtalen med forbehold om Stortingets samtykke. Stortinget ga slik samtykke 12. juni 2008. Det nye regelverket er mer målrettet og enhetlig enn gjeldende regelverk, og legger opp til at virksomheten selv får større ansvar for å sikre løsninger som ivaretar mattryggheten. Formell ikrafttredelse av det nye regelverket avventes i forhold til avklaringer på Island.

Regjeringen startet i 2006 et prosjekt i samarbeid med bransjen for å få etablert en nasjonal e-sporingsordning. Et sekretariat ble etablert høsten 2007 og flere pilotprosjekter er igangsatt. Prosjektet er godt i gang og målet er at det skal legges til rette for etablering av elektroniske løsninger innenfor matkjeden innen utgangen av 2010. Det er i budsjettet for 2009 avsatt om lag 30,6 millioner kroner til dette arbeidet. Dette er en økning på 15 millioner kroner i forhold til 2008-budsjettet.

Den nye organisasjonen KSL Matmerk ble etablert 1.1.2007. Både av hensyn til mattrygghet, sporbarhet, kvalitet og ikke minst tillit hos forbruker, er det viktig med et helhetlig system for kvalitetssikring.

Mattilsynets budsjett for 2009 er økt med 27 millioner kroner for å styrke tilsynsaktiviteten på sentrale områder for mattryggheten.

- *innsats for å sikre genressurser*

Forvaltningen av genetiske ressurser er blitt styrket med opprettelsen av Norsk genressurscenter fra 1. juli 2006. Genressursforvaltningen innen sektorene planter, husdyr og skogtrær er nå samlet i en institusjon.

Fra 1. januar 2008 er det nordiske arbeidet med genressurser samlet i én organisasjon i den nye organisasjonen Nordisk genressurscenter, eller NordGen. Med etableringen samles kompetansen i et nytt nordisk kunnskapssenter for genetiske ressurser. Å ta vare på den genetiske variasjonen hos planter og dyr er avgjørende for framtidens avls- og foredlingsarbeid og for matvaresikkerheten.

Svalbard globale frøhvelv er etablert og ble åpnet av statsminister Jens Stoltenberg 26. februar 2008. Dette er et viktig sikringstiltak for å ta vare på det biologiske mangfoldet i landbruket og spesielt matvekster av stor verdi for den globale matvaresikkerheten. Norges forpliktelser i denne sammenheng følges opp i budsjettet for 2009, gjennom økte bevilgninger til informasjon, drift og forvaltning av frøhvelvet.

Regjeringen har bestemt at Norge fra 2009 skal gi et årlig bidrag til et eget internasjonalt fond for å finansiere planteforedling i utviklingsland. Bidraget tilsvarer 0,1 prosent av bruttoomsættningen av såvarer og gir en uttelling på 500.000 kroner året. Dette finansieres over Landbruks- og matdepartementets budsjett.

Det internasjonale fondet er opprettet for å stimulere til bevaring og utvikling av plantegenetiske ressurser hos den enkelte bonde særlig i utviklingsland.

- *kontroll og forvaltning av fremmede arter*

Regjeringen prioriterer arbeid med kontroll og forvaltning av fremmede arter. Det er utarbeidet en handlingsplan for bekjempelse av Iberiasneglen.

- *forskning og forskningsbasert innovasjon*

Landbruks- og matdepartementets strategi for forskning og forskningsbasert innovasjon for perioden 2007-2011 presenterer Landbruks- og matdepartementet sine forskningspolitiske mål, og er retningsgivende for prioriteringer og styring av landbruks- og matforskningen. Strategien for forskning og forskningsbasert innovasjon er et viktig virkemiddel for å øke konkurransekraften og verdiskapingen i landbruks- og matsektoren. Denne må sees i sammenheng med Landbruks- og matdepartementets næringsstrategi "Ta landet i bruk!". Med utgangspunkt i målet om økt verdiskaping i landbruket, er det viktig å se sektoren sin innsats innenfor næringsutvikling, innovasjon og forskning i en sammenheng.

Nofima er et nytt næringsrettet forskningskonsern på matområdet som ble etablert fra den 1.1.2008. Nofima skal bidra til mer effektiv og målrettet forskning i både marin sektor og på landbrukssektoren. Nofima eies av staten ved Fiskeri- og kystdepartementet som forvalter sitt eierskap i tett samarbeid med Landbruks- og matdepartementet og Kunnskapsdepartementet.

Landbruks- og matdepartementet har sterke interesser knyttet til vedtakene i Innst.S.nr.176 (2007-2008), Innstilling fra kirke-, utdannings- og forskningskomiteen om framtidig lokalisering og organisering av Norges veterinærhøgskole. Vedtakene inkluderer blant annet en flytting av Veterinærinstituttet fra Oslo til Ås, og samlokalisering av dette med det nye Universitetet på Ås. For Landbruks og matdepartementet er det også viktig å se de faglige mulighetene som oppstår ved at det nye universitetet vil bli samlokalisert med Bioforsk, Skog og landskap og Nofima mat på Ås. Det er avsatt 3 millioner kroner til dette arbeidet på LMDs budsjett i 2009.

- *kommunalisering av dyrehelsetjenesten*

Kommunene ble med virkning fra 1.1.2008 gitt ansvaret for tilfredsstillende tilgang på veterinærtjenester. Dette innebærer også et ansvar for å sørge for tilfredsstillende tjenestetilgang også på dagtid. Det er lagt til rette for at distriktskommuner kan finne gode, lokale løsninger for å trekke til seg og bruke veterinærkompetanse. Samtidig ble ansvaret for klinisk veterinæravdelingen overført fra staten til kommunene. Budsjettposten ble økt med totalt 16 millioner kroner i forbindelse med denne overføringen som har fungert godt.

Skipsfart

Regjeringen vil gjennom gode og stabile rammevilkår bidra til å sikre arbeidsplasser og vekst i de maritime næringer. Nettolønnsordningen for sjøfolk ble utvidet fra 1. juli 2006, dette videreføres samtidig som at ordningen utvides ytterligere til også å omfatte ansatte ombord på Hurtigruta fra 1. juli 2007. På denne måten sikres arbeidsplasser for norske sjøfolk.

Regjeringen la fram en strategi for miljøvennlig vekst og økt kompetanse i de maritime næringer høsten 2008, og i statsbudsjettet for 2008 ble det satt av 100 millioner kroner til en rekke tiltak for at Norge skal utvikle sin posisjon som en verdensledende maritim nasjon. Regjeringens maritime strategi omtaler fem hovedutfordringer for de maritime næringer: globalisering og rammevilkår, miljøvennlige maritime næringer, maritim kompetanse, maritim forskning og innovasjon og nærskipsfart.

I Soria Moria-erklæringen er de *maritime næringene* utpekt som et område der Norge har kompetanse eller særlig fortrinn. Innenfor maritim sektor har Norge en sterk global posisjon med lange tradisjoner. Gjennom tilskuddsordningen for sysselsetting av sjøfolk bidrar Regjeringen til tryggere arbeidsplasser i skipsfarten. Regjeringen la høsten 2007 fram en maritim strategi, for å støtte opp under videre utvikling og vekst i de norske maritime næringene. I budsjettet for 2008 ble det bevilget 100 mill. kroner til

oppfølging av strategien. Disse midlene foreslås videreført i statsbudsjettet for 2009. Midlene vil nyttes til maritim forskning og innovasjon, i tillegg til tiltak for å sikre og videreutvikle norsk maritim kompetanse og økt markedsføring av Norsk Internasjonalt Skipsregister (NIS). Under Innovasjon Norge det er det i 2009 satt av 10 millioner kroner til miljøprosjekter i de maritime næringer og utvikling av nærskipsfartsflåten. Samtidig foreslås det bevilget 15 millioner kroner til videreføring av ordningen for maritim utvikling i Innovasjon Norge.

- *ha en sterkere innsats for å sikre arbeidsplasser og vekst i de maritime næringer*
Nettolønnsordningen ble utvidet fra 1. juli 2006 til refusjonsberettigede sjøfolk om bord på konkurranseutsatte skip i NOR og fra 1. juli 2007 for Hurtigruteskipene. Dette sikrer arbeidsplassene til norske sjøfolk. Det anslås at om lag 11 000 sjøfolk er omfattet av nettolønns-/refusjonsordningen i 2009.

- *videreføre eksisterende ordninger for norske rederier og sjøfolk for å møte den stadig tøffere internasjonale konkurransen*

Regjeringen har sikret arbeidsplassene til norske sjøfolk gjennom en videreføring og utvidelse av eksisterende ordninger med nettolønn.

- *utvide nettolønnsordningen til å gjelde alle norske sjøfolk om bord på konkurranseutsatte skip i NOR, blant annet fraktestartøy, lasteskip, brønnbåter, taubåter og slepe- og bergingsfartøy*

Nettolønnsordningen ble utvidet fra 1. juli 2006 til refusjonsberettigede sjøfolk om bord på konkurranseutsatte skip i NOR. Dette sikrer arbeidsplassene til norske sjøfolk. Regjeringen utvidet nettolønnsordningen til å omfatte Hurtigruten fra 1. juli 2007. For å begrense ytterligere vekst for de samlede utgiftene under ordningen, ble det i forbindelse med behandling av revidert budsjett for 2008 vedtatt at det ikke skal utbetales refusjon for den delen av årslønnen som overstiger 500 000 kroner f.o.m. 1. juli 2008. Fra 1. juli 2008 innført en begrensning i refusjonsutbetalingen per sysselsatt på kr 198 000 per år. Regjeringen foreslår å videreføre denne innretningen i statsbudsjettet for 2009. Det legges til grunn at om lag 11 000 sjøfolk omfattes av ordningen i 2009. Bevilgningsbehovet anslås til om lag 1 750 millioner kroner.

- *nettolønnsordningen for fergerederier i utenriksfart i NOR skal omfatte sikkerhetsbemanningen i henhold til skipenes alarminstruks*
Regelverket ble endret i samsvar med Soria Moria fra 1. juli 2006.

- *gjennomgå de norske skattereglene for rederinæringen, og følge opp utvalget som vurderer den norske rederiskatteordningen*

Regjeringen har gjennomgått skattereglene for rederinæringen og fått på plass et nytt regelverk. Samtidig som næringen har fått samme gunstige vilkår som andre land for fremtidige skipsfartsinntekter, er det vedtatt en overgangsordning for rederiene som innebærer innkreving av 14 mrd kroner i skatt over en periode på 10 år, dvs. 1,4 mrd kroner årlig. I tillegg er det etablert en ordning med miljøavsetninger som kan bidra til

miljøinvesteringer for 7 mrd kroner i rederiene, alternativt at pengene betales inn som skatt.

- *for alle skip under nettolønnsordninga skal stilles krav om positiv næringsutvikling f.eks. dokumenterbare investeringer utover normalnivå i HMS-arbeid, innovasjon og industriell utvikling i forskningsinstitusjoner, leverandører og andre bedrifter i den maritime klyngen), samt krav om et visst antall lærlingplasser. Regjeringen vil legge fram forslag til konkrete vilkår i samsvar med ovennevnte*

Det har siden 2003 vært stilt vilkår om at rederiet som mottar støtte deltar i tiltak for opplæring av sjøfolk og bidrar til positiv utvikling for næringen. Positiv næringsutvikling er basert på tilskudd fra Stiftelsen for Norsk Maritim Kompetanse (SNMK). Det stilles krav om at det i gjennomsnitt skal være minst to personer under opplæring. Regjeringen har gjennom en forskrift videreført denne ordningen, og det settes av et større beløp til dette enn tidligere. Dette skyldes at regjeringen har utvidet ordningen fra og med 1. juli 2006.

- *gjeninnføre kravet om arbeids- eller oppholdstillatelse for utenlandske sjøfolk på skip under fremmed flagg som frakter gods eller passasjerer mellom norske havner*

Et forslag til nye regler som gjeninnfører kravet om arbeidstillatelse og forenkler håndheving av regelverket har vært på høring, med særordning for EØS-området. Etter høringen er forslaget noe revidert og prinsippene for regelverket er behandlet i regjeringen. Det tas sikte på at nytt regelverk er på plass i løpet av høsten 2008. Det gjøres unntak for EØS-området og for utenlandsk registrerte cruiseskip.

- *vurdere ordninger som innebærer en modernisering av kystfrakteflåten. Dette kan blant annet knyttes til ordningene i Innovasjon Norge*

Regjeringen innførte i budsjettet for 2006 en ny ordning rettet mot maritim utvikling og innovasjon under Innovasjon Norge. Ordningen var 20 millioner kroner i 2006 og ble økt til 25 millioner kroner i 2007. Av de 25 millioner kronene i 2007 er 10 millioner kroner øremerket utvikling av teknologi som vil bidra til å redusere det norske NO_x-utslippet. Denne satsingen videreføres i statsbudsjett for 2008. Som følge av avtalen mellom myndighetene og 14 næringslivsorganisasjoner om tiltak for å redusere NO_x-utslipp, ble bevilgningen på 10 millioner kroner NO_x-tiltak trukket tilbake ved behandlingen av revidert budsjett for 2008.

- *videreføre NO_x-reduksjonsprogrammet*

Regjeringen styrker ordningen i statsbudsjettet for 2007, og setter av 50 millioner kroner over statsbudsjettene for 2007-2009. Som følge av avtalen mellom myndighetene og 14 næringslivsorganisasjoner om tiltak for å redusere NO_x-utslipp, ble denne ordningen avvirket ved behandlingen av revidert budsjett for 2008.

- *erstatte dagens riksvegferger med gassferger gjennom et samarbeid mellom næringer og myndigheter, slik at utvikling og produksjon skjer i Norge som forsknings- og utviklingsprosjekt*

Regjeringen har besluttet at det skal stilles krav om gassdrift ved anbudsutlysning av sambandet Molde-Vestnes i Møre og Romsdal. Det vurderes om det skal stilles tilsvarende krav ved anbudsutsetting av andre samband.

- *videreføre ordningen med byggelånsgaranti for norske verft og bruke utviklingskontrakter aktivt for å bidra til nyskaping i næringen*

Regjeringen viderefører ordningen i 2006 og i 2007. Garantirammen ble utvidet til 5 milliarder kroner i 2007 og den rammen er videreført for 2008.

- *rekruttering til maritime næringer skal forsterkes og at det gjennomføres en kompetanseheving for ansatte i næringen*

Dette ses i sammenheng med endringene i endringer i regelverket for refusjonsordningen som er trådt i kraft 1. juli 2006. Norsk Maritim Kompetanse forvalter et fond til kompetansehevings- og rekrutteringstiltak i de maritime næringene. Fondet er videreført og styrket. Som ledd i regjeringens maritime strategi settes det av 33,5 millioner kroner til ulike maritime kompetansetiltak over Nærings- og handelsdepartementet og Kunnskapsdepartementet budsjetter for 2009.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *satsing på skipssikkerhet*

Regjeringen har lagt fram Ot.prp. nr. 87 (2005-2006) Om lov om skipssikkerhet (skipssikkerhetsloven). En viktig endring ved skipssikkerhetsloven er at hovedansvaret for sikkerhet og miljø flyttes fra skipsføreren til rederiet. Loven er basert på en utredning fra et offentlig utvalg, og vil gjelde fra skipet prosjekteres til det hugges opp. Dette er vedtatt av Stortinget i tråd med regjeringens forslag.

- *innsats mot diskriminering*

Regjeringen har lagt fram Ot.prp. nr. 85 (2005-2006) Om lov om endringer i sjømannslov 30. mai 1975 nr. 18. Endringene i sjømannsloven innebærer forbud mot direkte og indirekte diskriminering av arbeidstakere på skip, og vil gi sjøfolk det samme vern som arbeidstakere på land. Dette er vedtatt av Stortinget i tråd med regjeringens forslag.

- *endring av registreringsgrensen*

Regjeringen har lagt fram Ot.prp. nr. 87 (2005-2006) Om lov om skipssikkerhet. Den frivillige grensen for registrering av skip i Skipsregistre senkes fra 10 til 7 meter. Endringer vil gjøre lånefinansieringen lettere, gi et bedre rettsvern ved panteheftelser, samt forbedre kredittsikringen ved kjøp av fritidsbåter av denne størrelsen. Dette er vedtatt av Stortinget i tråd med regjeringens forslag.

Reiseliv

Reiseliv er et viktig satsingsområde for regjeringen. For å følge opp Soria Moria-erklæringen arbeider regjeringen med utarbeidelsen av en nasjonal strategi for reiselivsnæringene. I denne strategien er profilering av Norge både hjemme og i utlandet, innovasjon og nyskaping, samarbeid, kvalitetssikring og et kunnskapsløft for reiselivsnæringene sentrale elementer.

- *utvikle en nasjonal reiselivsstrategi bygget på nærhet til natur og norsk kultur, som ivaretar satsingen på grønt reiseliv og reiselivsnæringen som distriktsnæring*

En nasjonal strategi for reiselivsnæringene ble framlagt i desember 2007. Regjeringen har igangsatt etablering av utviklingsprogram for grønt reiseliv i Norge, og har satt av midler til dette i forbindelse med jordbruksavtalen.

- *styrke den internasjonale markedsføringen av Norge som reiselivsmål, blant annet ved å øke midlene til informasjon om Norge i utlandet*

Regjeringen har siden 2005 doblet satsingen på reiseliv, og i statsbudsjettet for 2009 settes det av 245 millioner kroner. Bevilgningen brukes til utvikling av reiselivsnæringen og markedsføring av Norge som reisemål. 235 millioner av bevilgningen overføres til Innovasjon Norge.

- *sikre kvaliteten på reiselivsproduktene og tilliten i markedet*

En arbeidsgruppe har avgitt en rapport om en kvalitetssikringsordning for reiselivsnæringene. Den anbefalte at en av tre utenlandske ordninger legges til grunn, og at disse utredes nærmere. I rapporten ble det også foreslått at en styringsgruppe skulle utarbeide kriterier for hoteller og modell for drift. Det ble avsatt 5 mill. kroner over Innovasjon Norges budsjett for inneværende år til en slik ordning. Styringsgruppen leverte sin innstilling til NHD 30.05.2008.

- *innføre en frivillig sertifiseringsordning for bedrifter som ønsker å markedsføre seg som en del av den norske merkevaren*

En styringsgruppe ledet av NHO Reiseliv har avgitt en rapport om en kvalitetssikringsordning for reiselivsnæringene. Styringsgruppen leverte sin innstilling til NHD 30.05.2008

- *innføre et eget opplæringsprogram som følger opp den strategiske reiselivssatsingen.*

Innovasjon Norge har gjort en kartlegging av kompetansebehovet i reiselivsnæringen og av hva som finnes av ulike kompetansetilbud i dag. Kartleggingen viser at det mangler god kompetansetilbud på områdene vertskap, opplevelsesproduksjon og distribusjon, salg og pakking. Regjeringen vil derfor igangsette kompetanseprogram innen disse områdene som vil være tilgjengelig for hele landet innen utgangen av 2008. I tillegg videreutvikles og skreddersys strategi- og forretningsutviklingsprogrammet FRAM til reiselivsnæringen. I tillegg har Innovasjon Norge introdusert programmet FRAM Reiseliv som er et strategi- og forretningsutviklingsprogram skreddersydd for reiselivsnæringen.

Eierskap

Offentlig eierskap er viktig for å sikre inntekter til fellesskapet og for å sikre at sentrale virksomheter beholder hovedkontor, FoU-virksomhet og arbeidsplasser i Norge. Regjeringen har lagt fram en egen melding om statlig eierskap, Eierskapsmeldingen, som ble behandlet i Stortinget våren 2007.

- *sikre et sterkt offentlig og nasjonalt eierskap for å nå viktige politiske mål og sikre avkastning og inntekter til fellesskapet*

Vi trakk tilbake flere nedsalgsfullmakter Bondevik II-regjeringen foreslo i sitt forslag til statsbudsjett for 2006. I forbindelse med statsbudsjettet for 2008 ble tidligere gitte fullmakter knyttet til Telenor ASA og Cermaq ASA om å kunne redusere statens eierandel gjennom salg av aksjer trukket tilbake.

Regjeringen har støttet sammenslåingen mellom Statoil og Hydros olje- og gassvirksomhet. Sammenslåingen ga staten en eierandel på om lag 62,5 prosent av det nye selskapet. Regjeringen har fått samtykke til en økning av statens eierandel til 67 prosent.

- *offentlige selskaper skal sikres profesjonelt eierskap og forutsigbar utbyttepolitikk*

Regjeringen har et aktivt forhold til sammensetning av styrene i selskaper med statlig eierskap. Vi ser til at styrene representerer et mangfold av kompetanse og følge opp at selskapene er bevisste sitt samfunnsansvar. I forvaltningen av eierskapet legger regjeringen vekt på å ha en god dialog med styret og ledelsen i selskapene i forbindelse med arbeidet med verdispørsmål og samfunnsansvar.

- *det statlige eierskapet bør være langt mer aktivt enn i dag. Det skal satses offensivt på forskning og utvikling, Statlige eide selskaper skal gå foran i arbeidet for likestilling, og det skal settes inn tiltak for å oppnå større åpenhet og bevissthet om lederlønninger i bedrifter hvor staten er en stor eier*

I eierskapsmeldingen har regjeringen trukket opp linjene for sin eierskapspolitikk blant annet på områder som etikk, samfunnsansvar, likestilling, miljø og FoU. Regjeringen bidrar gjennom en aktiv eierskapspolitikk til selskapenes langsiktige vekst og industrielle utvikling. I dette ligger også at staten er tydelig om sine krav og forventninger til avkastning og utbytte fra selskapene.

Allmennaksjeloven er endret slik at styret i allmennaksjeselskaper må legge frem retningslinjer for fastsettelse av lederlønn på generalforsamlingen. Regjeringen har i tillegg til dette lagt fram retningslinjer for lederlønn som viser hva staten vil stemme når lederlønn behandles på selskapenes generalforsamling. Her slås det fast at staten vil stemme nei til etablering av nye opsjoner i selskaper staten er på eiersiden.

Regjeringen har i kommunikasjonen med selskaper som er helt eller delvis statlig eid lagt vekt på at det forventes at selskapene er bevisste på sitt samfunnsansvar. Våren 2008 ble det gjennomført egne møter om dette med de aller fleste selskapene som anses å ha forretningsmessige mål (kategori 1-3 i regjeringens selskapsklassifisering).

Oppfølging av dette skjer i første omgang gjennom at samfunnsansvar tas opp i de regulære kvartalsmøtene mellom eierdepartement og selskaper. Regjeringen har også stilt forventninger til større åpenhet og at selskapenes etiske retningslinjer er offentlig tilgjengelig. Regjeringen forventer også at norske selskaper legger ILOs åtte kjernekonvensjoner til grunn for sin virksomhet og har gode HMS-standarder som ivaretar arbeidstakernes sikkerhet og helse. De må også ha oppfølgingssystemer for å følge opp dette i praksis.

Regjeringen har kjøpt seg opp og økt statens eierandel i Nammo til 50 prosent for å sikre innflytelse og kontroll. Det har styrket norsk kontroll i selskapet, som har hovedkontor på Raufoss og utgjør en sentral del av industrimiljøet der. Regjeringen reduserte høsten 2005 utbyttet fra Store Norske Spitsbergen Kulkompani med 100 millioner kroner for 2004. Det har styrket egenkapitalen og likviditeten i selskapet etter brannen i Svea-gruva. I 2007 ga regjeringen et lån til Store Norske på 250 millioner kroner, for å styrke selskapet finansielt i perioden etter gruvebrannen i Svea Nord.

Regjeringen sluttførte børsnoteringen av Cermaq høsten 2005 for å videreutvikle et sterkt selskap innenfor oppdrettsnæringen med norsk langsiktig eierforankring. Regjeringen har fremforhandlet en avtale med Bredbåndsalliansen for å styrke det industrielle grunnlaget for BaneTele.

Regjeringen har støttet fusjonen av Statoil og Hydros petroleumsvirksomhet. Sammenslåingen av de to selskapene er industrielt og strategisk fornuftig. StatoilHydro vil som et stort selskap kunne skape større verdier enn de har kunnet gjøre hver for seg.

Regjeringen vil i 2008 bruke omkring 50 millioner kroner på å styrke forvaltningskontrollen som en følge av etableringen av StatoilHydro. I tillegg ble taket på antall ansatte i Petoro opphevet i RNB 2007.

Regjeringen har bidratt til et langsiktig og strategisk eierskap i Aker Solutions gjennom statens inntreden i Aker Holding, fra og med 20. desember 2007 eier staten 30 prosent av Aker Holding, sammen med Aker ASA (60 prosent), SAAB (7,5 prosent) og Investor AB (2,5 prosent). Aker Holding eier 40,3 prosent av Aker Solutions. Det foreligger en avtale der eierne av Aker Holding har gjensidig forpliktet seg til å holde eierskapet i Aker Solutions samlet for en periode på minimum ti år. Avtalen gjør at Aker Solutions forblir under norsk kontroll og beholder sitt hovedkontor i Norge minst ti år fremover. Dette gir Aker Solutions langsiktighet på eiersiden og bidrar til en nasjonal forankring av sterke norske kompetansemiljøer.

Regjeringen har deltatt i en kapitalforhøyelse i Eksportfinans sammen med alle de andre aksjonærene i selskapet. Kapitalforhøyelsen ble vedtatt på ekstraordinær generalforsamling i selskapet 13. mars 2008. Staten deltok med 180 millioner kroner, og på like vilkår med de andre aksjonærene, slik at staten opprettholdt sin eierandel på 15 prosent i selskapet. Tiltaket bidrar til at selskapet har god soliditet og relativt lave

rentekostnader på sine innlån, og dermed et grunnlag for å gi konkurransedyktige betingelser på sine utlån.

▪ *våre energiresurser skal være hele folkets eie. Vi vil derfor ha et sterkt offentlig eierskap til våre vannkraftressurser og våre petroleumsforekomster. Dagens hjemfallsordning skal opprettholdes på en slik måte at offentlig og nasjonalt eierskap sikres. Vi vil også legge til rette for at de offentlig eide regionale kraftselskapene kan vokse og utvikle seg gjennom å gi muligheter for tilgang på økt offentlig egenkapital*
Stortinget vedtok høsten 2009 endrede konsesjonsregler for hjemfall som sikrer det offentlige eierskapet av vannkraftressursene. Endringene kom som en følge av at EFTA-domstolen i 2007 fastslo at gjeldende ordning var i strid med EØS-avtalen. Den nye ordningen utnytter det handlingsrommet dommen ga og styrker kommunenes, fylkeskommunenes og statens eierskap til vannkraften.

Regjeringen har begrenset pålegget om selskapsmessig og funksjonelt skille for nettselskaper med mer enn 100 000 nettkunder, som også er EU-direktivets minstekrav. Dette legger til rette for et fortsatt mangfold av offentlige og lokalt eide energiselskaper som kan fungere som motorer lokalt. Dagens konsesjonsordninger videreføres.

▪ *sikre fortsatt sterkt statlig eierskap til petroleumsressursene gjennom Statens direkte økonomiske engasjement (SDØE). SDØE må også i framtiden kunne ta andeler på norsk sokkel og SDØEs samlede eierskap skal opprettholdes på dagens nivå*
SDØE-ordningen er videreført. Olje- og energidepartementet forbeholdt seg SDØE-andeler i 8 utvinningstillatelser på vegne av staten i forbindelse med tildeling i forhåndsdefinerte områder i modne deler av kontinentalsokkelen (TFO 2005) i desember 2005. I forbindelse med TFO 2006 og 2007 ble det forbeholdt SDØE-andeler i hhv 8 og 11 utvinningstillatelser. Olje- og energidepartementet forbeholdt seg SDØE-andeler i 5 utvinningstillatelser på vegne av staten i 19. runde i mars 2006.

▪ *oppretholde de statlige eierandelene i viktige selskaper som Telenor, Norsk Hydro og DnB NOR. Telenor skal forbli et norsk selskap, med hovedkontor og de viktigste forsknings og utviklingsfunksjonene i Norge. Statnett og Statskog skal ikke selges eller delprivatiseres, og dagens eierandel i Statoil skal opprettholdes*
I forbindelse med statsbudsjettet for 2008 ble tidligere gitte fullmakter knyttet til Telenor ASA og Cermaq ASA om å kunne redusere statens eierandel gjennom salg av aksjer trukket tilbake. Som et resultat av sammenslåingen av Statoil ASA med olje- og gassvirksomheten til Norsk Hydro ASA ble statens eierandel i StatoilHydro på om lag 62,5 prosent. Stortinget har besluttet å øke statens eierandel i selskapet til 67 prosent. Et statlig eierskap på 67 prosent vil bidra til at intensjonene om statlig eierandel i forbindelse med beslutningen om å børsnotere Statoil opprettholdes også for det sammenslåtte selskapet.

Olje- og energidepartementet begynte våren 2008 arbeidet med å øke statens eierandel gjennom kjøp av aksjoner i markedet over tid. Pr. 1. september 2008 var det kjøpt 31,2 millioner aksjer til en samlet kostnad på om lag 5,3 milliarder kroner.

- *Statkraft beholdes som et heleid statlig selskap*

Regjeringen opprettholder det statlige eierskapet i Statkraft.

- *petroleumslovens bestemmelser om krav til selvstendig ledelse og organisasjon i Norge for aktører på norsk sokkel skal praktiseres konsekvent.*

Kravet er opprettholdt.

- *samvirkeforetak og sparebanker skal ha rammebetingelser for henholdsvis andelskapital og grunnfondsbevis som gjør at dette framstår som realistiske alternativ til aksjer*

Regjeringen foreslår å gjeninnføre ordningen med fradrag for avsetninger til felleseid andelskapital i visse samvirkeforetak. Ordningen gir samvirkeforetakene bedre rammebetingelser for egenkapital. En gjeninnføring av fradragsordningen kan reise spørsmål om forholdet til EØS-statsstøttereglene. Tiltaket vil derfor bli notifisert til ESA, og ikrafttredelsen foreslås utsatt til etter at forholdet til EØS-statsstøttereglene er avklart.

- *ny samvirkelov skal fremmes i løpet av perioden. Loven skal gi samvirkemodellen økte utviklingsmuligheter*

Arbeidet med ny samvirkelov er startet.

- *Folketrygdfondets adgang til å investere i norsk næringsliv utvides.*

For å styrke det langsiktige, statlige eierskapet i norsk næringsliv har regjeringen lagt opp til at 10 milliarder kroner av Pensjonsfondets plasseringer i kontolån til statskassen tilbakebetales. Denne tilførselen av ny kapital til fondet gir grunnlag for å øke aksjeplasseringene med inntil 5 milliarder kroner.

Kapittel 5. Samferdsel

Samferdsel er en viktig forutsetning for bosetting, næringsutvikling og ressursutnyttelse. Det offentlige har ansvar for at det er et godt og moderne kommunikasjonsnett i hele landet. Dette stiller krav til en variert satsing og en differensiert samferdselspolitikk der de ulike delene av samferdselssektoren sees i sammenheng. Gode kommunikasjoner øker verdien av all annen næringsvirksomhet.

Fra Soria Moria-erklæringen

Regjeringen vil ta hele landet i bruk og har gjennomført et betydelig løft i bevilgningsnivået til veg- og jernbaneinfrastruktur for perioden 2006-2009 sammenliknet med det Bondevik II gjennom sitt planforslag mente var nødvendig for å sikre bosetting og styrke næringsutviklingen.

- *øke satsingen på samferdsel i tråd med Stortingets vedtak under behandlingen av Nasjonal Transportplan (NTP)*

Da regjeringspartiene i opposisjon var med og plussset på rammene til veg og jernbane i behandlingen av nasjonal transportplan for fireårsperioden 2006-2009 ble det brukt uttrykk som "monopolpenger" om ambisjonene. Denne regjeringen har gjort disse ordene til skamme, og mer enn det: I sitt første fullstendige budsjettforelegg fulgte Regjeringen som første regjering etter at ordningen med Nasjonal transportplan ble etablert, opp med bevilgninger tilsvarende de årlige planrammene for veg og jernbane. Satsingen ble ytterligere trappet opp i 2008- budsjettet. Med budsjettforslaget for 2009 tar en ikke bare igjen etterslepet fra 2006, men bevilgningsløftet innebærer en overoppfylling av planen med nesten 1,9 milliarder kroner hele fireårsperioden sett under ett.

- *utrede prosjektfinansiering for sammenhengende utbygging og modernisering av nye veg- og jernbanestrekninger*

Regjeringen har prioritert å løfte samferdselsbevilgningene og på denne måten lagt forholdene til rette for rasjonell og mer sammenhengende utbygging av veg- og jernbanestrekninger. Bruk av OPS-modellen (Offentlig Privat Samarbeid) og eventuelt andre måter å finansiere og organisere veg- og jernbaneprosjekter på, vil bli behandlet ved rulleringen av Nasjonal transportplan 2010-2019, som regjeringen vil legge frem januar 2009.

- *bidra til å redusere forskjeller i drivstoffpriser i hele landet gjennom å gjeninnføre en fraktutjevningsordning*

En fraktutjevningsordning har til hensikt å utjevne transportkostnadene på tvers av geografiske områder for person- og næringstransport. Den tidligere ordningen ble

fjernet av Bondevik II-regjeringen, og regjeringen har så langt ikke etablert en ny ordning.

- *føre en aktiv politikk for å sørge for at folk ikke utsettes for helseskadelig forurensing. De nasjonale mål for luftkvalitet skal ligge fast*

I 2008 er vrakpant på eldre, forurensende dieselkjøretøyer økt, slik at panten blir på 5000 kroner. Det arbeides med å legge til rette for innføring av lavutslippssoner. Bedre vedlikeholdsrutiner, miljøfartsgrenser og økt piggfriandel har bedret lokal luftkvalitet flere steder. Overfor myndighetene i Oslo kommune er det tatt initiativ til utredning av et eget nett for tungtransport i Groruddalen, hvor en vil vurdere å skjærme utsatte belastede boligområder for gjennomgående tungtransport.

Miljøverndepartementet har startet arbeidet med handlingsplanen for lokal luftkvalitet.

- *utarbeide en strategisk handlingsplan for å innfri det nasjonale støymålet om å redusere støyplagene med 25 prosent i forhold til 1999-nivået innen 2010*

Regjeringen lanserte i mai 2007 sin handlingsplan mot støy for perioden 2007-2011. Handlingsplanen er første fase på veien mot å nå de nasjonale målene. I St.meld. nr. 26 (2006-2007) Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand foreslo Regjeringen nye støymål da det var urealistisk å oppnå det gamle støymålet samtidig som man ønsket en styrket satsing på de mest støyutsatte områdene. De nye støymålene ble vedtatt av Stortinget i forbindelse med budsjettet for 2008. De nye støymålene inneholder et mål for å redusere den generelle støyplagen og et mål med særskilt satsing på de mest støyutsatte som innebærer at antall personer utsatt for over 38 dB innendørs støynivå skal reduseres med 30 % innen 2020 i forhold til 2005.

Gode veger i hele landet

- *øke satsingen på veger, både til investering, drift og vedlikehold, i tråd med stortingsflertallets vedtak i forbindelse med behandlingen av Nasjonal Transportplan*

Regjeringen løfter veginvesteringene til det høyeste nivået på over 10 år.

Den kraftige veksten i budsjettet gir rom for en økt innsats i forhold til Bondevik II-regjeringen på alle områder.

I 2007-budsjettet ble vegvedlikeholdet økt med 25 prosent til 2,5 milliard kroner, og riksveginvesteringene med 5,4 prosent til 6,27 milliard kroner.

Stamveginvesteringene økes til om lag 3,2 milliard kroner. Gjennom tilleggsbevilgningene i Revidert nasjonalbudsjett 2007 sørget regjeringen for at raset i Hanekleivtunnelen ikke gikk utover eksisterende og planlagte prosjekter.

Stadig økende trafikk og for lav prioritering av vegvedlikeholdet av mange regjeringer har ført til at vegkapitalen de siste 10 årene har blitt stadig mer nedslitt. Gjennom regjeringens ekstra satsing på vedlikehold av vegnettet i statsbudsjettene for 2006, 2007 og 2008, er snuoperasjonen i gang. I forhold til saldert budsjett for 2006 vil det i 2007 og 2008 bli benyttet om lag 500 millioner kroner eller 25 prosent mer til vedlikehold. I

tillegg kommer 70 millioner kroner til asfaltlegging som regjeringen løftet nivået med umiddelbart etter at vi tok over etter Bondevik II, gjennom vårt tillegg til statsbudsjettet for 2006. Bevilgningen til asfalt ble ytterligere økt med 116 millioner kroner gjennom Revidert nasjonalbudsjett 2006 og 200 millioner kroner i 2007 i forhold til saldert budsjett 2006 og dette nivået ble videreført til 2008. Midler til trafikktilsyn, drift og vedlikehold av riksveger vil med forslaget for 2009 ha en overdekning i forhold til planrammen i Nasjonal transportplan 2006-2009 med om lag 800 millioner kroner eller en oppfølgingsprosent på 102,8. I 2009 er det forutsatt brukt om lag 5,8 milliarder kroner til drift og vedlikehold av vegnettet, som er en økning med 700 millioner kroner eller 13,3 prosent i forhold til saldert budsjett 2008. I forslaget for 2009 er midler til asfalt økt med 245 millioner kroner eller med om lag 30 prosent fra 2008.

Rassikring, over egen rassikringspost, er økt med 113,5 millioner kroner eller 34,5 prosent fra saldert budsjett 2008. Med budsjettforslaget for 2009 er 107,6 prosent av rammen i handlingsprogrammet til NTP 2006-2009 fulgt opp. Dette er viktig for å gi økt sikkerhet og trygghetsfølelse for våre vegfarende.

Ferjedrift har en overdekning etter tre år av planperioden, dels som følge av økt oljepris, men også nye sikkerhetskrav er viktige forklaringsfaktorer. I tillegg har Regjeringen økt rabattsatsene på sone- og verdikort med 10 prosentpoeng. Kapasiteten er også styrket i en del samband.

Sammenlignet med saldert budsjett 2006 er det i 2007 og 2008 budsjettet med om lag 25 millioner kroner mer til å styrke tjenestetilbudet ved trafikkstasjonene, dvs. øke kapasiteten slik at blant annet ventetidene reduseres. I tillegg ble nedleggingen av enkelte trafikkstasjoner som var planlagt av regjeringen Bondevik II, særlig i distriktene, stilt i bero av Samferdselsdepartementet høsten 2005. Etter en bred høringsrunde til alle berørte kommuner, fylkeskommuner og andre, besluttet departementet høsten 2007 at videre nedlegginger og negative endringer i tilbudet ikke skal gjennomføres. Regjeringen legger stor vekt på verdien av nærhet og korte avstander for publikum, samt likeverdighet i tilbud over hele landet.

Regjeringen har styrket satsingen på "Nasjonale turistveger" ved å doble bevilgningen i 2007, fra 50 til 100 millioner kroner. Det foreslås 100 millioner kroner til dette formålet også i 2009. Sammen med bevilgningene for årene 2006-2008 gir dette en oppfølgingsgrad for planperioden 2006-2009 på 127 prosent. Prosjektet er et unikt samarbeid mellom myndigheter, reiselivet og lokale næringsbedrifter. Med bevilgningen mer enn oppfyller regjeringen målet i Nasjonal transportplan.

En rekke av vegtiltakene vil ha stor betydning for reduksjon i miljøbelastningene.

- *ha sterkere fokus på sikre veger med økte ressurser til trafikkikkerhetstiltak, rassikring gang- og sykkelveger*

Det blir lagt sterk vekt på trafikkikkerhet i forbindelse med drift og vedlikehold av vegnettet. Økning av vegbredde og vegstandard på øvrig riksvegnett og på stamvegene

gir en vesentlig bedring i trafikksikkerhet. Rassikring er à jour i forhold til Nasjonal transportplan.

De spesifiserte trafikksikkerhetstiltakene i Nasjonal transportplan omfatter mindre investeringstiltak og kommer i tillegg til de tiltakene som blir utført ved større strekningsvise utbygginger. For 2009 er det foreslått å bruke om lag 1 030 millioner kroner til særskilte tiltak for trafikksikkerhet, hvorav om lag 930 millioner kroner i statlige midler. Dette utgjør en økning i statlige midler på om lag 450 millioner kroner som vil innebære en fordobling sammenlignet med 2008. Innenfor Statens vegvesens område vil det satses på bygging av midtrekkverk, utbedring av kurver og kryss, og kryssingsalternativ for fotgjengere og syklist. Bevilgningen til gang- og sykkelveger er økt med nesten 100 millioner kroner fra saldert budsjett 2006 til forslag 2009.

Vegvesenet vil fortsette arbeidet med å bedre fremkommeligheten på vinterveg, herunder problem forårsaket av at tunge kjøretøy som kjører seg fast eller kjører av veien.

Det er nedsatt en arbeidsgruppe som utreder muligheten for innføring av en ny lovhjemmel som gir mulighet for kontroll av bilførere ved bruk av narkometer eller lignende uten krav til forutgående mistanke. I tillegg utredes muligheten for fastsetting av grenser for påvirkning av andre rusmidler enn alkohol. Arbeidsgruppen skal avgi rapport høsten 2008

Regjeringen er også i ferd med å gjennomgå regelverket for ordningen med prikkbelastning av førerkort for bedre å fange opp førere som utsetter seg selv og medtrafikanter for fare. Tiltak overfor unge førere vil gis spesiell oppmerksomhet.

Samferdselsdepartementet har også besluttet å innføre automatisk trafikkontroll som måler gjennomsnittsfart (strekning-ATK) fra 2009. Dette vil være et viktig bidrag for å redusere fartsrelaterte ulykker.

▪ *arbeide aktivt for å utvikle og øke bruken av miljøvennlige kjøretøy, gjennomføre utskifting av riksvegferjer med nye gassferjer og støtte utvikling av hydrogen som energibærer i transportsektoren*

Regjeringen besluttet i desember 2005 at tiltak for å redusere NO_x-utslipp fra riksvegferjene skal behandles som en del av de generelle tiltakene for å redusere slike utslipp. Seinere har regjeringen besluttet at det skal stilles krav om gassdrift ved anbudsutlysning av sambandet Molde-Vestnes i Møre og Romsdal, sambandet Halhjem-Våge i Hordaland og sambandet Flakk-Rørvik i Sør-Trøndelag. Det vurderes om det skal stilles tilsvarende krav ved anbudsutsetting av andre samband.

Støtte til utvikling av alternative drivstoff (som hydrogen og biodrivstoff) og miljøvennlig teknologi har siden 2005 blitt kanalisert gjennom RENERGI-programmet som administreres av Norges Forskningsråd. Det er åpnet to fyllestasjoner for hydrogen, i Stavanger og Porsgrunn, som del av det norske HyNor-prosjektet. I tillegg

har regjeringens støtte utløst vedtak i HyNor om å realisere en fyllestasjon for hydrogen i Oslo-området i løpet av 2009.

I 2009 vil regjeringen etablere et 3 årig prøveprosjekt – Transnova – under Samferdselsdepartementets organisasjon. Transnova-prosjektet skal disponere 50 mill kr årlig og gi tilskudd til tiltak som kan redusere klimagassutslippene fra transportsektoren gjennom utvikling og uttesting av nye miljøvennlige teknologier.

- *innføre virkemidler som gjør det lønnsomt å velge lavutslippsbiler. Virkemidler som kan være aktuelle er tilgang til kollektivfeltet, gratispassering i bomringen og redusert engangsavgift*

Fra 1.1.2007 ble kjøretøyavgiftene lagt om i en mer miljøvennlig retning. Grunnlaget for å beregne engangsavgiften ble endret ved å erstatte slagvolum med CO₂-utslipp som avgiftskomponent. Avgiften blir dermed fastsatt med hensyn på kjøretøyets CO₂-utslipp, vekt og effekt. Endringen har allerede gitt positive resultater – mens gjennomsnittlig CO₂-utslipp fra nye biler solgt i 2006 var 187 gram pr km, er gjennomsnittsutslippet for nye biler solgt i 2007 på 159 gram pr. km.

I budsjettet for 2008 ble det gjennomført en netto avgiftslette for biler på 200 millioner kroner. Årsavgiften ble redusert med 300 kroner for bensinbiler og dieslbiler med fabrikkmontert partikkelfilter. For dieslbiler uten partikkelfilter økte årsavgiften med 100 kroner. Autodieselavgiften økte med 20 øre pr. liter, slik at eiere av dieslbiler med partikkelfilter skal tjene på omleggingen avgiftsmessig inntil en kjørelengde på ca. 20.000 km pr. år. I revidert nasjonalbudsjett 2008 økte drivstoffavgiften på bensin og diesel med hhv 5 og 10 øre.

Hydrogendrevne kjøretøy har fått midlertidig fritak fra engangsavgiften, og alle kjøretøyene kan merkes med "HY"-skilt. I februar 2008 ble det innført en prøveordning som gir alle kjøretøy med "HY"-skilt tillatelse til å benytte kollektivfelt. I tråd med klimaforliket blir det høsten 2008 tillatt for kjøretøy med HY-skilt, som for elbiler, å passere bomprosjekter og parkere på offentlige parkeringsplasser uten å betale avgift. Videre har regjeringen i Revidert nasjonalbudsjett for 2007 sørget for en støtteordning for E85-biler gjennom et avgiftsfradrag på 10 000 kroner pr. bil med virkning fra 1. juli 2007. Det er gitt spesielle lettelsener for biler med alternative drivstoff for å bidra til utviklingen av mer klimanøytrale biler. Også elbiler er fritatt for engangsavgift. Hybridbiler (bensin og elektrisitet) og såkalte flexifuel-biler (bensin og bioetanol) har egne rabatter i engangsavgiften. Alternative drivstoff som anses klimavennlig, for eksempel biodrivstoff, har særfordeler ved at det er lavere avgift på drivstoffet. Elbiler er fritatt for avgift ved passering i bomprosjekter. Elbiler får også kjøre fritt i kollektivfelt og parkere uten avgift på offentlige parkeringsplasser.

Samferdselsdepartementet vil gjøre det enklere for forbrukere å velge mer miljøvennlige biler, og utvikler et nettsted med informasjon om miljøegenskapene til ulike bilmodeller. Nettstedet skal rettes inn mot privatpersoner, bedrifter og

myndigheter som ønsker å finne informasjon om blant annet CO₂-utslipp og andre skadelige utslipp fra ulike bilmodeller.

- *bidra til at støy og forurensningsutsatte vegstrekninger bygges inn i miljølokk*
Statens vegvesen vurderer i det enkelte tilfelle hvor det er aktuelt med miljølokk ut fra kostnader og behov.

- *igangsette et introduksjonsprogram for bruk av biodrivstoff i tråd med EU-direktiv 2003/30/EF*

Høsten 2007 ble det sendt et forskriftsforslag ut på høring der det ble foreslått et omsetningskrav for biodrivstoff på 2 prosent i 2008, stigende til 5 prosent i 2009 (andel i volum av samlet mengde drivstoff til veitrafikk). I høringsforslaget lå det også inne et forslag til rapporteringskrav på miljø- og samfunnsforhold for produksjonen av biodrivstoff. SFT oversendte i mai 2008 en sammenstilling av høringssvarene sammen med sin anbefaling til Miljøverndepartementet. SFT anbefaler at Norge fra 2009 innfører et omsetningskrav på 2 volumprosent, og at omsetningskravet bør trappes videre opp så snart felleseuropeiske krav til klimaeffekt og bærekraftskriterier for biodrivstoff er på plass.

Før Regjeringen treffer sin beslutning i spørsmålet om omsetningskrav for biodrivstoff, er det ønskelig med bred og åpen diskusjon og involvering av bl.a. partene i klimaforliket på Stortinget.

Man regner med at det allerede i dag er en faktisk omsetning av rundt 1-2 % biodrivstoff. Bransjen hevder at det er svært vanskelig eller umulig å få til 5 % i 2009, bl.a. pga. behov for tid til oppbygging av infrastruktur, særlig knyttet til bioetanol og til høyinnblandet biodrivstoff. Dette vil de trenge 18-24 måneder på å få på plass.

En framtidsrettet kollektivtrafikk

Både staten og fylkeskommunene har ansvar for å utvikle et godt og konkurransedyktig kollektivtilbud. Regjeringen sørger for en kraftig satsing på jernbanen. Forslag til budsjett for 2009 er styrket med en økning på nesten 1,3 milliarder kr fra saldert budsjett 2008. Også innsatsen for kollektivtrafikk på vei øker.

- *innføre et ungdomskort for kollektivtransporten som gir rett til 50 prosent rabatt for ungdom, elever og studenter*

Regjeringen ønsker at flere skal velge å reise kollektivt for å bidra til å begrense klimautslipp og trafikkvekst. For å gjøre det mer lønnsomt å velge kollektiv transport til ulike aktiviteter arbeider regjeringen fortsatt for å innføre et ungdomskort for ungdom, elever og studenter.

- *stille krav om tilrettelegging for funksjonshemmede på offentlig transport*
Regjeringen la frem en Ot.prp. nr. 44 om lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne våren 2008. Loven får virkning for både transportmidler og

transportinfrastruktur. All ny transportinfrastruktur skal bygges etter prinsippet om universell utforming, det samme gjelder ved oppgradering av eksisterende infrastruktur. SD arbeider med å implementere loven i sektorlovverket med sikte på at krav om tilgjengelighet til nye transportmidler skal ha virkning fra 1.1.2009. De nye kravene vil omfatte tog, trikk, t-bane og busser av klasse II og III.

I den 4-årige Trafikkavtalen som er inngått mellom NSB AS og staten som er gjeldende fra 2007, er det stilt konkrete krav til tilgjengelighet, både når det gjelder generelle krav til reisen, til salgs- og billetteringssystem, informasjonssystem, assistanse og opplæring. Avtalen bidrar til å gi de reisende et stadig bedre togtilbud. Ved inngåelsen av Trafikkavtalen ble det avsatt 100 mill kr til oppgradering av eksisterende materiell for å øke tilgjengeligheten. I 2007/2008 har SD gitt NSB restverdigaranti for ytterligere oppgradering av eksisterende materiell med tilhørende krav til økt tilgjengelighet. I 2008 har SD gitt NSB restverdigaranti for NSBs bestilling av nye tog. De nye togene vil oppfylle kommende krav til universell utforming og innebære en betydelig standardheving for tilgjengelighet når togene leveres i 2012.

I 2006 ble det opprettet en tilskuddsordning til kommunesektoren over Samferdselsdepartementets budsjett på 50 mill kroner. Midlene skal delfinansiere kommunale og fylkeskommunale tiltak som bedrer tilgjengeligheten i kollektivtransporten. Ordningen skal bidra til å stimulere kommuner og fylkeskommuner til å prioritere tiltak for bedre tilgjengelighet i kollektivtransporten. Ordningen skal bidra til at en unngår "hull og mangler" i de delene av reisekjeden som ligger utenfor statens direkte ansvarsområde. For 2009 er det foreslått å bevilge 56 mill kr til ordningen.

- *øke belønningsordningen for kollektivtrafikk til de byer og byområder som benytter den i dag og utvide ordningen til å gjelde flere byer som innfører tiltak for å øke kollektivandelene og begrense biltrafikken*

Belønningsordningen økte til en bevilgning på 161,7 mill kr i 2008-budsjettet, og ble samtidig utvidet til å gjelde Drammen, Skien/Porsgrunn, Fredrikstad/Sarpsborg, i tillegg til Oslo, Bergen, Trondheim, Kristiansand, Stavanger og Tromsø som lå inne tidligere. I 2009 budsjettet er bevilgningen foreslått doblet til 323,4 millioner kroner.

- *arbeide for at en i forbindelse med samferdselsinvesteringer i de store byområdene prioriterer framkommelighet for kollektivtransporten*

Totalt ble det i 2006 benyttet 421 millioner kroner til tiltak som bedrer forholdene for kollektivtrafikken i de seks storbyområdene Oslo, Kristiansand, Stavanger, Bergen, Trondheim og Tromsø, blant annet tiltak for bedre framkommelighet. Arbeidet videreføres i 2007 og 2008. I forslaget for 2009 forutsettes det benyttet om lag 2490 mill. kr til tiltak for kollektivtransport, hvorav om lag 250 mill. kr i statlige midler. Dette utgjør en økning i statlige midler på om lag 60 mill. kr eller 33 pst. fra 2008. De totale midlene innebærer en sterk økning i satsingen på kollektivtrafikktiltak i 2009. En stor del av midlene går til Kolsåsbanen i Oslo/Akershus og til Bybanen i Bergen. I tillegg vil det bli gjennomført strekningsvise tiltak som medfører bedre forhold for

kollektivtrafikken. I 2008 bevilget regjeringen i overkant av 5,8 milliarder kroner til drift og investeringer i jernbanenettet. Forbedringene i jernbanenettet vil bl.a. gi bedre punktlighet og framkommelighet for jernbanen i de største byene. I regjeringens budsjettforslag for 2009 er bevilgningene til jernbaneformål økt med nærmere 1,3 mrd. kroner i forhold til 2008. Til videreføring av det ekstraordinære opprustningsarbeidet i Oslotunnelen og på strekningen Etterstad-Skøyen er det foreslått satt av 220 mill. kroner.

- *utvikle et brukertilpasset og kostnadseffektivt kollektivtilbud i distriktene gjennom tilbringertjeneste og bestillingsruter med taxi kombinert med buss, båt og tog langs hovedtrafikkårene*

Programmet "Bedre kollektivtransporten i distriktene" skal gjennom demonstrasjonsprosjekt i fylkene vise hvordan kollektivtilbudet i distriktene kan styrkes gjennom mer effektiv samordning av ressurser og virkemidler. Tiltakene som blir gjennomført skal ha overføringseffekt til andre områder. Informasjon og erfaringsutveksling mellom fylkeskommunene er en viktig og integrert del av ordningen.

Samferdselsdepartementet har i samarbeid med samferdselsjefenes kontaktutvalg fått utarbeidet en veileder om kollektivtransport i distriktene. Formålet med veilederen er å formidle kunnskap om ulike tiltak for å legge til rette for bedre kollektivtransporttilbud i distriktene. For å legge til rette for bedre samordning av offentlig betalte transport har videre Helse- og omsorgsdepartementet og Samferdselsdepartementet fått utarbeidet en rapport hvor det pekes på ulike tiltak som kan bidra til bedre samarbeid om slike transport mellom fylkeskommuner og helseforetak.

Regjeringen etablerte i Revidert nasjonalbudsjett 2007 en ny støtteordning for å utvikle og prøve ut ulike løsninger som kan bidra til å bedre kollektivtilbudet i distriktene. Ordningen foreslås videreført i budsjettet for 2009 med en ramme på 20 mill kroner. Videre foreslås det i budsjettet for 2009 bevilget 10 mill kr til å starte opp et prøveprosjekt med utvidet bestillingstransport (etterspørselsstyrt bestillingstransport) i ett eller flere fylker. I forbindelse med prøveprosjektet vil det bli lagt opp til å gjøre tilpasninger i regelverket for TT-transport, slik at flest mulig av TT-transportene blir gjennomført gjennom den ordinære kollektivtransporten, herunder bestillingstransport og serviceruter som er åpne for alle.

- *skaffe bedre kunnskap om effektene av anbudsutsetting av lokal kollektivtransport og kunnskap om hvordan ulike kjøpsformer og kontraktsformer kan legge til rette for at også bredere samfunnsinteresser blir ivaretatt*

Samferdselsdepartementet har satt i gang grundige og mer helhetlige vurderinger knyttet til anbud. Effekter av anbud for utviklingen av tilbudet for de reisende, særlig i distriktene, lønns- og arbeidsforhold for de ansatte og økte administrasjonskostnader vil bli spesielt vurdert. Første delrapport gjelder effekter for arbeidstakere av konkurranseutsetting og ble lagt frem i slutten av 2006 (TØI), og viser at bruk av anbud blant annet kan øke faren for utstøtelse av eldre og arbeidstakere med høyt sykefravær.

- *sikre arbeidstakerne samme rettigheter ved anbudsoverdragelse som ved virksomhetsoverdragelse*

Våren 2008 ble det sendt på høring forslag til endringer i yrkestransportloven og jernbaneloven for å sikre rettighetene til de ansatte ved bruk av konkurranse i kollektivtransportsektoren. Høringsfrist er høsten 2008.

Økt satsing på jernbane

Regjeringens budsjetter for 2007, 2008 og 2009 innebærer et historisk løft i jernbanesatsingen. Det legges stor vekt på rasjonell gjennomføring av store utbyggingsprosjekter for å sikre effektiv bruk av samfunnets ressurser og for å sikre at de reisende så raskt som mulig vil kunne nyte godt av de investeringene som gjøres. Regjeringen arbeider for å bedre rammebetingelsene for næringslivets transporter i hele landet. Ulike tiltak som øker kapasiteten, bedrer driftsstabiliteten og for øvrig legger til rette for overføring av gods fra veg til bane, blir derfor høyt prioritert av regjeringen.

- *øke satsingen på jernbane i tråd med stortingsflertallets vedtak i forbindelse med behandlingen av Nasjonal Transportplan. Den største del av investeringene skal skje i første del av perioden*

Som ledd i oppfølgingen av Soria Moria-erklæringen har regjeringen økt Jernbaneverkets budsjett kraftig. Med budsjettforslaget for 2009 overoppfyller Regjeringen jernbaneplanrammene for perioden 2006-2009. Regjeringens budsjettforslag for 2009 er om lag 1,2 milliarder kroner høyere enn en jevn årlig budsjettoppfølging skulle tilsi. Bevilgningen til jernbaneinvesteringer i 2009 er økt med 140 pst. og mer enn doblet sammenliknet med Bondevik II-regjeringens forslag til budsjett for 2006, samtidig som bevilgningene til drift og vedlikehold av jernbanenettet har økt med over 30 prosent. Den store bevilgningsøkningen i 2009 gjør at hele etterslepet etter Bondevik II-regjeringens budsjettforslag i 2006 blir hentet inn. Regjeringen Bondevik foreslo at de samlede årlige rammene til jernbanen skulle være en milliard kroner lavere enn det Stortinget til slutt bestemte under behandlingen av Nasjonal transportplan. Regjeringens budsjett gjør at man overoppfyller de høyere økonomiske målrammene som er vedtatt for jernbanen.

Innsatsen på vedlikehold er høyere enn det som er lagt til grunn i Nasjonal transportplan. Dette skyldes ny informasjon om kjørevegens tilstand, betydelige driftsproblemer og store driftsavvik med mange stopp på Oslo S på grunn av mye tekniske feil i Oslostunnelen og på strekningen Etterstad-Skøyen. I RNB 2008 ble det bevilget 100 mill. kr ekstraordinært til nødvendig opprustningsarbeider. Den betydelige satsingen på drift og vedlikehold av jernbaneinfrastrukturen har sammenheng med en overordnet tenking fra regjeringen om å forvalte samferdselsinfrastrukturen på en mer samfunnsøkonomisk fornuftig måte i et lengre perspektiv. Hovedgevinsten ved økt drift- og vedlikehold er at dette bidrar til bedre regularitet og punktlighet for

togtrafikken som har størst betydning de reisende og næringslivets transporter over tid.

Med regjeringens budsjettopplegg får en rekke prosjekter langt bedre fremdrift enn det som ville vært mulig med Bondevik II-regjeringens bevilgningsnivå: Det er blant annet fullt trykk på utbyggingen av nytt dobbeltspor mellom Lysaker og Sandvika, Lysaker stasjon, utbyggingen av dobbeltsporet mellom Sandnes og Stavanger, fjernstyringsutbyggingen på Nordlandsbanen, og utbygging til dobbeltspor på strekningen Bergen stasjon – Fløen. I budsjettforslaget for 2009 foreslås det oppstart av prosjektene dobbeltspor Barkåker-Tønsberg og Gevingåsen tunnel sør for Værnes på Nordlandsbanen. Regjeringen setter dessuten av betydelige midler til planlegging og grunnerverv av nye store investeringsprosjekter: bl.a. dobbeltspor Oslo-Ski, inkl. Ski st., dobbeltspor Eidsvoll-Hamar, dobbeltspor Holm-Holmestrand-Nykirke, foruten ombygging og utvidelse av Alnabru godsterminal. I 2009 vil det også bli gjennomført kapasitetsøkende tiltak for godstrafikken dette omfatter bl.a. kryssingssporene Jensrud på Gjøvikbanen, Ualand og Nodeland på Sørlandsbanen, og Berg på Østfoldbanen.

- *fjerne kjørevegs- og el-avgiften for jernbane*

Fra 1.1.2006 ble kjørevegsavgiften for ordinær vognlast til og med 22,5 tonn fjernet, jf. St.prp. nr. 1 for 2006. I budsjettet for 2007 ble det vedtatt å fjerne el-avgiften, dette gir en lettelse i transportkostnadene for skinnegående transport med 75 millioner, hvorav ca 66 millioner kroner gjelder jernbanen og ca 9 millioner kroner på trikk og t-bane. Godstransporten på bane får en reell reduksjon i sine utgifter på årlig ca 17 millioner kroner og NSB får en nettoeffekt på i overkant av 7 millioner kroner. Ved behandlingen av 2008-budsjettet ble det i tillegg gitt fritak for grunnavgift på fyringsolje for skinnegående trafikk slik at bruk av mineralolje og elektrisitet på skinnegående trafikk blir behandlet likt. Dette gir grunnlag for lavere transportkostnader for godstrafikken på Nordlandsbanen, Rørosbanen og Raumabanen.

Gjennom sine budsjetter har regjeringen bidratt til at flere banestrekninger har blitt rustet opp slik at de tåler godsvogner med 25 tonns aksellast. Med muligheten for bedre fyllingsgrad i vognene reduseres transportkostnadene for næringslivet. I forbindelse med Revidert nasjonalbudsjett 2007 sørget regjeringen for at fritaket for kjørevegsavgift for godstrafikk med jernbane økes fra 22,5 tonn til og med 25 tonn aksellast for å få overført mer gods fra veg til jernbane.

- *ikke sette flere persontrafikk-strekninger innen jernbane ut på anbud*

I behandlingen av statsbudsjettet for 2006 ble videre konkurranseutsetting av nye jernbanestrekninger stoppet. En klar forutsetning for å stoppe konkurransen om avtaler om persontransport med tog, var at NSB skulle være effektive, konkurransedyktige og gi et minst like godt togtilbud.

Gjennom statens avtaler med NSB sikrer Regjeringen de reisende et stadig bedret togtilbud. Samferdselsdepartementet og NSB har forhandlet fram en ny rammeavtale om kjøp av persontransport med jernbane for perioden 2007-2010 hvor det ble lagt opp

til økt rutetilbud på de mest sentrale togstrekningene. I første omgang omfatter dette intercitytogstrekningene på Østlandet og lokaltogtrafikken i Oslo-området. Fra 2010 vil dette også gjelde lokaltogtrafikken i Stavangerområdet. Dette forutsetter at NSB får anskaffet nok lokomotivførere slik at tilbudsøkningen kan gjennomføres. På grunn av lokførermangel har tilbudsøkningen blitt noe forskjøvet. NSB satte inn ekstra vogner på eksisterende avganger i 2008, og tilbudet skal gradvis økes etter hvert som lokførersituasjonen bedres.

I 2012 står det hittil største infrastrukturprosjektet, Vestkorridoren, ferdig med et nytt dobbeltspor i tillegg til eksisterende dobbeltspor, samt en omfattende ombygging av Lysaker stasjon. Det nye dobbeltsporet, sammen med ny Lysaker stasjon, er viktig for å øke robustheten i dagens jernbanenett. Dette vil gi bedre punktlighet og regularitet i togtrafikken. I tillegg vil dobbeltsporene gjøre det mulig å legge rutekabalene for hele Østlandsområdet på nytt. For å utnytte de muligheter som forbedringen i infrastruktur innebærer, har NSB bestilt 50 nye togsett som vil bli satt i trafikk fra 2012. Regjeringen har gitt NSB AS restverdigaranti for planlagte oppgraderinger av eksisterende materiell og nytt lokaltogmateriell på til sammen 3 525 mill. kr. Det nye materiellet planlegges satt i trafikk fra 2012 og gjør NSB i stand til å utnytte den økte kapasiteten som Vestkorridorutbyggingen gir. Om lag halvparten av de nye togene vil erstatte gammelt materiell.

▪ *stoppe privatiseringen og konkurranseutsettingen av drift og vedlikeholdsoppgavene i Jernbaneverket*

I St.prp. nr. 1 Tillegg nr. 1 for 2006 redegjorde regjeringen for en endret politikk for konkurranseutsetting av drifts- og vedlikeholdsoppgavene i Jernbaneverket. Det ble da lagt til grunn at nye oppgaver ikke blir konkurranseutsatt. Regjeringen mener at oppgaver som er avgjørende for driftsstabilitet og sikkerhet i jernbanenettet med fordel kan drives i regi av Jernbaneverket som en integrert virksomhet. Dette innebærer imidlertid ikke at det settes lavere krav til effektivisering i Jernbaneverket.

Samferdselsdepartementet har overfor Jernbaneverket presisert at oppgaver som allerede er satt ut i konkurranse fortsatt skal settes ut i konkurranse. Regjeringen er svært skeptisk til den måten Bondevik II-regjeringen styrte konkurranseutsettingen av Jernbaneverket på. Blant annet fikk alle ansatte tilbud om sluttpakker. Man har dermed betalt dyrt for å kvitte seg med ansatte med nøkkelkompetanse og som det uansett ville vært bruk for.

▪ *arbeide for gode togforbindelser mellom hovedstedene i Skandinavia*

Samferdselsdepartementet har etter regjeringsskiftet inngått avtale med svenske Rikstrafikken som styrker det grenseoverskridende togtilbudet mellom hovedstedene. Fra 7.1.2007 ble det igjen et direkte togtilbud mellom Oslo og Stockholm. NSB AS samarbeider med svenske SJ AB om driften av togtilbudet. Til sammen er det fire daglige togforbindelser mellom Oslo og Stockholm, hvorav to av avgangene krever togbytte underveis. Togtilbudet er et tillegg til det øvrige persontogtilbudet på Kongsvingerbanen, og er økt fra 5 til 9 daglige avganger i hver retning i ukedagene.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *utreder høyhastighetsbaner*

Samferdselsdepartementet har sammen med Jernbaneverket gjennomført en utredningsprosess for å belyse potensialet for høyhastighetsbaner i Norge. Jernbaneverket engasjerte bl.a. et tysk utredningskonsortium (ledet av VWI), til å gjennomføre utredningsarbeidet i 2006 og 2007. Konklusjonen fra det tyske utredningsarbeidet er at høyhastighetsbaner under visse forutsetninger kan være interessant også i Norge. Samferdselsdepartementet og Jernbaneverket, har i 2008 fått gjennomført ytterligere utredningsarbeider av noen av de mest kritiske faktorene i analysene, herunder; klimavirkninger, nytte-kostnadsanalyser, konsept, marked og ringvirkninger.

Sjøvegen – en viktig del av transportpolitikken

Både for personer og transport av gods er sjøvegen av stor betydning i et kystland som Norge. Regjeringen er derfor opptatt av å sikre et godt og effektivt tilbud til folk og næringsliv.

- *øke bevilgningene til fiskerihavner*

Regjeringen har i perioden økt bevilgningen til statlig utbygging av fiskerihavner og farleder med totalt 320 millioner kroner i 2009. Dette er en oppfølging av planrammen for fiskerihavner og farleder i Nasjonal transportplan 2006-2015. I tillegg foreslår regjeringen å bevilge 30 millioner kroner til utdyping av Stamsund havn i 2009.

- *styrke vedlikeholdet av sjøvegen med havner, farleier, fyr og merketjenester*

Bevilgningen til fiskerihavner og farleder ligger i 2009 på 320 millioner kroner, som er en oppfølging av planrammen i NTP 2006-2015. Det foreslås også bevilget 30 millioner til Stamsund havn i 2009.

- *videreutvikle havnene som logistikknutepunkt*

Det er lagt fram et forslag til ny havne- og farvannslov i juni 2008, jf. Ot.prp. nr. 75 (2007-2008) Om lov om havner og farvann. Formålet med en ny lovgivning er å styrke sjøtransporten og utvikle transportkorridorer der havnene effektivt sveiser sammen transportløsninger med bruk av lastebil, tog og skip. Nasjonal transportplan og en ny havne- og farvannlov er helt sentrale virkemidler i transportpolitikken.

- *lage en gjennomgang og prioritere tiltak for utbedring av farleier og fiskerihavner*

Det er utarbeidet en ny og enklere presentasjon av forslag til fiskerihavner og farleder i uttrykt vedlegg til St.prp. nr. 1. Neste milepæl vil være å se på presentasjon av prosjekter i St.prp. nr. 1 og evt. tilbakemelding på virkningen av gjennomførte prosjekter.

- *sikre en god slepebåtkapasitet med rask responstid langs hele kysten*

Det har i perioden vært 2 slepebåter sommerstid og 3 slepebåter vinterstid i statlig beredskap utenfor Nord-Norge. For 2009 foreslår regjeringen å frigjøre en av Kystvaktens båter fra slepeberedskapen, samtidig som FKD tilføres 74 millioner kroner for å overta denne. Fra 2010 legges det opp til en styrking av slepeberedskapen i Nord-Norge til tre helårs slepefartøy over FKDs budsjett. Kystverket vil imidlertid bli bedt om å utrede alternative løsninger med tilsvarende beredskapsnivå.

- *oppretholde Hurtigruta som et enhetlig transporttilbud med daglige, helårige seilinger på hele distansen Bergen – Kirkenes*

Avtalen mellom staten og Hurtigruten Group ASA om kystruten Bergen – Kirkenes for perioden 2005-2012 sikrer et tilbud om daglige seilinger hele året, til nærmere angitte havner. Videre er nettolønnsordningen for sjøfolk utvidet til å omfatte sikkerhetsbemanningen på Hurtigruten fra 1. juli 2007. Når statens støtte til Hurtigruten økes på denne måten vil man blant annet som følge av EØS-avtalens bestemmelser om statsstøtte antakelig ville redusere utbetalingene gjennom "hurtigruteavtalen", noe selskapet også er inneforstått med.

- *ha en samlet vurdering av alle gebyrer og avgifter inne sjøtransport, slik at sjøtransport gis like konkurransevilkår med landtransport*

Det er en rekke avgifter og gebyrer som belastes sjøtransporten og som har innvirkning på transportsektoren som helhet. Det er derfor naturlig at en helhetlig gjennomgang av gebyrer og avgifter innen sjøtransport sees i sammenheng med rulleringen av Nasjonal transportplan (NTP). Som en del av dette arbeidet gjennomføres det en intern gjennomgang av Kystverkets gebyrer, jf. omtale i NTP 2006-2015. I tillegg arbeides det med en sektorovergripende vurdering av gebyrstrukturen. Resultatet av disse prosessene og forslag til eventuelle endringer vil bli presentert i forbindelse med fremleggelsen av Nasjonal transportplan 2010-2019.

- *riksvegferjene er å regne som en del av vegnettet, og utgiftene for de som benytter disse bør reduseres. Regjeringen vil bedre rabattordningene og utrede om enkelte strekninger kan gjøres gratis*

Riksvegferjedriften har med budsjettet for 2008 en overdekning etter tre år av planperioden, vesentlig p.g.a. økt oljepris, men også fordi kapasiteten er økt på noen samband. Foreslått bevilgning for 2009 er på nesten 1,8 milliarder kroner. Det er vesentlig for regjeringen å oppfylle NTP-kravene til kapasitet, frekvens m.v. I lys av dette har flere ferjestrekninger fått økt frekvens og styrket kapasitet. Dette gjelder bl.a. sambandene på E-39 over Boknafjorden og Bjørnefjorden samt Stavanger-Tau.

Siden regjeringen overtok er rabattsatsene for de som bruker ferjene mest økt fra 40 til 50 pst. Det er videre innført en felles billetterings- og rabattordning basert på bruk av verdikort i Rogaland, Hordaland og Sogn og Fjordane.

Regjeringen har fått gjennomført en utredning som vurderer effekter av å gjøre enkelte samband gratis.

▪ *det må legges til rette for sikker trafikk langs kysten, med bedre merking og vedlikehold av leia, moderne navigasjonssystem og sjøkart*

Regjeringen har styrket sjøsikkerheten i nordområdene ved å etablere seilingsleder utenfor territorialfarvannet utenfor Finnsmarkskysten. I desember 2006 fikk Norge aksept i FNs sjøfartsorganisasjon IMO for å etablere seilingsleder utenfor territorialfarvannet på strekningen mellom Vardø og Røst. Seilingsledsystemet trådte i kraft 1.juli 2007 og består av åtte trafikkseparasjonssystem og syv anbefalte leder mellom dem. Systemet innebærer at risikotrafikk flyttes lenger ut fra kysten. Dette gir myndighetene bedre responstid til å bistå fartøy som har behov for assistanse før disse når kysten.

Den 1. januar 2007 ble den nye trafikksentralen for Nord-Norge operativ i Vardø. Trafikksentralen vil overvåke og veilede trafikk i nordområdene og vil ha en viktig rolle ved å overvåke at risikotrafikk overholder bestemmelsene i det nye seilingsledsystemet utenfor kysten av Nord-Norge. Den nye trafikksentralen er et viktig element for å styrke sjøsikkerheten og ivareta havmiljøet i nordområdene.

Den 29.mars mars 2006 inngikk Norge og Russland en MoU for å styrke samarbeidet om sjøsikkerhet og øke sjøsikkerhetsnivået på seilingsrutene i nordområdene. Det er enighet om å utveksle AIS data og det arbeides med å få etablert et felles norsk-russisk meldings- og informasjonssystem.

I 2007 ble det oppnådd enighet i FNs sjøfartsorganisasjon IMO om å etablere fem nye NAVAREAs i nordområdene, som er avgrensede områder med ansvar for å sende ut navigasjonsvarsler. Norge har hatt en aktiv rolle i dette arbeidet over flere år og har koordineringsansvar for et område som ivaretas ved Kystverkets trafikksentral i Vardø.

Våren 2008 ble havne- og farvannsloven gjort gjeldende på Svalbard. Det er nå pliktig for skipsfarten å gi avgangs- og ankomstmeldinger til Kystverket. Det er også fastsatt forskrift om posisjonsrapportering. Disse to tiltakene vil styrke myndighetenes oversikt over det totale trafikkbildet rundt øygruppen. Dette vil særlig være viktig når eventuelle redningsorganisasjoner skal organiseres. Det er også fastsatt seilingsleder for innseilingen til Svea med hjemmel i havne- og farvannsloven.

▪ *oljevernberedskapen må styrkes, og vi må gjøre mer for å unngå at uhell oppstår og får katastrofale følger*

Hoveddepotet for oljevernutstyr på Fedje ble i revidert nasjonalbudsjett for 2007 foreslått reetablert. Hoveddepotet på Fedje ble omgjort til mellomdepot av Bondevik II-regjeringen. Hoveddepot på Fedje innebærer en styrking av oljevernberedskapen, gjennom mer tilgjengelig utstyr så vel som å få på plass en trent mannskapsstyrke som kan bistå under aksjoner.

Det etablerte samarbeidet mellom det russiske transportministeriet og det norske Fiskeri- og kystdepartementet om sjøsikkerhet og oljevernberedskap, formelt nedfelt

gjennom MoU av 29. mars 2006, har blitt videreutviklet. Dette har blant annet ført til et regionalt grensenært samarbeid i nord mellom Finnmark fylkeskommune og Murmansk-regionen. I juni 2007 blir det gjennom Kystverkets, i samarbeid med Statoil, overført norsk oljevernutstyr til oljevernbasen Murmansk MBASU. Dette vil styrke den samlede oljevernberedskapen i nordområdene.

I 2007 ble det bevilget midler til tømning av vraket "Nordvard" utenfor Moss til en samlet kostnad på 29,5 mill. kroner.

I 2008-budsjettet ble bevilgningen til oljevernberedskapen styrket med 25 millioner kroner og samme år ble det bevilget 25 mill. kroner til tømning av vraket "Welheim" utenfor Florø.

For 2009 foreslår regjeringen å styrke oljevernberedskapen med ytterligere 88 millioner kroner.

Et godt flytilbud

Regjeringen viderefører dagens flyplasstruktur, sikrer flyrutetilbudet på de regionale flyplassene. Sikkerheten er høyt prioritert i alle deler av luftfarten.

- *oppretholde dagens flyplasstruktur, så fremt det ikke er et uttrykt ønske lokalt om å legge ned en flyplass. Dette må i tilfelle skje etter en grundig prosess hvor alle berørte er blitt hørt*

Det har ikke kommet regionale eller lokale forslag om endringer i lufthavnstrukturen, selv om det går lokale debatter flere steder. Unntaket er Narvik som er villige til å legge ned sin flyplass dersom reisetiden til Evenes flyplass kortes ned gjennom bygging av Hålogalandsbrua. Flyplasstrukturen ligger derfor fast, og Avinor er i ferd med å foreta betydelige investeringer for å tilpasse flyplassene til revidert forskrift om utforming av store flyplasser. Regjeringen har ønsket å bidra til videre drift av ikke-statlige Stord Lufthavn og fikk for 2007 tilslutning til en engangsbevilgning på 7 millioner kroner til bygging av ny brannstasjon. Regjeringen utreder dessuten konsekvenser av å legge lufthavnene på Stord, Skien og Notodden inn i lufthavnettet til Avinor.

- *sikre best mulig sikkerhet og regularitet gjennom å bedre innflygingsutstyr på flyplassene*

Avinor AS og øvrige flyplassoperatører er ansvarlige for å utruste flyplassene med de innflygningshjelpemidler som er nødvendige for å oppnå ønsket teknisk og operativ standard på flyplassene. Avinor har bidratt til å utvikle et satellittbasert innflyvingsystem (SCAT-1) for regionale lufthavner som ikke har elektroniske innflyvingsystemer i dag. Avinor vil etablere bakkestasjoner for å kunne ta dette innflyvingsystemet i bruk på en rekke av de regionale lufthavnene i løpet av 2009 og 2010.

- *sikre et godt tilbud på kortbanenettet i forhold til flystørrelse, kvalitet på flyene, avganger og sikkerhet*

Rutetilbudet i det regionale flyplassnettet blir opprettholdt gjennom kjøp av flyrutetjenester etter anbud. I forbindelse med nytt anbud for ruter i Finnmark og Nord-Troms gjeldende fra 1.4 2007 og anbud på helikopterruta til Værøy gjeldende fra 1. august 2008, har Samferdselsdepartementet satt krav om at maksimaltakstene reduseres med 20 prosent.

- *i samarbeid med ledelsen og de ansatte evaluere organiseringen av Avinor, med sikte på best mulig ivaretagelse av samfunnshensyn, spesielt flysikkerhet*

Evalueringen er presentert i St.meld. nr. 15 (2006-2007) Om verksemda i Avinor. Evalueringen viser at hensynet til flysikkerheten er tilfredsstillende ivaretatt innen dagens organisering og med dagens tilknytningsform til staten. Evalueringen ga ikke grunnlag for å endre verken den overordnede organiseringen av Avinor eller tilknytningsformen til staten. I Innst. S. nr. 142 (2006-2007) sluttet Stortinget seg til konklusjonene fra regjeringen.

Det er nå stor grad av ro i norsk luftfart. Dette henger blant annet sammen med regjeringens aktive samarbeid med styret i selskapet, samt selskapets tiltak for å styrke flygelederbemanningen og for å bedre det interne samarbeidsklimaet.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *oppretholde konkurransen i innenlandsk luftfart*

Det ble med virkning fra 1. august 2007 fastsatt et generelt forbud mot opptjening av bonuspoeng på innenlandske flyreiser. Forbudet vil bidra til å opprettholde konkurranse og rimelige priser i innenlandsk luftfart.

- *lagt fram en strategi for norsk luftfart*

Samferdselsdepartementet la juni 2008 fram en strategi for norsk luftfart. Strategien peker ut retningen for Regjeringens politikk på dette området de nærmeste årene. I strategien går Regjeringen blant annet inn for å styrke passasjerrettighetene ved å innføre felles klagenemnd for reiser med rutefly. Videre skal rettighetene til passasjerer med redusert mobilitet styrkes ved at det blir innført en minstestandard på hvilke tjenester denne passasjergruppen har krav på. Regjeringen vil ellers utrede en ordning som sikrer passasjerer på rutefly mot tap ved konkurs i et flyselskap.

Posttjenester i hele landet

- *oppretholde likeverdige tilbud av posttjenester til lik pris i hele landet*

Gjennom opphevelsen av vedtaket om å avvikle Postens enerett har regjeringen lagt grunnlaget for å opprettholde likeverdige tilbud av posttjenester til lik pris i hele landet, herunder seks dagers omdeling og mest mulig like tjenester ved postkontor og Post i butikk.

Posten har tidligere kun rapportert fremføringskvalitet på nasjonalt nivå. For å styrke arbeidet med en jevnere kvalitet på posttjenestene over hele landet har regjeringen sørget for at det fra høsten 2007 gjennomføres og publiseres regionale målinger på fremføringstiden for posten, slik at større regionale forskjeller kan avdekkes.

- *oppretholde enhetsporto*

Gjennom opphevelsen av vedtaket om å avvikle postens enerett fra 1.1.2007, har regjeringen lagt til rette for å opprettholde enhetsporto med dagens omfang.

- *sikre at Posten Norge BA blir i 100 prosent statlig eie*

Regjeringen fører en politikk for å sikre at Posten forblir statlig eid.

Digital allemannsrett

Alle husstander, private og offentlige virksomheter skal ha tilgang til et framtidsrettet høyhastighetsnett. Digital allemannsrett og tilgang til bredbånd for alle i hele landet er viktige saker for regjeringen. Å sikre et godt bredbåndstilbud i hele landet reduserer avstandsulemper, bedrer vilkårene for næringslivet og gjør det mulig for alle innbyggere å bruke offentlige elektroniske tjenester.

- *at hele landet skal ha tilbud om tilknytning til høyhastighetsnett innen utgangen av 2007*

Bredbåndstilgangen over hele landet er en viktig forutsetning både for det eksisterende næringslivet og for det nye kunnskapsbaserte virksomheter i distriktene. Det er også en forutsetning for et fullverdig elektronisk tjenestetilbud til alle innbyggerne våre uansett hvor de bor i landet.

Regjeringen satte i 2007 av nær 377 millioner kroner til bredbåndsformål, d.v.s. mer enn en tredobling fra bevilgningen fra 2006 som var 119 millioner kroner. I 2008 har regjeringen satt av ytterligere 188 millioner kroner til bredbåndsutbygging.

Kombinert med lokale egenandeler er det forventet at dette vil gi over en milliard kroner i bredbåndsinvesteringer i områder der markedet ikke vil gi noe tilbud. 96 000 norske husstander får et bredbåndstilbud som et resultat av regjeringens bevilgninger. Beregninger viser at disse bevilgningene er tilstrekkelig til å sikre tilnærmet full bredbåndsdekning i Norge. Beregninger viser at ved utgangen av 2008 vil totalt 99,8 prosent av befolkningen ha et bredbåndstilbud. 188 millioner kroner som er satt av til bredbånd på budsjettet for 2008 er ikke medregnet. Disse midlene forventes å få full effekt først i 2009.

- *at det ikke skal være urimelige geografiske prisforskjeller ved tilknytning til bredbåndsnett*

Prisen for bredbåndstilknytning bestemmes i utgangspunktet av konkurransen i markedet. Markedsaktørene har så langt valgt å ta samme pris for sine tjenester over hele landet. Ulike regionale aktører gir imidlertid ulike tilbud i sine regioner. Dette

gjelder særlig der kraftselskapene bygger fibernett. De tilbyr ofte større båndbredder og pakker med telefoni, TV og bredbånd (triple-play) til gunstigere priser.

Økt konkurranse i markedet for høye overføringshastigheter har ført til mindre forskjeller i kostnadene for næringslivet. Gjennom tilskuddsordningen Høykom, som finansieres av Fornyings- og administrasjonsdepartementet, har det blitt bygget ut bredbåndsnett i deler av landet som ellers ikke ville hatt et slikt tilbud og hvor brukerne kan nyte godt av ”normale” priser.

- *at det skal brukes offentlige midler for å bidra til å realisere utbygging i områder hvor det kommersielt ikke lar seg gjøre*

Regjeringen har bidratt til bredbåndsutbyggingen gjennom en kombinasjon av tildeling av midler gjennom Høykom-ordningen og direkte tildeling av midler til fylkeskommuner. For å sikre størst mulig grad av samordning blir fylkeskommunene oppfordret til å ta en samordnende rolle i sine områder. I 2006, 2007 og 2008 er det satt av totalt 684 millioner kroner i statlige tilskudd til bredbåndsutbygging i områder uten bredbåndstilbud. Kombinert med lokale tilskudd er det forventet at dette vil gi over en milliard kroner i bredbåndsinvesteringer. De områdene som disse midlene investeres i ville sannsynligvis ikke ha fått bredbånd om det offentlige ikke stilte opp.

- *legge til rette for utbygging av mobilnettet i de områder der dekningen i dag er for dårlig*

Ingen av konsesjonærene for mobiltelefoni har plikt til å levere 100 prosent geografisk dekning, men Samferdselsdepartementet har en tett dialog med mobiloperatørene med sikte på å bedre dekningen. Telenors GSM-nett dekker 99,84 prosent av befolkningen der de bor og 85 prosent av landarealet. I tillegg har selskapet Nordisk Mobiltelefoni ICE en ytterligere flatedekning utover dagens GSM-område.

Samferdselsdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet samarbeider med bransjen for å oppnå en ytterligere utvidelse av mobildekningen. For 2008 har KRD bevilget 158 mill. kr som blant annet kan benyttes til bredbånds- og mobilutbygging. Pengene fordeles gjennom fylkeskommunene.

- *medvirke til at Bane Tele AS blir et offentlig kontrollert selskap som bidrar til bredbåndsstruktur i hele Norge*

Det er inngått en avtale med Bredbåndsalliansen om et langsiktig delt eierskap i Bane Tele AS. Avtalen sikrer både et sterkt offentlig eierskap og en rask utbygging av bredbånd over hele landet. Løsningen innebærer at BaneTeles bredbåndsnett integreres med et omfattende regionalt nett som bygges ut i regi av lokale aktører.

- *stimulere næringsutvikling og offentlig bruk av åpen programvare*

Sommeren 2007 ble nasjonalt kompetansesenter for fri programvare åpnet med støtte fra Fornyings- og administrasjonsdepartementet og Kunnskapsdepartementet. Over tre år er senteret finansiert med over 10 millioner kroner. Hensikten er å fremme offentlig

sektors bruk av fri programvare, og stimulere til innovasjon og nyskaping i IKT-næringen.

Høsten 2007 ble det tildelt fem millioner kroner til 15 ulike prosjekter innen åpne standarder og fri programvare i offentlig regi. Prosjektene skulle bidra til økt bruk av åpne standarder og fri programvare i offentlig sektor.

Regjeringen har dessuten vedtatt at offentlig sektor skal bruke åpne standarder. Fra 1. januar 2009 vil det være obligatorisk for statlig sektor å bruke åpne dokumentformater ved publisering på nett. Krav til åpne standarder vil kunne gjøre det lettere å ta i bruk løsninger basert på fri programvare.

▪ *styrke tilsyn med konkurranse, sikkerhet og personvern innenfor telefoni og elektronisk kommunikasjon*

Post- og teletilsynet viderefører sitt arbeid med å treffe virkemiddeltiltak for å styrke konkurransen og bedre sikkerheten innenfor markedene for elektronisk kommunikasjon. Post- og teletilsynet har intensivert arbeidet med å sørge for at infrastruktur til Internett og bredbåndstelefoner sikres bedre og det siste året har særlig regionale tilbyderes betydning blitt vektlagt. I 2009 vil tilsynet i samarbeid med fylkene gjøre en kartlegging av samfunnskritiske brukere og deres avhengighet til elektronisk kommunikasjon.

Kapittel 6. Folkestyre, lokalsamfunn og regionalpolitikk

Et levende og desentralisert demokrati med bred deltakelse er grunnleggende for å møte samfunnsutfordringene. Det er gjennom folkelig engasjement og folkevalgt styring vi best kan løse miljøproblemene, få flere i arbeid, sikre utjevning mellom grupper, regioner og land, sikre nasjonal og lokal råderett over naturressursene og norsk eierskap i næringslivet.

Fra Soria Moria-erklæringen

Kommuner og fylkeskommuner skal ha kraft til å utvikle gode lokalsamfunn, skape gode oppvekstvilkår og tilrettelegge for næringsutvikling. For å få dette til har regjeringen fått vedtatt å øke inntektene til kommunesektoren med 28,6 milliarder kroner fra 2005 til 2009.

Folkestyre

- *legge til rette for økt deltakelse i politisk virksomhet og sørge for bred representasjon i offentlige utvalg, styrer og råd*

Regjeringen satser sterkt på at vi skal få en bedre kjønnsbalanse i kommunestyrene, og har satt i gang satsingen "Utstillingsvindu for kvinner i lokalpolitikken". I løpet av valgperioden, 2007-2011 vil regjeringen bruke vel 20 millioner kroner på å prøve ut tiltak som mest effektivt vil gi en bedre kjønnsbalanse i lokalpolitikken.

- *legge til rette for at personer med omsorgsansvar og/eller funksjonshemming kan påta seg offentlige verv*

Med bakgrunn i en undersøkelse om kommunenes kjennskap til veilederen "Tilgjengelighet til valg" vil KRD før neste valg informere kommunene nærmere om hvilke plikter de har etter valgloven og valgforskriften.

- *styrke barn og unges mulighet for medvirkning og innflytelse*

Et eget rundskriv om dette ble sendt ut fra Barne- og likestillingsdepartementet til alle landets kommuner sommeren 2006. En håndbok for ungdomsråd i kommunene er utviklet i Barne- og likestillingsdepartementet og sendt ut til kommunene i 2006.

Kunnskapsdepartementet (KD) og Kommunal- og regionaldepartementet (KRD) opprettet høsten 2007 en gruppe for ungdomsdemokrati der ulike ungdomsorganisasjoner deltok. Målet for arbeidet i gruppa var å komme fram til tiltak for å øke demokratiforståelsen, styrke det politiske engasjementet og øke valgdeltakelsen blant ungdom. Gruppens arbeid ble oppsummert i rapporten "120 tiltak for å øke den demokratiske deltakelsen blant unge". Tiltakene retter seg både mot staten, de politiske partiene, media, kommunene, skolene og andre aktører. Ulike tiltak som retter seg mot Kommunal- og regionaldepartementet er omtalt og fulgt opp i stortingsmeldingen om lokaldemokrati som ble lagt fram i juni 2008.

I januar 2008 nedsatte BLD en ekspertgruppe som fikk i oppdrag å utrede spørsmål om ungdoms muligheter for et positivt fritidsmiljø og deltakelse og innflytelse lokalt. Ekspertgruppen skal legge fram utredningen innen 31. desember 2008.

- *legge til rette for det frivillige Norge*

Regjeringen er opptatt av å styrke frivillig sektor, og har iverksatt en rekke tiltak for å styrke de frivillige organisasjonene. Les mer om dette i kapittelet "En ny og helhetlig frivillighetspolitikk".

- *legge fram sak for Stortinget om språk og makt*

Dette er fulgt opp gjennom Stortingsmelding nr 35 (2007-2008) Mål og mening fra Kultur og Kirkedepartementet som regjeringen la frem i juni 2008, som har et eget kapittel om språk og makt.

Åpenhet, offentlighet, ytringsfrihet og personvern

- *trekke Stortinget sterkere inn i prosessen under utarbeidelse av viktige posisjonspapirer i forkant av forhandlinger med andre stater og internasjonale organisasjoner*

- *sikre at viktige prinsipper i tilknytning til slike forhandlinger tas opp til drøfting i folkevalgte organer før forhandlinger fullføres*

- *styrke utdanningsprosessen knyttet til internasjonale kontrakter før disse blir folkerettslig bindende for Norge*

Punktene følges opp i det løpende arbeid med internasjonale forhandlinger og inngåelse av folkerettslige avtaler. Videre utarbeides en veiledning for hele statsforvaltningen om fremgangsmåten i slike saker. Veiledningen vil redegjøre for de krav til utredning som gjelder i de forskjellige faser av dette arbeidet frem til Norge blir rettslig bundet. Behovet for tidlig utredning og behovet for konsultasjoner med Stortinget i viktige forhandlingsprosesser blir også fremhevet. Regjeringen er opptatt av å involvere stortingets organer om norske posisjoner på egnet måte. I februar 2007 behandlet Stortinget Stortingsmelding nr. 23 om gjennomføring av Europapolitikken. I tråd med den innstillingen holder Utenriksministeren halvårlige redegjørelser om aktuelle EØS- og EU-saker for Stortinget i tillegg til at regjeringen løpende har konsultasjoner med Stortingets Europautvalg. Vi har gått inn for større åpenhet i utvalgets arbeid og støttet at referatene er offentlig tilgjengelige.

Lokaldemokrati

Et levende lokaldemokrati innenfor rammene av kommunene er grunnsteinen i det nasjonale folkestyret. Regjeringen vil bidra til å sikre kommunenes omdømme. Det er blant annet foretatt en kartlegging av regelverk for kommunesektoren i et etisk

perspektiv. Regjeringen vil legge frem en odelstingsproposisjon med forslag til lovendringer som skal bidra til økt rolleklarhet og åpenhet i kommuner og fylkeskommuner.

Kommunal- og regionalministeren nedsatte i desember 2007 en arbeidsgruppe som skulle vurdere alternative tiltak fra statens side for å bidra til å sikre høy etisk standard i kommunesektoren. Arbeidsgruppen leverte sin utredning våren 2008. Gruppen foreslår at kommunal- og regionalministerens etikkforum videreføres med nytt mandat og ny sammensetning. Arbeidsgruppen foreslår videre at det settes i gang med utarbeiding av informasjons- og veiledningsmaterieell, et forprosjekt for etablering av et forskningsprogram om etikk i kommunesektoren, og et nettsted for kompetanseoppbygging og erfaringsdeling. Kommunal- og regionaldepartementet vil vurdere hvilke tiltak i rapporten som det eventuelt kan være aktuelt å følge opp, herunder hvordan arbeidet i Forum for etikk i kommunesektoren kan videreføres på en hensiktsmessig måte.

Kommunene er bærebjelken i utviklingen av livskraftige og trygge lokalsamfunn. Gjennom aktiv tilrettelegging og i samspill med næringsliv, frivillig sektor og innbyggerne kan kommunene videreutvikle det gode bosted. Lokalpolitikere har en nøkkelrolle i utviklingen av livskraftige og trygge lokalsamfunn. Veilederen Resultatledelse for lokalpolitikere er utarbeidet i samarbeid med kommunesektoren og er et bidrag til å styrke den lokalpolitiske styringen.

- *legge til rette for bruk av lokale folkeavstemninger*

Regjeringen ønsker å sørge for god og offentlig tilgjengelig informasjon om lokale folkeavstemninger, og foreslår i lokaldemokratimeldingen å etablere en lovhjemmel for bedre å synliggjøre kommunenes og fylkeskommunenes mulighet for å gjennomføre lokale folkeavstemninger. Videre vil den nasjonale valgstatistikken bli utvidet til også å inkludere lokale folkeavstemninger. Statistisk sentralbyrå vil etablere et system for innsamling av data om avholdte lokale folkeavstemninger, i tillegg til å etablere en historisk statistikk basert på tidligere innsamlede data. Det er planlagt å starte innsamlingen høsten 2008, med publisering våren 2009.

- *sikre innbyggernes velferd og rettigheter gjennom en god kommunal sektor. På noen utvalgte sektorer er det nødvendig å sikre særskilte rettigheter*

Kommunesektoren har fra 2005 til 2009 fått økte inntekter på 28,6 milliarder kroner. Dette gir klare utslag i velferdsproduksjonen i kommune-Norge, med økt satsing på blant annet skole, helse og omsorg. Lovfestet rett til barnehageplass innføres fra 2009. Regjeringen arbeider med en ny felles helse- og sosiallov.

- *sikre medvirkning fra kommunesektoren i konsekvensutredninger som har vesentlige konsekvenser for lokalt selvstyre*

Rutiner for involvering av KS i kostnadsberegninger av statlig initierte reformer i kommunesektoren er innført fra konsultasjonsåret 2007. Rutinene bygger på rapporten Om kostnadsberegninger av statlig initierte reformer i kommunesektoren. Målet er at KS skal trekkes med i arbeidet med reformer av en viss størrelse på et tidlig tidspunkt,

bl.a. med sikte på å oppnå enighet om hva som kan oppnås innenfor ulike inntektsrammer. Hittil er 12 saker meldt opp som kostnadsberegningssaker, tre av disse er ferdig behandlet. Ordningen har generelt bidratt til større bevissthet i departementene omkring økonomiske og administrative konsekvenser av tiltak og reformer rettet mot kommunesektoren.

- *følge opp lokaldemokratikommisjonens utredning med en Stortingsmelding*

Regjeringen har i juni 2008 lagt fram en egen lokaldemokratimelding, St.meld. nr. 33 (2007-2008) *Eit sterkt lokaldemokrati*. Meldingen tegner et bilde av at lokaldemokratiet er avhengig av både rammevilkårene for kommunene, samfunnsborgernes deltakelse i og mellom valgene, forholdene for lokalpolitikere, og forholdet mellom kommuner og omgivelsene. Vi har aktive lokalpolitikere og en variert lokalpolitikk. Oppslutningen om lokaldemokratiet som institusjon i seg selv er god, innbyggerne deltar i stadig større grad i demokratiet mellom valgene, og valgdeltakelsen økte i 2007 for første gang siden 1979. Meldingen gir dels et bilde av utviklingstrekk og tilstanden til lokaldemokratiet, dels gir den pekepinner om hvordan og i hvilken retning innbyggerne, de folkevalgte og kommunene kan utvikle lokaldemokratiet videre, og gjøre det enda bedre, mer legitimt og fremtidsrettet. Regjeringen foreslår i meldingen å prøve ut forsøk med stemmerett for 16-åringer i noen enkeltkommuner ved valget i 2011, samt å øke tilgjengeligheten ved valgene gjennom økte åpningstider og enda bedre tilrettelagt forhåndsstemmegivning. Videre legger regjeringen opp til en politikk for å gi en bedre balanse mellom politikk og administrasjon lokalt, og gir en rekke eksempler på hvordan kommuner kan øke innbyggernes deltakelse og involvering i lokaldemokratiet.

Lokalsamfunn og regionalpolitikk

Velfungerende, trygge og identitetsskapende lokalsamfunn er en avgjørende forutsetning for et godt velferdssamfunn. Regjeringen vil styrke innsatsen overfor lokalsamfunn og regioner. Arbeidsplasser, infrastruktur og et godt og likeverdig velferdstilbud er en grunnleggende forutsetning for bosetting. En aktiv og målrettet distrikts- og regionalpolitikk skal bidra til å sikre arbeidsplasser og velferd der folk bor.

Kommuner og regioner

Regjeringen vil gjennom en helhetlig politikk overfor kommunesektoren sikre at oppgaver løses på lavest mulig hensiktsmessige forvaltningsnivå. Gjennom et nytt regionalt forvaltningsnivå skal flere oppgaver og mer ansvar desentraliseres fra staten og samles i nye, folkestyrte regioner

- *videreføre tre direkte folkevalgte forvaltningsnivåer*

Regjeringen la fram St. meld. 12 (2006-2007) Regionale fortrinn – regional framtid høsten 2006. I meldingen foreslås en rekke oppgaver desentralisert fra staten til regionalt folkevalgt nivå for å styrke regionenes rolle som utviklingsaktører. Stortinget ga våren 2007 i all hovedsak sin tilslutning til regjeringens forslag, jf. Inst. S. nr. 166 (2006-2007). KRD sendte i februar 2008 ut et samlet høringsnotat med konkrete forslag

til oppgaver som skal overføres til folkevalgt, regionalt nivå. Som et ledd i prosessen har også inndelingsspørsmålet blitt vurdert av fylkeskommunene og kommunene. Det tas sikte på å fremme en samleproposisjon høsten 2008. Reformen skal iverksettes fra 1. januar 2010.

- *at endringer i kommunestrukturen skal være basert på frivillighet*

Eventuelle kommunesammenslutninger skal være tuftet på lokale beslutninger etter lokale initiativ og lokale vurderinger. Regjeringen ser derfor ikke behov for egne tiltak som stimulerer til kommunesammenslutninger. Av den grunn har regjeringen fjernet særskilte tilskudd til infrastrukturtiltak til kommuner som slutter seg sammen. Øvrige økonomiske virkemidler til kommuner som vurderer sammenslåing eller slår seg sammen videreføres.

- *legge til rette for å styrke samhandlingen mellom kommunesektoren og tredje sektor*

På oppdrag fra Kommunal- og regionaldepartementet har IRIS gjennomført en kartlegging av kommunenes samhandling med frivillig sektor. Rapporten Kommunenes samhandling med frivillig sektor (Rapport IRIS 2007/047) ble ferdigstilt i 2006 og er tilgjengelig på Kommunal- og regionaldepartementets nettsider. Dette arbeidet er videreført i et forskningsoppdrag vinteren 08/09 om kommunenes arbeid med samfunnsutvikling.

Kommuneøkonomi

Realveksten i kommunesektorens inntekter fra 2005 til 2008 anslås til 20,4 milliarder kroner. Kommunesektoren har benyttet inntektsveksten til å rette opp den økonomiske ubalansen og til å bedre tjenestetilbudet. Tall fra SSB viser at den gode utviklingen i kommunal tjenesteproduksjon fortsetter i 2008. Kommunenes bruttoutgifter til pleie og omsorg er 7 prosent høyere i 1. kvartal 2008 enn i 1. kvartal halvår 2007. Tilsvarende er bruttoutgiftene innenfor barnehageområdet 12,8 prosent høyere, grunnskolen 6,0 prosent høyere og kommunehelse 8,8 prosent høyere. Dette viser at regjeringens satsing på kommuneøkonomi gir resultater. Med regjeringens opplegg for 2009, vil den samlede veksten i perioden 2005-2009 bli 28,6 milliarder kroner.

- *for 2006 skal veksten i kommunenes og fylkeskommunenes frie inntekter være 5,4 milliarder kroner, inkludert 225 millioner kroner i økt regionaltilskudd*

I tilleggspolisjonen for 2006 ble det lagt opp til en vekst i frie inntekter på 5,7 milliarder kroner. Regnskapstall for 2006 viser at veksten i frie inntekter ble 10,3 milliarder kroner. Den sterke veksten skyldes både en bevisst politisk satsing på kommuneøkonomien og at de kommunale skatteinntekter i 2006 ble høyere enn forutsatt.

- *gjennom en forpliktende flerårig opptrappingsplan rette opp den økonomiske ubalansen i kommunesektoren*

En flerårig opptrappingsplan for oppretting av den økonomiske ubalansen ble lagt fram i kommunepolisjonen for 2007. Regjeringen legger opp til realvekst i

kommunesektorens inntekter i 2009 på 8,4 milliarder kroner. Samlet vil det reelle inntektsnivået i 2009 være 28,6 milliarder kroner høyere enn i 2005.

Styrkingen av kommuneøkonomien har ført til at kommunesektoren har bygd ut tjenestetilbudet. Blant annet fikk vel 26.000 flere barn fått plass i barnehage i 2006 og 2007, det har blitt utført 11.100 flere årsverk i pleie- og omsorgssektoren i samme periode.

- *gjøre konsultasjonsordningen mellom stat og kommune mer forpliktende slik at de totale ressursene innenfor offentlig sektor kan utnyttes bedre*

Retningslinjer for bilaterale samarbeidsavtaler mellom regjeringen og KS trådte i kraft i juni 2006. Retningslinjene ble justert våren 2008, i tråd med forslagene til en arbeidsgruppe som har gjennomgått de bilaterale avtalene.

I tillegg er rutiner for involvering av KS i kostnadsberegninger av statlig initierte reformer i kommunesektoren innført fra konsultasjonsåret 2007. Et slikt kostnadsberegningssamarbeid skal bidra til å gjøre regjeringens beslutningsgrunnlag best mulig, og tilrettelegge for en best mulig oppslutning om reformen i kommunesektoren ved å synliggjøre at partene i konsultasjonsordningen er enige om de kostnadsberegningene som er lagt til grunn. Hittil er 12 saker meldt opp som kostnadsberegningssaker, tre av disse er ferdig behandlet.

- *den kommunale egenandelen i toppfinansieringsordningen for særlig tunge brukere reduseres og regelverket knyttet til utgifter som regnes inn i den kommunale egenandelen gjennomgås*

Fra 2008 er toppfinansieringsordningen for særlig ressurskrevende tjenester betydelig styrket. Staten dekker nå 85 prosent av kommunenes utgifter til særlig ressurskrevende tjenester utover innslagspunktet på 800 000 mot tidligere 70 prosent. Statens tilskudd til kommunene øker fra 2 milliarder kroner i 2007 til knapt 3 milliarder kroner i 2008. Samtidig er toppfinansieringsmodellen endret slik at den enkelte kommune får kompensert en fast andel av egne utgifter utover innslagspunktet. Modellen er enklere å forstå og mer forutsigbar for kommunene.

By og land

Folk skal ha valgfrihet til å bo både i bygd og by. Stortingsmeldingen om distrikts- og regionalpolitikken som ble lagt fram i juni 2006, er en strategisk plan for en mer aktiv og målrettet distrikts- og regionalpolitikk som vil bli fulgt opp med økonomiske virkemidler i forbindelse med de ordinære budsjettprosessene. Gjeninnføringen av differensiert arbeidsgiveravgift og utvidelsen av det distriktpolitiske virkeområdet er så langt det viktigste distrikts- og regionalpolitiske grepet.

- *gjennomføre en vesentlig styrking av de distriktpolitiske virkemidlene, blant annet gjennom å utnytte det regionalpolitiske handlingsrommet og arbeide aktivt internasjonalt for å øke handlingsrommet i regional- og næringspolitikken*

De distriktpolitiske virkemidlene er styrket med 365,7 mill. kr. fra saldert budsjett for 2005 til budsjettet for 2008. For 2009 er de distriktpolitiske virkemidlene foreslått satt til 2 556,6 millioner kroner. Dette er en økning på 182,4 millioner kroner i forhold til 2008.

En del av økningen på 2008 budsjettet (40 mill. kr) gikk til innføringen en ny finansiell ordning for nyetableringer med stort vekstpotensial, NyVekst, for å utnytte handlingsrommet som det nye regionalstøttestruktur i EØS-området gir.

ESA har godkjent Norges forslag til nytt virkeområde for de direkte bedriftsrettede distriktpolitiske virkemidlene. Norge har utvidet virkeområdet med 24 kommuner. Det gjør at Norge kan føre en aktiv distriktpolitikk i et større område enn tidligere. Norge får, som det eneste landet i Europa, utvidet sitt virkeområde for de distriktpolitiske virkemidlene. Det nye handlingsrommet i retningslinjene for regionalstøtte, utover åpningen for differensiert arbeidsgiveravgift, er utnyttet gjennom NyVekst-ordningen for små nyetablerte vekstbedrifter.

Satsingen på kommunene som førstelinje for småskala næringsutvikling startet opp våren 2005 og varte ut i 2007, som et samarbeidsprosjekt mellom bla. LMD, KRD, IN og KS. Prosjektet skulle styrke kommunene som næringsutviklingsaktører på bred basis. Prosjektet har omfattet 19 piloter, 13 fylker og til sammen 47 kommuner. Ulike modeller og metoder ble prøvd, mange med gode resultat.

KRD, LMD og FKD har i 2008 videreført satsingen på kommunene som førstelinje med IN som operatør, i samarbeid med KS, bygget på erfaringer og resultater fra pilotkommunene. Målet med satsingen er at flere kommunene skal blir enda bedre støttespillere for entreprenører og lokalt næringsliv. Resultatet skal bli å øke tilvekst, sysselsetting og verdiskaping, bygget på lokale fortrinn og muligheter.

- *legge fram en stortingsmelding om handlingsrom og muligheter i distriktpolitikken*

St.meld. 21 (2005-2006) *Med hjarte for heile landet*, ble lagt frem i juni 2006. Denne konkretiserer innholdet i Regjeringens nye distrikts- og regionalpolitikk. Småsamfunnsatsing og kulturbasert næringsutvikling er spesielt framhevet i meldingen.

- *gjeninnføre ordningen med geografisk differensiert arbeidsgiveravgift*

Ordnningen med differensiert arbeidsgiveravgift ble gjeninnført fra 1. januar 2007. Den nye ordningen, inkludert en fribeløpsordning, omfatter hele 90 prosent av avgiftsfordelen i ordningen før omleggingen i 2004. Omleggingen er provenynøytral i forhold til ordningen som gjaldt inntil 2004, og de områdene som ikke fikk gjeninnført ordningen, eller som fikk gjeninnført ordningen med en høyere sats, blir kompensert gjennom næringsrettede midler til regional utvikling.

- *evaluere gjennomførte utflyttinger av statlige virksomheter og utrede om deler av eksisterende statlig virksomhet kan lokaliseres utenfor Oslo*

Det er utarbeidet felles retningslinjer for evaluering av hvilke virkninger flytting av statlige virksomheter ut fra Oslo har hatt for stedene og virksomhetene de er flyttet til, for organisasjonen, for de tilsatte og for etatens evne til å løse sine oppgaver.

Retningslinjene er lagt til grunn for en evaluering av de tilsynene som ble flyttet ut av Oslo i forrige periode og av Kystverket. Arbeidet er startet i 2008 og skal være ferdig våren 2009. Retningslinjene skal muliggjøre sammenlikning av erfaringer fra flytting av ulike statlige virksomheter. Dette skal igjen gi bedre kunnskap om hvilke effekter flytting fra Oslo og lokalisering av statlige arbeidsplasser har. Evalueringen skal gi innsikt i hva slags virkninger slike virkemidler har for organisasjonen og oppgaveløsningen og for de stedene virksomhetene flytter til. I tillegg vil en felles evaluering kunne si noe mer allment om hvilke effekter flytting har som virkemiddel.

- *iverksette et eget satsingsprogram med fokus på utvikling av småsamfunn, herunder videreutvikle støtten til utkantbutikker*

I 2006 og 2007 avsatte regjeringen henholdsvis 23,5 millioner kroner og 50 millioner kroner til småsamfunnsatsingen. I 2008 ble det bevilget ytterligere 34 millioner kroner til formålet. I perioden 2006-2007 har Kommunal- og regionaldepartementet igangsatt og medfinansiert om lag 38 pilotprosjekter innenfor hovedoverskriftene god tjenestetilgang, næringsutvikling og attraktive steder. Pilotarbeidet følgeevalueres. MERKUR og utviklingsstøtte til utkantbutikker videreføres innenfor satsingen i 2009.

- *bidra med statlig finansierte tiltak for å bedre integreringen, motarbeide den økte fattigdommen og bekjempe rusmiddelmissbruk. Et bedre samarbeid mellom staten, kommunene og frivillige organisasjoner må prioriteres for å nå disse målene*

Regjeringen har i statsbudsjettet for 2007 lagt fram handlingsplaner mot fattigdom og for inkludering av innvandrerbefolkningen på over 1 milliard kroner. Disse videreføres i budsjettet for 2008.

En opptrappingsplan for rusfeltet er langt fram høsten 2007 i tråd med Soria Moria -erklæringen. Russpørsmål er en integrert del av helse- og omsorgstjenesten i kommunal sektor og i spesialisthelsetjenesten. Styrking av kommunesektoren og sykehussektoren gir derfor et godt fundament for planen. På enkelte områder kreves tiltak som er spesifikt rettet mot rusfeltet. Planen er fullt opp i statsbudsjett for 2009.

I revidert nasjonalbudsjett for 2006 ble det bevilget 20 millioner kroner knyttet til oppfølging av arbeidet med å bekjempe bostedsløshet. Samarbeidsforholdene mellom NAV og kommunene i forbindelse med introduksjonsordningen skal revideres og forbedres.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har jevnlig møter med de landsdekkende organisasjonene på innvandrerfeltet. Regjeringen har et dialogforum med ungdom med innvandrerbakgrunn hvor ulike temaer diskuteres.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har ved flere anledninger hatt møter og høringer med representanter fra frivillige organisasjoner, kunnskapsmiljøer og etater, samt KS.

I statsbudsjettet for 2008 ble det bevilget 10 millioner kroner for å styrke og videreutvikle dialogen med frivillige organisasjoner og representanter for sosialt og økonomisk vanskeligstilte. I samråd med aktuelle organisasjoner er det etablert jevnlig kontaktutvalgsmøter mellom Regjeringen og representanter og organisasjoner for sosialt og økonomisk vanskeligstilte.

- *gjennomføre tiltak for områder i storbyene som har særlige utfordringer, slik som Groruddalen i Oslo*

I budsjettet for 2007 ble det opprettet nytt tilskudd til bolig-, by- og stedsutvikling på 43 millioner kroner. For perioden 2007-2010 har regjeringen inngått samarbeid med Oslo kommune om et handlingsprogram for bolig-, by- og stedsutvikling i Groruddalen. Denne ordningen forvaltes av Husbanken.

Midlene skal brukes til opprustning av boliger og boligområder, friluftarealer, samferdselstiltak som tilrettelegging for kollektivtrafikk og støyskjerming, og egne tiltak for god integrering. Satsingen ble videreført i statsbudsjett for 2008 og i forslag til statsbudsjett for 2009.

- *innføre et særskilt lovfestet vern av Oslomarka og andre bymarker*

Det er igangsatt et arbeid med lovfestet vern av Oslomarka.

- *legge fram en egen hovedstadsmelding*

Hovedstadsmeldingen - St.meld. nr 31 (2006-2007) ble lagt fram i 2007. Den la vekt på den viktige betydningen hovedstadsregionen har for hele landet. Stortinget sluttet seg (Innst. S. nr. 165 (2007-2008) til regjeringens politikk for en åpen, trygg og skapende hovedstadsregion. Regjeringen har fulgt opp med en ekstra innsats for å redusere de store levekårsforskjellene i Oslo med forsterket innsats i Groruddalen og en ny områdeinnsats i Søndre Nordstrand.

I tillegg arbeider regjeringen blant annet med:

- *satse på kulturbasert næringsutvikling*

For å skape attraktive lokalsamfunn også i distriktene, satser Regjeringen aktivt på Kulturbasert næringsutvikling. På denne måten kan kultur bidra til å skape liv i lokalsamfunnet ved å styrke lokal identitet og attraktivitet. Samtidig kan satsingen bidra til mer variert næringsutvikling, gjennom etableringen av flere lønnsomme kultur- og kulturbaserte arbeidsplasser

Regjeringen har utvidet satsingen fra 2006 og satt av inntil 17,5 millioner kroner i 2008 til kulturbasert næringsutvikling. Midlene skal tilrettelegge for verdiskaping i kulturnæringene og utvikling av flere attraktive steder i Distrikts – Norge. Unge og

kvinner er særlig prioritert. Satsingen videreføres i 2009. I 2008 vil departementet videreføre samarbeidet med de tre virkemiddelaktørene Innovasjon Norge, SIVA og Forskningsrådet for å bidra til flere lønnsomme bedriftsetableringer

- *etablere et kompetansesenter for distriktsutvikling*

I St.meld. nr. 21 (2005-2006) Hjarte for heile landet varsler regjeringen at det planlegges å etablere et kompetansesenter for distriktsutvikling. Distriktssenteret – Kompetansesenter for distriktsutvikling er etablert i 2008 med avdelinger i Sogndal, Steinkjer og Alstahaug, som et forvaltningsorgan under Kommunal- og regionaldepartementet. Senteret vil være operativt fra høsten 2008.

- *etablere Bolystrådet*

Kommunal- og regionalministeren etablerte Bolystrådet høsten 2006. Rådet bestod av 14 unge mennesker. Bolystrådets arbeid ble avsluttet høsten 2007. Bolystrådet skulle gi råd om hvordan distrikts- og regionalpolitikken kunne innrettes mot unge i utdannings- og etableringsfasen. Bolystrådet har bl.a. kommet opp med forslag om å sette i gang en kampanje som skal vise fram mulighetene i distriktene. De har også kommet med innspill på ulike departementers ansvarsområder, særlig knyttet til fiskeripolitikk, samferdselspolitikk og næringspolitikk. Disse innspillene er videreformidlet til regjeringsutvalget for distrikts- og regionalpolitikk. Særlig innspillene innen profilering- og omdømmearbeid følges videre.

- *etablere Omdømmeskolen*

Kommunal- og regionaldepartementet følger opp kommunene sin interesse for profilering, identitetsbygging og merkevarebygging gjennom kurs i omdømmebygging. 16 kommuner og 1 region er med på piloten Omdømmeskolen i regi av Kommunal- og regionaldepartementet. Prosjektet er et forsøk, og en direkte oppfølging av innspill fra Bolystrådet. Dette skal være en "skole" som skal gjøre kommuner og innbyggere bevisste på egne muligheter og særpreg og være i stand til å synliggjøre dette best mulig. Et godt omdømme, for kommunen eller bygda, vil kunne være et viktig konkurransefortrinn for å tiltrekke seg bedrifter eller folk i etableringsfasen. I tillegg har departementene opprettet en egen nettside som skal være en ressurs og inspirasjonskilde i omdømmearbeidet til kommuner og regioner.

- *satse på stedsutvikling*

I 2006 og 2007 har regjeringen avsatt i alt 10 millioner kroner til stedsutviklingsprogrammet BLEST - Bolyst og engasjement i småbyer og tettsteder. I 2008 er det satt av 10 mill kr over KRDs budsjett til utvikling av attraktive steder. I 2009 er 6 millioner kroner avsatt til BLEST. Noen utvalgte stedsutviklingsprosjekter vil få faglig og finansiell støtte gjennom programmet. Formålet med programmet er å gjøre småbyer og tettsteder mer attraktive og aktuelle som bosted og som lokaliseringssted for bedrifter. Programmet skal bygge på de erfaringer som er gjort, blant annet gjennom Miljøverndepartementets program "Miljøvennlige og attraktive tettsteder". Husbanken har fått ansvaret for stedsutviklingsprogrammet.

▪ *ta initiativ til et første dialogmøte for å komme på offensiven med tiltak når det gjelder uregelmessigheter innen byggenæringen*

Kommunal- og regionaldepartementet ser med stigende bekymring på meldinger om useriøse utøvere i byggenæringen som skaper store problemer for både tiltakshavere og for konkurrerende bedrifter som holder seg innenfor regelverket på alle områder, f. eks. arbeidsmiljø, arbeidstillatelse, arbeidsforhold for utenlandske arbeidere, skatt og avgifter, konkursskarantene m.m. Departementet vil derfor samarbeide med byggenæringen om seriøsitet i bransjen og bidra til en samordning av statlige sektorer på dette området. Arbeidstakerorganisasjoner bør også med i et slikt samarbeid.

Kapittel 7. Et arbeidsliv med plass til alle

Kamp mot arbeidsledighet og for et inkluderende arbeidsliv er et hovedmål for vår politikk. Menneskene er vårt lands viktigste ressurs. For den enkelte er arbeid den viktigste sikring for egen inntekt.

Fra Soria Moria-erklæringen

Situasjonen på arbeidsmarkedet har bedret seg betydelig under denne regjeringen. Antall sysselsatte personer har økt med 240 000. Aldri har en større andel av den voksne befolkningen deltatt i arbeidslivet enn hva som er situasjonen nå. Parallelt med at etterspørselen etter arbeidskraft har økt, har nivået på arbeidsledigheten kommet ned på et nivå som er det laveste siden 1987. AKU-ledigheten har avtatt med nær 45 000 personer (svarende til 2,1 prosentpoeng) siden oktober 2005 (sesongjustert).

Regjeringen la 3. november 2006 fram St.meld. nr. 9 (2006-2007) Arbeid, velferd og inkludering. Hovedmålet var å legge fram strategier og tiltak for å styrke inkluderingen i arbeidslivet av personer i arbeidsfør alder som har problemer med å få innpass og fotfeste i arbeidslivet, eller som er i fare for eller i ferd med å falle ut av det.

Hovedgrepene i meldingen var:

- Forebyggende og tilretteleggende tiltak rettet mot bedrifter.
- Arbeidsavklaringspenter erstatter dagens rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad.
- Nytt kvalifiseringsprogram og ny kvalifiseringsstønad for personer med vesentlig nedsatt arbeids- og inntektsevne, og med ingen eller svært begrensede ytelser til livsopphold i folketrygden.
- Tidsubestemt lønnstilskudd er iverksatt som forsøk over hele landet.
- Mer fleksibel og bedre samordnet bruk av tiltak og virkemidler i arbeids- og velferdsforvaltningen og i samarbeid med bl.a. arbeidsliv, utdannings- og helsetjenester. Virkemidlene skal tilpasses bedre til den enkeltes behov, forutsetninger og ressurser med sikte på å komme i arbeid.
- Videreutvikle arbeidsrettede tiltak og tjenester, både generelle tiltak og spesielle tiltak rettet mot funksjonshemmede, innvandrere og for å bekjempe fattigdom

Stortinget sluttet seg til hovedgrep og forslag i meldingen, jf. Innst. S. nr. 148 (2006-2007). Regjeringen følger opp stortingsmeldingen med nødvendige lov- og budsjettforslag og sørger for god iverksetting i bl.a. Arbeids- og velferdsetaten.

Lovforslaget om nytt kvalifiseringsprogram ble lagt fram for Stortinget i juni 2007 (Ot.prp. nr. 70 (2006-2007)) og trådte i kraft 1. november 2007. Pengene fordeles i takt med etableringen av NAV kontorer fra høsten 2007.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet sendte i desember 2007 et utkast til lov om "Arbeidsavklaringspenger" på høring, Forslaget går ut på å erstatte dagens attføringspenger, rehabiliteringspenger og tidsbegrenset uførestønad i folketrygden til en ny, samlet tidsbegrenset inntektssikring i folketrygden ved midlertidig helsesvikt. Den nye inntektssikringen er foreløpig kalt "Arbeidsavklaringspenger". Forslaget vil forenkle stønadssystemet og gjøre det mer arbeidsrettet, men uten å endre inngangsvilkår og utmåling vesentlig, sett i forhold til de ytelser som inngår. Lovforslaget vil bli lagt fram for Stortinget i løpet av høsten 2008. Regelverket vil tre i kraft i 2009.

Departementet har også sendt utkast til endringer i tiltaksregelverket og endringer i arbeidsmarkedsforskriften på høring. Alle varslede regleverksendringer skal være på plass fra 2009.

- *opprette flere tiltaksplasser/ opprette flere tiltaksplasser for å integrere personer som ellers faller utenfor i det ordinære arbeidsliv, og ha gode finansieringsordninger for å opprette varig tilrettelagte arbeidsplasser (VTA og arbeidsplasser i Vekstbedriftene (attføringsbedrifter)*

I 2008 er det samlede tiltaksnivået på om lag 40 000 plasser, fordelt på om lag 11 800 plasser for ordinære arbeidssøkere og om lag 28 200 plasser for yrkeshemmede arbeidssøkere. Dette er en styrking på om lag 200 plasser i forhold til budsjettet for 2007 som følger av at innsatsen overfor arbeidssøkere med psykiske lidelser styrkes i forbindelse med strategiplanen for arbeid og psykisk helse.

Selv om tiltaksnivåene for 2008 er omtrent på linje med nivåene i 2007, innebærer forslaget for 2008 en betydelig styrking av innsatsen overfor langtidsledige, ungdom, innvandrere og andre som har problemer med å komme i arbeid. Dette som følge av at ledigheten er betydelig redusert og at antall yrkeshemmede også viser en tydelig nedgang. Siden denne regjeringen tok over, er tiltaksnivået rettet mot yrkeshemmede økt med knappe 2 000 tiltaksplasser.

Det legges til grunn et nivå på 68 000 plasser i 2009, som omfatter ca. 40 000 plasser tidligere finansiert under 634.76. Dette er en videreføring av 2008-nivået. I tillegg kommer 27 800 plasser fra kap. 2653 Attføring. I lys av at ledigheten er anslått til å holde seg på et lavt nivå, antallet yrkeshemmede holder seg på et stabilt nivå og markedet etterspør arbeidskraft, innebærer nivået en styrking av innsatsen overfor personer som har problemer med å komme i arbeid.

For å øke tilbudet av arbeidskraft har regjeringen gjort forsøket med tidsubestemt lønnstilskudd landsdekkende i 2008. Forsøket, som ble igangsatt i fem utvalgte fylker i 2007, reduserer den økonomiske risikoen arbeidsgiver påtar seg ved å ansette personer med usikker og redusert arbeidsevne. Forsøket videreføres og utvides i 2009. I løpet av 2008 innføres også nye avklarings-, og oppfølgings- og formidlingstiltak for personer med mer omfattende behov for utprøving av arbeidsevne og oppfølging for å komme i arbeid.

Det høye nivået på arbeidsmarkedstiltak er også en viktig del av regjeringens innsats for å bekjempe fattigdom og sikre inkludering og integrering av innvandrerbefolkningen. Nivået vil videre dekke behovet for tiltaksplasser knyttet til det nye kvalifiseringsprogrammet i 2009.

Regjeringen har i Stortingsmelding nr 9 (2006-2007) foreslått pliktig kommunal medfinansiering av VTA etter deltagernes bostedskommune. Forslaget har vært på høring.

- *forbedre dagpengeordningen og rette opp kutt. Det skal innføres en tiltaksgaranti for langtidsledige som har vært ledige i to år, slik at alle sikres rett til arbeid, utdanning eller arbeidsmarkedstiltak*

Ferietilleggsordningen er gjeninnført med virkning f.o.m. 1. juli 2006. Antall ventedager før man får dagpenger ble i forbindelse med statsbudsjettet for 2007 redusert fra 5 til 4 dager, og i forbindelse med statsbudsjettet for 2008 ble antall ventedager redusert videre ned til 3 dager, slik ordningen var før kuttene i 2003.

Antall ventedager for permitterte i fiskeindustrien ble i statsbudsjettet 2008 redusert fra 4 til 0 dager. For 2009 foreslås det at kravet til arbeidstidsreduksjon for å få dagpenger de første ti dagene av permitteringen senkes fra 50 til 40 prosent ved permitteringer i fiskeindustrien.

Som en oppfølging av Soria Moria-erklæringen, har regjeringen innført en tiltaksgaranti som innebærer tilbud om arbeidsmarkedstiltak for ventestønadmottakere som har vært helt ledige de siste seks månedene eller lenger, og andre langtidsledige som har vært helt ledige de siste to årene eller lenger. Samtidig ble ordningen avvirket med ventestønad for nye tilfeller fra 1.1.2008. De som allerede mottok ventestønad, hadde anledning til å motta dette inntil 1.7.2008.

- *opprette langt flere trainee plasser og opplæringsjobber i offentlig sektor, spesielt innrettet mot unge nyutdannede*

Fornyings- og administrasjonsdepartementet gjennomfører et trainee-program for personer med nedsatt funksjonsevne som har høyere utdanning. 16 traineer med nedsatt funksjonsevne har pr. februar 2008 gjennomført et ettårig trainee-program i sentralforvaltningen.

- *innføre en ungdomsgaranti til alle under 25 år som sikrer individuell oppfølging av ungdom og tilbud om arbeid, utdanning eller opplæring*

Ungdom under 20 år som er uten skoleplass eller arbeid, skal få tilbud om arbeidsmarkedstiltak gjennom den eksisterende ungdomsgarantien. For ungdom 20-24 år er det fra og med 2007 innført en oppfølgingsgaranti. Arbeidssøkere i alderen 20-24 år som har vært ledige de siste tre måneder eller lenger, skal være garantert oppfølging. Fokuset i oppfølgingsgarantien skal være jobbsøking, egenaktivitet og motivasjon. Oppfølgingen skal videre være tilpasset den enkeltes forutsetninger og

behov, med sikte på raskest mulig overgang til arbeid eller utdanning. I samarbeid med fylkeskommunen skal Arbeids- og velferdsetaten bidra til at unge ledige uten fullført videregående opplæring med (eller fare for) lange stønadsperioder, gis mulighet for tilrettelagt opplæring.

Regjeringen utvider ungdomsgarantien i 2009 ved å innføre en tiltaksgaranti som skal sikre tilbud om arbeidsmarkedstiltak for 20–24 åringer som har vært sammenhengende ledige i seks måneder eller mer. En vil samtidig ta initiativ til å styrke samarbeidet mellom ulike offentlige instansers arbeid rettet mot unge i alderen 20–24 år som ikke er i arbeid eller utdanning for å sikre at denne gruppen gis en mer helhetlig og koordinert innsats.

- *gå igjennom regelverk og støtteordninger for å styrke den yrkesrettede attføringen basert på bedriftsintern attføring og på systemet med egne attføringsbedrifter, samt ved bruk av individuelle utdanningsopplegg*

Dette er fulgt opp gjennom Stortingsmelding nr 9 (2006-2007), Arbeid Velferd og inkludering. Det er innført nytt regelverk for oppfølging ved sykefravær som sikrer bedre og tidligere oppfølging. Dette vil gi de som trenger oppfølging fra NAV bedre tilgang på ulike typer arbeidsmarkedstiltak. Det vil også bli innført rett til arbeidsevnevurdering. Endringer i tiltaksregelverket og innføring av arbeidsevnevurdering kommer i 2009 og sikrer en bedre og mer individuell bistand.

- *gjøre det lettere å kombinere arbeid og trygd og innføre ordning med uføretrygd som lønnstilskudd i alle fylker*

Som oppfølging av St.meld. nr 9 (2006-2007) Arbeid, velferd og inkludering startet Regjeringen i 2007 forsøk i fem fylker med tidsubestemt lønnstilskudd. Disse fylkene er Vestfold, Aust-Agder, Nord-Trøndelag, Finnmark og Akershus. Dette ble gjort landsdekkende for 2008. Forsøket skal forbeholdes personer i og utenfor arbeidslivet som har varig og vesentlig nedsatt arbeidsevne og hvor alternativet kan være overgang til uførepensjon. Tidsubestemt lønnstilskudd skal være vurdert før uførepensjon. Gjennom forsøket kan arbeidsgivere som beholder eller ansetter personer med redusert arbeidsevne på grunn av helsemessige og/eller sosiale årsaker, gis kompensasjon i form av lønnstilskudd. Forsøket videreføres og utvides i 2009.

I tillegg arbeider regjeringen blant annet med:

- *lagt fram stortingsmelding om arbeidsinnvandring*

I april 2008 la Regjeringen fram en stortingsmelding om arbeidsinnvandring. Stortingsmeldingen drøfter eksisterende politikk og vurderer tiltak som kan gjøre det norske arbeidsmarkedet mer attraktivt, særlig for kompetent arbeidskraft fra land i – og utenfor – EØS-området. I meldingen presenteres en rekke tiltak som skal gi en mer brukervennlig, oversiktlig og forutsigbar arbeidsinnvandringspolitikk. Regjeringens hovedgrep er å mobilisere nasjonal arbeidskraft gjennom NAV-reformen og pensjonsreformen. Arbeidsinnvandring skal supplere denne strategien. Innenfor EØS/EFTA-området er arbeidsinnvandringen stort sett fri. Arbeidsinnvandring fra

tredjeland skal fortsatt være regulert, men det foreslås flere tiltak for å fremme enklere og mer effektiv rekruttering også derfra.

Arbeidstakerrettigheter

Noe av det første Regjeringen gjorde etter overtakelsen var å reversere de forslagene Bondevik II-regjeringen kom med som ville svekket arbeidstakernes rettigheter. Arbeidsmiljøloven er styrket og regjeringen har lagt fram to handlingsplaner for å stanse sosial dumping.

- *reversere vedtak om økt adgang til midlertidige ansettelser*

Gjennomført gjennom Ot.prp. nr. 24 (2005-2006). Regjeringen fremmet våren 2006 forslag om å endre universitets- og høyskoleloven slik at adgangen til åremålsansettelser i undervisnings- og forskerstillinger når vedkommende skal delta i prosjekt, fjernes, jf. Ot.prp. nr. 79 (2005-2006).

- *sikre stillingsvernet og beholde retten til å stå i stilling under ankebehandling av en tvistesak*

Gjennomført gjennom Ot.prp. nr. 24 (2005-2006).

- *gjeninnføre reglene for overtid som de var før 2003*

Gjennomført gjennom Ot.prp. nr. 24 (2005-2006).

- *reversere endringer i tjenestemannsloven vedtatt våren 2005, herunder gjeninnføre ventelønnsordningen*

Ventelønnsordningen er videreført slik den var før lovforslaget om statens embets- og tjenestemenn våren 2005, St.prp. nr.1 Tillegg nr. 1 (2005-2006). Bevilgningen ble i St.prp. nr.1 Tillegg nr. 1 (2005-2006) justert opp med 45 millioner kroner til 460 millioner kroner.

- *oppretholde arbeidstakernes rettigheter i sykelønnsordningen*

Regjeringen vil ikke foreslå noen endringer i sykelønnsordningen for arbeidstakere.

- *styrke vernet av ansatte som sier ifra om kritikkverdige forhold på arbeidsplassen*

Gjennomført gjennom Ot. prp. nr. 84 (2005-2006). Varslingsretten er styrket ved at vi har fått nye regler som lovfester arbeidstakers rett til å varsle, som styrker vernet mot gjengjeldelser og som pålegger arbeidsgivere å legge forholdene til rette for varsling i virksomheten. Reglene ble vedtatt ved lov av 1. desember 2006 og trådte i kraft 1. januar 2007. Regjeringen sendte i august 2008 ut et forslag om eksplisitt å forby arbeidsgivere å spørre om graviditet og familieplanlegging i ansettelsesprosessen.

- *forsterke samarbeidet og forpliktelsene med arbeidslivets parter for å skape et reelt inkluderende arbeidsliv*

Ny IA-avtale er inngått 14.12.2005 og tillegg til IA-avtale av 6.6.2006. Det er mai 2007 inngått ny tilleggsavtale om måltall for delmål 2 om rekruttering av personer med redusert funksjonsevne.

Nye regler i arbeidsmiljøloven og folketrygdloven som presiserer og skjerper virksomhetenes plikt til oppfølging av og tilrettelegging for sykemeldte arbeidstakere, trådte i kraft 1. mars 2007. Dette innebærer blant annet krav til at det avholdes dialogmøter mellom arbeidsgiver og arbeidstaker. Arbeidsgiver har fortsatt hovedansvaret for tilrettelegging og oppfølging av sykmeldte på arbeidsplassen. Det stilles nå økte krav til mer aktivitetsorienterte tiltak tidligere i sykmeldingsperioden, og muligheten for kontroll og sanksjoner er større. Hovedendringene er at arbeidsgiver i enda større grad enn tidligere skal tilrettelegge for og følge opp sykmeldte. Arbeidstaker og lege/sykmelder har fått større medvirkningsplikt. Med virkning fra 1. september 2008 er ny sykmeldingsblankett tatt i bruk. Den nye blanketten er utformet som en kommunikasjonskanal mellom den sykmeldte, legen/sykmeldende behandler og arbeidsgiver. Det er forventet at dette vil ytterligere øke fokuset på tidlig og tett oppfølging av sykmeldte, med sikte på å finne løsninger på den enkelte arbeidsplass.

På bakgrunn av enigheten i Sykefraværsutvalget har Regjeringen styrket virkemidlene i IA-avtalen.

I statsbudsjettet for 2008 ble det bevilget 742 millioner kroner til Tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester (kap. 601, post 73). Formålet er å bidra til å bringe sykmeldte raskere tilbake til arbeid og derved redusere sykefraværet. Midlene er fordelt til de regionale helseforetakene og til Arbeids- og velferdsetaten. Bevilgningen er i 2009 på 681 millioner kroner. Det er tillegg satt av midler til utviklings- og opplæringstiltak og koordinerings- og samhandlingstiltak for å gjøre ordningen godt kjent og sikre god gjennomføring og oppfølging. Rammene for tiltakene drøftes sammen med partene i arbeidslivet, som ledd i gjennomføring av IA-avtalen. Det er satt av midler til utviklings- og opplæringstiltak og koordinerings- og samhandlingstiltak for å gjøre ordningen godt kjent og sikre god gjennomføring og oppfølging. Tiltaket utvikles sammen med partene i arbeidslivet, som ledd i gjennomføring av IA-avtalen. Per mars 2008 var ca. 14 000 sykmeldte henvist gjennom ordningen.

- *kartlegge årsakene til sykmelding og uførhet*

Regjeringen har etablert en ny forskningssatsing som skal bidra til å øke kunnskapsgrunnlaget om årsaker til sykefravær og utstøting fra arbeidslivet med sikte på å sikre forskningsbasert kunnskap om effektive virkemidler for å redusere sykefravær og uførhet. Årsakene til sykefravær og utstøting fra arbeidslivet må søkes blant flere faktorer enn i diagnoser og sykdom alene. Viktige tema for satsingen vil være:

- Helse, sosioøkonomisk status og spesielt utsatte grupper
- De helserelaterte trykdeordningene
- Arbeidsplass, -miljø og -helse.

Forskningssatsingen gjennomføres i perioden 2007-2016 og har fra 2008 en finansiering på 30 millioner kroner pr år. Satsingen støttes av partene i arbeidslivet.

▪ *sørge for en seniorpolitikk som bidrar til at eldre oppfattes som en positiv ressurs for arbeidslivet*

Aktiviteten fra krafttaksperioden er opprettholdt for Senter for seniorpolitikk i 2006. I forbindelse med statsbudsjettet for 2007 er dette videreført. I 2006 ble det lagt fram en stortingsmelding om seniorpolitikk.

I forbindelse med statsbudsjettet for 2007 er det vedtatt 20 millioner kroner til forsøk med redusert arbeidstid for seniorer for å teste ut om dette fører til senere pensjoneringstidspunkt.

I Stortingsmelding nr. 6 (2006-2007) Om seniorpolitikk går det frem at regjeringen vurderer å øke aldersgrensen fra 70 til 72 år. Utredningsarbeid pågår og vil ta opp til drøftelse både om, og eventuelt i hvilken utstrekning, aldersgrensen bør heves og/eller om bestemmelsen bør endres på annen måte. Partene og relevante interesseorganisasjoner har deltatt i arbeidet i form av en referansegruppe.

Regjeringen styrket Eldres situasjon gjennom å gi alle arbeidstaker over 62 år rett til redusert arbeidstid. Dette vil gi eldre en bedre mulighet til å kombinere arbeid og pensjon og bidra til at seniorenne står lengre i arbeidslivet enn de ellers ville gjort. Reglene ble vedtatt ved lov av 8. mai 2008 og trådte i kraft 1. juli 2008.

▪ *lage handlingsplaner med klare måltall for rekruttering av funksjonshemmede og innvandrere til offentlige stillinger, og for økning av avgangsalder i offentlig sektor*
Fornyings- og administrasjonsdepartementet har for tredje gang gjennomført en kartlegging av rekruttering av personer med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn og personer med redusert funksjonsevne i staten. Resultatene viser en positiv utvikling. Siden 2002 har statlige arbeidsgivere vært forpliktet til å kalle inn minst en kvalifisert søker med innvandrerbakgrunn på jobbintervju. Dette kravet følges opp av arbeidsgiverne i større grad enn før, og har god effekt på rekrutteringen. 94 prosent av statlige virksomheter kaller inn minst en kvalifisert søker med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn. I forrige periode (2005-2006) oppga 77 prosent at de fulgte dette kravet. 32 prosent av disse søkerne som kom på intervju, ble ansatt. I forrige periode ble 22 prosent ansatt.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har et generelt krav i tildelingsbrevene til sine underliggende etater om rapportering på antall og andel ansatte med innvandrerbakgrunn, samt hvilke tiltak etatene har for å styrke rekrutteringen av personer med innvandrerbakgrunn.

- *bidra til å likestille skiftarbeid og sammenlignbart turnusarbeid i samarbeid med partene i arbeidslivet*

Regjeringen satte i november 2007 ned et ekspertutvalg til å utrede arbeidstidsordninger knyttet til skift/turnus og til sammenhengen med deltid. Utvalget skal utrede spørsmålet om likestilling av arbeidstiden for arbeidstakere som arbeidet skift og turnus. Utvalget skal videre kartlegge sammenhengen mellom deltid/småbrøksstillinger, uønsket deltid og organiseringen av arbeidstiden. Utvalget avleverer innstilling i oktober 2008. Saken skal deretter på en ordinær høring og vil bli fulgt opp våren 2009.

- *følge opp retten for deltidsansatte til å utvide sin stilling ved nyansettelser*

Fra 1. januar 2006 ble det i arbeidsmiljøloven innført en rett for deltidsansatte til å utvide sin stilling fremfor at det blir foretatt nyansettelse. Regjeringen følger nøye med på om den nye bestemmelsen fungerer etter sin hensikt. Bl.a. har skift/turnusutvalget som del av sitt mandat å kartlegge sammenhengen mellom deltid/småbrøksstillinger, uønsket deltid og organiseringen av arbeidstiden.

- *opprette en likelønnskommisjon*

Likelønnskommisjonen ble opprettet ved Kongelig resolusjon 16.6.2006. Fylkesmann Anne Enger Lahnstein var leder for kommisjonen, som la frem sin innstilling 1. mars 2008. Forslagene har vært på høring.

- *bidra til forsøk med 6-timersdag/arbeidstidsreformer i samarbeid med partene i arbeidslivet*

Regjeringen har satt av betydelige midler til å gjennomføre forsøk med redusert arbeidstid/6-timersdag. Forsøket gjennomføres i Skatteetaten, Statens Vegvesen, fylkesmannsembetene og to bispedømmer. Totalt 277 ansatte som er 62 år eller eldre har tatt i mot et tilbud om å arbeide 80 % med full lønn, slik at de har fått 20 prosent reduksjon i arbeidstiden. Forskere følger forsøket med en følgeevaluering. Forsøket vil vare til 1. august 2009. I tillegg gjennomføres det omfattende forskning på arbeidstid.

- *gjennomgå regelverket ved opphør av bedrifter herunder ansattes rettigheter*

I arbeidsmiljøloven § 15 andre ledd er det tatt inn en ny bestemmelse som gir bedriftseierne en plikt til å gå inn i drøftelser med de ansatte, med sikte på overtakelse av virksomhet som planlegges nedlagt. Dette vil både styrkes de ansattes innflytelse på prosessen, samtidig som vi sikrer at muligheten for de ansattes til å overta virksomheten blir vurdert som et reelt alternativ til nedlegging.

Sosial dumping

Regjeringen jobber aktivt med tiltak som skal forhindre at arbeidstakere fra andre land blir dårlig behandlet. Arbeidstilsynet er styrket og har fått bedre sanksjonsmuligheter. Gjennom en egen handlingsplan har regjeringen iverksatt en offensiv mot sosial dumping. Denne ble presentert i revidert nasjonalbudsjett 2006 og er nå i det alt

vesentlige gjennomført. Regjeringen legger i budsjettet for 2009 fram forslag til en ny handlingsplan mot sosial dumping (handlingsplan 2).

- *stille krav om norske lønns- og arbeidsvilkår i alle offentlige anbudsprosesser*

I desember 2007 ble det i lov om offentlige anskaffelser inntatt en bestemmelse som gir hjemmel til å pålegge offentlige innkjøpere å ta inn klausuler om norske lønns- og arbeidsvilkår i sine kontrakter.

Med hjemmel i denne bestemmelsen har regjeringen gitt en ny forskrift om lønns- og arbeidsvilkår. Forskriften trådte i kraft 1. mars 2008. Forskriften innebærer at offentlige oppdragsgivere skal ta med arbeidsklausuler i sine kontrakter om kjøp av tjenester og bygge- og anleggsarbeider. Klausulene skal sikre de enkelte arbeidstakere lønns- og arbeidsvilkår som ikke er dårligere enn det som følger av landsomfattende tariffavtale eller det som ellers er normalt for vedkommende sted og yrke.

Oppdragsgivere skal derfor gjennomføre nødvendig kontroll for å sjekke om krav til lønns- og arbeidsvilkår faktisk blir overholdt og forbeholde seg retten til å gjennomføre nødvendige sanksjoner dersom dette ikke er tilfellet.

- *innføre en ordning med godkjenning og kontroll av firma som driver arbeidsutleie*

Regler om innstramming i arbeidsmiljølovens regler for innleie trådte i kraft 1. juli 2008. Forskrift om obligatorisk melde- og registreringsplikt for alle bemanningsforetak som skal drive innleievirksomhet i Norge ble vedtatt 4. juni 2008. Ordningen skal være på plass i løpet av høsten 2008 og innebærer blant annet at vikarbyråer, enten de er norske eller ikke, skal ha en fast representant i Norge med juridiske fullmakter

- *sikre tillitsvalgte innsyn i lønns- og arbeidsvilkårene underentreprenører tilbyr sine arbeidstakere*

Forskrift om informasjons- og påseplikt og innsynsrett, som er hjemlet i allmenngjøringsloven, trådte i kraft 14. mars 2008. Forskriften innebærer blant annet at tillitsvalgte hos hovedleverandører har fått rett til innsyn i lønns- og arbeidsvilkår hos underleverandører for å kunne undersøke om vilkårene er i samsvar med allmenngjøringsforskrifter. I tillegg pålegger forskriften hovedleverandører plikt til å påse at underleverandører faktisk følger kravene i allmenngjøringsforskrifter.

- *sikre Arbeidstilsynet ressurser til å intensivere sin innsats på området*

Arbeidstilsynets budsjetter er styrket i alle år siden 2006. For 2008 fikk Arbeidstilsynet styrket sitt budsjett med 10 millioner kroner. Økningen skal bidra til ytterligere forsterket tilsynsinnsats og til å styrke etatens arbeid med å gi samlet, målrettet og god informasjon til arbeidstakere og virksomheter. Arbeidstilsynet styrkes ytterligere med 10 mill. kroner i 2009.

Arbeidstilsynet er godt i gang med å utvikle en bedre informasjonstjeneste for utenlandske arbeidstakere. Det første servicekontoret for utenlandske arbeidstakere og arbeidsgivere ble åpnet på Tøyen i oktober 2007, og drives av skatteetaten, politiet, UDI og Arbeidstilsynet i fellesskap. Arbeidstilsynet har også etablert en egen polsk nettside,

samt en polsk svartjeneste med en polsk saksbehandler. I tillegg er det inngått avtaler mellom Arbeidstilsynet og tilsvarende myndigheter i Polen og de baltiske landene om utveksling av informasjon vedrørende arbeidsforholdene til arbeidstakere som jobber i de respektive landene.

Arbeidstilsynet og Petroleumsstilsynet har fått kompetanse til å gi pålegg og bruke tvangsmulkt og stansing når de utfører tilsyn eller allmenngjøringsloven og utlendingsloven.

Ny forskrift om id-kort i bygge- og anleggsbransjen trådte i kraft 1. januar 2008, og innebærer at alle som utfører arbeid på bygge- og anleggsplasser skal være utstyrt med id-kort. Id-kortene vil blant annet bidra til å lette Arbeidstilsynets tilsynsvirksomhet.

For å komplettere innsatsen mot sosial dumping innenlands, etablerer Regjeringen i budsjettet for 2009 en strategi for et anstendig arbeidsliv i andre land.

- *for å sikre at norske lønns- og arbeidsvilkår overholdes ved arbeid i Norge, vil vi ta initiativ til en bred vurdering av lovverk og virkemidler*

Initiativet er tatt gjennom handlingsplanene mot sosial dumping.

Kapittel 8. Sosialpolitikk

Likeverdighet og frihet for alle avhenger av viljen til reell omfordeling. Det er behov for en målrettet politikk med en satsing på flere tiltak for å komme i arbeid gjennom en videreføring av arbeidslinjen, en generell politikkenndring for å skape mindre økonomiske forskjeller og bedring av økonomiske ytelser for mennesker som i dag lever på så lave inntekter at det må betegnes som fattigdom.

Fra Soria Moria-erklæringen

Regjeringen har som mål å avskaffe fattigdom i Norge. Siden regjeringsskiftet er nivået på tiltak rettet mot fattigdom økt med nær 2,9 milliarder kroner.

Regjeringen vektlegger et bredt forebyggende perspektiv, og gjør noe med forhold som bidrar til å skape og opprettholde fattigdom innenfor oppvekstmiljø og utdanningssystem, innenfor arbeidsmarked og arbeidsliv og innenfor velferdsordningene. Dette er viktige investeringer i framtiden, hvor avkastningen trolig først vil bli synlig noe fram i tid.

Regjeringen styrket, etter at den tiltrådte høsten 2005, den målrettede innsatsen i statsbudsjettet for 2006 med nærmere 500 millioner kroner utover Bondevik II-regjeringens opprinnelige budsjettforslag på 263 mill kr. Innsatsen mot fattigdom ble ytterligere styrket i Revidert nasjonalbudsjett for 2006. Regjeringen la sammen med forslaget til statsbudsjett for 2007 fram en Handlingsplan mot fattigdom. Gjennom denne handlingsplanen ble innsatsen mot fattigdom ytterligere styrket med 710 millioner kroner i 2007. Handlingsplanen er rettet inn mot 3 delmål:

- at alle skal gis mulighet til å komme i arbeid
- at alle barn og unge skal kunne delta og utvikle seg
- å bedre levekårene for de vanskeligst stilt

Tiltakene omfatter bl.a. styrket innsats når det gjelder målrettede arbeidsmarkedstiltak, kompetanse- og utviklingstiltak for å forebygge og redusere barnefattigdom, tiltak for barn med psykisk syke og/eller rusmiddelavhengige foreldre, barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn, tiltak for ungdom i risikozonen og tiltak for å øke botryggheten for vanskeligstilte på boligmarkedet, blant annet for bostedsløse. De statlige veiledende satsene for økonomisk sosialhjelp ble i 2007 økt med 5 pst. ut over ordinær prisstigning.

I statsbudsjettet for 2008 fulgte regjeringen opp handlingsplanen med en ytterligere styrking på 391 millioner kroner, samtidig med at tiltakene fra tidligere ble videreført. Handlingsplan mot fattigdom er innrettet mot å bedre livsbetingelsene og mulighetene for den delen av befolkningen som har de laveste inntektene og de dårligste levekårene.

Fra 1. juli 2007 ble det innført ekstra barnetrygd når en av foreldrene blir alene med omsorgen for barn fordi ektefellen/samboeren sitter i fengsel. I statsbudsjettet for 2009 følger regjeringen opp handlingsplanen med en ytterligere styrking på 1 249 millioner kroner, samtidig med at tiltakene fra 2007 og 2008 videreføres.

- *en målrettet politikk med tiltak for at flest mulig kan leve av arbeidsinntekt*

Det viktigste tiltaket mot fattigdom er å legge til rette for at flest mulig av de som kan arbeide, får jobb med en inntekt de kan leve av. I løpet av de siste årene har utviklingen på arbeidsmarkedet bedret situasjonen også for grupper som har stått i fare for å falle ut av arbeidslivet. Antall langtidsledige har blitt halvert fra første halvår 2006 til første halvår 2008. I 2007 var det i gjennomsnitt om lag 83 300 registrerte yrkeshemmede. Dette var en nedgang på 7 pst. sammenlignet med 2006. I løpet av 2. halvår 2007 og 1. halvår 2008 har tilgangen til gruppen yrkeshemmede vært omtrent like stor som avgangen. Ved utgangen av august 2008 var det registrert 80 800 yrkeshemmede ved Arbeids- og velferdsetaten.

For å bidra til at langt flere av de som fortsatt står utenfor skal kunne komme inn på arbeidsmarkedet, er det samlede nivået for arbeidsmarkedstiltak på rundt 40 000 tiltaksplasser videreført i 2008. Når ledigheten reduseres og nivået på antall plasser opprettholdes, innebærer dette en styrking av innsatsen overfor personer som har problemer med å komme i arbeid.

Det legges til grunn et nivå på 68 000 plasser i 2009, som omfatter ca. 40 000 plasser tidligere finansiert under 634.76. Dette er en videreføring av 2008-nivået. I tillegg kommer 27 800 plasser fra kap. 2653 Attføring. I lys av at ledigheten er anslått til å holde seg på et lavt nivå, antallet yrkeshemmede holder seg på et stabilt nivå og markedet etterspør arbeidskraft, innebærer nivået en styrking av innsatsen overfor personer som har problemer med å komme i arbeid.

- *rett til velferdskontrakter. De som inngår kontrakt med målsetting om opplæring, arbeid, behandlingstilbud eller lignende skal ha ytelser opp mot SIFOs satser*

I Ot.prp. 70 (2006-2007) legger Regjeringen frem forslag om et kvalifiseringsprogram og en kvalifiseringsstønad på 2 G for de som deltar (ca 140 500 pr år). Ordningen er ikke behovsprøvd, så hvis en har barnetrygd, barnetillegg og statlig bostøtte kommer dette i tillegg. Loven trådte i kraft 1. november 2007, og ordningen fases inn i takt med etablering av NAV-kontor. Det ble satt av 53 millioner til dette i 2007 og 230 millioner kroner i 2008. Det foreslås 560 millioner kroner til formålet i 2009.

- *økning av sosialhjelpssatsene*

Regjeringen foreslo i statsbudsjettet for 2007, som et ledd i handlingsplan mot fattigdom, å heve satsnivået i de statlige veiledende retningslinjene for utmåling av stønad til livsopphold med 5 prosent fra 1.1.2007 utover prisstigningen. Satsene i de veiledende retningslinjene for sosialhjelp er videre prisjustert i 2008 med 2,5 prosent. Det tilsvarer anslaget for vekst i konsumprisene i nasjonalbudsjettet for 2008. For 2009

forslås satsnivået i de statlige veiledende retningslinjene for utmåling av stønad til livsopphold økt med ytterligere 5 prosent utover den ordinære reguleringen.

- *heving av barnetilleggene i sosial- og trygdeytelsene*

Barnetillegget for mottakere av attføringspenger og rehabiliteringspenger er økt med 10 kroner per barn per dag, fra 17 kroner til 27 kroner, fra 1. januar 2006. Jf. St.prp. nr. 1 (2005-2006) Tillegg nr. 1. Barnetillegget for tidsbegrenset uførestønad ble gjort behovsprøvd fra 1. juni 2006.

- *styrke bostøtten for å redusere boutgiftsbelastningen for økonomisk vanskeligstilte*

Regjeringen har siden den tiltrådte sikret flere forbedringer i bostøtten. I statsbudsjettet for 2009 foreslår regjeringen en større omlegging med betydelig forenkling av regelverket. Omleggingen medfører at anslagsvis 45-50 000 nye mottakere på sikt vil komme inn i ordningen, utover de om lag 100 000 som allerede får bostøtte gjennom dagens regelverk. Se omtale under Boligpolitikken.

- *bedring av bostøtten, spesielt for barnefamilier*

I regjeringens forslag til forbedret bostøtte i statsbudsjettet for 2009, er ev tiltakene økte inntektsgrenser. Denne endringen vil blant annet komme barnefamilier tilgode. Videre ble boutgiftstaket i bostøtten hevet med 10 000 kroner i storbyene i 2006. I september 2007 ble det innført månedlige vedtak på bostøtten.

- *gjennomgang av egenandeler med sikte på å skjerme spesielle grupper*

Egenandelstak 2 ble redusert fra kroner 3.500 for 2005 til kroner 2.500 for 2006. Egenandelen på 50 kroner for fysioterapi for pasienter som tidligere var fritatt for egenandel, ble fjernet fra 01.07.06.

Prisen på byttbare legemidler reguleres av en trinnprismodell. Både i 2007 og 2008 ble det gjennomført en reduksjon av trinnprisen på legemidler. Dette er anslått å skulle gi en redusert egenbetaling for pasientene på hhv 50 millioner kroner i 2007 og 33 millioner kroner i 2008. Fra 2007 er det fritak for egenbetaling for oppsøkende behandling overfor rusmiddelavhengige og overfor psykiatri.

Finansieringen av legemiddelgruppen TNF hemmere og immunmodulerende MS-behandling overført fra trygden til sykehusene, slik at egenandelene falt bort. Kommunenes mulighet for å ta egenbetaling for trygghetsalarm og matombringinger er innskjerpet.

I 2009 foreslås at egenandelene og egenandelstakene økes med 2,5 prosent på årsbasis. Dette gir ingen reell endring i nivået på egenandelene og egenandelstakene fra 2008 til 2009.

- *bedre samordning mellom sosialhjelp og trygdeytelser for mennesker som av ulike årsaker ikke finner plass i arbeidslivet*

Den nye arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV) gir et bedre utgangspunkt for bistand til personer i randsonen av arbeidsmarkedet og som har behov for et bredt spekter av statlige og kommunale tjenester og stønader, herunder økonomisk sosialhjelp.

Kvalifiseringsprogram og kvalifiseringsstønad for utsatte grupper vil gi en bedre oppfølging av og inntektssikring for personer uten arbeid og som mangler rettigheter til inntektssikring etter folketrygdloven. I stortingsmeldingen om arbeid, velferd og inkludering gjennomgås de ulike ytelsene og ses i sammenheng. Her foreslås også omfattende reformer.

Regjeringen vil i løpet av høsten 2008 legge fram for Odelstinget et forslag til "Arbeidsavklaringspenger" til erstatning for dagens attføringspenger, rehabiliteringspenger og tidsbegrenset uførestønad i folketrygden. Et utkast har vært på høring våren 2008. Se omtale under kapittel 7 Et arbeidsliv med plass til alle.

Regjeringen har i trygdedrøftingene med Norsk Pensjonistforbund, Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon, Samarbeidsforumet av funksjonshemmedes organisasjoner, Landsorganisasjonen i Norge, Unio, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund og Akademikerne blitt enig om en regulering av grunnbeløpet i folketrygden fra 1. mai 2008 og en ekstraordinær økning av særtillegget. I tillegg ble det vedtatt en heving av tilleggspensjonen til unge uføre. Særtillegget skal trappes ytterligere opp i 2009 og 2010. Resultatet av trygdeoppjøret innebærer et historisk løft for minstepensjonistene og unge uføre. Det er også foreslått å øke minsteytelsen for mottakere av rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad, samt å øke overgangsstønaden for enslige forsørgere.

- *en gjennomgang av sammenhengen mellom ulike trygde- og sosialytelser for å sikre et godt samla stønadsnivå*

Regjeringen har i arbeidet med ulike trygde- og sosialytelser hatt som målsetting å sikre et godt samlet stønadsnivå. Dette gjelder blant annet innføringen av kvalifiseringsprogrammet og stønad for de med få eller ingen rettigheter i folketrygden. De veiledende sosialhjelpssatsene har økt. I trygdeoppjøret for 2008 ble det enighet mellom staten og organisasjonene om å øke minstepensjonen for en enslig med 16 000 kroner, og minstepensjonen skal trappes videre opp til 2 G i 2009.

I tillegg arbeider regjeringen blant annet med:

- *tiltak mot spilleavhengighet*

På Helse- og omsorgsdepartementets ansvarsområde er det bl.a. iverksatt kompetansehevende tiltak rettet mot sosial, primærhelsetjenesten og rustjenesten. Utvikling av brosjyrer med tilpasset informasjon rettet mot minoriteter er utarbeidet og distribuert. I tillegg er det startet utviklingsarbeid knyttet til selvhjelpsguide og utvikling av nettbasert behandlingstiltak med telefonstøtte. Handlingsplanen har et

særlig fokus på å forhindre at barn og unge utvikler problemer med pengespill. Med hensyn til behandling av spilleavhengighet inngår dette som en del av spesialisthelsetjenestens "sørge for"-ansvar.

Ny arbeids- og velferdsforvaltning

NAV-reformen er en av de største velferdsreformene i Norge og vil ha stor betydning for å få mennesker over fra passive stønader til aktive tiltak. Arbeidet med iverksetting av NAV-reformen er i full gang. Lov om arbeids- og velferdsforvaltningen trådte i kraft 1. juli 2006. Rammeavtalen mellom KS og Arbeids- og inkluderingsdepartementet ble inngått 21. april 2006. Arbeids- og velferdsetaten ble opprettet 1. juli 2006 med et sentralt direktorat, en driftsorganisasjon og fylkesledd. Samtidig ble A-etat, trygdeetaten og NAV-interim nedlagt.

Innen utgangen av 2008 vil om lag 285 NAV-kontorer være etablert. Ved inngangen til 2009 gjenstår det å etablere om lag 180 NAV-kontorer. De aller fleste av disse vil bli etablert i 2009, men noen få vil først bli etablert i 2010 i påvente av egnede lokaler.

Arbeids- og velferdsetaten er i gang med å etablere fylkesvise spesialenheter for forvaltning, samt avdelingskontorer i fylker med mest spredtbygd bosettingsmønster, og spesialenheter for pensjon i Harstad, Steinkjer, Ålesund, Porsgrunn og Groruddalen i Oslo. Ved utgangen av 1. halvår 2008 er det etablert 37 spesialenheter for forvaltning, mens 5 spesialenheter for pensjon skal være etablert innen utgangen av 2008.

Formålet med NAV-kontorene er at vi settes bedre i stand til å hjelpe flere arbeidsløse, sosialhjelpsmottakere og andre som står utenfor arbeidslivet tilbake til eller over i jobb. Arbeidsgivere skal gis service for å skaffe arbeidskraft. NAV-kontorene skal være arbeids- og velferdsforvaltningens kontaktpunkt med brukerne. NAV-kontorene skal ta skjønnsmessige beslutninger, bl.a. beslutninger om attføring, rehabilitering og tidsbegrenset uførestønad, og skal ha annen oppfølging som krever brukernærhet. Spesialenheter for forvaltning skal fatte vedtak om regelstyrte ytelser og følge opp med hensyn til utbetalinger mv.

Boligpolitikk

Regjeringen mener boligpolitikken er en viktig faktor for å bekjempe fattigdom. Regjeringen har derfor styrket bostøtten gjennom flere omfattende regelverksendringer. I forslag til statsbudsjett for 2009 vil Regjeringen gjøre omfattende endringer slik at anslagsvis 45-50 000 nye mottakere vil omfattes av ordningen.

Arbeidet med å forebygge og bekjempe bostedsløshet har førsteprioritet innenfor regjeringens boligpolitikk. Tilrettelegging og koordinering av den statlige innsatsen er Husbankens viktigste oppgave, og tiltak som støtter opp om målsetningen har førsteprioritet innenfor samtlige av Husbankens låne- og tilskuddsordninger.

- *sette i gang et omfattende program for bygging av ikke-kommersielle utleieboliger, lavinnskuddsboliger, studentboliger og små eieboliger, jf føringene fra de tre partier i boligmeldingen*

Regjeringens forslag til ny forbedret bostøtte vil i større grad enn tidligere gi trygghet til kommunene om at beboer i utleiebolig kan betjene sine boutgifter. De bedre rammebetingelsene for kommunene med ny bostøtte kan trolig medføre at kommunene etablerer flere utleieboliger til vanskeligstilte på boligmarkedet.

I 2009 skal Husbanken øke antall gitte tilsagn om tilskudd til utleieboliger betraktelig og det tas sikte på 1500 nye utleieboliger. I tilleggsbevilgninger og omprioriteringer for 2008 ble det åpnet for at Husbanken kan gi høyere tilskuddsutmåling til utleieboliger for de aller mest vanskeligstilte, særlig boliger til personer med sammensatte behov og som trenger oppfølging i boligen.

- *gi all ungdom en reell mulighet til å bli vurdert for startlån, slik at det blir lettere for ungdom å kjøpe bolig*

Siden startlånet ble innført i 2003 har 412 av 430 kommuner tatt i bruk ordningen. Dette innebærer at de aller fleste innbyggerne i Norge har mulighet til å søke om startlån via kommunen. Husbanken arbeider kontinuerlig med å få flere kommuner til å benytte startlån og for å stimulere til mer aktiv bruk av ordningen. Regjeringen har i 2008 igangsatt en forsøksordning for å undersøke hvorvidt endret tapsdeling mellom stat og kommune kan bidra til at kommunene bruker startlånet mer aktivt.

- *styrke bostøtten for å redusere boutgiftsbelastningen for økonomisk vanskeligstilte*
- Regjeringen foreslår i statsbudsjettet for 2009 en omfattende omlegging av bostøtten. Regelverket endres slik at person- og finansieringskrav oppheves og boligkravene moderniseres. Videre foreslås det at inntektsgrensene heves, slik at spesielt barnefamilier blir bedre ivaretatt enn det som er tilfelle med dagens regelverk. Etter forslaget vil omleggingen åpne for anslagsvis 45-50 000 nye mottakere av bostøtte, utover de om lag 100 000 som allerede får bostøtte gjennom dagens regelverk.

I 2006 ble boutgiftstaket i storbyene hevet med 10 000 kroner. I 2007 ble det innført månedlige vedtak, en endring som medfører at nye søkere kommer raskere inn i ordningen. I 2008 ble personer som bor i private utleieboliger og som mottar attførings- eller rehabiliteringspenger, yrkesskadeerstatning, grunn- eller hjelpestønad, tidsbegrenset uførepensjon, eller personer som har sosial stønad som eneste inntekt, likestilt med de som bor i kommunale boliger eller borettslagsboliger. Endringen medfører at flere nå er omfattet av ordningen. Regelverket er også endret slik at personer som mottar kvalifiseringsstøtte er omfattet av ordningen.

- *avvikle bruk av hospits og gi bostedsløse tilbud om varig bolig*

Arbeidet med å forebygge og bekjempe bostedsløshet har førsteprioritet innenfor regjeringens boligpolitikk. Tiltak som bidrar til å nå målsetningen, prioriteres innenfor samtlige av Husbankens låne- og tilskuddsordninger. Den nasjonale bostedsløshetsstrategien "På vei til egen bolig" (2005-2007) førte til et økt fokus på

sentrale problemstillinger om bostedsløshet. I strategiperioden har antall begjæringer blitt redusert med 22 prosent og gjennomførte utkastelser redusert med 15 prosent. Resultatmålet i strategien var å redusere antall begjæringer om utkastelser med 50 prosent og antall utkastelser med 30 prosent.

Regjeringens forslag til statsbudsjettet for 2009 om ny forbedret bostøtte, vil kunne føre til at flere bostedsløse vil komme inn i egen bolig. Mange kommuner trenger flere boliger for å forebygge og bekjempe bostedsløshet. I 2009 skal Husbanken øke antall tilsagn om tilskudd til utleieboliger betraktelig og det tas sikte på 1500 nye utleieboliger.

- *utvikle låneordning med rente- og avdragsutsettelse til kommunene, slik at de kan føre en offensiv tomtepolitikk, og stimulere kommunene til helhetlig områdeplanlegging og opprustning av infrastruktur gjennom tilskudd*

Regjeringen har ikke etablert en ny låneordning til kommunene for tomtekjøp. Kreditttilgangen i det ordinære markedet har gjennom de siste årene vært svært god. Kommunalbanken tilbyr også slike lån til kommunene, ev. til kommunale selskap. Prognoser viser en nedgang i bolig- og byggmarkedet. Tilrettelegging for at kommunene skal være en finansiell aktør innen tomteoppkjøp innebærer at kommunene påtar seg en betydelig markedsrisiko. Investering i et nedadgående marked øker risikoen for kommunale tap i tiden framover. Det vises her til erfaringene flere kommuner fikk ved forrige nedgang i boligmarkedet på begynnelsen av 1990-tallet.

- *gi tilskudd til bygging av heis for å sikre universell utforming i eksisterende boliger*

I regjeringens arbeid med å øke antall universelt utformede boliger, er installering av heis i lavblokker allerede et kriterium for å få grunnlån. I 2009 kan tilskuddet også brukes til investeringer i heis.

Regjeringen vil dessuten skjerpe kravene til installering av heis i flerfamiliehus. Nye krav vil legges fram i byggeforskriften som revideres i forbindelse med arbeidet med å innføre ny plan og bygningslov.

Regjeringen vil fremme krav til universell utforming av nye bygninger, anlegg og uteområder som er rettet mot allmennheten i nye forskrifter til plan- og bygningsloven som legges fram i 2009. Regjeringen vil også utarbeide krav til universell utforming av eksisterende bygg rettet mot allmennheten. Det tas sikte på å innføre slike krav skrittvis ved å prioritere enkelte bygningstyper først.

I statsbudsjettet for 2008 og i forslag til statsbudsjett for 2009, legger Regjeringen til rette for at 5 millioner kroner årlig kan gis som tilskudd til prosjektering av heis. Tilskuddet gis over boligtilskuddet som Husbanken forvalter.

- *Husbankens låneordninger skal brukes aktivt for å fremme nybygging.*

Det er satt en låneramme i Husbanken på 12 milliarder kroner i budsjettet for 2009. Regjeringen mener at lånerammen er godt tilpasset markedet der Husbanken skal supplere det ordinære kredittmarkedet. Lånetilbudet er utvidet ved at Husbanken kan tilby 10 års fastrente fra 2007 og 20 års fastrente fra 2009. Startlånet har høyest prioritet innenfor lånerammen.

- *gjennomgå husleielovene for å sikre at de boligpolitiske målsetningene ivaretas*

En ny paragraf i husleieloven trådte i kraft fra 1. juli 2007. Dette er en ny varslingsregel som skal legge til rette for at utleier kan varsle sosialtjenesten i kommunen om misligholdte leiekontrakter. På denne måten kan sosialtjenesten komme raskere inn i den enkelte sak og dermed unngå at folk blir kastet ut av boligen sin.

Regjeringen har foretatt en total gjennomgang av husleieloven og la nylig fram et lovforslag for Stortinget, jf. Ot.prp. nr. 74 (2007-2008) Om lov om endringer i husleieloven.

I statsbudsjettet for 2009 foreslår regjeringen at prøveordningen fra 2005, Husleietvistutvalget i Oslo og Akershus, gjøres permanent. I løpet av 2009 planlegges utvidelse av det geografiske virkeområdet, i første omgang til Bergen og Trondheim.

- *legge fram en sak om aleneboendes levekår*

Stortinget ble orientert om aleneboendes levekår i statsbudsjettet 2008 gjennom BLDs budsjettproposisjon. Mange aleneboende er ressurssterke og møter ikke spesielle utfordringer i hverdagen. De trenger ingen særskilte tiltak. Aleneboende personer tilbys de samme tjenester som befolkningen generelt.

Aleneboende rammes imidlertid økonomisk av å være alene med bostgifter og av at avgifter ikke gjenspeiler husstandens faktiske forbruk. Blant annet av den grunn har regjeringen besluttet at kommunene fra 1. januar 2008 ikke lenger skal ha adgang til å fastsette minimumsgebyrer for vann og avløp. Kommunene oppfordres også til å differensiere renovasjonsgebyret. Regjeringen har gjennomgått Husbankens virkemidler for å sikre at disse når aleneboende med svak økonomi. Gjennomgangen viser at ¾ av bostøtten går til aleneboende. De dårligst stilte aleneboende omfattes av regjeringens helhetlige politikk som har som mål å utjevne levekårsforskjeller i befolkningen.

I tillegg arbeider regjeringen blant annet med:

- *videreutvikle samarbeidet med utbyggere for å sikre seriøsitet, høy kvalitet og produktivitet i byggenæringen*

I forslag til ny bygningsdel i plan- og bygningslov som ble lagt frem i 2008 (Ot.prp. nr. 45 (2007-2008)), legges det opp sterkere kontroll, skjerpede krav til godkjenning av foretak, økt tilsyn med foretakene fra Statens bygningstekniske etats side, og økt

kommunalt innsats i tilsynet med byggesaker og oppfølging av ulovligheter i byggevirksomheten. Sanksjonene for overtredelse foreslås skjerpet.

Regjeringen har videreført Byggekostnadsprogrammet, det femårige samarbeidsprogrammet med byggenæringen som ble etablert i 2005 og avsluttes i 2009. Programmet har som mål å øke effektiviteten i byggeprosessen, få bedre ledelse, bedre kvalitet og færre byggefeil.

Regjeringen har etablert et forum på politisk nivå, ledet av kommunal- og regionalministeren, med sikte på å styrke huskjøperes og husbyggeres situasjon i møte med den useriøse delen av byggenæringen.

Habiliterings- og behandlingstiltak for rusmiddelavhengige

Regjeringens opptrappingsplan for rusfeltet ble lagt fram høsten 2007. Det skal satses på hele rusfeltet gjennom effektive forebyggingstiltak, tidlig intervensjon, kapasitet og kvalitet i behandlingen, langsiktig oppfølging, integrering der den enkelte bor og mulighet for verdighet i et vanskelig liv. Tilbudet til rusmiddelavhengige skal være en del av det ordinære tiltaksapparatet. Satsingene på å forebygge fattigdom og på bolig og psykisk helse, vil også bedre forholdene for personer med rusmiddelproblematikk og deres familier.

- *utforme en nasjonal forpliktende opptrappingsplan for rusfeltet, for å samordne og forsterke innsatsen overfor rusmiddelavhengige*

Med forslaget til statsbudsjett for 2009 er rusfeltet styrket med 685 millioner kroner i øremerkede midler i forhold til 2005. I tillegg er kommunene og sykehusene betydelig styrket. Regjeringen er opptatt av at tilbudet til rusmiddelavhengige skal være en del av det samlede tilbudet i helse- og sosialtjenesten, selv om det på enkelte områder vil være behov for særskilte tiltak. Opptrappingsplanen har fem hovedmål; bredt folkehelseperspektiv, bedre kvalitet og økt kompetanse, mer tilgjengelige tjenester, mer forpliktene samhandling, samt økt brukerinnflytelse og bedre ivaretagelse av barn og pårørende. Det er opprettet et eget Senter for rus og avhengighetsforskning (Seraf) med 10 millioner kroner i 2008 og ytterligere 6,5 millioner kroner i 2009.

Helsedirektoratet vil i løpet av høsten 2008 legge fram den første rapporten for status for tiltakene i Opptrappingsplanen.

- *gjennomføre tiltak for styrking av habiliteringstiltak overfor rusmiddelavhengige*

Regjeringen har styrket tilskudd til lavterskel helsetiltak for rusmiddelavhengige. I 2008 ble det avsatt 53 millioner kroner til formålet. Det gis tilskudd til tiltak i 42 kommuner. Ordningen er evaluert, og hovedfunn viser at ordningen treffer målgruppen og bidrar til bedre helsetilstand og kontaktetablering med hjelpeapparatet. Det er etablert tannhelsetiltak til rusmiddelavhengige under kommunale rustiltak og lavterskel helsetiltak i tillegg til de som er i behandling sin institusjon. Om lag 190 millioner kroner er bevilget til frivillige/ideelle organisasjoner innen rustiltak. Disse gjør et viktig arbeid i rehabiliteringen av rusavhengige.

Tilskudd til Frelsesarmeens Gatehospital i Oslo er styrket for å utvide tilbudet med en egen kvinneavdeling i 2008. Regjeringen vil videreføre sprøyteromsloven og legger frem et høringsnotat om saken høsten 2008. SIRUS har gjennomført en evaluering av sprøyteromsordningen. Det er avholdt møter med bruker og interesseorganisasjoner, fagforeninger og Fagrådet for rusfelt om oppfølging av tiltak for denne gruppa.

- *bygge ut ettervernet – bolig, utdanning/jobb, hjelp til økonomistyring/gjeldsslette*

Regjeringen har styrket øremerkede tiltak til utvikling av kommunalt rusarbeid med vekt på individuell oppfølging, og det gis støtte til private virksomheter som arbeider med ettervern. I opptrappingsplanen for rusfeltet prioriteres individuell oppfølging i kommunene, blant annet gjennom tilskudd til utprøving av modeller med koordinerende tillitspersoner. Tiltakene må også ses i lys av Regjeringens innsats for å bekjempe bostedsløshet. For vanskeligstilte skatteyttere er det påbegynt et arbeid for å vurdere regelverk og praksis vedrørende innkreving av skattekrav.

- *etablere en garanti om rask behandling for rusmiddelavhengige under 23 år*

Ventetidsgarantien for barn og unge med psykiske og/eller rusrelaterte lidelser under 23 år trådte i kraft 1. september i år. Denne garantien innebærer at ingen i disse pasientgruppene skal vente lenger enn 10 virkedager for å få vurdert sin rett til nødvendig helsehjelp. Dersom slik rett blir gitt skal ingen måtte vente mer enn 65 virkedager før behandling senest settes i verk.

- *redusere ventetida for tilgang til deltagelse i opplegg for legemiddelassistert*

rehabilitering (LAR) og sikre at de som gis slik behandling også får sosialfaglig oppfølging
Ved Stortingets tilslutning til Ot.prp. nr. 53 (2007-2008) fikk rusmiddelavhengige – herunder også LAR-pasienter - pasientrettigheter på lik linje med øvrige pasienter i spesialisthelsetjenesten. Helse- og omsorgsdepartementet har til vurdering innføring av egen forskrift for LAR. Helsedirektoratet vil i nær fremtid sende disse på høring. Retningslinjene vil bli gjort gjeldende så raskt som mulig etter en slik høring. I 1. tertial 2008 var det 4657 pasienter i LAR – en økning på 1000 pasienter siden 2006. Regjeringen foreslår å styrke bevilgningen til LAR i 2009 med 35 millioner kroner.

- *snarest sikre finansieringsordninger for opplæring som er knyttet til de private rusbehandlingsinstitusjonene*

Fulgt opp gjennom Ot.prp. nr. 59 (2005-2006) Om lov om endringer i opplæringslova, dette innebærer en løsning for finansiering av opplæring i blant annet de private rusinstitusjonene.

- *styrke og videreutvikle tiltak for domfelte*

Det er etablert rusmestringsenheter i 3 norske fengsler. Regjeringen foreslår å bevilge 5 millioner kroner over Helse- og omsorgsdepartementets budsjett til åpning av nye rusmestringsenheter i fengslene i 2009. Et forsøk med eget narkotikaprogram med domstolskontroll for domfelte ble etablert i 2006 i 2 norske fengsler. Dette forsøket vil bli forlenget til 2011.

Rundskriv utarbeidet av Justis- og politidepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet i august 2006 bidrar til å styrke samarbeidet mellom helse- og omsorgssektor og justissektor og skal sikre innsatte bedre oppfølging.

- *gjennomgå finansieringsordningene for ulike behandlingstilbud*

Helsedirektoratet foretar en evaluering av tilskuddsordningen til frivillig rusarbeid som ferdigstilles innen 2010.

- *gi økonomisk støtte til pårørendesenter*

Helsedirektoratet gir for 2008 tilskudd til Veiledningssenteret (pårørendetiltak i Stavanger) på kr 800 000 til drift av senteret og kr 650 000 til Landsforbundet mot stoffmisbruk, herunder til søskensamlinger.

I Opptreppingsplanen for rusfeltet er bedre oppfølging av barn og pårørende til rusmiddelavhengige et satsingsområde, og det er foreslått 7 millioner kroner til tiltak for å styrke brukerperspektiv og tiltak for pårørende. Helsedirektoratet skal høsten 2008 arrangere en nasjonal konferanse om pårørende til rusmiddelavhengige. Det er også gjennomført en kartlegging av pårørendearbeid i regi av helseforetak, rusinstitusjoner, kommuner og frivillige.

Kapittel 9. Helse og omsorg

Alle skal ha tilgang til gode og likeverdige helse- og omsorgstjenester, uavhengig av personlig økonomi og bosted. Dette er et offentlig ansvar.

Fra Soria Moria-erklæringen

Aldri før har så mange fått behandling i norsk helsevesen. Sykehusene behandlet 50 000 flere pasienter i 2007 enn i 2005. Med budsjettforslaget for 2009 er realveksten til pasientbehandling, inkludert Opptappingsplanen for rus og Opptappingsplanen for psykisk helse, på 6 ½ milliarder kroner sammenlignet med 2005. I tillegg er det bevilget 1 milliard kroner til økte pensjoner i 2007 og regjeringen har foreslått å øke bevilgningen til pensjoner med ytterligere 3,9 milliarder kroner i 2009 – til sammen vel 4,9 milliarder kroner.

Samtidig satses det sterkt på økt kvalitet, kompetanse og kapasitet i eldreomsorgen. Regjeringens mål om 10.000 nye årsverk i omsorgssektoren innen utgangen av 2009 er allerede oppfylt. Etter en nedgang i 2005 på 1600 årsverk har antallet steget med 6100 nye årsverk i 2006 og 5000 nye årsverk i 2007, til sammen om lag 11 100 årsverk.

Regjeringen har også styrket innsatsen innen rusomsorg og psykiatri.

Regjeringen har startet arbeidet med en samhandlingsreform i helsesektoren for å kunne gi pasientene et bedre og mer helhetlig helsetilbud.

Regjeringens ambisjon er å redusere sosiale helseforskjeller og forebygge flere helseproblemer. I februar 2007 la Regjeringen fram *St. meld. nr. 20 (2006-2007) Nasjonal strategi for å utjevne sosiale helseforskjeller*. Stortingsmeldingen varsler en årlig rapportering fra juni 2009 om strategiens innsats- og målområder. Det er mange årsaker til helseforskjeller, fra grunnleggende faktorer som økonomi og oppvekstvilkår, via risikofaktorer som arbeids- og bomiljø, til mer umiddelbare påvirkningsfaktorer som helseatferd og bruk av helsetjenester. Arbeidet for å redusere sosiale helseforskjeller vil kreve langsiktig og målrettet innsats på mange områder.

En vesentlig del av arbeidet for å utjevne sosiale helseforskjeller foregår lokalt og i samarbeid mellom flere samfunnssektorer. Staten gir tilskudd til fylkeskommuner og kommuner som organiserer arbeidet gjennom det som kalles *partnerskap for folkehelse* for å systematisere, samordne og tilpasse innsatsen til lokale utfordringer. Dette arbeidet er styrket med 10 millioner kroner siden 2006 og ni nye fylker er kommet med i ordningen siden regjeringsskiftet.

Det er innført pneumokokkvaksine (mot streptokokkinfeksjoner) for spedbarn fra 1.7. 2006. Regjeringen la i juni 2008 også fram en ny nasjonal strategi for forebygging av

infeksjoner i helsetjenesten og mot antibiotikaresistens. Planen legger opp til at innen 2012 skal overvåkingssystemene for infeksjoner i helsetjenesten og antibiotikaresistens videreutvikles og utnyttes bedre for å styrke kvaliteten og for å legge bedre til rette for forskning. Videre skal helseinstitusjonene sette mål for smittevernarbeidet og klarlegge personellbehovet.

Det foreligger effektive og sikre vaksiner som kan forebygge seksuelt overført smitte av et virus (HPV) som i sin tur kan føre til livmorhalskreft. Årlig rammes om lag 300 norske kvinner og 80-100 dør av livmorhalskreft hvert år. Det foreslås å innføre vaksine mot livmorhalskreft i barnevaksinasjonsprogrammet for jenter i 7. klassetrinn fra og med skoleåret 2009-2010. Bevilgningen foreslås satt opp 55 millioner kroner i 2009 til forberedelser og innkjøp av vaksiner.

Nasjonal strategi for forebygging og behandling av astma- og allergisykdommer ble lagt fram i mai 2008. Målet er å stanse økningen av astma og gradvis redusere forekomsten gjennom aktiv kunnskap om ernæring, livsstil og miljø, samt å sikre tidlig og korrekt diagnostisering og behandling.

- *satse sterkere på sykdomsforebyggende arbeid, og fortsette arbeidet mot rusmiddelmissbruk og tobakksbruk*

Regjeringen har lagt fram en *Nasjonal strategiplan for det tobakksforebyggende arbeidet 2006-2010*, og høsten 2008 foreslår Regjeringen overfor Stortinget at det skal bli forbudt å plassere tobakksvarer synlig i butikkhyllene. Avgiften på snus ble økt med 10 prosent utover normal prisjustering i budsjettet for 2008 og regjeringen foreslår en tilsvarende økning i budsjettet for 2009.

Det er lagt fram en *Opptrappingsplan for rusfeltet* hvor folkehelseperspektivet er sentralt, og det forebyggende arbeidet skal bidra til at fokuset på fysisk aktivitet og kosthold økes.

Handlingsplan 2007-2011 Oppskrift for et sunnere kosthold ble fremlagt i januar 2007 og *Handlingsplan for fysisk aktivitet 2005-2009* følges opp. Arbeidet for økt fysisk aktivitet og sunnere kosthold er styrket med 13 millioner kroner i 2007 og med ytterligere 8 millioner kroner i 2008, blant annet for å utjevne sosiale forskjeller i helseadferd. Det legges vekt på lavterskelvirkemidler og universelle tiltak.

Helsetjenester

- *styrke sykehusenes økonomi, slik at flere pasienter behandles og ventetidene holdes lave*

Aldri har sykehusene behandlet flere. Sykehusene behandlet 50 000 flere pasienter i 2007 enn i 2005. Ventetidene har samtidig vært relativt stabile, men med en liten økning. Prognosen i år tilsier at aktivitetsveksten er over 1,5 prosent sammenlignet med 2007. Budsjettforslaget for 2009 legger til rette for at sykehusene kan øke pasientbehandlingen med ytterligere 1,5 prosent fra 2008.

Med budsjettforslaget for 2009 er realveksten til pasientbehandling, inkludert Opptappingsplanen for rus og Opptappingsplanen for psykisk helse, på 6 ½ milliarder kroner siden 2005. I tillegg er det bevilget 1 milliard kroner til økte pensjoner i 2007 og regjeringen har foreslått å øke bevilgningen til pensjoner med ytterligere 3,9 milliarder kroner i 2009 – til sammen vel 4,9 milliarder kroner.

Budsjettet for 2008 innebærer at det samlet er tilført 5,3 milliarder kroner til gjenanskaffelse av bygninger og utstyr gjennom basisbevilgningen. Dette vil føre til at lånebehovene, og dermed renteutgiftene til de regionale helseforetakene blir mindre, og gi mer penger til pasientbehandling. Gjennom dette legges det til rette for omfattende fornying av bygningsmassen og utstyr, bidra til opprettholdelse av en desentralisert sykehusstruktur, og forhindre etterslep på vedlikeholdsinvesteringer.

- *opprettholde et desentralisert sykehusstilbud, som blant annet sikrer nærhet til akutfunksjoner og fødetilbud. Ingen lokalsykehus skal legges ned*

Ingen lokalsykehus er lagt ned. Tvert om videreutvikles de aktivt for å ivareta behovene i de store sykdomsgruppene, for eksempel syke eldre og kronikere, og for å sørge for at pasienter som trenger oppfølging får det i nærmiljøet. Lokale omstillingsprosesser innen sykehus-tjenestene skal sikre kvalitet i tilbudet og trygghet for befolkningen. I Helse Nord har for eksempel lokalsykehusene økt aktiviteten innen blant annet indremedisinsk behandling og dialysebehandling, samtidig som kreftoperasjonene i all hovedsak nå er sentralisert til Tromsø og Bodø. Lokalsykehusene i denne regionen utfører over 70 prosent av arbeidet i spesialisthelsetjenesten, og har fått stadig mer å gjøre. På samme måte legges det nå stor vekt på lokalsykehusenes tilbud og samhandling med primærhelsetjenesten i omstillingsarbeidet i Helse Sør-Øst.

For å styrke kvaliteten på lokalsykehusenes akutfunksjoner er det vedtatt å innføre veiledende faglige standarder ved lokalsykehusene med akutfunksjoner. Det skiller mellom *Lokalsykehus med akutfunksjoner* (akuttsykehus), som skal være organisert for å kunne ta imot og håndtere alvorlig skadde pasienter, og *Lokalsykehus med tilpassede akutfunksjoner*.

Arbeidet med å få på plass et helhetlig svangerskaps-, fødsels- og barseltilbud ble startet opp i 2007. Regjeringen vil, vinteren 2009, legge fram en stortingsmelding om framtidig organisering og struktur for en helhetlig svangerskaps-, fødsels- og barselomsorg i primær- og spesialisthelsetjenesten, herunder følgetjenesten. Det vil bli lagt vekt på tiltak som sikrer høyest mulig faglig kvalitet i fødselsomsorgen både ved store og små fødeavdelinger, og som sikrer tilgjengelige og trygge tilbud til gravide og fødende over hele landet. Kontinuitet og helhet skal prege tilbudet før og etter fødselen. Meldingen vil også fokusere på fedrenes rolle som omsorgsperson under forløpet.

- *regjeringen vil videreføre arbeidet med en bedre arbeidsdeling mellom sykehus, som fremmer styrket kvalitet i pasientbehandlingen*

Stortinget har gitt sin tilslutning til arbeidsdeling mellom sykehus for å oppnå best mulig behandlingskvalitet. Dette skal blant annet skje gjennom arbeid med faglige retningslinjer, behandlingsprogrammer og strukturendringer.

Helse Vest RHF leder arbeidet med å utarbeide et helhetlig forslag til hvilke lands-, flerregionale- og eventuelt overnasjonale funksjoner det er behov for i et femårsperspektiv.

Når det gjelder kreftkirurgi, kom Helsedirektoratet i slutten av september med en anbefaling med krav til behandlingsvolum, samt andre faglige og organisatoriske krav til sykehus som skal kunne tilby kirurgisk behandling av enkelte kreftformer.

Nasjonale medisinske kvalitetsregistre er nødvendig for å kunne dokumentere behandlingskvalitet, sammenlikne behandlingsresultater mellom sykehus, og drive klinisk forbedringsarbeid og forskning. Innenfor gjeldende inntektsramme for regionale helseforetak, foreslår regjeringen å omdisponere 32 millioner kroner til å systematisere og forbedre medisinske kvalitetsregistre i 2009.

- *at sykehusreformen skal evalueres, også når det gjelder åpenhet, medbestemmelse og folks påvirkningsmuligheter*

Helse- og omsorgsdepartementet har fra 2005 gjennomført en tredelt, helhetlig evaluering av sykehusreformen for å belyse sykehusreformens virkninger, egnethet og resultater. Selv om evalueringen viser at mye er bra, står vi også overfor utfordringer. Regjeringen har allerede gjennomført flere tiltak for å videreutvikle og forbedre modellen. Flere prosjekter i evalueringen har drøftet demokratisk innflytelse, åpenhet og medvirkning. Dette er bl.a. fulgt opp med etablering av brukerutvalg og folkevalgte inn i styrene for foretakene. Fortsatt vil det være slik at sykehusreformen må videreutvikles, slik at spesialisthelsetjenesten organiseres på en mest mulig hensiktsmessig måte både for pasientene og ut fra samfunnsmessige hensyn.

Stortinget har fått seg forelagt resultater og oppfølging av evalueringen gjennom St. prp. nr. 1 (2007-2008).

- *at Stortinget skal få til behandling en nasjonal helseplan hvert 4. år. Fylkeskommunene skal delta i utarbeidelsen av slike planer*

Regjeringen la, ved framleggelsen av statsbudsjettet for 2007, fram en *Nasjonal helseplan for 2007-2010*. Fylkeskommuner, brukerorganisasjoner, fagorganisasjoner, KS, kommuner, Sametinget og regionale helseforetak medvirket i dette arbeidet.

- *at et flertall av styremedlemmene i helseforetakene skal oppnevnes blant de foreslåtte folkevalgte fra henholdsvis kommune eller fylkeskommune*

Nye styrever er utnevnt for samtlige helseforetak både regionalt og lokalt. Et flertall av de eieroppnevnte styremedlemmene ble utnevnt blant foreslåtte folkevalgte kandidater fra

kommuner, fylkeskommuner og Sametinget. Endringer er foretatt innenfor foretaksmodellen og har styrket styrene med bredere samfunnsforståelse og kompetanse.

- *at sykehus eid og drevet av frivillige organisasjoner skal sikres gode vilkår gjennom avtaler med det offentlige*

Alle regionale helseforetak er, gjennom foretaksmøter, gjort kjent med kravet om at sykehus og helseinstitusjoner eid og drevet av ideelle organisasjoner skal gis gode vilkår i form av forutsigbarhet og avtaler.

- *at omfang av avtaler mellom regionale helseforetak og private kommersielle sykehus må begrenses. Ledig kapasitet i de offentlige sykehus skal utnyttes. Avtaler mellom helseforetak og private kommersielle sykehus skal ikke ha et omfang som undergraver pasientgrunnlaget for de små lokalsykehusene*

I foretaksmøter med regionale helseforetak er det formidlet at omfanget av avtaler mellom regionale helseforetak og private kommersielle sykehus må begrenses.

- *at sykehusene må sikres tilstrekkelige økonomiske rammer til å sikre nødvendig fornyelse av bygninger og utstyr og motvirke en utvikling med økende etterslep på vedlikehold*

I 2008 er det lagt inn en årlig økning i de regionale helseforetakenes basisbevilgning på hele 1,67 milliarder kroner nettopp for å sikre nødvendig fornyelse av bygninger og utstyr og motvirke en utvikling med økende etterslep på vedlikehold.

- *at hele investeringsregimet for helseforetakene må gjennomgås med sikte på å finne gode løsninger for utbygging/modernisering uten at pasienttilbudet rammes. Avskrivninger skal baseres på den reelle verdien av bygningsmassen og være i tråd med regnskapslovens alminnelige bestemmelser*

Sykehusene er sikret tilstrekkelige økonomiske rammer til formålet ved at basisbevilgningen til de regionale helseforetakene i 2008 økte med hele 1,67 milliarder kroner til 5,3 milliarder kroner for å sikre nødvendig fornyelse av bygninger og utstyr og motvirke økende etterslep på vedlikehold.

- *at basistilskuddene til sykehusene må økes, og andelen av Innsatsstyrt finansiering (ISF) reduseres*

ISF-andelen er redusert fra 60 til 40 prosent fra 2006, og basisbevilgningen er økt tilsvarende. Dette understøtter målsetningen om at tilbudet til psykisk helse og personer med rusmiddelavhengighet skal prioriteres og reduserer faren for vridningseffekter. Tallene for aktivitetsutviklingen i 2007, viser at veksten innen psykisk helsevern og tverrfaglig spesialisert rusbehandling har vært sterkere enn for somatisk pasientbehandling.

▪ *at skjevfordelingen av inntekter mellom helseregionene skal rettes opp raskere enn det som ble lagt til grunn i St.meld. nr. 5 (2003-2004)*

Dette er innfridd ved at det i statsbudsjettet for 2007 ble bevilget 256 millioner kroner mer, sammenliknet med saldert budsjett 2006, til å rette opp skjevfordelingen mellom de regionale helseforetakene. I tillegg nedsatte regjeringen i 2006 et utvalg som på nytt skulle vurdere fordeling av inntekter mellom de regionale helseforetakene.

Magnussenutvalget leverte sitt forslag (NOU 2008:2) til Helse- og omsorgsdepartementet i januar 2008. Regjeringen har vurdert forslagene på bakgrunn av høringsrunden og fremmer i statsbudsjettet for 2009 forslag til oppretting av skjevfordeling gjennom økt ramme slik at ingen helseregion får redusert sine bevilgninger gjennom opprettingen. Skjevfordelingen skal rettes opp over to år - 2009 og 2010.

▪ *ha en ambulansetjeneste med god kvalitet og kompetanse over hele landet som har god beredskap og forsvarlig responstid. Helseforetakene skal fortsatt samarbeide med frivillige organisasjoner om ambulanseberedskapen*

I april 2008 ble det oppnevnt en arbeidsgruppe som skal gjennomgå prehospitaltjenester med vekt på AMK-sentralene, bil- og båtambulansetjenesten. Arbeidsgruppen forutsettes å levere sin rapport innen utgangen av 2008.

▪ *at samarbeidet mellom sykehusene og kommunehelsetjenesten må styrkes. Kommunene skal kompenseres dersom de som følge av dette får ansvar for eventuelle nye pasientgrupper*

Brukerne er avhengig av at den kommunale helse- og omsorgstjenesten og spesialisthelsetjenesten fungerer som en sammenhengende behandlingsskjede. Mange pasienter opplever brudd og svikt i overgangen mellom sykehus og kommunen. I løpet av de siste årene er det prøvd ut flere ulike modeller for samhandling mellom primærhelsetjenesten og spesialisthelsetjenesten. Disse er særlig rettet inn mot tilbud til syke eldre mennesker og rus- og psykiatritjenesten. Det er de siste årene planlagt og etablert 14 observasjons- og behandlingssenheter (også kalt intermedisinske enheter eller forsterkede sykehjem). Distriktsmedisinske sentra, der primær- og spesialisthelsetjenesten samarbeider om tilbudet til befolkningen, er under utvikling mange steder i landet. Ambulante tjenester, der spesialisthelsetjenesten og primærhelsetjenesten samarbeider om tilbud i pasientens hjem, er etablert på mange fagområder, blant annet innen psykisk helse og kreft. Mange gode samhandlingstiltak er under utvikling mange steder i landet, men mye av samhandlingen skjer på tross av systemet.

Regjeringen har derfor startet arbeidet med en samhandlingsreform i helsesektoren for å kunne gi pasientene et bedre og mer helhetlig helsetilbud.

Samhandling følges også opp blant annet gjennom *Nasjonal helseplan* og i oppfølgingen av *St. meld. nr. 25 (2005-2006) Om mestring, muligheter og mening*.

Det ble i 2007 inngått en Nasjonal rammeavtale om samhandling på helse- og omsorgsområdet mellom Helse- og omsorgsdepartementet og KS. Det er etablert et system for oppfølging av avtalen. Denne ligger til grunn for lokale avtaler mellom kommuner og helseforetak og pågående samhandlingsaktiviteter.

Det er også opprettet 133 praksiskoordinatorer som sørger for bedre samhandling mellom spesialist- og primærhelsetjenesten.

Regjeringen foreslår at det settes av 95 millioner kroner til samhandlings- og forebyggingstiltak i 2009. Midlene skal blant annet gå til pilotprosjekter og lokale samhandlingstiltak mellom kommuner og helseforetak, herunder distriktspsykiatriske sentre, samt til interkommunale samarbeidsmodeller. Midlene skal også understøtte arbeidet med samhandlingsreformen.

- *sikre rehabilitering og opptrening til alle som trenger det*

Det har aldri tidligere vært brukt mer ressurser på rehabilitering. Flere helseforetak har nå egne rehabiliteringstilbud samt rehabilitering gjennom polikliniske og ambulante team. I tillegg tilbyr flere helseforetak arbeidsrettet rehabilitering. Styrket økonomi har dessuten gitt kommunene mulighet til å følge opp sitt ansvar på området, og i tillegg brukes mer ressurser på private rehabiliteringstjenester enn tidligere.

Bondevik II-regjeringen overførte ansvaret for finansiering og bestilling av tjenester fra private opptrenings- og rehabiliteringsinstitusjoner til de regionale helseforetakene i 2006. Bevilgningene har økt fra 2006 hvor det ble bevilget 1020 millioner kroner (2006-priser) til 1091,2 millioner kroner i 2008 (2008-priser). Antall opphold ble redusert fra 2005 til 2006, som henger sammen med styrket krav til faglig bemanning, fasiliteter og utstyr. Endringen har gitt økt kvalitet for pasientene. I 2007 økte antall pasientopphold i private opptrenings- og rehabiliteringsinstitusjoner totalt sett med 12,3 prosent sammenliknet med 2006. I tillegg ble det kjøpt tjenester i de private opptrenings- og rehabiliteringsinstitusjonene gjennom ordningen Raskere tilbake. For 2009 er rammen til ordningen foreslått økt til 775,5 millioner kroner.

Tilskuddet til private opptrenings- og rehabiliteringsinstitusjoner foreslås, i tråd med Magnussenutvalgets innstilling, å inngå i de ordinære basisbevilgningene til de regionale helseforetakene fra 2009. Gjennom oppretting av skjevfordeling i overføring av ressurser til rehabiliteringstjenester, har helseregionene blitt tilført økte bevilgninger og økte forutsetninger for å styrke sin innsats innen rehabilitering og opptrening.

Det har vært en rekke omstillingsprosjekter i private opptrenings- og rehabiliteringsinstitusjoner de siste tre årene. Bevilgningen til dette er videreført i 2009 for å understøtte omstillingsprosessen og videre utvikling av tilbudet.

Nasjonal strategi for habilitering og rehabilitering 2008-2011 ble lagt fram i forbindelse med statsbudsjettet for 2008. Strategien legger vekt på at det skal settes av

tilstrekkelige ressurser, utvikles riktig kapasitet og at brukermedvirkning skal styrkes. God samhandling mellom nivåer og etater for å skape helhet og sammenheng i tjenestene er også en utfordring som strategien tar tak i. Det legges også vekt på samarbeid med andre samfunns-/departementsområder. Strategien slår fast at kommunene har en nøkkelrolle i forhold til rehabilitering og habilitering og at oppfølging av kommunenes lovpålagte oppgaver vil stå sentralt.

190 millioner kroner er bevilget til frivillige/ideelle institusjoner innen rustiltak. Disse gjør et viktig arbeid i rehabiliteringen av rusavhengige. Ca 60 prosent av tiltakene i rusfeltet drives av private/ideelle organisasjoner.

- *arbeide for å utvikle omsorgen for pasienter i livets slutfase*

I 2009 foreslår regjeringen å styrke tilskuddet til særskilte utviklingstiltak innen omsorgstjenesten med 15 millioner kroner. Midlene skal bidra til å utvikle undervisningshjemmetjenester etter modell av undervisningssykehjem og sikre nasjonal spredning av dette, opprettholde aktiviteten i undervisningssykehjemmene og fortsatt sikre tilbudet om kompetansehevende tiltak for lindrende behandling og omsorg ved livets slutt.

Det er utarbeidet en nasjonal kreftstrategi, med egne tiltak for lindrende behandling. I oppfølgingen av denne ble retningslinjer for palliasjon i kreftbehandlingen lansert i desember 2007. Videre skal det utarbeides standarder for lindrende behandling, og det arbeides videre med etablering av palliative team og koordinatorene. Flere tiltak er etablert rundt i landet, f.eks. Senter for lindrende behandling Sykehus Vestfold.

- *intensivere arbeidet for å fjerne problemet med at pasienter legges på korridor i sykehus*

Det er stilt krav til alle de regionale helseforetakene om at de skal redusere antallet korridor plasser. Kravet følges opp gjennom helseforetakenes rapportering av nasjonale kvalitetsindikatorer til Helsedirektoratet.

Den nye samhandlingsreformen forventes å bidra til å redusere antall korridor pasienter i norske sykehus. Det er eksempler på gode samhandlingsprosjekter der spesialisthelsetjenesten og kommunen gjennom spleiselag har opprettet intermediaære enheter, men det er behov for flere slike. Gjennom samhandlingsreformen skal det utvikles juridiske og økonomiske systemer som utvikler samarbeidet mellom sykehusene og kommunehelsetjenesten til pasientenes beste.

Den nasjonale rammeavtalen for samhandling mellom Helse- og omsorgsdepartementet og KS fokuserer særlig på rutiner for inn- og utskrivning av pasienter og tilbud for syke eldre.

I Helsetilsynets rapport om akuttmottak som ble offentliggjort i februar 2008 fremkommer betydelige mangler knyttet til styring og ledelse av akuttmottakene, og samhandlingen mellom akuttmottak og øvrige avdelinger i sykehusene. Et godt

akuttmottak, med observasjonssenger, kan også være et viktig tiltak mot korridorpasienter. Helse- og omsorgsdepartementet har fulgt opp rapporten fra Helsetilsynet med foretaksmøter med de regionale helseforetakene. I tillegg har Helsedirektoratet fått i oppdrag å fremme forslag til tiltak for å sikre kvalitet og trygghet i hele den akuttmedisinske kjeden.

- *informasjon om kvalitet i sykehusenes pasientbehandling skal styrkes gjennom etablering av et landsomfattende personidentifiserbart pasientregister*

Nødvendige endringer i Helseregisterloven er vedtatt. Registerets formål er utvidet slik at opplysningene skal kunne benyttes til forskning og som grunnlag for sykdoms- og kvalitetsregistre, i tillegg til tidligere formål som er administrasjon og styring av spesialisthelsetjenester. Endringene innebærer at man i Norge får et nytt viktig verktøy for forskning og kvalitetssikring av helsetjenester som igjen vil føre til bedre helsetjenester til pasientene.

- *tilføre økte ressurser til forskning i helsesektoren. Sentral- og lokalsykehus skal spille en sterkere rolle i helsetjenesteforskningen i et samarbeid med universitetssykehusene*

Medisinsk, helse- og sosialfaglig forskning er styrket med drøyt 50 millioner siste tre år. Det er blant annet etablert egne programmer for rusforskning og stamcelleforskning i regi av Norges forskningsråd. I tillegg har omsorgsforskning vært et prioritert område. I 2008 ble det bevilget 15 millioner kroner til området gjennom *Omsorgsplanen 2015*, samt etablert fire nye regionale FOU-sentre for omsorgstjenesteforskning.

Det forskes stadig mer i de regionale helseforetakene og forskningen i sentral- og lokalsykehus, også i helseforetak uten universitetsfunksjoner, er styrket. Det rapporteres i dag forskningsaktivitet i form av publiserte artikler og/eller avlagte doktorgrader ved alle helseforetak. Helseforetakene brukte vel 1,5 milliarder kroner til forskning i 2006, dvs. 1,9 prosent av de totale driftskostnadene. Lokal- og sentralsykehusene sto for 16 prosent av forskningsårsverkene samme år. Helseforetakene bidro i 2007 til 178 doktorgrader innen medisin og helse, en økning på 25 fra året før.

- *styrke innsatsen for å øke antallet donorer av organer*

Flere mennesker som trenger det skal få tilbud om en livreddende transplantasjon. Regjeringens mål er å øke antall donasjoner fra avdøde til 30 per million innbyggere årlig samt å opprettholde andelen levende givere av nyre (familiemedlem) på en 40 prosents andel av alle nyretransplantasjoner i årene framover.

For å nå målsettingen har regjeringen innført en tilleggsrefusjon for organdonasjon i ISF-ordningen. Donoransvarlige leger ved landets universitetssykehus skal frigjøres i deltid for å kunne ivareta oppgavene med organdonasjon.

I første halvår 2008 ble det transplantert 249 organer til 224 pasienter ved Rikshospitalet. I samme periode i fjor ble det transplantert 219 organer til 199 pasienter. Det skyldes at det er blitt flere potensielle donorer.

En departementsforankret arbeidsgruppe har lagt fram en rapport med anbefalinger til hvordan organdonasjon og transplantasjoner bør organiseres framover.

Helsedirektoratet følger opp rapportens anbefalinger med vekt på å styrke nasjonal koordinering av organdonasjon og å opprette og ha sekretariatsfunksjon for et nasjonalt fagråd for organdonasjon og transplantasjon. Det skal også utarbeides en handlingsplan for kronisk nyresykdom med vekt på forebygging og tidlig behandling i primærhelsetjenesten.

- *redusere egenandeler på helsetjenester og holde dem på et lavt nivå*

Samlet sett er egenandelsnivået nå lavere enn i Bondevik II-regjeringens budsjettforslag for 2006.

Egenandelene og egenandelstakene foreslås økt med 2,5 prosent i 2009, som er noe lavere enn forventet prisvekst. Egenandelene og egenandelstakene er gjennomsnittlig økt i takt med forventet prisvekst i 2007 og 2008.

I forhold til Bondevik-regjeringens forslag til statsbudsjett for 2006 har regjeringen samlet fått til en reduksjon i egenbetaling med anslagsvis 400 millioner kroner knyttet til reversert egenbetaling for fysioterapi, "50-lappen", (265 millioner kroner), ulike tiltak for å redusere legemiddelprisene (80 millioner kroner) og redusert tak 2 fra 3500 til 2500 kroner i 2006 (50 millioner kroner).

I sum innebærer dette at egenandelsnivået, regnet i faste priser, ligger om lag 400-430 millioner kroner lavere i 2009 enn i Bondevik II-regjeringens forslag for 2006.

I tillegg arbeider regjeringen blant annet med:

- *foreta en gjennomgang av systemet med nemnder for behandling av søknader om svangerskapsavbrudd for å sikre likebehandling*

Helse- og omsorgsdepartementet sendte ut rundskriv I-4/2006 for å bidra til likebehandling, etterprøvarhet og forutsigbarhet for de kvinner som søker om abort. Et forslag til endringer i regelverket om å redusere antall primærnemnder og eventuelt opprette en sentral klagenemnd, har vært på høring. Regjeringen følger opp dette arbeidet høsten 2008.

- *styrke lovverket som skal beskytte pasienter*

Regjeringen har fremmet en rekke nye lovendringsforslag som bidrar til å styrke pasientenes rettigheter og som stiller krav til helsepersonell. Fra 1. september 2008 er det innført ventetidsgaranti for barn og unge under 23 år med psykiske lidelser eller rusmiddelavhengighet. Pasientrettighetsloven er styrket ved at pasientombudsordningen er utvidet slik at den også gjelder kommunale helse- og sosialtjenester. Det er videre vedtatt ny helseforskningslov som bla skal sikre forskningsdeltakere og personvern.

- *styrket satsning på medisinsk etikk og kliniske etikk-komiteer*

Den medisinske og teknologiske utviklingen utvider stadig grensene for hva helsetjenesten kan behandle. Dette medfører at avgjørelser om liv og død i langt større grad enn tidligere treffes som aktive beslutninger. Den gode dialogen mellom pasienten/de pårørende og helsetjenesten er viktig for å sikre at beslutningene tas i en felles forståelse og på et godt faglig og etisk grunnlag. Regjeringen mener at de kliniske etikk-komiteene i helseforetakene er velegnet til å håndtere slike situasjoner. Komiteene har en systematisk tilnærming til etiske problemstillinger, som for eksempel innebærer at pasientens/de pårørendes synspunkter, perspektiver og interesser står sentralt i drøftingen. Seksjon for medisinsk etikk ved Universitetet i Oslo sørger for nasjonal koordinering og fagutvikling av de kliniske etikk-komiteene i helseforetakene. På initiativ fra Helse- og omsorgsdepartementet har seksjonen utarbeidet utkast til en nasjonal veileder for beslutninger om livsforlengende behandling hos alvorlig syke og døende. Helsedirektoratet har sendt utkastet på bred høring, med høringsfrist 1. september 2008. De regionale helseforetakene rapporterer for 2007 at de fleste helseforetak har etablert kliniske etikk-komiteer.

I juni 2008 vedtok Stortinget ny *Helseforskningslov*. Loven vil rydde opp og forenkle regelverket for medisinsk og helsefaglig forskning samtidig som hensynet til forskningsdeltakerne og deres personvern ivaretas.

- *5-årig satsing på innovasjon i helsetjenesten*

Forskning og innovasjon er viktig for at stadig bedre utstyr, mer effektive organisatoriske løsninger og nye behandlingsmetoder skal utvikles. Helse- og omsorgsdepartementet lanserte, sammen med Nærings- og handelsdepartementet i 2007, en 5-årig satsing på behovsdrivet innovasjon i helsetjenesten. Her fokuseres det særlig på utvikling av nye løsninger innen helserettet IKT og medisinsk-teknisk utstyr. Det er etablert offentlige utviklingskontrakter til helseformål og møteplasser mellom sentrale aktører. Det er inngått en formalisert samarbeidsavtale mellom de regionale helseforetakene, InnoMed, Innovasjon Norge og Norges forskningsråd om oppfølging av satsingen, og de regionale helseforetakene har utarbeidet forslag til felles handlingsplan for innovasjon og næringsutvikling i helseforetakene. Det har vært en økning i offentlige forsknings- og utviklingskontrakter med helseforetakene fra 7 i 2005 til 14 i 2007 og gjennom FORNY-programmet i Norges forskningsråd ble 35 forretningsideer fra helseforetakene videreført for lisensiering eller bedriftsetablering i 2007. I tillegg har en startet opp et pilotprosjekt med innføring av elektroniske resepter.

Psykisk helse

Opptappingsplanen for psykisk helse er inne i sitt tiende og siste år.

- *gjennomføre opptappingsplanen for psykisk helse*

Opptappingsplanen for psykisk helse ble iverksatt i 1998. Planen la opp til en styrking av alle ledd i tiltakskjeden for å skape et helhetlig og sammenhengende behandlingsnettverk med vekt på brukerperspektivet og mestring for mennesker med

psykiske problemer. I statsbudsjettet for 2008 fikk psykisk helse tilført nesten en milliard kroner mer enn i 2007. Med dette er den 10 årige opptrappingsplanen fullført. Fra 2009 foreslås det at bevilgningene til psykisk helsearbeid i kommuner og i spesialisthelsetjenesten overføres til de ordinære rammene for kommuner og regionale helseforetak.

Gjennom planen har vi bygd ut mange og desentraliserte tjenester og behandlingstilbud for mennesker med psykiske problemer, både i kommunen og i spesialisthelsetjenesten. Vi har nå over 75 distriktpsikiatriske sentre som gir tilpasset behandling og oppfølging i pasientens nærmiljø. Det er fremdeles behov for å styrke bruker- og pårørendeperspektivet, styrke lavterskeltilbudet i kommunene, sikre nær oppfølging av DPSene, bedre tilgangen på psykologer i kommunene samt styrke samhandlingen innad og mellom forvaltningsnivåene.

- *bidra til at ventetiden i barne- og ungdomspsykiatrien reduseres ved innføring av en særskilt ventetidsgaranti for barn og unge med psykiske lidelser*

Det er vedtatt en særskilt ventetidsgaranti i spesialisthelsetjenesten for barn og unge under 23 år med psykiske lidelser og/eller rusmiddelavhengighet. Regjeringen har vedtatt forskriftsendring som innebærer at ingen skal vente mer enn 65 virkedager (90 dager) på oppstart av helsehjelp fra det tidspunkt det er vurdert at vedkommende er rettighetspasient. De som trenger helsehjelp raskere, skal fortsatt ha rett til det. Alle henvisninger til spesialisthelsetjenesten skal vurderes innen 10 virkedager. Ordningen trådte i kraft 1. september 2008.

- *styrke behandlingstilbudet til sterkt traumatiserte pasienter og torturofre ved å opprette kliniske kompetansemiljøer i alle helseregioner*

Det er nå etablert fem regionale ressursentre for vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging. Det siste senteret ble åpnet i april 2008 i Helse Sør-Øst.

- *følge opp opptrappingsplanens plantall for boliger til mennesker med psykiske lidelser, og vurdere ytterligere innsats i forhold til behovet ved avslutning av planperioden*

Det er under opptrappingsplanen bygd 3400 boliger. De siste boligene ferdigstilles i 2008/2009. Det er gjennomført en kartlegging som anslår et behov for cirka 2800 boliger ut over Opptrappingsplanens måltall. Det vises her til innføringen av et nytt investeringstilskudd til sykehjem og omsorgsboliger - fra 1.1. 2008 som også vil gjelde mennesker med psykiske lidelser som har behov for heldøgnstjenester, jf. omtale i statsbudsjettet for 2008.

I tillegg arbeider regjeringen blant annet med:

- *arbeide for at barn av foreldre med psykiske lidelser eller rusmiddelavhengighet får oppfølging og hjelp*

For å kunne gi langsiktig hjelp til barn hvor en av foreldrene har psykiske lidelser eller rusmiddelavhengighet, har regjeringen igangsatt en flerårig satsing for å identifisere og følge dem opp. Det er bevilget i alt 20 millioner kroner til regjeringens forsterkede

innsats overfor barn og unge i risikosituasjoner. I tillegg har Barne- og likestillingsdepartementet bevilget midler blant annet til å styrke kompetansen i barnevernet. Formålet er å gi tidligere hjelp til barna, styrke veiledning og kompetanse i tjenestene, gi langsiktig oppfølging av barna, øke forskningsaktiviteten, spre erfaringer og stimulere frivillige organisasjoner til tiltak. Det legges vekt på tiltak som kommer barna direkte til gode.

Nasjonalt kompetansenettverk for forebygging og behandling av problemer hos barn av foreldre med psykiske lidelser eller rusmiddelavhengighet (BarnsBeste) ble etablert i 2007. Sørlandet sykehus HF leder nettverket som skal samle, systematisere og formidle kunnskap om tjenestene.

Helse- og omsorgsdepartementet har hatt på høring et lovforslag om at helsepersonell skal bidra til å ivareta barns behov når foreldre har psykisk sykdom, rusmiddelavhengighet eller alvorlig sykdom eller skade. Saken vil bli fremmet for Stortinget tidlig i 2009.

- *voldtekstmottak og voldsmottak*

Alle fylkene har etablert overgrepsmottakfunksjon. Det er utarbeidet nye, statlige retningslinjer for å styrke helsetjenesten for voldsofre. Overgrepsmottakene ble styrket med 6 millioner kroner i 2008.

Tannhelse

- *starte arbeidet med en offentlig tannhelsereform*

Regjeringen la i juni 2007 fram *St meld nr 35 (2006-2007) Tilgjengelighet, kompetanse og sosial utjevning – Framtidas tannhelsetjenester*. Hovedbudskapet i meldinga er bedre tilgjengelighet til tannhelsetjenester, sosial utjevning, styrket folkehelsearbeid, kunnskapsoppbygging samt styrket forvaltningsnivå. Meldinga ble behandlet av Stortinget i mars 2008. Arbeidet med ny lov om tannhelsetjenesten starter høsten 2008 og Regjeringen vil komme tilbake til oppfølging av forslagene i meldinga i kommende budsjetter.

Det fylkeskommunale tannhelsetilbudet er i perioden 2006 til 2008 utvidet til å omfatte rusmiddelavhengige under kommunal rusomsorg og personer under LAR (legemiddelassistert rehabilitering). I tillegg er tilskuddene til tannbehandling for fengselsinnsatte økt og tilskudd til lavterskel tannhelsetiltak i kommunene videreført. Til sammen er bevilgningene økt med 48,2 millioner kroner for å bedre tannhelsen for rusmiddelavhengige. Det er i 2007 og 2008 gjennomført forenklinger av trygdens regelverk for refusjon av utgifter ved tannbehandling. Blant annet er forhåndsgodkjenning fra trygden falt bort. Dette sparer pasienter og tannlege for tid og ressurser.

I 2009-budsjettet foreslår regjeringen midler til å starte forberedelser til bygging av nytt klinikkbygg for odontologisk utdanning ved Universitetet i Bergen. Videre vil

opptrappingen av midler til desentralisert utdanning av spesialisttannleger fortsette, samtidig som det etableres et forkortet studieløp som fører til dobbeltkompetanse (tannlegespesialist og forsker). Det er bevilget midler til utvikling og drift av kompetansesentre i alle helseregioner. Det gis støtte til prosjekter for å tilby Tannhelsetjenester for innlagte på sykehus.

Bioteknologi

- *økt fokus på forskning på adulte stamceller*

Bevilgninger til stamcelleforskning i Norsk forskningsråd utgjorde 15 millioner kroner i 2007 og 25,7 millioner kroner i 2008. Helse Sør-Øst er i ferd med å etablere et Nasjonalt stamcelleforskningsssenter i Helse Sør-Øst RHF, og Norges forskningsråd etablerer et eget forskningsprogram for stamcelleforskning (2008-2012).

- *revidere bioteknologiloven for å åpne for forskning på overtallige befruktede egg, herunder stamcelleforskning, og begrenset bruk av preimplantasjonsdiagnostikk*
- Den nye loven ble vedtatt i mai 2007 og trådte i kraft fra januar 2008.

Eldre

Regjeringen har satsset på eldreomsorgen gjennom en styrket kommuneøkonomi. Mer ressurser til kommunene betyr både økt kvalitet og kapasitet. Satsingen har gitt betydelige resultater. For perioden 2004-2007 viser tall fra Statistisk sentralbyrå at personellinnsatsen er økt med om lag 9 500 årsverk. I 2006 og 2007 er det en betydelig årsvekst, til sammen om lag 11 100 årsverk, etter en nedgang i 2005.

Som en oppfølging av St.meld. nr. 25 (2005-2006) og Handlingsplan for bedre kosthold i befolkningen (2007-2011) er det gjennomført en kartlegging av mat og måltider i sykehjem, som vil bli fulgt opp av relevante tiltak i 2009. Et utkast til Nasjonale retningslinjer for forebygging og behandling av underernæring ble sendt ut på høring august 2008.

- *det skal utarbeides en nasjonal rekrutterings- og utdanningsplan for eldreomsorgen*
- Regjeringen har i *St.meld. nr. 25 (2005-2006) Mestring, muligheter og mening* utarbeidet Kompetanseløftet 2015 med en rekke tiltak for å heve kompetansenivået i omsorgssektoren. Gjennom Kompetanseløftet 2015 skal over 24 000 personer få kvalifisering, utdanning og videreutdanning. Til sammen er det foreslått bevilget 210,7 millioner kroner for å sikre rekruttering og kompetanseheving i 2009. Dette inkluderer 50 millioner til et eget tilskudd til fagskoleutdanninger innenfor helse- og sosialfag. Fagskoletilskuddet vil være fullfinansiert fra annet halvår 2009.

- *satse særlig på forskning om Eldres levekår, og helseproblemer, samt hvordan omsorg kan forbedres*

Forsknings- og utviklingsarbeidet på området ble styrket med 15 millioner kroner i 2008. Bevilgningene til omsorgsforskningen er med dette økt med 20 millioner kroner

på to år. For å styrke praksisnær forskning og utvikling ble landets første forskningssenter for omsorgstjenesteforskning etablert i november 2006 på Gjøvik. I 2008 er det etablert fire nye regionale FOU-sentra, ved Høgskolen i Bergen, Universitetet i Agder/Høgskolen i Telemark, Høgskolen i Nord-Trøndelag og Høgskolen i Tromsø. Med dette har vi fått et nasjonalt nettverk for praksisnær forskning, kunnskapsutvikling og kompetanseheving i omsorgstjenesten.

- *bidra til å utvikle habilitering og teknologi som gjør at folk kan bo trygt hjemme så lenge som mulig*

Regjeringen legger fram *Nasjonal strategi for habilitering og rehabilitering 2008-2011* sammen med statsbudsjettet for 2008.

- *i forhold til nivået i 2004 skal antall årsverk i pleie- og omsorgstjenesten økes med 10 000 innen utgangen av 2009*

Styrket kommuneøkonomi og kommunal prioritering av omsorgstjenesten har gitt en betydelig årsverksvekst i 2006 og 2007, med til sammen om lag 11 100 årsverk (6100 i 2006 og 5000 i 2007) i følge tall fra Statistisk sentralbyrå. For perioden 2004-2007 viser tall fra Statistisk sentralbyrå at personellinnsatsen økte med om lag 9 500 årsverk. For 2005 (Bondevik II) viser reviderte tall fra Statistisk sentralbyrå en nedgang i antall årsverk på om lag 1 600 årsverk eller 1,5 prosent. De nye årsverkene dekkes i følge Statistisk sentralbyrå i vesentlig grad av fagpersonell med helse- og sosialutdanning. Av årsverksveksten i perioden 2004-2007 er om lag 4 000 årsverk knyttet til økte stillingsbrøker. Tall fra Statistisk sentralbyrå viser at om lag 12 000 flere i omsorgstjenesten arbeider i tilnærmet hele stillinger i samme periode. Rapportering fra landets fylkesmenn til Helsedirektoratet viser at kommunene planlegger en vekst på om lag 2 100 nye årsverk for 2008. Samlet sett viser dette at regjeringens mål vil bli overoppfyllt.

- *ha en nasjonal standard for legetjeneste i sykehjem*

Dette er et viktig tema i *St.meld. nr. 25 (2005-2006) Om mestring, muligheter og mening* og i budsjettet for 2008. Alle landets kommuner har i løpet av 2007 fastsatt en lokal norm for legedekning på sykehjem. Det planlegges en vekst i legeårsverk i sykehjem på om lag 40 prosent fra og med 2006. I følge Statistisk sentralbyrå har antallet legeårsverk i sykehjem økt med til sammen 16 prosent fra 2005- 2007. 11 prosentpoeng av denne økningen har funnet sted i perioden 2006 til 2007. Til sammen er veksten i legeårsverk og kommunenes behovsanslag i tråd med det foreløpige behovsanslaget fra regjeringen om å øke innsatsen av legeårsverk med 50 prosent. fra 2005-2010. Det nasjonale behovet er drøftet med KS høsten 2008. Legeårsverk er innført som kvalitetsindikator. Det vil bli stilt krav til turnustjeneste i sykehjem og det medisinske tilbudet styrkes ved at det gis tilskudd til å forbedre laboratorievirksomheten i sykehjemmene.

- *videreføre en gunstig finansieringsordning for sykehjemsplasser for kommuner med lav dekningsgrad også etter 2007*

Regjeringen har fra 2008 innført et eget investeringstilskudd til heldøgns- og omsorgsplasser i sykehjem og omsorgsboliger som skal dekke 25 prosent av anleggskostnadene. I perioden 2008- 2015 er målet å øke antallet sykehjemsplasser og omsorgsboliger med 12 000. Tilskuddet vil ha en samlet kostnad over statsbudsjettet på 6 milliarder kroner fram til 2015. Målgruppen for ordningen er personer med behov for heldøgnstjenester uavhengig av alder og diagnose.

- *endre pasientrettighetsloven slik at også brukere av kommunal helse- og omsorgstjenester skal omfattes av ordningen med pasientombud*

Forslaget om å utvide pasientombudenes virkeområde til å gjelde kommunal, helse og omsorgstjenester er vedtatt av Stortinget, jf. *Ot.prp. nr. 23 (2007-2008)*.

- *utarbeide en helhetlig plan for en styrket demensomsorg. Demensforskningen skal få tilført økte ressurser*

Regjeringen har utarbeidet *Demensplan 2015 Den gode dagen* for å bedre kvaliteten og styrke kompetansen og kapasiteten i tiltakskjeden for mennesker med demens og deres pårørende. Demensplanen vektlegger dagaktiviteter, bedre tilpassede botilbud og økt kunnskap. Fra 2008 bevilges det til sammen 18,5 millioner kroner til Demensplan 2015. I tillegg er forskningsinnsatsen knyttet til demens under helse- og omsorgsprogrammet i Norges forskningsråd styrket med 5 millioner kroner i 2008. 75 kommuner over hele landet er invitert til å delta i tre nasjonale utviklingsprogrammer for å øke dagtilbudet, sikre bedre oppfølging av pårørende og heve kompetansen på utredning og diagnostisering av mennesker med demens.

- *utarbeide en handlingsplan for styrking av tilbudet for eldre i sykehus*

Helse og omsorgsdepartementet arbeider med en strategi for spesialisthelsetjenester for eldre. Strategien skal fastslå rammene for det kommende utviklingsarbeidet for spesialisthelsetjenesten.

I tillegg arbeider regjeringen blant annet med:

- *"den kulturelle spaserstokken" skal sørge for tilgang til kulturtilbud for eldre*

For å styrke Omsorgsplanens strategi om en omsorgstjeneste med mer aktiv profil har regjeringen økt bevilgning til Den kulturelle spaserstokken med ytterligere 5 millioner kroner i 2009. Til sammen foreslås det 20 millioner kroner til tiltaket i 2009. Erfaringer viser at Den kulturelle spaserstokken har stimulert til et tverrfaglig samarbeid mellom kultursektoren og helse- og omsorgstjenesten i kommunene. Tiltakene som er iverksatt viser et omfattende engasjement og en stor bredde i kulturtilbudet for eldre.

Folketrygd og pensjon

Vi vil ha en sosialt rettferdig reform av pensjonssystemet. Vi vil legge spesiell vekt på å styrke Folketrygden, sikre tjenestepensjon til alle, og kvinners rett til god pensjon.

Folketrygdens alderspensjon skal ha en god sosial profil og bidra til utjevning av inntektsforskjeller.

Regjeringen la 20. oktober 2006 fram St. meld. Nr. 5 (2006-2007) Opptjening og uttak av alderspensjon i folketrygden. Regjeringens forslag i denne meldingen hadde en bedre sosial profil, og ga høyere pensjon til lave inntekter enn det som var foreslått av Pensjonskommisjonen. Forslag bygget på at det skal lønne seg å arbeide, og at alle år skal telle med i beregningen av pensjon. Regjeringens forslag ble vedtatt av Stortinget våren 2007 med enkelte endringer i forhold til forslaget, jfr. det nye pensjonsforliket av 21. mars 2007 mellom regjeringspartiene, KrF, V og H.

Regjeringen arbeider videre med den konkrete utformingen av ny alderspensjon i folketrygden og tar sikte på å legge fram et lovforslag i 4. kvartal 2008.

Dagens AFP-ordninger er tidligpensjonsordninger som kan utbetale pensjon til personer i alderen 62-66 år, mens alderspensjonen fra folketrygden utbetales fra fylte 67 år. I det nye pensjonssystemet åpnes det for fleksibelt uttak av alderspensjon fra fylte 62 år. I forbindelse med lønnsoppgjøret 2008 ble det avtalt en ny AFP-ordning for privat sektor hvor AFP omgjøres til et årlig påslag til alderspensjonen fra folketrygden. Det er nedsatt et utvalg med frist ved utgangen av februar 2009 ledet av arbeids- og inkluderingsministeren som vurderer offentlig tjenstepensjon og AFP i offentlig sektor.

Lov om obligatorisk tjenstepensjon trådte i kraft 1. januar 2006. Loven pålegger nærmere bestemt foretak å opprette en tjenstepensjonsordning for arbeidstakerne, som tilfredsstiller kravene i foretakspensjonsloven eller innskuddspensjonsloven, og samtidig tilfredsstiller minstekrav som er nærmere angitt i lov om obligatorisk tjenstepensjon. Selvstendig næringsdrivende får med dette anledning til å ta del i de gunstige skattereglene for pensjonssparing som hittil har vært forbeholdt lønsmottagere.

Uførepensjonsutvalget la fram sin innstilling 16. mai 2007. Innstillingen har vært på høring og regjeringen tar sikte på å legge fram en odelstingsproposisjon om ny utførelse og ny alderspensjon til utføre våren 2009.

Kapittel 10. Barn, utdanning og forskning

Menneskene er samfunnets viktigste ressurs. Derfor er satsing på barn, utdanning, forskning, noe av det viktigste vi som samfunn kan gjøre. Både for å gjøre samfunnet rikere, men også for å gjøre menneskenes liv bedre.

Fra Soria Moria-erklæringen

Det viktigste i livet må være det viktigste i politikken. Derfor legger regjeringen opp til en massiv satsing på fellesskapsløsninger for barn og unge som skal sikre gode oppvekstvilkår, barnehageplass for de som ønsker det og høy kvalitet i den offentlige skolen.

Barnehager og kontantstøtte

Regjeringens mål er full barnehagedekning, lav pris og høy kvalitet. Regjeringen gjennomfører tidenes barnehagesatsing. Sterk vekst i barnehageutbyggingen i 2006 og 2007 gjør at målet om full barnehagedekning er innen rekkevidde.

I tillegg har regjeringen redusert maksimalprisen i barnehagene og vil holde maksimalprisen fast til målet om 1 750 kroner i måneden (2005-kroner) blir nådd.

Regjeringen har også bidratt til å øke kvaliteten i barnehagene ved å innføre ny rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver, og opprettholde kravet om pedagogisk kompetanse. I tillegg har regjeringen økt satsingen på kompetanseutvikling i barnehagene og rekruttering. Etter mange år med omfattende utbygging av barnehageplasser og andre endringer i barnehagesektoren, ønsker regjeringen økt oppmerksomhet på kvalitet i barnehagen. Regjeringen vil derfor legge fram en stortingsmelding om kvalitet og innhold i barnehagene i 2009. En lovfestet rett til plass i barnehage vil bli innført fra samme år.

▪ *sikre full barnehagedekning*

I 2007 ble det etablert 18 000 nye heltidsplasser som ga plass til nærmere 14 900 flere barn i barnehage, den sterkeste veksten siden Barnehageforliket ble inngått i 2003. For å øke utbyggingstakten i barnehagesektoren innførte regjeringen i 2007 en særskilt tilskuddsordning til etablering av faste plasser i midlertidige lokaler. Satsen for tilskuddet ble mer enn doblet i 2008 for at kommunene lettere skal kunne nå målet om full barnehagedekning. I desember 2007 gjennomførte Kunnskapsdepartementet en sluttstatus for Barnehagekartet. Sluttstatus viste at 90 prosent av kommunene hadde barnehageplass til alle som søkte plass ved hovedopptaket i 2007. 249 815 barn fikk plass i barnehage, mens 3 916 barn fremdeles stod på venteliste. 77 prosent av barna på venteliste var bosatt i enten Oslo, Bergen, Bærum, Sandnes eller Ålesund. Disse kommunene hadde alle ved årsskiftet ventelister med mer enn 250 barn. Det ble i RNB

for 2008 lagt bevilgningsmessig til rette for etablering av 18 000 nye barnehageplasser i 2008, i tråd med kommunenes planer for utbygging av nye barnehageplasser i 2008, jf. undersøkelse fra TNS Gallup. Gitt at kommunene gjennomfører sine utbyggingsplaner i 2008 er det grunn til å tro at kommunene vil kunne oppfylle en lovfestet rett til barnehageplass fra hovedopptaket i 2009.

- *innføre maksimalpris på 2250 kroner per måned fra 1.januar 2006. Maksimalpris på 1750 kroner (2005-kroner) innføres når full barnehagedekning er nådd senest ved utgangen av 2007*

Foreldrebetalingen ble redusert fra 1. januar 2006 til 2 250 kroner, noe som kostet om lag 1 milliard kroner. I 2008 ble prisen videreført på samme nominelle nivå som i 2007 dvs. 2 330 kroner per måned. Regjeringen vil f.o.m. 2009 fryse maksimalprisen frem til målet om redusert maksimalpris trinn to, 1 750 kroner (2005-kroner) per måned, er nådd. Inkludert den foreslåtte reduksjonen i 2009 har prisen for en barnehageplass blitt redusert reelt med vel 855 kroner per måned, eller 27 prosent, siden denne regjeringen overtok.

For 2008 ble fradrag for pass og stell av barn økt fra 5000 kroner til 15 000 kroner for hvert barn utover det første. Dette har bidratt til å redusere utgiftene til barnepass for familier med to barn i bl.a. barnehage/ skolefritidsordning med inntil 255 kroner per måned eller 2800 kroner på årsbasis.

- *innføre en lovfestet rett til plass i barnehage når full barnehagedekning er nådd*

Stortinget vedtok våren 2008, etter ønske fra regjeringen en lovendring som gir barn en lovfestet rett til plass i barnehage. Den lovfestede retten til plass vil tre i kraft fra 2009. Retten innebærer at barn som har fylt ett år senest innen utgangen av august det året det søkes om barnehageplass, har rett til barnehageplass fra august samme år.

- *sikre tilstrekkelig og forutsigbar finansiering av barnehager slik at utbyggere vet hva de har å holde seg til. Inntil full dekning er nådd skal det fortsatt være øremerkede statstilskudd*

Innlemming av barnehagetilskudd i kommunenes rammetilskudd vil skje fra 2011, dvs. at alle de statlige tilskuddsordningene videreføres fram t.o.m. 2010. Som følge av innlemmingen i 2011, vil finansieringsordningen for ikke-kommunale barnehager endres, jf. Ot.prp. nr. 57 (2007-2008).

- *staten skal fullfinansiere lavere maksimalpris og utbygging av nye barnehageplasser*

Regjeringen har finansiert lavere maksimalpris og utbygging av nye barnehageplasser. Bevilgningene til barnehager økes reelt med 1,8 milliarder kroner i 2009.

- *ha en tiltaksplan for å øke antall førskolelærere i barnehagene*

KD la i juni 2007 fram "Strategi for rekruttering av førskolelærere til barnehagen 2007-2011". Departementet skal utarbeide årlige tiltaksplaner. I 2008 ble antall studieplasser i førskolelærerutdanningen økt med 125 plasser. I tillegg er det satt i gang arbeidsplassbasert førskolelærerutdanning for assistenter og videreutdanning i

barnehagepedagogikk for personer med annen pedagogisk utdanning. Regjeringen styrker satsingen på rekruttering av førskolelærere, og foreslår en økning i bevilgningen med 15 millioner kroner i 2009. Midlene skal finansiere 150 nye studieplasser i førskolelærerutdanningen. 150 studieplasser i ettårig videreutdanning i barnehagepedagogikk på deltid for personer med annen pedagogisk utdanningen og en utvidelse av tilbudet med arbeidsplassrelatert førskolelærerutdanning rettet mot blant annet assistenter.

- *oppretholde krav om pedagogisk kompetanse blant ledelse og ansatte i barnehagene*
Ny barnehagelov iverksatt fra 1. januar 2006 opprettholder kravene om pedagogisk kompetanse blant barnehageansatte. Det er nødvendig å øke kompetansen i barnehagesektoren, derfor ble ”Strategi for kompetanseutvikling i barnehagesektoren” lagt frem våren 2007. De tre siste årene er det brukt over 60 millioner kroner årlig til kompetansetiltak og rekrutteringstiltak i barnehagesektoren.

- *sørge for at barn som har særlig behov for barnehageplass får det*
Ny barnehagelov iverksatt fra 1. januar 2006 viderefører at barn med nedsatt funksjonsevne har rett til prioritet ved opptak, og tilskuddsordningen for barn med nedsatt funksjonsevne bidrar til at disse barna får tilrettelagt forholdene i barnehagen. I tillegg fikk barn som får hjelp fra barnevernet, også rett til prioritet ved opptak.

Det er innført en ordning med gratis kjernetid i barnehage, som innebærer at det åpnes for at barn får adgang til et minimumstilbud i barnehage uavhengig av familiens økonomi ved at staten fullfinansierer noen timers opphold per dag (i dag 4 timer per dag, 20 timer per uke). Dagens ordning med gratis kjernetid omfatter fire- og femåringer i de fire bydelene i Groruddalen og bydel Søndre Nordstrand i Oslo. Ordningen har en ramme på 50 mill. kroner i 2008 og er administrert av Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

- *oppretholde areal- og bemanningsnormer*
Ny barnehagelov iverksatt fra 1. januar 2006 viderefører den veiledende arealnormen og den pedagogiske normen.

- *når full barnehagedekning er oppnådd, og tidligst i 2008, skal kontantstøtten legges om. Ut perioden vil vi beholde en begrenset kontantstøtteordning for ett- og toåringer*
Kontantstøtten for ett- og toåringer er beholdt ut perioden.

Fødselspermisjon

- *utvide foreldrepermisjonen med 5 uker, hvor alle de nye ukene forbeholdes far*
Soria Moria-erklæringens målsetting innebærer at fedrekvoten skal utvides fra fem til ti uker. Fedrekvoten ble utvidet fra fem til seks uker med virkning for fødsler og omsorgsovertakelser fra og med 1. juli 2006, som en forlengelse av den totale stønadperioden. I forslag til statsbudsjett for 2009 foreslås at fedrekvoten utvides fra seks til 10 uker med virkning for fødsler og omsorgsovertakelser fra og med 1. juli

2009. Den totale stønadsperioden foreslås samtidig forlenget med to uker. Den totale foreldrepengeperioden ved fødsel vil etter forslaget utgjøre inntil 46 uker med 100 prosent inntektskompensasjon eller 56 uker med 80 prosent. Ved adopsjon vil stønadsperioden utgjøre henholdsvis 43 eller 53 uker. Fedrekvoten utgjør i alle tilfeller ti uker.

- *gi far rett til å opptjene selvstendige permisjonsrettigheter. Hver av foreldrene skal gis fødselspenger på basis av egen opptjening*

Regjeringen har så langt valgt å prioritere utvidelse av fedrekvoten fremfor å forbedre opptjeningsrettighetene. Fedres rettigheter er gradvis blitt bedre. I dag er rett til fedrekvote avhengig av at både mor og far har opptjent rett til foreldrepenger og at mor har arbeidet minst 50 pst i opptjeningstiden. Da får far kvoten beregnet av egen lønn og stillingsandel. Fedre som ikke har rett på fedrekvote får foreldrepenger basert på egen opptjening dersom mor etter fødselen går ut i arbeid, tar utdanning på heltid eller utdanning i kombinasjon med arbeid eller om mor er syk.

Barnevern

Kommunen utgjør grunnpilaren i barnevernet i Norge. Bedre kommuneøkonomi styrker kommunenes mulighet til å hjelpe barn som har det vanskelig og vi jobber for å styrke kompetansen i barnevernet. For å forbedre tilbudet til de mest utsatte barna har det statlige barnevernet, som blant annet har ansvar for institusjonstilbudet, fått tilført mer enn 750 millioner kroner.

- *ta initiativ til forsøk og utviklingsarbeid for å få til tettere samarbeid og samordnede tiltak mellom barnevernet og barne- og ungdomspsykiatrien. Samarbeidet mellom barnevernet og psykisk helsevern for barn og unge må utvikles slik at barn og unge får riktig tilbud til rett tid*

Det er inngått rammeavtaler mellom regionale helseforetak og regional barne-, ungdoms- og familieetat. Formålet med avtalene er å sikre et systematisk godt samarbeid, og sikre at barn og unge og deres familier som trenger det, får et sammenhengende og helhetlig tilbud fra de to tjenestene. Barn av rusmiddelavhengige og psykisk syke foreldre har et særskilt fokus. Det skal settes i verk individuelle tiltak, gruppetiltak og nettverkstiltak tilpasset ulike aldersgrupper. Gode kartleggingsverktøy tilpasset de ulike tjenestene for barn og unge skal også implementeres.

For å utvikle gode kommunale samarbeidsmodeller for langsiktig oppfølging av barn av psykisk syke og rusmiddelavhengige foreldre, startet BLD opp prosjektet Modellkommuneforsøket i 2007. 26 kommuner deltar i prosjektet, som varer ut 2014. Modellkommunene deltar på nettverkssamlinger og får faglig oppfølging av Bufdir, som har ansvaret for gjennomføringen av prosjektet. Forsøket skal evalueres av forskere.

Det er også nedsatt en tverrdepartemental arbeidsgruppe ledet av BLD som blant annet skal vurdere samarbeidet mellom barnevernet og barne- og ungdomspsykiatrien. Arbeidsgruppen skal avgi en rapport til de respektive departementene med konkrete

forslag for å bedre samarbeidet. Bufdir og Helsedir arbeider med å lage et felles rundskriv som skal sikre et samarbeid forankret i de respektive ansvarslinjer, både 1. og 2. linjetjenestene. Rundskrivet er planlagt ferdigstilt i 2009. Arbeidsgruppens øvrige tiltak iverksettes fortløpende.

Regjeringen vil i 2009 legge frem en offentlig utredning om bedre samordning av tjenester for utsatte barn og unge. Målet er at det skal være enkelt for barn med sammensatte problemer å få riktig hjelp fra et samordnet hjelpeapparat.

- *foreta en gjennomgang av lovverket når det gjelder hjelpetiltak for barn for å sikre at tilbudet som gis til barn og unge blir optimalt*

BLD vil foreslå flere endringer i barnevernloven, bl.a. for å sikre et tydeligere oppfølgingsansvar for igangsatte hjelpetiltak.

Stortinget vedtok i 2005 å endre begrepet ”mødrehjem” til ”senter for foreldre og barn” og ba samtidig om at det ble foretatt en landsomfattende gjennomgang av bruken av disse hjelpetiltakene.

- *styrke kompetansen i barnevernet*

Regjeringen tilrettelegger for at kompetansen i barnevernet kan styrkes gjennom et kunnskaps- og kompetanseprogram (2007-2011) rettet mot det kommunale barnevernet. Målsetningen er å bedre kommunenes forutsetninger for å løse et økende antall sammensatte og komplekse barnevernssaker gjennom forsknings- og utviklingsprosjekter og implementering av ny kunnskap. Det er videre igangsatt et langsiktig samarbeid med universiteter og høyskoler med det formål å styrke grunnutdanninga i barnevernet og bidra til bedre etterutdanningstilbud.

Det ble i 2008 satt av 22 millioner kroner til kompetanseprogrammet.

Det er satt i verk kompetansehevede tiltak om barnevernets håndtering av kjønnslemlestelse og tvangsgifte, barn som er utsatt for menneskehandel, ivaretagelse av biologiske foreldre, barn som lever med vold i familien, fattigdom i barnefamilier og det utvikles et opplæringsprogram for samtaler med barn.

For å styrke den flerkulturelle kompetansen i barnevernet har BLD i samarbeid med 4 høyskoler utarbeidet videreutdanningstilbudet ”Barnevern i et minoritetsperspektiv” for ansatte i barnevernet. Rundt 100 studenter fra hele landet deltar høsten 2008. I tillegg starter BLD opp mentorordningen Nattergalen ved 8 høyskoler/universiteter høsten 2008. Studenter på barnevern- og sosialfagutdanningene får tilbud om å bli mentor for barn med minoritetsbakgrunn i alderen 8-12 år. Målet er å styrke kultursensitiviteten hos studenter som senere skal jobbe i barnevernet og stimulere barn med minoritetsbakgrunn til å fullføre skolegang og fortsette i høyere utdanning.

Høsten 2007 ble det sendt ut et rundskriv med det formål å styrke det forebyggende arbeidet for barn og unge i kommunene (”Forebyggende innsats for barn og unge”).

Rundskrivet er undertegnet av seks statsråder og sendt ut til rådmenn og ordførere i landets kommuner.

- *at barnevernet må utvikle større grad av åpenhet i sitt samarbeid med andre, for eksempel skolen*

Barnehagene melder i liten grad til barnevernet bekymring om barn som har det vanskelig. Trolig er noe av grunnen manglende kjennskap og samarbeid mellom tjenestene. Vi styrker derfor samarbeidet mellom barnevern og barnehage gjennom felles opplæring, informasjon og veiledning av ansatte i barnevernet og barnehager. Samarbeid med skolen er gjort enklere ved at vi foreslår at barnevernet skal gi tilbakemelding når skolen og andre har meldt sin bekymring.

Arbeidet med "Et åpnere barnevern" fortsetter. Alle ansatte får opplæring i hvordan de skal håndtere media og kontakten med samarbeidspartnere og befolkningen.

I tillegg arbeider regjeringen blant annet med:

- *trygge overgangen til voksentilværelsen gjennom et godt fungerende ettervern*

BLD vurderer en endring i barnevernloven som innebærer at barneverntjenesten alltid må begrunne at et igangsatt tiltak ikke skal fortsette etter at ungdommen har fylt 18 år, eller hvorfor det gis avslag på søknad om ettervern. På denne måten sikrer man at barneverntjenesten foretar en grundig vurdering av om etterverntiltak skal iverksettes, og at det blir foretatt en konkret og individuell vurdering i den enkelte sak.

Det er også igangsatt forskning som kan gi oss svar på hva ungdom har behov for i denne fasen.

- *sikre og styrke barns rettigheter og aktivt følge opp anbefalingene fra FNs ekspertkomité*

Norges 4. rapport til FN om oppfølging av barnekonvensjonen ble levert i februar 2008. I tråd med regjeringens vedtak av 13.07.07 om bedre overvåking av barnekonvensjonen blir det satt i verk flere tiltak. Det er igangsatt en uavhengig juridisk utredning for å belyse hvorvidt norsk lov på relevante områder tilfredsstiller barnekonvensjonens krav. Utredningen ventes ferdigstilt våren 2009. Det blir opprettet et dialogforum mellom Barne- og likestillingsdepartementet og ungdomsrepresentanter, et kontaktforum er opprettet mellom berørte departement, og det blir iverksatt opplærings- og informasjonstiltak. Det skal utvikles indikatorer som kan benyttes i vurderingen av om barns rettigheter blir ivaretatt.

- *fremme likestilling i barnehage og grunnopplæringen*

Det er utarbeidet en handlingsplan som skal bidra til et likestilt samfunn der alle får utnyttet sine evner og interesser, uavhengig av kjønn. Planen peker på at likestilling mellom kjønn skal ligge til grunn for all pedagogisk virksomhet i barnehage og grunnopplæring. Målet er ikke å få like mange menn og kvinner i alle yrker, men å

bryte med de synlige og usynlige barrierene som hindrer jenter og gutter i å ta utradisjonelle valg.

I handlingsplanen har regjeringen satt som mål at læringsmiljøet i barnehage og grunnopplæring skal fremme likestilling mellom gutter og jenter. Det er også et mål at kjønnsbalanse i valg av utdanning og yrker skal bedres – med spesielt fokus på fag- og yrkesopplæring og rekruttering av jenter til realfag. I tillegg er det også et mål at kjønnsbalansen blant ansatte i barnehage og grunnopplæring skal bedres. Regjeringen vil videreføre målet om at 20 prosent av de ansatte i barnehagen skal være menn.

Hovedmålgruppene for handlingsplanen er skoleeiere, barnehageeiere, ledere og ansatte i barnehage, skole og lærebedrift, ansatte og studenter i lærerutdanninger og foreldre/foresatte.

Det er øremerket 6,6 millioner kroner i 2008 til tiltak innenfor handlingsplanen.

- *styrke barns rettigheter etter samlivsbrudd*

Et regjeringsoppnevnt utvalg har gått gjennom barnelovens bestemmelser om foreldre ansvar, fast bosted og samvær og foreslår flere lovendringer blant annet om samværsnormen. Innstillingen har vært på bred høring sommeren 2008 og vil bli fulgt opp gjennom stortingsmelding om menn, mansroller og likestilling, og en egen lovproposisjon våren 2009. Regjeringen er opptatt av at barn skal få god kontakt med begge foreldre etter samlivsbrudd. Målsetningen er et likeverdig foreldreskap til barnets beste.

- *regjeringen skal legge til rette for at barn og unge i økende grad blir hørt i saker som angår dem*

Regjeringen satser på å øke kompetansen i det kommunale barnevernet når det gjelder barnesamtaler. BLD har startet opp kompetansenettstedet www.barnogbeslutninger.no, der verktøyet "Barn og beslutninger" kan lastes ned. BLD er i gang med å utarbeide en veileder om samtaler med barn som skal følges av en instruerende og motiverende DVD. Veilederen skal gis ut i løpet av 2008. BLD er også i gang med å revidere *Rutinehåndbok for barneverntjenesten i kommunene* fra 2007.

Kvalitet og mangfold i fellesskolen

Regjeringen satser på den offentlige fellesskolen gjennom bedret kommuneøkonomi, stans i veksten av private skoler og økt kvalitet i grunnopplæringen. Kunnskapsløftet ble innført for grunnskolen og videregående trinn 1 høsten 2006 og er blitt videreført og forsterket. Kunnskapsløftet skal blant annet sikre at elevene tilegner seg grunnleggende ferdigheter. For 2007 ble det bevilget 1,4 milliarder kroner til kvalitetsfremmende tiltak i skolen. Dette er videreført i 2008. I St.meld. nr. 16 (2006-2007) ...og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring, presenterte regjeringen en rekke tiltak og en oppfølgingsplan med sikte på å utvikle et sosialt utjevne

utdannings- og kompetansesystem. Stortinget sluttet seg i april 2007 til prinsippene i stortingsmeldingen.

I St.meld. nr. 31 (2007-2008) Kvalitet i skolen, som ble lagt frem 13. juni 2008, legger regjeringen vekt på at alle elever skal mestre grunnleggende ferdigheter og føle seg inkludert og oppleve mestring. I tillegg vektlegges det at alle som er i stand til det skal gjennomføre videregående opplæring. Skal vi lykkes, trengs det flere lærere og særlig økt innsats for elever på 1.-4. trinn. Til sammen er det satt av 430 millioner kroner til tidlig innsats i 2009, og en milliard kroner årlig fra 2010. Mer av lærernes tid skal gå til undervisning. Regjeringen vil videreutvikle Kunnskapsløftet, innføre et varig system for videreutdanning for lærere, lederutdanning for rektorer og forbedret videreutdanning for lærere. St.meld. nr. 23 (2007-2008) Språk bygger broer, med flere tiltak for bedre språkopplæring, ble lagt fram 23. mai 2008.

Læreren er svært viktig for elevenes læringsutbytte. Det er derfor viktig å styrke lærerens faglige og pedagogiske kompetanse, og sikre tilstrekkelig rekruttering av lærere. Regjeringen har bevilget over 1 milliarder statlige midler til etter- og videreutdanning av lærerne (375 millioner kroner årlig), og opprettet 500 nye studieplasser i lærerutdanningene i 2006.

I St.meld. nr. 31 (2007-2008) varsler Kunnskapsdepartementet iverksettelse av et varig system for videreutdanning for lærere. Videreutdanningen skal målrettes mot fagområder og tema der det nasjonalt er særlig lav faglig lærerkompetanse. Det er også aktuelt å prioritere videreutdanning på prioriterte områder for eksempel leseopplæring. Departementet vil også innføre skolelederutdanning for alle nytilsatte rektorer og gi tilbud til de rektorene som ikke har slik utdanning.

Det ble sommeren 2007 sendt ut forslag på høring om endring av kompetanseforskriften ved ansettelse av lærere. Endringene, som ble fastsatt 4. mars 2008 med virkning fra 1. august 2008, innebærer skjerpede krav til kompetanse for å bli tilsatt for å undervise på 1. trinn og for å bli tilsatt for å undervise på 8.-10. trinn i norsk, matematikk eller engelsk. Det er satt i gang et større arbeid for å vurdere endringer i hele lærerutdanningen. I tillegg er det gitt støtte til oppstart av lærerutdanning for ungdomsskolen, og en praksis-basert lærerutdanning.

Norge vil stå overfor en rekke utfordringer knyttet til fremtidige endringer i arbeidsmarkedet. Teknologisk utvikling, mobilitet, demografiske endringer og økende krav til kompetanse er bare noen av de utfordringene en god fag- og yrkesopplæring må forholde seg til. Det er derfor viktig med en fag- og yrkesopplæring som er attraktiv og av høy kvalitet. Våren 2007 ble det satt ned et offentlig utvalg som skal vurdere hvordan fag- og yrkesopplæringen kan være best mulig rustet for å møte fremtidens utfordringer. Utvalget skal levere innstillingen høsten 2008.

Regjeringen understreker et bredt syn på læring og kunnskap, og vil bidra til større variasjon i læringsformer og læringsarenaer. Kunnskapsdepartementet har også

forsterket arbeidet med å gjøre kunst og kultur til en del av skolehverdagen gjennom opprettelse av et nytt nasjonalt senter for kunst og kult i opplæringen og utarbeiding av strategiplanen "Skapende læring" våren 2007. Det nasjonale senteret er sentralt i arbeidet med å følge opp strategiplanen. Videre samarbeider Kultur- og kirkedepartementet og Kunnskapsdepartementet om videreutvikling av Den kulturelle skolesekken jr. St.meld. nr. 8 (2007-2008) Kulturelle skulesekk for framtida. Fra høsten 2008 er ordningen utvidet til videregående skole.

Norsk skole skal være en inkluderende skole. For å sikre at alle elever uansett funksjonsevne og bakgrunn skal kunne nå sine mål i skolen, vil regjeringen gjennomgå systemet for spesialpedagogisk støtte. Våren 2007 ble det satt ned et offentlig utvalg som skal vurdere behovet for forbedringer innen dette området.

- *at tilpasset lese- og skriveopplæring skal starte i første klasse*

Innført med iverksetting av Kunnskapsløftet fra høsten 2006, der nye læreplaner sikrer at de som nå starter på 1. trinn skal få lese- og skriveopplæring fra første dag. I tillegg har læreplanene med klare mål for hva elevene skal mestre på de ulike trinn. Obligatoriske kartleggingsprøver i lesing og tallforståelse er innført på 2. trinn og læreplan i norsk er revidert og fastsatt sommeren 2008 med forsterket vekt på leseopplæring. Det er i tillegg bevilget 30 millioner kroner til utvikling av materiell og kompetanseutvikling i lesing, særlig for kommuner med dårlig resultater på nasjonale prøver. I språkmeldingen er det fremmet forslag om etablering av et nasjonalt senter for skriveopplæring og skriveforskning.

Regjeringen vil i 2009 bidra til å rette oppmerksomhet, ressurser og kunnskap inn mot tidlig innsats. Gjennom en ny bestemmelse i opplæringsloven vil kommunene få ansvar for å styrke opplæringen i lesing og regning på 1.-4. trinn. Dette vil innebære 1 milliard kroner til flere lærere og annet fagpersonell i 2010.

- *styrke opplæringen med flere undervisningstimer i grunnskolen. Lengden på skoledagen skal trappes opp til 28 undervisningstimer i uka på barnetrinnet*

Fra høsten 2008 er timetallet økt med til sammen 5 uketimer à 60 minutter fordelt på 1.-4. trinn. Av de fem timene går to timer til norsk, to timer til matematikk og en time til engelsk. Fra høsten 2009 blir skoledagen ytterligere utvidet med to uketimer til fysisk aktivitet på barnetrinnet. Dette skal gi grunnlag for en mer variert skoledag og bedre læringsutbytte for elevene.

- *innføre en ordning med frukt og grønt i skolen og legge til rette for forsøksordninger med skolemat*

Høsten 2007 ble det innført en ordning med gratis frukt og grønt i ungdomsskolen (8-10 trinn) og i kombinerte skoler (1-10 trinn). Det ble også bevilget 23 millioner kroner til forsøk med ny skoledag, hvor en del av midlene gikk til skolematforsøk. Skoleeiers plikt til å gi elevene frukt og grønt er nå lovfestet. Plikten omfatter ungdomskoleelever og kombinerte skoler.

- *elevene skal få delta i elevbedrifter, oppsøke læringsarenaer utenfor skoleporten og ha entreprenørskap inn som en del av grunnopplæringen i skolen*

Det ble innført nytt programfag i entreprenørskap og bedriftsutvikling i videregående opplæring fra høsten 2007. Det er utarbeidet en strategiplan for entreprenørskap i utdanningen (2004-2008). Evaluering av strategien ble forelagt 1. september 2008. Entreprenørskap er også ivaretatt i fagplaner i Kunnskapsløftet. Gjennom organisasjonen Ungt entreprenørskap som støttes av flere departementer får elever og studenter anledning til å delta i ungdomsbedrifter.

- *styrke samarbeidet mellom ungdomsskolen og den videregående skole, blant annet for å forebygge at elever dropper ut av videregående skole*

Gjennomgående læreplaner er innført med reformen Kunnskapsløftet. Utdanningsvalg innføres som obligatorisk fag på ungdomstrinnet f.o.m. høsten 2008. Opplæringen i faget skal gi elevene erfaring med innhold, oppgaver og arbeidsmåter i ulike utdanningsprogram i videregående opplæring og aktuelle yrker. Dette innebærer blant annet at 60 prosent av faget skal være aktiviteter forankret i kompetansemål i utdanningsprogram i videregående opplæring. Utprøvingen kan foregå både i skole og arbeidsliv. Utdanningsvalg åpner for økt samarbeid mellom utdanningsnivåene. Det er også fastsatt retningslinjer for at elever på ungdomstrinnet kan ta fag fra videregående opplæring. Gjennom programmet "Kunnskapsløftet – fra ord til handling" er det i 2007 og 2008 tildelt midler til tidlig innsats og gjennomføring i videregående opplæring. Fra 1. januar blir "Foreldreutvalget for grunnskolen" mandat utvidet til også å gjelde for det første året i videregående skole. Dette medfører en navneendring til "Foreldreutvalget for grunnskolen". Det utvidede mandatet skal blant annet bidra til å motvirke frafall i videregående skole.

- *det skal ansettes flere lærere i skolen for å gi elevene bedre oppfølging. Kontaktlærere skal ikke ha ansvar for mer enn 15 elever i grunnskolen*

Det er lagt til rette for ansettelse av flere lærere gjennom styrkingen av kommuneøkonomien. Gjennom en ny bestemmelse i opplæringsloven vil kommunene få ansvar for å styrke opplæringen i lesing og regning på 1.-4. trinn. Dette vil innebære en 1 mrd. til flere lærer og annet fagpersonell i 2010.

- *videreføre og forsterke utlånsordningen for oppussing av skolebygg*

I statsbudsjettet for 2006 ble investeringsrammen økt med 3 milliarder kroner, og i statsbudsjettet for 2007 ble det vedtatt å utvide rammen med ytterligere 2 milliarder kroner. Det betyr at opprinnelig ramme på 15 milliarder kroner ble innfaset to år tidligere enn planlagt.

I budsjettet for 2009 har regjeringen foreslått å etablere en ny åtteårig rentekompensasjon for skolebygg og svømmeanlegg med en ramme på 15 milliarder kroner. Regjeringen har foreslått å fase inn 2 milliarder kroner av investeringsrammen i budsjettet for 2009.

- *alle lærere og elever skal ha tilgang til PC og internett*

PC-dekning i grunnopplæringen er 3,4 elever per PC i grunnskolen og i videregående opplæring nærmer man seg en elev per PC. Regjeringen har bidratt til at målet kan nås gjennom styrking av kommuneøkonomien. Regjeringen satte av 30 mill kr til bredbåndsutbygging i 2008 over FADs budsjett.

- *gjennomgå regelverk og støtteordninger for private skoler for å stramme inn utbredelsen av private skoler som ikke utgjør et religiøst eller pedagogisk alternativ til den offentlige skolen*

Regjeringen har strammet inn utbredelsen av private skoler, etter innføringen av den såkalte "frysloven". Resultatet er at den ukontrollerte veksten er stoppet. Ny privatskolelov er vedtatt gjennom et forlik mellom regjeringspartiene og KrF.

- *gjennomgå den kristne formålsparagrafen i opplæringsloven*

Et offentlig utvalg (Bostad-utvalget) har gjennomgått formålet med opplæringen og formålet med barnehagen. Utredningen ble levert i juni 2007. Utvalget fremmet forslag om endret formål for barnehagen og endring av formålet med opplæringen. Forslaget har vært på høring, og det er lagt fram en odelstingsproposisjon våren 2008, jf. ot.prp. nr. 46 (2007-2008).

- *ikke innføre obligatorisk 2. fremmedspråk i ungdomsskolen*

Elever på ungdomstrinnet kan som alternativ til 2. fremmedspråk velge fordypning i norsk, engelsk eller samisk.

- *oppretholde en desentralisert skolestruktur*

Styrkingen av kommuneøkonomien vil være et viktig bidrag til å opprettholde en desentralisert skolestruktur.

- *leirskoler skal være gratis. Tilskudd til vertskommuner for leirskoler skal opprettholdes*

Tilskuddene er videreført.

- *iverksette tiltak for å styrke kvaliteten og redusere prisen i skolefritidsordningen*

Det øremerkede statstilskuddet til skolefritidsordningen ble med virkning fra 1. august 2003 innlemmet i rammetilskuddet til kommunene. Kap. 23 i forskriften til opplæringsloven ble i sin helhet opphevet. I opplæringsloven § 13-7 står det at: "Kommunen kan kreve utgiftene til skolefritidsordningen dekte gjennom egenbetaling fra foreldra."

Det er opp til kommunene å velge finansieringsløsninger. Noen kommuner delfinansierer skolefritidsordningen, andre ikke. I de tilfellene der dette ikke gjøres, må utgiftene til SFO i sin helhet dekkes av foreldrene.

Foreldrebetalingen for en plass ved SFO varierer fra kommune til kommune. Variasjoner i utgifter kan skyldes flere forhold – for eksempel personaltetthet, de

ansattes kompetanse, åpningstider (også i ferier og fridager fra skolen), innholdet i tilbudet, om det tilbys friplasser og søskenmoderasjon. Regjeringen har prioritert styrking av kommuneøkonomien generelt og redusert behovet for SFO noe gjennom flere timer i skolen. Prisen i skolefritidsordningen reguleres ikke av noen regelverk eller særskilte bevilgninger fra staten. Det er derfor opp til kommunene å finne fram til lokale tilpasninger.

Økningen i foreldrebetalingen som ble innført fra 2008 gjelder også for skolefritidsordningen. I statsbudsjettet for 2008 økte betalingen fra 5000 til 15000 pr barn utover det første. Det gir en skattelette på 2800 kroner for en tobarnsfamilie med over 40 000 kroner i utgifter til barnepass i året. En familie med tre barn og årlige utgifter på 55 000 kroner vil spare 5600 kroner i skatt.

- *særlig styrke realfagene gjennom hele utdanningsløpet og øke innsatsen for å rekruttere elever til disse fagene*

Regjeringen har styrket satsingen på realfag gjennom strategiplanen "Et felles løft for realfagene". Her presenteres ulike tiltak for å styrke realfagene i grunnskolingen og barnehagen, styrke lærerkompetanse og lærerutdanning, utviklingen i realfagene i høyere utdanning og forskning osv.

- *alle elever som har gjennomført 13 års skolegang skal oppnå generell studiekompetanse*

Forskrift om opptak til universiteter og høyskoler er endret f.o.m. høsten 2007 som innebærer at institusjoner "kan ta opp søkere som ikke oppfyller kravene til generell studiekompetanse til spesielt tilrettelagt ingeniørutdanning. Det forutsettes at søkerne har relevant fagbrev". Samtidig inviteres institusjonene til å søke om frivillig forsøk med opptak til andre relevante studier med grunnlag i fagutdanning.

- *innføre gratis læremidler for elever i videregående opplæring*

Høsten 2007 og 2008 ble gratis læremidler innført for henholdsvis andre og tredje trinn i videregående opplæring. I 2007 ble det bevilget 370 millioner kroner, mens i 2008 bevilges 223 millioner kroner til innføringen. Høsten 2009 foreslår Regjeringen å bevilge 381 mill. kroner til innføring av gratis læremidler for første trinn i videregående opplæring. Fylkeskommunen har ansvar for at elevene får gratis lærebøker og digitale læremidler. Gjennom Statens lånekasse for utdanning blir det gitt et ikke-behovsprøvd stipend som skal bidra til å dekke kostnader elevene har til andre læremidler og individuelt utstyr.

Satsingen på digitale læremidler i videregående opplæring er ført videre i 2008. Det vil bli gjennomført en forskningsbasert evaluering av høst 2008 – vår 2009.

- *arbeide for flere lærlingplasser i offentlig og privat sektor og øke lærlingtilskuddet*

Kunnskapsdepartementet har gjennomført "nasjonal dugnad" for å øke antall læreplasser. Det er videre sendt brev til alle kommuner og helseforetak med anmodning om at de tar imot flere lærlinger. Departementet har også skrevet til egne

underliggende virksomheter med oppfordring om å ta inn lærlinger. Det er nedsatt et offentlig utvalg som skal vurdere fag- og yrkesopplæringen, spesielt med tanke på fremtidens arbeidsmarked og kunnskapsbehov. Utvalget leverte sin innstilling 1. oktober 2008.

- *øke andelen som fullfører videregående opplæring, blant annet ved å gi flere tilbud om lærekontrakter der hele opplæringen foregår i virksomheten*

Flere tiltak er igangsatt for å øke andelen som fullfører videregående opplæring. Dette dreier seg både om generelle tiltak på grunnskolens område og mer spesifikke tiltak innen videregående opplæring. Tiltak som omhandler styrking av grunnleggende ferdigheter og økt læringsutbytte fra grunnskolen er sentralt for å øke muligheten for gjennomføring av videregående. Satsing på utdannings- og yrkesrådgivning vil sikre bedre utdanningsvalg, - som igjen reduserer feilvalg og omvalg. Innenfor fag- og yrkesopplæring er utprøving av praksisbrevet et tiltak hvor hele opplæringen skal foregå i lærebedrift.

- *videreutvikle lærekandidatordningen*

For å bidra til økt gjennomføring i videregående opplæring vil regjeringen gi flere mulighet til å ta mer av opplæringen ute i en bedrift. Fra høsten 2007 ble det satt i gang forsøk i tre fylker med videreutvikling av lærekandidatordningen gjennom etablering av en ordning med praksisbrev. Ordningen med praksisbrev kan nå tas i bruk i alle fylker som ønsker det. I forbindelse med behandlingen av RNB våren 2007 ble målgruppen for tilskudd til bedrifter som tar inn lærlinger med særskilte behov, (kap. 225.post 70) utvidet til å gjelde lærekandidater og kandidater som omfattes av forsøksordningen med praksisbrev.

- *gjennomgå regelverk og rutiner med sikte på å styrke elevmedvirkningen i opplæring og skoledrift*

Lov og forskrifter er gjennomgått sammen med Elevorganisasjonen. Elevmedbestemmelse og viktigheten av dette er klart nedfelt i Kunnskapsløftet - gjennom generell del av læreplanen, prinsipper for opplæringen og ikke minst læringsplakaten.

Det er gitt støtte til Elevorganisasjonen for å skolere elever i elevrådsarbeid, og for å øke innsatsen til elevene når det gjelder medbestemmelse i skolen. Det er også gitt støtte til skoloring av elever for å kunne delta i og ta ansvar for skolemiljøutvalg. Videre har Elevorganisasjonen fått støtte til et inspirasjonshefte for elevmedvirkning og til å gjennomføre en undersøkelse der en skal se på kvaliteten i elevrådsarbeid i skolen.

- *styrke rådgivningstjenesten*

Regjeringen bevilget i revidert statsbudsjett for 2007 15 millioner til å styrke rådgivningen i videregående skole, samt støtte opprettelse av karrieresenter i fylkene. For 2008 er tiltaket med økte ressurser til rådgiving i videregående opplæring spesielt rettet mot ungdomstrinnet videreført gjennom at fylkeskommunenes rammer er økt med til sammen 27,5 millioner kroner. I tillegg er det bevilget til sammen 10 millioner

kroner til partnerskap for karriereveiledning i alle fylker, jf kap. 226 post 21. Det skal etableres partnerskap for karriereveiledning i alle fylkeskommuner.

Det er sendt på høring endringer i forskrift som tydeliggjør elevens rett til rådgivning. Endringene innebærer blant annet en deling rådgivningen mellom sosialfaglig rådgivning og utdannings- og yrkesrådgivning. Høringsforslaget inneholder også veiledende kompetansebeskrivelser for rådgivere.

- *prøve ut nye evaluerings- og eksamensformer*

Regjeringen har iverksatt utprøving av nye former for elevvurdering, og er i gang med omfattende arbeid for å styrke elevvurderingen.

- *sikre landslinjene stabil og langsiktig statlig finansiering*

Tilskuddet videreføres som øremerket.

- *gi elevene tilgang på lærebøker i begge målformer, til samme tid og pris*

I opplæringslova med tilhørende forskrift er det et vilkår at lærebøker skal foreligge i begge målformer, til samme tid og med samme pris. Utdanningsdirektoratet har etablert et forum for nynorsk i skolen. KD har bedt fylkeskommunene rapportere om hvordan de planlegger å sikre tilgang på læremidler. Resultatene fra undersøkelsen når det gjelder nynorske parallellutgaver viser at flere fylkeskommuner tar for lett på ansvaret de har for å benytte bøker som foreligger på begge målformer. Regjeringen vil understreke overfor fylkeskommunene hvilket ansvar de har for nynorske læremidler. De fylkeskommunene som undersøkelsen gir spesiell grunn til å være bekymret over vil følges opp særskilt.

- *øke borteboerstipendet*

Bostipendet som gis gjennom Lånekassen til elever i videregående opplæring som ikke bor hjemme har i likhet med øvrige støttesatser blitt prisjustert i tråd med konsumprisindeksen fra og med skoleåret 2007-08. I skoleåret 2006 -07 var stipendet på 3 450 kroner per måned, i 2008-09 utgjorde stipendet 3 600 kroner, og for skoleåret 2009-10 forslås det en prisjustering på 3 prosent, noe som innebærer at satsen vil være på 3 710 kroner per måned.

Regjeringen har prioritert å prisjustere samtlige satser for å opprettholde kjøpekraften til elever og studenter fremfor å heve bostipendet særskilt

- *sammenfatte allerede eksisterende forskning, og iverksette ny forskning om morsmålsopplæringen slik at en kan få større innsikt i denne språkopplæringens effekt og betydning*

Det utarbeidet en rapport fra NOVA på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet som gjennomgår forskningen på dette området. Fra høsten 2007 ble det innført nye læreplaner i grunnleggende norsk og morsmål for minoritetsspråklige elever. De nye læreplanene er nivåbaserte og gjelder for elever med ulik alder og erfaringsbakgrunn. De erstatter tidligere læreplaner i norsk som andrespråk og morsmål. St.meld. nr. 23

Språk bygger broer, som ble lagt fram våren 2008, inneholder flere tiltak for bedre språkopplæring. Det er satt ned et offentlig utvalg som skal se opplæringstilbudet til minoritetsspråklige barn, unge og voksne i Norge i en helhetlig sammenheng og som skal vurdere alle sider ved opplæringstilbudet til disse gruppene. Det er innført rett til særskilt språkopplæring for minoritetsspråklige elever i videregående opplæring.

- *dagens system for nasjonal kvalitetsvurdering vil bli foreslått endret*

Nye nasjonale prøver ble innført fra høsten 2007 i 5. og 8. trinn i regning og i lesing på engelsk og norsk. Prøvene vil på nytt gjennomføres høsten 2008. Det legges ikke til rette for rangering av prøvene, men de skal gjøres tilgjengelig for elever, foreldre, lærere og skoleeier. Våren 2008 ble det gjennomført obligatorisk kartleggingsprøver i lesing og i regning/tallforståelse på 2. trinn i grunnskolen.

I tillegg arbeider regjeringen blant annet med:

- *styrke språkopplæringen*

Språk er det viktigste verktøyet skolen kan gi barn og unge for læring og identitetsbygging. Regjeringen har derfor lagt fram en egen stortingsmelding om språk. I meldingen foreslår Regjeringen tiltak for bedre rekruttering til språkfag, styrking av leseopplæringen og bedre språkopplæring for minoritetsspråklige.

- *motarbeide kommersialisering av undervisningssektoren*

Regjeringen ønsker å skjerme elevene i størst mulig grad mot uønsket reklame og påvirkning og vedtok en lovendring i privatskoleloven og opplæringsloven med virkning fra 1. august 2007. Skoleeier skal sørge for at elevene ikke blir utsatt for reklame som er egnet til å skape kommersielt press eller som i stor grad kan påvirke holdninger, atferd og verdier, blant annet på skolens område, i lærebøker og i andre læremidler som blir brukt i opplæringen. Det arbeides nå med å lage en veileder som skal være til hjelp ved praktiseringen av disse lovbestemmelsene.

- *RLE-faget*

Regjeringen har fremmet forslag til endringer i opplæringsloven § 2-3a og 2-4, jf. ot.prp. nr. 54 (2007-2008). Endringene ble vedtatt i juni 2008. Lovendringen gjelder nødvendige endringer i bestemmelsen om faget Religion, livssyn og etikk i grunnskolen og i bestemmelsen om rett til fritak fra aktiviteter med mer i opplæringen. Endringene er en nødvendig oppfølging for å bringe faget i samsvar med menneskerettighetene etter dom i Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD) om at fagets rammer i lov og læreplan krenket den Europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK). EMK er overordnet norsk lovgivning. Departementet har fastsatt ny læreplan i faget, som nå har navnet RLE.

Etter- og videreutdanning

Stabil tilgang på kompetent arbeidskraft er avgjørende både for den enkeltes og for samfunnets evne til å videreutvikles. Regjeringen styrker opplæringstilbudet for voksne for å hindre at folk ekskluderes fra arbeidslivet på grunn av mangel på grunnleggende ferdigheter i lesing, skriving, regning og bruk av IKT. Regjeringen har i tillegg satset betydelig på kompetansetiltak både for lærere og førskolepersonell. Regjeringen satt ned et offentlig utvalg i 2006 (Tronutvalget) som skulle se på hvilken rolle studieforbundene har for den enkelte, for arbeidslivet og for samfunnet. Rapporten ble overlevert september 2007. Departementet er i gang med oppfølgingsarbeidet av Tronutvalgets rapport.

- *utvikle permisjonsordninger og bidra til bedre mulighet til opplæring på arbeidsplassen*

Program for basiskompetanse i arbeidslivet ble etablert i 2006 med en bevilgning på 24,5 millioner kroner, en økning på 10 millioner kroner i forhold til Bondevik-regjeringens forslag. I 2007-budsjettet ble programmet styrket med 10 millioner kroner. Over 2008 budsjettet er det bevilget 36,9 millioner kroner. Per juni 2008 er det gitt støtte til 230 prosjekter og over 3000 arbeidstakere og arbeidssøkere har gjennomført opplæring. Bevilgningen for 2009 er foreslått videreført på samme nivå som i 2008.

- *arbeide for finansieringsordning for etter- og videreutdanning med finansiering både fra arbeidsgiver, arbeidstaker og myndigheter*
Nye utredninger er til nå ikke bestemt igangsatt.

- *vurdere å fjerne aldersgrensen for rett til videregående opplæring*

Retten til videregående opplæring er utvidet for voksne og trådte i kraft fra 1. august 2008. Den utvidede retten innebærer at de som ikke har benyttet seg av retten til videregående opplæring som ungdom, får rett fra og med det året de fyller 25 år. Det er bevilget 21 millioner til tiltaket i 2008.

- *arbeide for at voksne med rett til fornyet grunnskoleopplæring får denne retten oppfylt*

Det fremgår av opplæringsloven § 4A-1 at voksne som har behov for fornyet grunnskoleopplæring, har rett til dette. Likevel har det i noen tilfeller vært uklart om regelverket er tilstrekkelig forstått.

Kunnskapsdepartementet har satt i verk tiltak for å nå bedre ut til voksne med svake grunnleggende ferdigheter, og har bl.a. gitt Vox (Nasjonalt senter for læring i arbeidslivet) i oppdrag å styrke arbeidet rettet mot motivering av voksne med svake grunnleggende ferdigheter, og å utvikle nye metoder for informasjon som kan nå målgruppen bedre. Dette arbeidet er i gang.

Kunnskapsdepartementet mener det er behov for en tydeligere oppgave- og ansvarsdeling mellom Utdanningsdirektoratet og Vox når det gjelder grunnopplæring

for voksne etter opplæringsloven. I St.prp. nr. 1 (2008-2009) blir det derfor foreslått at det over en toårsperiode overføres ressurser tilsvarende ni årsverk fra Vox til Utdanningsdirektoratet. Dette vil bl.a. kunne medvirke til at grunnopplæringen for voksne får en tydeligere prioritering spesielt når det gjelder å få fram kunnskap om hvordan regelverket fungerer i praksis, samt arbeidet med forvaltningen av regelverket, informasjonsarbeid m.m.

- *styrke informasjonsarbeidet, slik at flere blir kjent med sine muligheter for etter- og videreutdanning*

Det er satt i gang utviklingsprosjekter for realkompetansevurdering, spesielt tilrettelagt for arbeidssøkere.

- *styrke retten til å få prøvet egen realkompetanse*

Det er satt i gang et samarbeidsprosjekt mellom VOX og Arbeids- og velferdsetaten om økt bruk av realkompetansevurdering for voksne. Norge deltar i en pågående OECD-gjennomgang på feltet. Den norske landrapporten ble ferdigstilt våren 2007 og OECDs rapport ventes høsten 2008.

- *øke den offentlige støtten til voksenopplæring*

I revidert budsjett for 2006, ble det bevilget 27 millioner kroner til studieforbund. Bevilgningen til studieforbund ble økt med 58 millioner kroner i 2007 i forhold til saldert budsjett 2006 og innebar at studieforbundene kunne holde samme aktivitetsnivå som i 2005. Bevilgningene er foreslått videreført i 2008 og 2009.

I budsjettet for 2009 er det foreslått å etablere en egen tilskuddsordning til fagskoleutdanning innenfor helse- og sosialfag. Samtidig som det foreslås å bruke 25 millioner kroner fra Kompetanseløftet 2015 til formålet, styrkes ordningen med 25 millioner kroner med virkning fra annet halvår 2009. Satsingen medfører at helsefagskolene fullfinansieres. Fra 2010 vil tilskuddet utgjøre i alt 75 millioner kroner. Med dette tas et samlet grep for å styrke kapasiteten i helsefagskolene.

Høyere utdanning

Universiteter og høyskoler er bærebjelker for utviklingen av kunnskapssamfunnet. Gjennom forskning og utdanning er sektoren produsenter av kunnskap og kompetanse. Regjeringens mål er at det skal være lik rett til utdanning. Derfor er det viktig å sikre en studiefinansiering som gjør det mulig å studere på heltid. Regjeringen vil sikre frie og uavhengige universiteter og høyskoler som kan drive forskning og gi studentene forskningsbasert undervisning. Regjeringen foreslo lovfesting av individuell akademisk frihet i Ot.prp. nr. 67 (2006-2007) av 1. juni 2007. Denne ble vedtatt av Odelstinget 8. november 2007. Finansieringssystemet for universitetene og høyskolene er utformet slik at resultater fra forskning og undervisning gir uttelling.

- *at universitetene og høyskolene har en styringsstruktur og finansiering som legger til rette for uavhengig og god undervisning og forskning*

Regjeringen har økt grunnbevilgningene til universiteter og høyskoler i budsjettet for 2009. Grunnbevilgningene gir institusjonene muligheter til å følge sine strategiske mål innenfor undervisning og forskning.

Kunnskapsdepartementet har i St. meld. nr. 7 (2007-2008) varslet at finansieringssystemet for universiteter og høyskoler skal evalueres i 2009. Finansieringssystemet har virket i sin nåværende form siden 2003 og det er behov for å se på effektene av systemet og vurdere eventuelle endringer. Spesielt er regjeringen opptatt av at finansieringssystemet skal fremme samarbeid mellom universiteter og høyskoler, og med forskningsinstitutter og næringsliv. Resultatene av evalueringen vil bli presentert i budsjettet for 2010.

- *styrke det regionale universitets- og høyskolesystemet og internasjonale samarbeidsordninger*

Et offentlig utvalg (Stjernø-utvalget) leverte sin innstilling 22. januar 2008 og har gitt tilråding om blant annet om institusjonsstruktur i høyere utdanning i lys av samfunnsbehov. Mandatet var blant annet å sikre god regional balanse i studietilbud og kompetanse.

Regjeringen vil ikke følge utvalgets forslag om omfattende strukturendringer i sektoren, men vil vurdere tiltak for å øke arbeidsdeling og samarbeid mellom institusjoner, styrke profesjonsutdanningene og beholde og klargjøre krav til universitetsakkreditering.

For å styrke utdanningsforskning som forskningsfelt igangsettes et nytt utdanningsforskningsprogram i 2008. En viktig strategisk prioritering for programmet er å stimulere til bedre forskning når det gjelder resultater og effekter av tiltak, satsinger og reformer. Programmet vil vare i ti år og forventes å styrke utdanningsforskningen bl.a. ved de regionale høyskolene.

Deltakelsen i EUs 7. rammeprogram for forskning og EUs Livslang læringsprogram, som dekker alle utdanningsnivåer og -typer, er vel etablert, og det arbeides nå med planlegging for deltakelse i fase to av Erasmus Mundus, et program med felles europeiske grader og stipendordning for studenter fra land utenfor EØS-området. Regjeringen arbeider også aktivt for å utvikle bilateralt samarbeid med land utenom Europa: Eksempler på dette er Program for samarbeid i høyere utdanning mellom Norge og Nord-Amerika 2008-2011 og samarbeidsavtaler med land som India, Argentina, Brasil og Chile.

- *vurdere nivået på bevilgningene til de regionale forskningsinstituttene*

De regionale forskningsinstituttene blir omfattet av nytt basisfinansieringssystem for forskningsinstituttene som innføres f.o.m. budsjettet for 2009. Det nye basisfinansieringssystemet er resultatbasert, dvs. at deler av bevilgningen til

instituttene avhenger av instituttenes score på ulike indikatorer. Regjeringen lager for første gang en felles plattform for basisfinansiering av forskingsinstituttene og øker basisfinansieringen med rundt 60 millioner i 2009.

- *utvikle bedre finansieringssystem for å fremme desentralisert høyere utdanning*

Regjeringen la inn 16,7 millioner kroner til desentraliserte høyskoletilbud i budsjettet for 2006. Tiltaket vil gi det regionale arbeidslivet tilgang på kvalifisert arbeidskraft og sikre at så mange som mulig får tilgang til høyere utdanning uavhengig av bosted. Beløpene videreføres innenfor høyskolenes budsjetttrammer. Kunnskapsdepartementet vil i 2008 sette i gang en analyse av markedet for desentralisert utdanning, som også vil omfatte Norgesuniversitetet.

- *realisere kvalitetsreformens mål. Studentene skal støttes sterkere gjennom studiene, både faglig og finansielt. Kvalitetsreformen skal evalueres*

Antall vitenskapelige ansatte pr. student har økt vesentlig gjennom Kvalitetsreformen. Oppfølgingen av studenter har blitt bedre gjennom endrede eksamens- og evalueringsformer. Innføringen av individuelle utdanningsplaner er gjennomført. Evalueringen av kvalitetsreformen ble ferdigstilt i januar 2007. Regjeringen la 30. november 2007 fram en stortingsmelding om statusrapport for Kvalitetsreformen i høyere utdanning. Regjeringen mener hovedmålene for kvalitetsreformen fortsatt er viktige og relevante og vil holde fast ved disse for det videre arbeid med å utvikle norsk høyere utdanning og forskning.

- *alle studenter som tar høyere eller lavere grad i Norge skal få tilbud om å ta deler av undervisningen i utlandet*

Antallet studenter på delstudium i utlandet sank noe (med 2,5 prosent) fra 2006 til 2007, etter flere år med økning. Til gjengjeld forsatte antallet innreisende studenter på utvekslingsopphold å stige (med nesten 6 prosent). Regjeringen vil følge dette opp, med sikte på å både øke antallet utvekslinger ytterligere og bedre kvaliteten på utvekslingene. Regjeringen vil også fremme en egen Stortingsmelding om internasjonalisering av utdanning høsten 2008.

- *sikre en studiefinansiering som gjør det mulig å studere på heltid. Vi vil gjennomgå erfaringene med konverteringsordningen. Studielån og stipend må reguleres i takt med prisstigningen*

Regjeringen har prisjustert satsene utdanningsstøtteordningen hvert år. For studenter i høyere utdanning har basistøtten økt fra 80 000 kroner i 2005 til 87 600 kroner i 2009.

- *øke tilgangen til studentboliger*

Det ble gitt tilsagn om tilskudd til om lag 610 nye hybelenheter i 2008. I 2009 gis det tilsagn om tilskudd til om lag 1 000 nye hybelenheter. Totalt er det blitt bevilget midler til bygging av over 2600 nye studentboliger under denne regjeringen.

I tillegg arbeider regjeringen blant annet med:

- *sikring og bevaring av universitetsmuseene*

Regjeringen la i mars 2008 frem St.meld. nr. 15 (2007–2008) Tingenes tale. I meldingen varslet Kunnskapsdepartementet at det vil etablere et nasjonalt digitalt universitetsmuseum (NDU) med materiale fra de fem universitetsmuseene og fra Arkeologisk museum i Stavanger. I tillegg til å opprette NDU, varslet Kunnskapsdepartementet at det vil styrke formidlingsvirksomheten ved å innføre nye økonomiske virkemidler og gi støtte til vandreutstillinger. Kunnskapsdepartementet vil også be Norges forskningsråd utarbeide en nasjonal forskningssatsing rettet inn mot universitetsmuseene. Regjeringen foreslår å bevilge om lag 23 mill. kroner til universitetsmuseene i 2009, knyttet til sikring og bevaring av samlingene, strategisk forskningssatsing, faglig utvikling, samt utredning av Nasjonalt Digitalt Universitetsmuseum. Arkeologisk museum i Stavanger blir universitetsmuseum fra 2009.

- *økte bevilgninger til vitenskapelig utstyr og byggeprosjekter*

På oppdrag fra Kunnskapsdepartementet har Norges Forskningsråd kartlagt og vurdert behov for vitenskapelig utstyr i Norge. Strategien "Verktøy for forskning" har tiårs horisont og dokumenter de behovene for infrastruktur som er meldt inn fra FoU-institusjonene. Internasjonale utveklingsstrekk og forholdet mellom utstyr og nasjonale forskningsprioriteringer belyses også i "Verktøy for forskning". Regjeringen foreslår å øke kapitalen i Fondet for forskning og nyskaping med 6 mrd. kroner til 72 mrd. kroner fra 1. januar 2009. Avkastningen av 4 mrd. kroner av disse er øremerket forskningsinfrastruktur, noe som vil gi om lag 190 mill. kroner i 2010. For å bedre utstyrssituasjonen i forskningssektoren allerede i 2009 foreslår regjeringen en engangs-investering til dette på om lag 80 mill. kroner.

Formålstjenelige bygg er en forutsetning for å gjennomføre forskning og utdanning av høy kvalitet. Regjeringen setter derfor i gang bygging av nytt Odontologisk fakultet ved Universitetet i Bergen og nytt bygg for sykepleieutdanning ved Høgskolen i Oslo. Begge prosjektene vil huse utdanninger av viktige samfunnsyrker og slik støtte opp under behovene til velferdsstaten. Regjeringen vil også bevilge 8 mill. kroner for å sikre fremdrift i prosessen med lokalisering av Norges veterinærhøgskole (NVH) og Veterinærinstituttet på Ås, og samorganisering av NVH og Universitetet for miljø- og biovitenskap. Regjeringen foreslår videre at nytt bygg for samlokalisering av Høgskolen i Bergen blir satt i gang i 2010.

Tilstrekkelig tilgang på personale med doktorgrad er en forutsetning for å øke forskningsevnen. Regjeringen vil øke forskningskapasiteten og kvaliteten på forskningen og foreslår å bevilge 52,5 mill. kroner til 201 nye rekrutteringsstillinger fra høsten 2009. En del av disse skal være øremerket til kvinner. Det vil også bli satt av 10 mill. kroner til nye nærings-ph.d.-stillinger over Nærings- og handelsdepartementets budsjett. Satsen per stilling over Kunnskapsdepartementets budsjett blir økt til kr

800 000 for å bidra til å dekke mer av de faktiske kostnadene knyttet til stipendiatstillinger.

Forskning

Forskning er et viktig satsingsområde for Regjeringen, og fondet for forskning og nyskaping har økt mer enn noen gang.

Regjeringen har lagt stor vekt på det forskningsetiske arbeidet. Det er vedtatt en lov om behandling av etikk og redelighet i forskning med tilhørende forskrift. Lov og forskrift trådte i kraft 1. juli 2007. Fra 1. juli 2007 ble det dessuten oppnevnt et nasjonalt utvalg som skal granske saker om uredelighet i forskning. De regionale komiteene for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk er styrket med til sammen 14,5 millioner kroner i forbindelse med innføring av ny helseforskningslov.

I 2007 ble det utpekt åtte sentre for fremragende forskning, i tillegg til de 13 som har hatt slik status fra tidligere.

- *øke bevilgningene til grunnforskning*

De viktigste kanalene for finansiering av grunnforskning er direkte bevilgninger til universiteter og høyskoler og bevilgninger gjennom Norges forskningsråd. I 2005 var de samlede bevilgningene over KDs budsjett til forskningsformål i Norge 7,5 milliarder kroner. I 2006 var bevilgningen på 8,2 milliarder kroner, i 2007 8,5 milliarder kroner og i 2008 9,3 milliarder kroner. I 2009 er de samlede bevilgningene over KDs budsjett til forskningsformål om lag 10,1 milliarder kroner.

- *heve forskningsinnsatsen slik at Norge ligger på 3 prosent av BNP*

Norge har som de fleste andre land i Europa problemer med å nå målet om 3 prosent av BNP. Tall fra 2005 viser at samlet norsk FoU-innsats utgjorde om lag 1,5 prosent av BNP. Norges samlede forskningsressurser må øke fra om lag 30 milliarder kroner i 2005 til godt over 70 milliarder kroner for å utgjøre 3 pst. av BNP i 2010. Det foreligger ikke detaljert statistikk over finansieringskilder etter 2005. Analyser av statsbudsjettet gir en indikasjon på utviklingen av offentlig FoU-innsats etter 2005. Bevilgningene til forskning og utvikling over statsbudsjettet har økt nominelt med om lag 5,4 milliarder kroner fra 2005-2009 (14,3 - 19,7). Bevilgningene til FoU over statsbudsjettet er i 2009 på om lag 19,7 milliarder kroner. Dette tilsvarer 0,75 prosent av anslått BNP for 2009.

Regjeringen foreslår å øke kapitalen i Fondet for forskning og nyskaping med 6 mrd. kroner fra 2009, til totalt 72 mrd. kroner. Samlet har regjeringen økt kapitalen i forskningsfondet med 36 milliarder kroner på fire år. I tillegg foreslår regjeringen å opprette fond for regional forskning på 6 milliarder kroner fra 2009. Dette vil gi en økt avkastning på om lag 285 millioner kroner i 2010.

I nasjonalbudsjettdokumentene for 2008 ble det varslet at regjeringen ville ha en dialog med næringslivet om forskning. Nærings- og handelsministeren har, sammen med

forsknings- og høyere utdanningsministeren, fulgt opp dette ved å invitere en rekke aktører i næringslivet, og representanter for ulike organisasjoner og for universiteter, høyskoler og forskningsinstitutter til dialogmøter.

- *styrke forskerrekutteringen og legge til rette for økt forskerutveksling med andre land*

Regjeringen opprettet i 2006 og 2008 350 nye stipendiatstillinger. Totalt har det blitt opprettet over 900 nye stillinger i budsjettårene 2006, 2008 og 2009. Regjeringen opprettet også en ordning med nasjonale forskerskoler i 2008, som ble styrket og utvidet i 2009.

Regjeringen har videreført Komiteen for integrering – kvinner i forskning fram til 2010 og opprettet en likestillingspris for universiteter, høyskoler og forskningsinstitutter som har gode tiltak for likestilling. Tiltakene vil styrke rekrutteringen av kvinner til forskning.

Nærings- og handelsdepartementet har opprettet en prøveordning med nærings-ph.d. som er en stipendordning for forskerutdanning hvor bedrifter søker støtte fra Norges forskningsråd til å ansette en doktorgradstipendiat. I 2009 styrkes ordningen både over budsjettene til Kunnskapsdepartementet og Nærings- og handelsdepartementet.

Universiteter og høyskoler arbeider målrettet for å styrke forskerutdanningen. For første gang ble det uteksaminert mer enn 1000 doktorgrader i 2007. Alt tyder på at antallet vil fortsette å vokse og at målet om 1100 doktorgrader årlig innen 2010 vil bli nådd med god margin.

Norge har et godt utviklet forskningssamarbeid med EU og med en rekke land utenfor Europa. Regjeringen har lagt til rette for deltakelse i EUs sjuende rammeprogram for forskning, teknologisk utvikling og demonstrasjonsaktiviteter (2007–2013). Rammeprogrammet er det mest omfattende internasjonale samarbeidet norske forskningsmiljøer og næringsliv deltar i. Den norske kontingenten vil være om lag 9,3 mrd. kroner for hele programdeltakelsen. Forsknings- og høyere utdanningsforskning la våren 2008 frem en nasjonal strategi for god norsk deltakelse i rammeprogrammet og godt kunnskaps- og innovasjonsutbytte. Våren 2008 sluttet dessuten Stortinget seg til et forslag fra regjeringen om at Norge skal delta i Det europeiske instituttet for innovasjon og teknologi (EIT). EIT er nå under etablering i EU og omfatter innovasjonsrettet nettverkssamarbeid innenfor forskning og utdanning.

Ved siden av det europeiske forskningssamarbeidet gjennom EU, har bilateralt samarbeid med utvalgte land blitt stadig viktigere de senere årene. Bilaterale forskningsavtaler er viktige for å gi forskningssamarbeidet et løft og styrke forskningspolitisk dialog og samarbeid innenfor områder av felles interesse. I 2005 ble ny bilateral forskningsavtale med USA inngått, en forskningsavtale med India ble undertegnet i november 2006. Kunnskapsdepartementet lanserte bl.a. høsten 2007 en egen strategi for økt samarbeid med Latin-Amerika innenfor forskning og høyere

utdanning. Som ledd i oppfølgingen av strategien ble det våren 2008 inngått intensjonsavtaler om økt samarbeid med Brasil, Chile og Argentina innenfor disse områdene. I juli 2008 ble det inngått en bilateral forskningsavtale med Frankrike. En avtale med Kina vil trolig bli undertegnet i november 2008.

▪ *satse bevisst på forskning innen næringer der Norge har fortrinn og stort verdiskapingspotensiale*

I budsjettene for 2006 og 2007 var det styrking av bevilgningene til de fire tematiske satsingene energi, miljø, hav og mat. I 2008-budsjettet var det særlig de tematiske satsingsområdene hav og helse som ble styrket. Videre, som en oppfølging av klimaforliket, økte bevilgningene til forskning innenfor fornybar energi, karbonfangst og -lagring med 70 mill. kroner fra 1. juli 2008. Av de 350 stipendiatstillingene som ble opprettet i 2008, var 233 øremerket forskerutdanning i realfag og teknologi.

Regjeringen følger opp Klimaforliket med 300 mill. kroner til forskning og utvikling innenfor fornybare energikilder og karbonfangst og -lagring i 2009. Satsingen vil gå til etablering av forskningssentre for miljøvennlig energi innenfor prioriterte områder og til en breddesatsing med styrking av relevante forskningsprogrammer. Målet er å møte forskningsutfordringer og utnytte potensialet for verdiskaping knyttet til fornybar energi og karbonfangst og -lagring.

Nordområdene er blant de viktigste satsingsområdene for regjeringen. Kunnskap er nøkkelen til å utnytte mulighetene i nord. Forskning og høyere utdanning i nordområdene gir også kunnskap om klima- og miljøforandringene. Det internasjonale polaråret er det største enkelttiltaket innenfor satsingen på nordområderelevant forskning. Det blir bevilget til sammen over 320 millioner kroner over fire år fra 2007 til 2010 for norsk deltakelse i det internasjonale polaråret. Samlet ble det i 2007 bevilget om lag 600 millioner kroner til nordområderelevant forskning gjennom Norges forskningsråd. Satsingen på nordområdene blir fulgt opp gjennom en rekke tiltak over budsjettene til flere departementer.

Regjeringen satser i 2009 på maritim forskning og innovasjon gjennom bevilgningene til Maroff-programmet. Det skal benyttes 20 millioner kroner til oppgradering av maritim forskningsinfrastruktur og minimum 10 millioner kroner til krevende miljøvennlige maritime operasjoner i nordområdene.

▪ *satse på bedriftsrettet forskning og sikre god formidling og nyttiggjøring av forskningsresultater*

Norges forskningsråd har på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Næringsdepartementet utviklet programmet VRI – Virkemidler for regional innovasjon og forskning. VRI skal fremme innovasjon, kunnskapsutvikling og verdiskaping gjennom regional samhandling og en forsterket FoU-innsats i og for regionene. Programmet skal ivareta både regionale prioriteringer, behov og fortrinn og nasjonale strategier for FoU og innovasjon. VRI er et nasjonalt program som skal vare til 2017.

Kunnskapsdepartementet har fastsatt et nytt reglement for universiteter og høyskolers forpliktende samarbeid og erverv av aksjer. Reglementet legger til rette for enda bedre samarbeid mellom næringsliv og offentlig sektor om forskning og innovasjon.

Videre ble 14 sentre for forskningsdrevet innovasjon (SFI) startet opp i 2007. Ordningen skal bygge opp eller styrke norske forskningsmiljøer som arbeider tett med innovativt næringsliv, samt støtte langsiktig forskning som fremmer innovasjon og konkurransekraft i næringslivet. Sentrene får en årlig gjennomsnittlig bevilgning på 10 millioner kroner i inntil åtte år.

Brukerstyrt innovasjonsarena (BIA) er Forskningsrådets største program som skal stimulere til økt FoU innsats i næringslivet. Programmet støtter de beste forskningsbaserte innovasjonsprosjektene med antatt størst verdiskapingspotensial, uavhengig av bransje. Nærings- og handelsdepartementets støtte til BIA i 2008 er på i underkant av 280 mill. kroner. I tillegg mottar BIA midler fra avkastningen fra Fondet for forskning og nyskaping. I budsjettet for 2009 foreslås det en økning på i overkant av 50 mill. kroner til BIA fra Nærings- og handelsdepartementet.

Marin bioprospektering er et område med potensial for næringsvirksomhet. Regjeringen foreslår en styrking av arbeidet med marin bioprospektering med 5 mill. kroner over budsjettet til Nærings- og handelsdepartementet og 10 mill. kroner over budsjettet til Fiskeri- og kystdepartementet i 2009.

Regjeringen foreslår å øke bevilgningene til forskings- og utviklingskontrakter i Innovasjon Norge med 15 mill. kroner i 2009. Av dette skal 7 mill. kroner benyttes til prosjekt i helse og eldreomsorg. I tillegg foreslår regjeringen å øke midlene til kommersialisering gjennom Forny-programmet med 8 mill. kroner i 2009. Dette gjør det mulig å høste mer av forskningsinnsatsen.

Kunnskapsdepartementet har iverksatt en prosess overfor forskningssektoren når det gjelder økt bevissthet til immaterielle rettigheter og styrket tilgang til offentlig finansierte forskningsresultater gjennom såkalt "open access-publisering".

Kapittel 11: Fornyelse og utvikling av offentlig sektor

Våre mål i fornyelsen av offentlig sektor er å oppnå mer velferd og mindre administrasjon, mer lokal frihet og mindre detaljstyring. Det må arbeides med kvalitetsmål som både tar hensyn til kvalitet, tilgjengelighet, rettferdighet og økonomisk effektivitet.

Fra Soria Moria-erklæringen

De nordiske landene kombinerer de best utviklede velferdssystemene i verden med å være blant de mest konkurransedyktige. Regjeringen ønsker en sterk og effektiv offentlig sektor som gir innbyggerne gode tjenester, valgfrihet og medbestemmelse. Derfor vil vi utvikle velferdssamfunnet videre. Vi vil satse på fellesskapsløsningene og redusere forskjellene i samfunnet. Gjennom aktivt samspill skal vi skape verdens beste offentlige sektor.

▪ *forny og utvikle offentlig sektor ved økt brukermedvirkning, bedre samordning serviceerklæringer, utvidete åpningstider og bedre tjenester på internett*

Det ble i mars 2007 arrangert en innbyggerkonferanse der vanlige innbyggere fra hele landet var samlet for å komme med sine synspunkter og innspill til hva som skal gjøre offentlig sektor bedre. Tilbakemeldingene fra deltakerne var blant annet at det offentlige skal:

- behandle innbyggerne med respekt
- kommunisere klart og enkelt
- etablere flere elektroniske selvbetjeningsløsninger
- samordne seg bedre

Regjeringen lanserte i oktober 2007 en fornyingsstrategi, som viser hvordan regjeringen skal forbedre offentlig sektor. Strategien gir hovedretningen i regjeringas arbeid med fornying i offentlig sektor. Den omtalar verdigrunnlaget og sentrale prinsipper for arbeidet. Den viser at regjeringa satser på fellesskapsløsningene. Offentlig sektor skal gå foran, og ikke ukritisk kopiere marknadsløsningene. Strategien skal sikre at ideal som likhet og rettferdighet blir fulgt opp i praktisk politikk.

MinSide ble lansert desember 2006. MinSide er en felles inngangsportal til digitale tjenester til innbyggerne. Samlingen i en portal innebærer at den enkelte ikke behøver å huske hvilken offentlig etat som yter tjenesten en er ute etter og at en får en felles innlogging til alle elektroniske tjenester rettet mot brukerne.

Regjeringen har økt satsingen rettet mot næringslivet. Altinn, som er næringslivets portal for tjenester fra det offentlige til næringslivet får stadig flere tjenester og brukere. Over statsbudsjettet for 2007 og budsjett for 2008 settes det av midler til videreføring av

Altinn-løsningen. Det er utarbeidet en egen handlingsplan for elektroniske tjenester. I statsbudsjettet for 2009 er det foreslått bevilget 208 millioner kroner til Altinn.

Det er i statsbudsjettet for 2009 satt av 80 millioner kroner til å etablere en robust og framtidsetta infrastruktur for elektronisk identifikasjon (eID). eID er nødvendig for at offentlig sektor i stor skala skal kunne legge om tjenesteytingen fra papirbaserte til elektroniske kanaler og utvikle mer avanserte tjenester. Innbyggerne skal kunne logge seg på offentlige tjenester med samme elektroniske identifikasjon uavhengig av hvor tjenestene kjem fra. Videre kan eID og e-signatur åpne opp for papirløs kommunikasjon internt i staten. En felles offentlig eid infrastruktur for elektronisk ID vil bygge opp under utviklinga av elektronisk forvaltning, og er viktig for fornying av offentlig sektor.

Regjeringen.no er lansert som regjeringens nye nettportal. Portalen gjør det lettere for brukerne å finne fram i informasjonen fra regjeringen.

Som ledd i fornying av offentlig sektor og arbeidet med forvaltningspolitikken, har FAD startet en prosess for å styrke og utvikle ledelse i forvaltningen. FAD tok initiativ til å formulere en felles plattform for ledelse og for arbeidet med lederutvikling i staten. Plattformen vil bli lansert rett over sommeren.

Regjeringen legger stor vekt på arbeidet med fornying av offentlig sektor og utvikling av gode digitale løsninger. For å bidra til dette er det nødvendig med et kraftfullt direktorat for forvaltningsutvikling. Interimsorganisasjonen for nytt forvaltningsorgan ble opprettet 1.7.2007 og var i arbeid fram til 31.12.2007 som ordinært forvaltningsorgan under FAD. Samtidig med at interimsorganisasjonen ble opprettet, ble aksjeselskapet Statskonsult nedlagt.

1.1.2008 ble Direktoratet for forvaltning og IKT (DIFI) opprettet. Direktoratets virksomhet skal føre til at statsforvaltningen skal kjennetegnes av kvalitet, effektivitet, brukerretting, åpenhet og medvirkning. Direktoratet skal utføre oppgaver for FAD og for andre departementer og underliggende virksomheter. Det skal på eget initiativ ta opp problemstillinger som gjelder forvaltningen. DIFI tilbyr kompetansetiltak, metodeutvikling, veiledning, rådgivning, analyser og informasjonsformidling innenfor sitt ansvarsområde.

- *videreføre arbeidet for døgnåpen forvaltning med tilgang til elektronisk informasjon og tjenester fra det offentlige basert på brukernes premisser*

Publiseringstjenesten Offentlig elektronisk postjournal – OEP – skal effektivisere forvaltningens gjennomføring av offentlighetsprinsippet og styrke forvaltningens demokratiske tilgjengelighet. OEP vil presentere offentlige postjournaler fra alle departementene og SMK, fylkesmennene samt sentrale direktorater og tilsyn. OEP vil gi tilgang til elektroniske postjournaler via Internett til alle, i stedet for den gamle tjenesten, som kun var tilgjengelig for utvalgte medieredaksjoner. OEP som vil være hjemlet i offentlighetsforskriften, vil bli lansert etter at den nye offentlighetsloven med forskrift trer i kraft. Løsningen er basert på fri programvare.

- *øke satsingen på ny universell utformet teknologi og gjennomføre en offensiv IKT-politikk i offentlig sektor*

Det er et mål at IKT-løsninger utformes universelt. Regjeringen har i den nye diskriminerings- og tilgjengelighetsloven en bestemmelse om at all IKT rettet mot allmennheten skal utformes universelt. For ny IKT vil dette gjelde fra 1. juli 2011 og for eksisterende IKT vil dette gjelde fra 1. januar 2021. Det er nå satt i gang et prosjekt som skal operasjonalisere kravene stilt i lov ved at det skal etableres standarder, retningslinjer mv. I tilknytning til kravene til universell utforming av IKT vil det bli utviklet indikatorer.

Det er startet opp et pilotprosjekt for innføring av elektroniske resepter for riktigere utskriving av resepter og effektivisere oppgjørsordningen i NAV.

Åpne standarder er viktig for å oppnå god elektronisk samhandling i og med offentlig sektor og skal videre motvirke uheldige leverandørbindinger, slik at den enkelte bruker selv kan velge hvilken programvare hun vil bruke ved kommunikasjon med offentlig sektor. Regjeringen har intensivert arbeidet med bruk av åpne standarder, og utarbeider obligatoriske krav og anbefalinger om IKT-standarder som skal legges til grunn i forvaltningen. Slike retningslinjer samles i en egen referanse katalog. Fra 1. januar 2009 vil det være obligatorisk for statlig sektor å bruke åpne dokumentformater ved publisering på nett. Krav til åpne standarder vil kunne gjøre det lettere å ta i bruk løsninger basert på fri programvare.

Regjeringen ønsker at fri programvare i større grad blir tatt i bruk i offentlig sektor. Økt bruk av fri programvare kan åpne for gjenbruk av løsninger på tvers av offentlige virksomheter og kan danne grunnlag for økt kompetanseutvikling i samfunnet. Sommeren 2007 ble nasjonalt kompetansesenter for fri programvare åpnet med støtte fra Fornyings- og administrasjonsdepartementet og Kunnskapsdepartementet. Over tre år er senteret finansiert med over 10 millioner kroner. Hensikten er å fremme offentlig sektors bruk av fri programvare, og stimulere til innovasjon og nyskaping i IKT-næringen.

Regjeringen har lansert den første helhetlige stortingsmeldingen om IKT-politikk, St.meld. nr. 17 (2006-2007), *Eit informasjonssamfunn for alle*. Meldingen favner bredt og dekker tema som digital kompetanse, IKT-forskning, IKT-næringene, døgnåpen forvaltning, personvern og IKT-sikkerhet.

Samtidig som politikken må ta inn over seg og reflektere den ekspansive bruken av digitale tjenester og medier i befolkningen og samfunnet som helhet, og tilpasse seg denne, må den også ta høyde for og motvirke sosiale ulikheter som IKT-bruken kan gi. Regjeringen har igangsatt flere studier om trender og utviklingstrekk ved IKT-bruk, særlig med tanke på utviklingen innen det som betegnes som Web 2.0 eller sosial web der Facebook, YouTube, Wikipedia og blogging er viktige elementer. En har også igangsatt prosjekter som ser på hvordan arbeidsplassen kan utvikles som læringsarena

mht. digital kompetanse, og da særlig blant eldre ansatte. En ser også på spørsmål knyttet til å utvikle barns medie- og IKT-bruk der også barnehagene er viktige arenaer for å utvikle digital kompetanse. Det er også gitt støtte til et prosjekt i regi av Oslo kommune som retter seg mot kvinner med minoritetsbakgrunn, og da særlig med tanke på den betydning digital kompetanse har i forhold til å kunne følge med på barns skolegang og mediehverdag, arbeidsliv og i forhold til tilgang til offentlige tjenester.

- *arbeid med kvalitetsmål som både tar hensyn til faglig kvalitet, folks tilfredshet, helsefremmende arbeidsmiljø, kostnadskontroll og kontinuerlig kompetanseoppbygging*
Regjeringen lanserer høsten 2008 ny nasjonal innbyggerundersøkelse om offentlige tjenester, der målet er at både innbyggerne og de offentlige virksomhetene får bedre kunnskap om tilfredsheten med tjenestene. Mange virksomheter foretar allerede i dag egne undersøkelser, men koordinerte undersøkelser vil gi en felles referanseramme og vise samlet utvikling over tid. Statistisk sentralbyrå har, på oppdrag fra Regjeringen, lansert StatRes. Dette er et system der man via Internett enkelt skal få oversikt over statlig ressursbruk og relevante indikatorer for aktivitet, kvalitet og andre resultatmål - både innen ulike sektorer og for spesifikke virksomheter.

KOSTRA (Kommune-stat-rapportering) inneholder fra og med 2007 også indikatorer for kvalitet.

- *stimulere til arbeidsformidling og aktiv omskolering for eventuelle overtallige*
Regjeringen har gjennom sitt arbeid redusert antall overtallige i staten. Dette har gitt seg konkret utslag i en betydelig reduksjon av antall ventelønnsrettigheter. Dette har særlig skjedd ved at antall nye overtallige er minimalt, som en følge av en politisk bestemt endring fra fristilling og konkurranseutsetting av statlige virksomheter til fornyelse innad i statsforvaltningen. Antall personer med ventelønnsrettigheter er redusert fra over 3000 til drøyt 1700. Av de 1700 som i øyeblikket har rett til ventelønn, er vel 1300 aktuelle mottakere. Ca. 2/3 er over 60 år. Som en følge av dette har også antall søkere med fortrinnsrett til statlige stillinger som følge av overtallighet, blitt vesentlig redusert.

- *fortsette arbeidet med å redusere antall skjemaer, korte ned behandlingstiden og saksbehandlingsrutiner for å sikre et enklere Norge*
Regjeringens innsats for forenkling av offentlige tjenester er i hovedsak rettet mot nye elektroniske tjenester og selvbetjeningsløsninger. Disse innebærer at alle parter kan bruke mindre tid og ressurser på rutinemessige og ukompliserte henvendelser, og etablering av nye og bedre IKT-baserte tjenester skjer nå i hele forvaltningen, fra store tverrsektorielle prosjekter som Altinn II og elektronisk ID, til større og mindre prosjekter i de enkelte virksomheter, som for eksempel elektronisk og ferdigutfylt selvangivelse. Regjeringen har også igangsatt et større arbeid for å forenkle språket i skjemaer fra det offentlige, bl.a. med bistand fra Språkrådet. Forenkling og samordning av skjemaer, regelverk m.m. rettet mot næringslivet pågår bl.a. som en del av arbeidet med Altinn og i et eget prosjektet i regi av NHD, hvor målet er å gjøre det mindre kostnadskrevende for private virksomheter å følge offentlige lover og regler. Det pågår

også et omfattende arbeid med å gjøre det enklere for utenlandske arbeidstakere å arbeide i Norge, noe som innebærer både regelforenkling, enklere prosedyrer og kortere saksbehandlingstid i UDI.

- *stimulere til endrings- og utviklingsarbeid i kommunal sektor i samarbeid med de ansatte*

Det gjøres et omfattende arbeid fra mange instanser for å utvikle kvalitet i kommunesektoren. Hovedsatsningen i departementets arbeid med kvalitetsutvikling i kommunene er *Kvalitetskommuneprogrammet* hvor kvalitet i møtet med innbyggeren og reduksjon av sykefravær står i sentrum. 124 kommuner er med i programmet pr. 15. september 2008.

- *legge til rette for at frivillig sektor kan videreutvikle sin funksjon i å løse samfunnsoppgaver*

Regjeringen er opptatt av å styrke frivillig sektor, og har iverksatt en rekke tiltak for å styrke de frivillige organisasjonene. Les mer om dette i kapitlet "En ny og helhetlig frivillighetspolitikk".

Det er gjennomført en overordnet kartleggingsstudie av kommunenes samhandling med frivillig sektor. Kartleggingen er gjennomført av IRIS (International Research Institute of Stavanger). Rapport IRIS 2007/047. Dette arbeidet er videreført i et forskningsoppdrag vinteren 08/09 om kommunenes arbeid med samfunnsutvikling.

- *gå imot konkurranseutsetting og privatisering innenfor viktige velferdsområder som utdanning, helse og omsorg*

Dette er omtalt i Kommuneproposisjonen for 2007 hvor det heter at regjeringen har betenkeligheter med konkurranseutsetting innenfor kommunesektorens tunge velferdsoppgaver. Det er ikke aktuelt å endre regelverk som regulerer kommunenes adgang til å konkurranseutsette. Forsøk med friere brukervalg er ikke videreført.

- *arbeide for at arbeidstakeres lønns-, arbeids- og pensjonsvilkår ikke svekkes som følge av konkurranseutsetting av offentlige tjenester*

Statlige sektor har i svært liten grad benyttet konkurranseutsetting under Regjeringen Stoltenberg II. De statlige omstillingene som har vært gjort har vært gjennomført for å sikre verdiskaping, og for å bidra til at det offentliges tjenester er av høy kvalitet samt at ressursene utnyttes med de beste arbeidsmetodene og den beste teknologien. De statlige omstillingene skal ikke føre til at ansatte skyves ut av arbeidsmarkedet på passive trygdeordninger, noe Regjeringen har lyktes i. Det har skjedd en reduksjon i antallet overtallige. Omstillingene i staten har vært gjennomført i god dialog med de ansattes organisasjoner, og det har vært gjennomført medvirkning og medbestemmelse for de ansatte og deres organisasjoner.

- *øke terskelverdien for anbudskonkurranser ved offentlige innkjøp opp mot EU-nivå*

Fornyings- og administrasjonsdepartementet har innhentet en undersøkelse for å utrede om det bør gjøres endringer i nivået på nasjonal terskelverdi i forskriften for

offentlige anskaffelser. Asplan Viak, som fikk utredningsoppdraget, har evaluert hevingen i nasjonal terskelverdi fra 200.000 kroner til 500.000 kroner som fant sted i 2005 og analysert konsekvensene av en eventuell ytterligere heving. Rapporten ble overlevert sommeren 2008. Rapporten skal utgjøre en del av et faglig grunnlag for å vurdere endringer i den nasjonale terskelverdien. Spørsmålet om heving av terskelverdien skal vurderes av regjeringen i forbindelse med arbeidet med stortingsmeldingen om offentlige innkjøp som skal legges frem i 2009, og vil bli omtalt i meldingen.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

Forbrukerpolitikk

- *revisjon av markedsføringsloven*

Regjeringen har gjennomgått markedsføringsloven med tanke på å styrke forbrukernes rettigheter, med et spesielt fokus på barn. Forslag til en ny markedsføringslov ble lagt fram 9. mai 2008. Den nye loven vil være et enda mer effektivt og oppdatert verktøy for å sikre forbrukerinteressene når det gjelder blant annet aggressive og villedende markedsførings- og salgsmetoder, blant annet ved styrking av muligheten til å reservere seg mot teletelefon salg. At barn skal ha et særlig vern vil framgå tydelig av loven.

- *etablering av internettbasert finansportal*

Regjeringen har etablert en internettbasert portal med informasjon om finansielle produkter (finansportalen.no). Portalen skal hjelpe forbrukerne til bedre å kunne sammenligne de mange og ulike produktene som finnes innenfor markedene for sparing, lån og forsikring. Portalen ble lansert i en første versjon i januar 2008. I løpet av 2009 skal portalen videreutvikles til også å omfatte vilkårs- og prissammenlikninger innen forsikring, samt oversikt over kredittkort og forbrukslån. Bevilgningen til prosjektet var 6 millioner kroner i 2007 og 12,5 millioner kroner i 2008. Utviklingsprosjektet ledes av Forbrukerrådet, som samarbeider med berørte tilsyn og finansnæringens organisasjoner.

- *lovutvalg for å utrede regelverk for tilstandsrapport mv. ved boligsalg*

Regjeringen har nedsatt et lovutvalg for å utrede hvordan kjøp og salg av bolig kan bli tryggere ved økt bruk av tilstandsrapporter. Målet er å sikre bedre informasjon om boligens tekniske tilstand, slik at kjøpsbeslutninger kan bli truffet på best mulig grunnlag, og at etterfølgende konflikter kan unngås.

- *forbrukerpolitisk handlingsprogram*

Regjeringen har lagt frem et forbrukerpolitisk handlingsprogram. Det er første gang det legges fram et samordnet program for hele statsforvaltningen for å styrke og synliggjøre forbrukerpolitikken.

- *styrking av Forbrukerrådet*

Forbrukerrådets budsjett for 2008 ble styrket med 3 millioner kroner. Midlene skal nyttes til å utrede aktuelle problemstillinger som er viktige for forbrukerne, og dekke kostnader forbundet med å bringe viktige prinsipp saker inn for domstolene for å få en avklaring av hva som er gjeldende forbrukerrett.

- *endringer av gjeldsordningsloven*

Forslag til endringer i gjeldsordningsloven er sendt på høring. Formålet med endringene er blant annet å gi mer rom for fleksibilitet i forhold til den enkelts skyldner og få til en enklere og mer effektiv saksbehandling.

Kapittel 12: Norge som miljønasjon

Norge skal bli et foregangsland i miljøpolitikken. For at framtidens generasjoner skal ha tilgang til et godt miljø og ren natur, må hensynet til miljø være gjennomgripende i alt vi foretar oss.

Fra Soria-Moria-erklæringen

Regjeringen prioriterer miljø og bærekraftig utvikling og er en pådriver i det internasjonale miljøarbeidet. Et utkast til bærekraftstrategi var på høring sommeren 2007, og strategien er presentert i Nasjonalbudsjettet for 2008. Regjeringen vil bevare naturmangfoldet og sikre allmennhetens adgang til naturområder. I 2007- og 2008-budsjettet er det satt av penger til oppfølging av St. meld nr. 14 (2006-2007) Sammen for et giftfritt miljø – forutsetninger for en tryggere fremtid, som styrker innsatsen på dette feltet. Fra 2007 bevilges det blant annet penger til CO₂-rensing av gasskraftverk, og fra 2008 også til andre tiltak for å følge opp St.meld. nr. 34 (2006-2007) Norsk klimapolitikk. Videre endres avgiftspolitikken i mer miljøvennlig retning. Det ble innført en CO₂-komponent i engangsavgiften på biler fra 2007, en helt ny NO_x-avgift fra 2007, og fra 2008 en årsavgift på biler som straffer dieseler uten fabrikkmontert partikkelfilter.

I mai 2008 ble det inngått en miljøavtale med 14 næringsorganisasjoner om å redusere NO_x-utslippene med 30 000 tonn. Avtalen vil være et viktig bidrag til Norges oppfyllelse av Gøteborg-protokollen.

Regjeringen la i desember 2006 fram en stortingsmelding der det foreslås en rekke tiltak for å redusere utslippene av miljøgifter. I juni 2007 ble det lagt fram en melding om norsk klimapolitikk. På bakgrunn av denne stortingsmeldingen ble det inngått en avtale om norsk klimapolitikk mellom regjeringspartiene og Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti.

Norge har i miljøkomiteen i den internasjonale maritime organisasjonen (IMO) tatt initiativ til strengere regler for utslipp til luft fra skip. I mars 2008 ble det enighet om et nytt regelverk som over tid vil gi en kraftig reduksjon i utslippene av svovel og partikler fordi det i praksis innebærer en utfasing av tungolje som drivstoff på skip. Utslippene av NO_x vil bli redusert med mellom 20 og 80 prosent, avhengig av skipets alder, innen 2016. Videre arbeider Norge for en global avtale som strengt begrenser bruk og utslipp av kvikksølv og andre tungmetaller og en streng regulering av flere miljøgifter i de internasjonale miljøgiftavtalene.

Klima

Regjeringen la i juni fram St. meld. nr. 34 (2006-2007) Norsk klimapolitikk, og presenterte der ambisiøse mål for norsk klimapolitikk. Etter klimaforliket med opposisjonspartiene på Stortinget i 2008, unntatt Frp, er det bred enighet om følgende mål:

- Norge skal være karbonnøytralt i 2030. Det innebærer at Norge skal sørge for utslippsreduksjoner tilsvarende norske utslipp i 2030
- Norge skal fram til 2020 påta seg en forpliktelse om å kutte de globale utslippene av klimagasser tilsvarende 30 prosent av Norges utslipp i 1990
- Norge skal skjerpe sin Kyoto-forpliktelse med ti prosentpoeng til ni prosent under 1990-nivå

Regjeringen har en tredelt strategi for å nå målsettingene. En bedre internasjonal klimaavtale er det første og viktigste elementet i klimapolitikken. Det andre elementet er at Norge må bidra til utslippsreduksjoner i utviklingsland og raskt voksende økonomier som Kina, India med flere. Det tredje elementet er at innsatsen for reduksjon av utslipp i Norge intensiveres.

Basert på Statens forurensningstilsyns tiltaksanalyse, de sektorvise klimahandlingsplanene samt eksisterende virkemidler mener partene i klimaforliket at det er realistisk å ha et mål om å redusere utslippene i Norge med 15 – 17 millioner tonn CO₂-ekvivalenter i forhold til referansebanen slik den er presentert i nasjonalbudsjettet for 2007, når skog er inkludert.

Dette innebærer i tilfelle at om lag halvparten og opp mot to tredjedeler av Norges totale utslippsreduksjon tas nasjonalt. Det legges til grunn at en ny internasjonal klimaavtale nødvendigvis gjør en revisjon av nasjonale mål og virkemidler. Dersom utviklingen går i retning av at målene ikke realiseres, vil regjeringen vurdere ytterligere tiltak.

Generelle virkemidler er sentrale i den nasjonale klimapolitikken. Sektorovergripende økonomiske virkemidler legger grunnlag for desentraliserte, kostnadseffektive og informerte tiltak, der forurenser betaler. Etter at Norge har sluttet seg til det europeiske kvotesystemet, vil om lag 70 prosent av de nasjonale utslippene være underlagt kvoteplikt eller CO₂-avgift. Enkelte utslippskilder kan verken pålegges kvoteplikt eller CO₂-avgift. Her må myndighetene bruke andre virkemidler for å redusere klimagassutslippene. På områder som er underlagt generelle virkemidler, er regjeringens utgangspunkt at man som hovedregel skal unngå ytterligere regulering. Samtidig vil regjeringen videreføre den muligheten vi har i dag til å benytte andre virkemidler i tillegg til kvoter og avgifter, også i disse sektorene. For eksempel vil regjeringen gjennom økonomiske virkemidler og satsing på ny teknologi sørge for at nye konsesjoner til gasskraft skal basere seg på CO₂-fjerning. Regjeringens dobling av støtten til ny fornybar energi, forslag om nye byggforskrifter og satsingen på kollektivtrafikk og jernbane er ytterligere eksempler på bruk av andre virkemidler.

Tre fjerdedeler av veksten i CO₂-utslippene framover vil komme i utviklingsland og overgangøkonomiene. Disse landene anslås å passere de samlede klimagassutslippene fra dagens industriland innen 2030. Det er derfor avgjørende at det gjennomføres omfattende utslippsbegrensende tiltak der. I tillegg til en større klimaeffekt per krone, kan klimatiltak i utviklingsland gi betydelig utviklingseffekt ved at prosjektene gjennom kapitaloverføring bidrar til bærekraftig utvikling i vertslandet.

Regjeringen har lagt fram sektorvise klimahandlingsplaner og sektorvise mål for de sentrale utslippssektorene i Norge. Det legges fram handlingsplaner for petroleum og energi, transport, industri, primærnæringer og avfall samt kommunalt klimaarbeid og driften av statlig sektor. Hovedformålet med de sektorvise klimahandlingsplanene er å identifisere de virkemidler som gir kostnadseffektive utslippsreduksjoner for den enkelte sektor som med dagens virkemiddelbruk ikke blir gjennomført. Det er dette som er utgangspunktet for målene som er fastsatt for sektorene. Målene knyttet til sektorene er basert på anslag og vil måtte revurderes dersom endringer i framtidige prognoser, kostnader, teknologiutvikling eller andre vesentlige endrede forutsetninger tilsier det.

Landbruks- og matdepartementet har startet arbeidet med en stortingsmelding om klima og landbruk som skal legges fram i 2009. Dette blir et viktig element i Regjeringens samlede gjennomgang av aktuelle klimatiltak. Landbruksnæringene er avhengig av stabile klimaforhold og klimaendringene vil skape krevende utfordringer for det norske landbruket.

Landbruket kan samtidig spille en viktig rolle i det norske klimaarbeidet slik dette også framgår av Klimameldingen; skog binder karbon og kan levere mer virkesressurser til klimanøytral bioenergi samtidig som det i jordbruket er viktig å få fram tiltak som kan bidra til økt opptak og reduserte utslipp av klimagasser.

Regjeringen vil spesielt vurdere tiltak som er kostnadseffektive i lys av en forventet stigende karbonpris over investeringenes levetid, og som ikke nødvendigvis utløses av dagens virkemiddelbruk. I denne sammenheng vil tiltak som bidrar til teknologiutvikling bli særlig vurdert. Særskilte tiltak kan også bli vurdert for å mobilisere befolkningen til tidligere omstilling til forbruksmønstre som gir lave utslipp, enn det som en forventet stigende karbonpris vil utløse alene.

Regjeringen vil legge opp til kontrollstasjoner og videreutvikling av nasjonal virkemiddelbruk hvert femte år. Regjeringen foreslår også at det midtveis i den første Kyoto-perioden (2010) legges fram for Stortinget en vurdering av klimapolitikken og behov for endrede virkemidler.

For å redusere forurensningene fra bilparken er bilavgiftene lagt om slik at disse blir basert på bilens CO₂-utslipp. Det innføres også en avgift på CO₂ ved innenlands bruk av gass til oppvarming. I statsbudsjettet for 2009 foreslår regjeringen en bevilgning på 715 millioner kroner til kjøp av klimakvoter. Dette vil redusere de globale utslippene av

klimagasser med nesten fire millioner tonn. Utslippsreduksjonene vil skje i utviklingsland, som på denne måten også kan få overført teknologi og kapital. Regjeringen foreslår dessuten en fullmakt til å inngå avtaler om kjøp av utslippskvoter utover denne bevilgningen for inntil 6,2 milliarder kroner. I tillegg kommer kjøp av klimakvoter for statsansattes internasjonale tjenestereiser

- *arbeide for en mer omfattende og ambisiøs klimaavtale som skal etterfølge Kyotoavtalen. Internasjonal skips- og luftfart må omfattes av avtalen, og den må få et eget tillegg om klimautfordringene i Arktis*

Norge er en pådriver i alle aktuelle fora for at det internasjonale klimaarbeidet skal føre fram til nye forpliktelser. Det norske internasjonale klimaarbeidet har fem hovedsatsingsområder. Vi skal være en aktiv pådriver for en ambisiøs global klimaavtale som har som siktemål å unngå en temperaturøkning på mer enn 2 grader. Norge vil arbeide for en mer helhetlig tilnærming til skog og inkludere internasjonal skipsfart i en fremtidig global klima avtale. Vi skal trekke på opparbeidet kompetanse som verdens femte største skipsfartsnasjon og erfaringer fra det norske skoginitiativet der regjeringen har besluttet å sette av inntil tre milliarder kroner årlig for å hindre avskoging i u-land. Norge jobber videre for å oppnå aksept for og en raskere utbredelse av teknologi for karbonfangst og lagring. Arktiske strøk er særlig sårbart for klimaendringer fordi temperaturøkningen i disse områdene er den dobbelte av det globale gjennomsnittet og man ser tidlige effekter av klimaendringene. Polarområder er således både laboratorier og utstillingsvinduer for klimaendringer. Å bruke polarområdene til å forske på, samt overvåke klimaendringer og spre informasjon er derfor en viktig del av den internasjonale strategien.

Vi arbeider for at et nytt globalt klimaregime skal omfatte utslipp fra internasjonal skipsfart og ser dette som en viktig oppgave fram mot klimamøtet i København i 2009. Det er viktig at Norge fortsetter det gode og nære samarbeidet med EU på dette området. Den norske delegasjonen til klimamøtene har fremmet forslag til hvordan sektoren kan inkluderes i en ny avtale, og at det må settes et utslippsmål for klimabelastningen fra skipssektoren. For å få til en god regulering av utslipp fra internasjonal skipsfart er det avgjørende å være en pådriver for å få fram et nytt regelverk, inkludert mulige markedsmekanismer i den Internasjonale sjøfartsorganisasjonen (IMO).

- *vedta en generasjonsmålsetting for reduksjon av norske klimautslipp i forbindelse med lavutslippsutvalgets innstilling*

Vedtatt i klimameldingen, oppdatert i klimaforliket: 30 % reduksjon i 2020; overopppfyllelse av Kyoto med 10 %; karbonnøytralt i 2030 under forutsetning av et globalt avtaleverk.

- *sikre at betydelige deler av Norges klimaforpliktelser fra Kyoto-avtalen skjer nasjonalt*

I henhold til klimaforliket skal 15-17 Mt 2020-forpliktelsen tas nasjonalt i forhold til referansebanen slik den ble presentert i nasjonalbudsjettet for 2007. Dette vil kreve en

betydelig innstramning i den nasjonale virkemiddel-bruken i tiden fremover. I klimameldingen ble den nasjonale målsettingen bevisst lagt til 2020 på grunn av at tiltak iverksatt i dag ikke vil ha effekt før godt ute i Kyoto-perioden. Norge har hatt klimavirkemidler siden 1991 og utslippene er i dag 7,4-10,5 millioner tonn lavere enn om det ikke hadde vært innført virkemidler som begrenser utslippet av klimagasser fra norsk territorium.

- *at ved en eventuell utvidelse av kvotesystemet skal sektorer som i dag er pålagt CO₂-avgift fortsatt kunne ha denne avgiften i stedet for kvoter*

Dette er ivaretatt ved at petroleumssektoren fortsatt er underlagt CO₂-avgift, selv om sektoren nå er inkludert i kvotesystemet.

- *øke klimaforskningen, spesielt forskningen på regionale effekter av klimaendringene i Arktis og etablere en nasjonal handlingsplan for klimaforskning*

Regjeringen arbeider med oppfølging av Nasjonal handlingsplan for klimaforskning (Norges forskningsråd, 2006). NORKLIMA er et forskningsprogram som omhandler klimaendringer og konsekvenser for Norge. Programmet mottar vel 73 mill. kroner i 2008. Arktis kan gi oss en unik innsikt i de klimaendringene som allerede finner sted og som trolig vil skje andre steder på jorda senere. Det er derfor satt i gang utredninger av regionale klimaeffekter i Arktis, i regi av NorACIA, som er den nasjonale oppfølgingen av ACIA (Arctic Climate Impact Assessment). Utredningen sluttføres i 2009.

Polarforskningen blir stadig viktigere på grunn av klimaendringene. Norge har lange tradisjoner som polarnasjon og høyt kvalifiserte forskningsmiljøer på feltet. Verdens største polarforskningsprogram International Polar Year (IPY) representerer en verdensomspennende forskningssatsing som foregår fra 1. mars 2007 til 1. mars 2009, med deltakelse av mer enn 50.000 forskere fra minst 60 nasjoner. Norge spiller en ledende rolle i IPY og bidrar med over 320 mill. kroner over en fireårsperiode. Høsten 2008 blir det etablert et strategisk forum for klimaforskning, Klima21, som skal utvikle en strategi for klimaforskningen.

- *gjennomføre sektorvise klimahandlingsplaner, hvor det skal settes konkrete mål for hvor mye hver sektor skal bidra til at Norge når klimaforpliktelsene fra Kyoto*

Sektormål og sektorplaner er utarbeidet i klimameldingen. Dette følges opp på ulike vis, og midtveis i den første Kyoto-perioden (2010) vil det legges fram for Stortinget en vurdering av klimapolitikken og behov for endrede virkemidler.

- *at hele det norske samfunnet må i større grad forberedes på å leve med klimaendringer. Økt rasfare som følge av økt nedbør og klimaendringer må kartlegges, og hensynet til å redusere konsekvensene av klimaendringer må ligge til grunn i statlig og kommunal planlegging*

Planloven er endret slik at klimahensynet kan ivaretas som ledd i statlig og kommunal planlegging. Forskningsinnsatsen er styrket og det arbeides blant annet med utvikling av høyoppløselige kart som kan beskrive de lokale konsekvensene av klimaendringene bedre (NORCLIM). Regjeringen har besluttet at det skal nedsettes et offentlig utvalg som skal utrede samfunnets klimasårbarhet og behovet for tilpasning til

klimaendringene skal utredes. Utredningen skal gi en samlet oversikt over utfordringene for blant annet helse og sikkerhet, næringsliv og naturmiljøet. Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap er gitt en rolle for å stimulere til samordning og kompetanseutvikling på tvers av de berørte samfunnsområdene.

En ny nettportal "klimatilpasning Norge" er under utvikling og vil bli lansert i løpet av høsten. Krav om utarbeiding av risiko- og sårbarhetsanalyser ved utarbeiding av planer er innarbeidet i vedtatt plandel av plan- og bygningsloven.

- *vi vil utvikle FNs miljøprogram (UNEP) til en Verdens Miljøorganisasjon med sanksjonsmuligheter*

Det er for tiden ikke politisk grunnlag internasjonalt for etablering av en Verdens Miljøorganisasjon. Derimot er det bred enighet om en skrittvis styrking av eksisterende funksjoner og strukturer, herunder UNEP. Etter flere runder med uformelle konsultasjoner ble det i juli 2008 lagt fram et revidert resolusjonsutkast om styrking av det globale miljøstyret i FNs generalforsamling. Fra norsk ståsted er resolusjonsutkastet et godt utgangspunkt for de videre forhandlinger, som forventes å kunne bli omfattende. Parallelt jobbes det innenfor rammen av UNEP for å sette UNEP i stand til å oppfylle sitt mandat som FNs sentrale miljøautoritet med viktige kjernefunksjoner knyttet til miljøovervåking, -analyse og policyutvikling. I forhold til biomangfold og økosystemtjenester arbeides det for en etablering av en felles vitenskaplig plattform i regi av UNEP. For å motvirke miljøsidens fragmenterte strukturer, er det i tillegg tatt initiativ til økt kontakt og koordinering mellom tematisk beslektede miljøkonvensjoner og mellom UNEP og disse. UNEP er også i ferd med å utvikle sitt strategiske bidrag til FNs samlede innsats på landnivå i henhold til FNs mer overordnede reformprosess (One UN). Norge har vært aktive i etableringen av UNREDD (FNs program for reduserte klimagassutslipp fra avskoging og skogforringelse i utviklingsland). UNREDD blir eksempel på "Ett FN" i praksis basert på forpliktende samarbeid mellom UNEP, FAO og UNDP.

I tillegg arbeider regjeringen blant annet med:

- *bidra til energieffektivisering og reduserte klimagassutslipp i kommunene, gjennom prosjektet "Grønne energikommuner"*

Prosjektet Grønne energikommuner ble lansert vinteren 2007, og til sammen 22 kommuner deltar. De utvalgte kommunene skal satse på energieffektivisering, på alternativ fornybar energi og på å redusere klimagassutslippene i egen kommune. Kommunene som er valgt ut til prosjektet skal gjennom faglig og administrativ støtte gjennom egne nettverk løfte energiplanleggingen til strategisk nivå i kommunene. Erfaringene fra nettverkene skal være en inspirasjon og en kilde til læring for kommuner over hele landet.

- *bidra til energieffektivisering og reduserte klimagassutslipp gjennom utfasing av oljefyring og skjerpete krav til energibruk i byggeforskriften og gjennom støtte til kompetansebygging*

Byggeforskriftens krav til energiforsyning og energibruk i bygg skal revideres oftere og erfaringene med passivhus skal følges opp. Satsingen på Lavenergiprogrammet, som er et samarbeidsprogram mellom byggenæringen og statlige myndigheter, skal trappes opp. Både Husbanken og Enova skal ha gode støtteordninger for enøktiltak i bedrifter og husholdninger. Det skal gis midler til kompetanseoppbygging i næringen, gjennomføring av forbildeprosjekter, forskning og utvikling på stadig mer energi- og miljøvennlige byggevarer og byggeløsninger.

- *forpliktende samarbeid med de 13 største byområdene for å redusere klimagassutslippet og forbedre bymiljøet gjennom programmet "Framtidens byer"*

Framtidens byer er et samarbeid mellom staten og de 13 største byene (Oslo, Bærum, Drammen, Sarpsborg, Fredrikstad, Porsgrunn, Skien, Kristiansand, Sandnes, Stavanger, Bergen, Trondheim og Tromsø) om å redusere klimagassutslippene og gjøre byene bedre å bo i. Programmet går fra 2008 til 2014. Regjeringen har inngått intensjonsavtale med byene i juni 2008. Det skal arbeides med temaene Areal og transport, Stasjonær energi, Avfall og forbruk og Tilpasning til klimaendringene. Byene skal utarbeide handlingsprogram i løpet av 2008. Det skal deretter lages forpliktende avtaler mellom Staten og den enkelte by innenfor enkelttema.

- *det skal sikres en helhetlig og økosystembasert forvaltning av alle norske hav- og kystområder. Den samlede påvirkningen på miljøet skal ikke være større enn at økosystemenes struktur, funksjonsmåte og produktivitet opprettholdes og det biologiske mangfoldet bevares. Det skal også sikres en vannkvalitet som bidrar til å opprettholde arter og økosystemer og som tar hensyn til helse og trivsel for mennesker*

St.meld. nr. 8 (2005-2006) Helhetlig forvaltning av det marine miljø i Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten (forvaltningsplan) ble lagt frem våren 2006. Dette er den første helhetlige forvaltningsplanen for et norsk havområde. Forvaltningsplanen for Barentshavet-Lofoten har gitt en modell for arbeidet med helhetlig og økosystembasert forvaltning. Arbeidet med det faglige grunnlaget for en helhetlig forvaltningsplan for Norskehavet skal ferdigstilles høsten 2008 og regjeringen tar sikte på å legge frem planen i en stortingsmelding våren 2009.

- *økt forskningsinnsats innenfor klima i relasjon til matproduksjon, skogbruk og bioenergi*

Gjennom forskningsprogrammene Natur og næring og Matprogrammet har Landbruks- og matdepartementet bidratt til å øke forskningen på dette området betraktelig.

I 2007 ble Norsk senter for bioenergiforskning etablert som et samarbeidsprosjekt mellom Universitetet for miljø og biovitenskap på Ås, Norsk institutt for skog og landskap og Bioforsk. Senteret skal bidra til styrket kompetanse og gjennomføringsevne når det gjelder økt bruk av bioenergi.

- *bioenergi strategien*

I 2009 la OED fram en egen bioenergi strategi. Målet er å sikre en koordinert virkemiddelbruk for økt utbygging av bioenergi med inntil 14 TWH/år innen 2020. Det sentrale målet er å bygge opp verdikjeden fra råvarene til sluttbrukerne.

Vassdrag

Arbeidet med å bedre vannkvaliteten og bekjempe forurensning i vann og vassdrag styrkes. I 2007 vil regjeringen fortsette det viktige arbeidet for å bedre vannkvaliteten i Vansjø, Hobøl- og Jær-vassdragene, som er preget av avrenning fra landbruket. Det arbeides med gjennomføring av EUs rammedirektiv for vann, som vil føre til mer helhetlig forvaltning av vassdragene. Direktivet er allerede nedfelt i norsk rett gjennom vannforvaltningsforskriften (15. desember 2006). Arbeidet skal føre til en mer helhetlig forvaltning av vassdragene. Regjeringen har fremmet en stortingsproposisjon om innlemmelse av vanddirektivet i EØS-avtalen der det varsles en vesentlig styrking av vannforvaltningen. Innsatsen mot lakseparasitten *Gyrodactylus salaris* er trappet vesentlig opp, og arbeidet for å motvirke forsuring i vann og vassdrag går videre med uforminsket styrke.

- *verne Vefsnavassdraget fra kraftutbygging ved å inkludere det i Verneplanen for vassdrag. Det opprettes et næringsfond i den berørte regionen.*

Olje- og energidepartementet har avholdt høring hos lokale og regionale myndigheter. Arbeidet med en verneproposisjon er godt i gang. Vern av Vefsna vil bli lagt fram for Stortinget sammen med innstilling vedrørende vern av de tre vassdragene Stortinget ba regjeringen utrede for vern under behandling av supplering for verneplan for vassdrag i 2005. I forbindelse med vernesaken vil det også bli lagt fram en tiltakspakke for regionen.

- *gå gjennom vassdragene i Samla plan for å fastslå hvilke som skal inn verneplanen i forbindelse med gjennomføringen av EUs rammedirektiv for vann i 2006*

EUs vannrammedirektiv ble nedfelt i norsk rett gjennom vannforvaltningsforskriften (fastsatt 15. desember 2006), og det arbeides med å gjennomføre forskriften. Arbeidet skal føre til en mer helhetlig forvaltning av vassdragene. Forholdet mellom vannforvaltningsforskriften, Samla plan for vassdrag og Verneplan for vassdrag er under utredning.

- *innføre strengere regler for bygging av 100-meterssonen fra innsjøer og vassdrag*

I plandelen i den nye plan- og bygningsloven blir kommunene pålagt å vurdere i hvilke vassdrag byggeforbudet skal innføres og gi bestemmelser om dette.

- *at fylkeskommunene, i samarbeid med berørte fagetater, skal utarbeide fylkesvise planer for bygging av småkraftverk, som sikrer at ikke naturmangfold, friluftsliv eller store landskapsverdier går tapt*

Retningslinjer for fylkesvis planlegging og konsesjonsbehandling av små kraftverk er ferdigstilt.

- *at arbeidet mot forsurening av vassdrag ved hjelp av kalking skal være på et høyt nivå, slik at alle vassdrag i faresonen blir kalket og slik at frivillig innsats i form av midler og arbeids- og dugnadsinnsats blir fulgt opp fra statens side*

Kalkingsinnsatsen har de seneste årene ligget på et jevnt høyt nivå, i tråd med DNs faglige anbefalinger og handlingsplan. Bevilgningene til kalking har også gitt rom for tiltak som forbedrer effektene av kalkingen.

- *arbeide for å nå det nasjonale målet for reduserte nitrogenutslipp til vann, og sørge for interkommunale prosjekter for å forbedre vannkvaliteten i forurensa vassdrag i Norge, blant annet for opprensning av overgjødsla vassdrag som Vansjø, Hobølvassdraget, Mjøsvassdraget og Jær-vassdraget*

En ny forskrift om rammer for vannforvaltningen trådte i kraft 1. januar 2007. Her legges det opp til en mer helhetlig og økosystembasert forvaltning av ferskvann og kystnære områder, med mål om å oppnå "god tilstand" i vannforekomstene innen 2015. Regjeringen bevilget i 2008 6 millioner kroner på ulike miljøtiltak i Vansjø/Hobølvassdraget og Jær-vassdragene

- *ferdigstille opprettelsen av nasjonale laksefjorder og -vassdrag*

Etter forslag fra Regjeringen har Stortinget nå vedtatt 15 nye nasjonale laksevassdrag og åtte nye laksefjorder. Det er dermed opprettet 52 nasjonale laksevassdrag og 29 nasjonale laksefjorder. Det arbeides for å forankre ordningen i lov om laks og innlandsfisk m.v. og i forskrifter i annet lovverk.

- *styrke tiltakene for å beskytte villaksen og bekjempe biologisk forurensing*

Regjeringen har i St.prp. nr. 32 (2006-2007) lagt grunnlaget for en helhetlig politikk for vern av villaksen. Proposisjonen legger grunnlaget for tiltak knyttet til fiskeoppdrett, bekjempelse av *Gyrodactylus salaris*, bevaring av leveområder, reguleringer i laksefisket og særskilte bevaringstiltak. Tiltak knyttet til bekjempelse av *Gyrodactylus salaris*, rømminger og lakselus er særlig høyt prioritert og det er forutsatt at den videre utviklingen i oppdrettsnæringen ikke skal medføre økt risiko for villaksen.

Regjeringen har styrket arbeidet med å bekjempe *Gyrodactylus salaris* vesentlig. Bevilgningen i 2008 er på om lag 45 millioner kroner – dette innebærer nær en dobling siden 2005. Regjeringen foreslår å øke midlene til bekjempelse av *Gyrodactylus salaris* med ytterligere 21 millioner kroner i 2009.

- *lage en handlingsplan for å sikre elver og grøntarealer i byområdene våre, ved blant annet i samarbeid med de aktuelle kommunene åpne opp og restaurere vassdrag*

MD samarbeider med Oslo kommune om Groruddalssatsingen der en blant annet vil åpne og restaurere det 17 km lange Alna-vassdraget. Av dette lå omlag 4 km i rør, hvorav nå ca. 9 % er gjenåpnet. 10 av 17 prosjektforslag for gjenåpning av hele Alnaelva er igangsatt. Det forberedes også tilsvarende planer i andre byer.

Friluftsliv og naturmangfold

Natur- og friområder er i økende grad utsatt for press fra utbyggingsinteresser. Det blir stadig viktigere å sikre muligheter til friluftsliv, og leveområder for arter i naturen. Offentlig oppkjøp og sikring av friluftsområder for allmenn bruk har vært en viktig prioritet for regjeringen. Til sammen har vi brukt nær 100 millioner kroner til kjøp og tilrettelegging av friluftsområder. Arbeidet med en Naturmangfoldlov er satt i gang. Regjeringen er opptatt av å minske konfliktene i rovdyrutsatte områder gjennom en rekke tiltak. Blant annet foreslår regjeringen å øke innsatsen for forebyggende tiltak mot roviltskader med 9 millioner kroner i 2008.

- *det skal bevilges mer penger til å kjøpe attraktive friarealer og strandområder til allmennhetens bruk*

Dette følges opp i de årlige budsjettene gjennom økte tilsagnsrammer for kjøp og tilrettelegging av områder. For 2008 er tilrettelegging gitt økt prioritet med ca 27 mill. kroner, og nivået på kjøp av nye områder er opprettholdt med tilsagnsfullmakt på ca 78 mill. kroner i tillegg til en bevilgning på ca 24 mill. kroner. Det er gitt ca. 40 nye tilsagn om kjøp i 2008. Flerårige samarbeidsprosjekt for å sikre friområder i overordnet grønnstruktur i Oslo, Bergen, Trondheim og Kristiansand er fulgt opp med ca. fem mill. kroner. Avtalefestet tilrettelegging av friluftsområdene i ny skjærgårdspark på Lister i Vest-Agder er fulgt opp med fire millioner kroner.

Regjeringen kjøpte tomten Schiøttsvei 8 på Bygdøy i Oslo i 2005 for å frigjøre strandlinjen til allmennheten, som en forlengelse av Huk. I 2006 ble huset med omkringliggende tomt solgt. Mesteparten av salgsinntektene, 15 millioner kr., ble brukt til oppgradering av Bygdøy Sjøbad. Blant annet er det etablert en godt besøkt badestrand.

- *sikre at hensynet til allmenn bruksrett, friluftsliv og kulturminner blir ivaretatt når Forsvaret og Kystverket skal avhende eiendommer med attraktive strandområder, og at de viktigste forblir i offentlig eie*

En rekke forsvarseiendommer er overført til friluftsmål etter regjeringsskiftet gjennom et samarbeid med Forsvarbygg og Direktoratet for naturforvaltning. Forsvaret samarbeider rutinemessig med Direktoratet for naturforvaltning og Statskog for å identifisere hvilke friluftseiendommer som bør sikres i fortsatt offentlig eie, dels gjennom salg til Direktoratet for naturforvaltning, og dels gjennom salg til kommunene. Miljøinteressene vurderes i de enkelte saker etter hvert som Forsvaret klargjør

områdene for frigivning. Totalt er nesten 20 000 dekar, fordelt på 68 tidligere forsvarseiendommer over hele landet, sikret som friluftsområder for allmennheten.

Avhending av fyr ble avsluttet ved utgangen av 2006. Kystverket legger nå til rette for å leie ut fyr som det ikke er behov for i tjenesten med vilkår om at disse skal åpnes for allmennheten.

- *stanse nedbyggingen av strandsonen. Det skal legges opp til en sterkere geografisk differensiering i retningslinjene, der vernet gjøres strengere i områder med sterk konkurranse om strandsonen*

Ny plandel av plan- og bygningsloven, som skal tre i kraft 1. juli 2009, inneholder skjerpede regler for byggeforbudet i hundremetersbeltet og adgangen til å gi dispensasjon. Det er satt i gang arbeid med statlige retningslinjer for en differensiert strandsoneforvaltning som trer i kraft samtidig med loven.

- *ordningen med juridisk bistand til kommuner som har behov for det i arbeidet med beskyttelse av strandsonen, skal gjeninnføres*

Etter regjeringsskiftet er det hvert år stilt ca. 2 millioner kroner til rådighet for dette formålet.

- *stanse tapet av norsk naturmangfold innen 2010 og legge fram et forslag til ny Naturmangfoldlov*

Arbeidet med en ny naturmangfoldlov pågår for fullt, men er meget krevende. Dette har bl.a. sammenheng med at den nye loven forutsettes å gjelde for alle samfunnssektorer som påvirker eller utnytter naturressurser.

Målet om å stanse tapet innen 2010 er meget ambisiøst. Hovedutfordringene består i å ta vare på truede arter og naturtyper, bedre kunnskapsgrunnlaget gjennom kartlegging, overvåking og forskning og unngå skader av fremmede arter. Det er satt i gang en rekke tiltak innenfor disse områdene. I budsjettet for 2009 foreslår regjeringen å øke bevilgningen til tiltak for å ta vare på naturmangfoldet i Norge med totalt ca. 347 millioner kroner. For å sikre gjennomføring av nasjonalparkplanen i løpet av 2010 øker bevilgningen til erstatninger med 15 millioner kroner, i tillegg til økning i tilsagnsfullmakten. Midlene til skjøtsel og forvaltning av verneområder foreslås økt med 65 mill. kroner. Midlene til å ta vare på villaksen foreslås øket med 21 mill kroner hvorav hoveddelen vil gå til tiltak for å bekjempe laksedreperen *Gyrodactylus salaris*. Midler til å utarbeide, iverksette og følge opp handlingsplaner for utvalgte truede plante- og dyrearter øker med 22 millioner kroner. Det er nå 17 handlingsplaner under utarbeiding eller oppfølging. Eksempler på arter som omfattes er dverggsås, edelkreps, damfrosk, elvemusling og fjellrev.

Flere sjøfuglbestander har hatt en urovekkende tilbakegang. Gjennom sjøfuglprogrammet SEAPOP skal vi øke vår kunnskap om sjøfuglene. Aktiviteten i dette kartleggings- og overvåkingsprogrammet er i 2008 utvidet til å omfatte alle norske havområder. Det er også satt i gang arbeid med en nasjonal handlingsplan for truet

sjøfugl. Etter norsk forslag har dessuten de nordiske miljøministrene nylig vedtatt at det utarbeides et prosjektforslag om å lage en nordisk tiltaksplan for å motvirke nedgangen i sjøfuglbestander i Vest-Norden.

Norge er det eneste landet i Europa som har intakte høyfjellsøkosystemer med bestander av villrein. For å sikre store nok leveområder for villreinen, ba Miljøverndepartementet i 2007 aktuelle fylkeskommuner om å utarbeide fylkesdelplaner for fjellområder som er spesielt viktige for villreinens framtid i Norge. Samtidig fikk 10 villreinområder status som nasjonale villreinområder. Fylkesdelplanarbeid er nå i gang i halvparten av de nasjonale villrein-områdene. Planarbeid for den andre halvparten vil komme i gang i 2009. Bevilgningen til sikring av villreinen foreslås økt med fem mill kroner i 2009. Midlene til kartlegging av trua arter og naturtyper økes med 15 millioner kroner. I tillegg har regjeringen foreslått at det i 2009 bevilges 20 millioner kroner til oppstart av et norsk artsprosjekt. Arbeidet vil skje i nært samarbeid med det svenske artsprosjektet, og satsingen er starten på en langsiktig kartlegging og kunnskapsoppbygging om arter i norsk natur.

- *innføre en naturindeks for Norge for å danne et bilde av utviklingstrender i naturen, inkludert kulturlandskapet*

En første versjon av naturindeksen vil foreligge i løpet av 2009 – basert på dagens kunnskap. Arbeidet med utvikling av naturindeksen er foreslått økt med 15 millioner kroner i 2009.

- *øke den marine forskningen*

Flere departementer samarbeider om Norges Forskningsråds forskningsprogram "Havet og kysten". MAREANO er kommet godt i gang. Dette programmet omfatter kartlegging og overvåking som grunnlag for marin forskning, og bevilgningen foreslås økt med 18,9 mill. kroner i 2009, fordelt med 6.3 mill. kroner på MD, FKD og NHD. Sjøfuglprogrammet SEAPOPOP ble startet i 2005. Programmet omfatter kartlegging, overvåking og studier av sjøfugl. Midlene til SEAPOPOP ble økt i 2006. For 2007 og 2008 ble dette nivået opprettholdt.

- *innføre regler for håndtering av ballastvann*

Norge har som et av de første land tiltrådt IMO-konvensjonen om kontroll og behandling av skipsballastvann og sedimenter. Dette er laget et lovgrunnlag for nasjonale tiltak i den nye sikkerhetsloven. Konvensjonens mål er å eliminere risikoen for introduksjon av fremmede og skadelige organismer via ballastvann. Regjeringen har sendt forslag til nasjonal forskrift på høring, med sikte på vedtakelse i løpet av første halvdel av 2009.

- *gjøre Senter for genøkologi (GenØk) til et nasjonalt kompetansesenter for trygg bruk av genteknologi (biosikkerhet)*

Det er i budsjettet for 2008 opprettet en egen post 72 Tilskot til GenØk. Senteret fikk tildelt 9,4 millioner kroner over denne posten i 2008 – en økning på 4,7 millioner kroner fra 2007.

- *utrede et forbud mot import av tropisk tømmer og trevirke, inntil et troverdig sertifiseringssystem for tømmer kan garantere at trevirket stammer fra økologisk og sosialt forsvarlig uttak*

Utredninger viser at WTO- og EØS-avtalene vanskeliggjør særnorske handelsbegrensende tiltak. Tiltak som andre WTO-medlemmer iverksetter, jf. blant annet USAs nylig vedtatte forbud mot handel med ulovlig hogd tømmer, er relevante i vurderingen av handlingsrommet. Mulighetene for nye tiltak/virkemidler utforskes innenfor rammen av en samlet politikk ift. tropisk trevirke/regnskog.

- *øke barskogvernet slik at det biologiske mangfoldet ivaretas. Vern skal så langt som mulig baseres på ordningen med frivillig vern. Ved myndighetsbestemt vern skal makebytte mellom privat skog og statsgrunn brukes aktivt*

Regjeringen har i sin regjeringsperiode vernet i alt 50 skogområder med totalt ca. 98 km² produktiv skog. Av dette er 45 områder frivillig vern på privat grunn og fire områder er skog på statsgrunn. I tillegg har Regjeringen besluttet et omfattende vern i Trillemarka-Rollagsfjell, hvor formelt vernevedtak som er planlagt høsten 2008 vil innebære nytt vern av ca 47 km² produktiv skog. Regjeringen planlegger i tillegg flere omfattende skogvernvedtak i 2008 og 2009. Dette er nå mulig fordi man de siste årene har gjennomført et omfattende arbeid med kartlegginger og verneprosesser, slik at store skogarealer snart kan vernes. På privat grunn foreligger det tilbud om frivillig vern av nær 100 områder med ca 250 km² produktiv skog, og på statsgrunn er det funnet ca. 400 km² med verneverdig produktiv skog. Vern av så store skogområder vil innebære at norsk skogvern økes vesentlig i løpet av de nærmeste årene

- *legge fram en handlingsplan for bærekraftig bruk og skjøtsel av nasjonalparker og andre verneområder. Det påbegynte arbeidet med å utvikle nasjonalparkene som en ressurs for lokalsamfunnene og for lokal verdiskaping skal fortsette*

En analyse fra en bredt sammensatt arbeidsgruppe viste at manglende midler til forvaltning av verneområdene var det viktigste hinderet for å gjennomføre en bærekraftig bruk og skjøtsel av nasjonalparker og andre verneområder. Regjeringen har derfor foreslått en styrking av budsjettet til forvaltning og skjøtsel av verneområder på 22 millioner kroner i 2009. Midlene vil gå til bla styrking av forvaltningsapparatet, arbeid med forvaltningsplaner og til forvaltningstiltak som skal komme både naturen, allmennheten og de som ønsker å drive næringsaktivitet i verneområdene til gode. Regjeringen vil i 2009 sette i gang et verdiskapingsprogram for naturarven, hvor formålet både er å styrke miljøverdiene i nasjonalparkene og å legge til rette for at parkene kan nyttes til økonomisk verdiskaping.

- *gjenreise fagkompetansen i kommunene innen natur- og miljøvern*

Etter at MIK-reformen (øremerkete tilskudd til en miljøvernleder i hver kommune – pr. juni 1996 hadde 420 av landets 435 kommuner en miljøvernleder) ble avsluttet i 1997 er den miljøfaglige kompetansen i kommunene blitt stadig dårligere. Kun et fåtall kommuner har en miljøvernleder i dag. Det pågående kommuneprojektet (i samarbeid med KS) er positivt, men langt fra nok. Det er behov for å sikre at alle kommuner får en miljøfaglig kompetanse som setter dem i stand til gjennomføre politiske avveininger og prioriteringer på et faglig tilfredsstillende grunnlag. Her er det behov for nytenking og nye initiativ. Det er satt i gang en undersøkelse av kommunenes plan- og miljøkompetanse. Kommunal og regional planlegging er et viktig miljøvirkemiddel, og det er store kompetanseutfordringer også her.

- *føre en restriktiv politikk i forhold til motorisert ferdsel i utmark, med tiltak for å redusere omfanget av barmarkskjøring. Prøveordningen med lokal forvaltning av motorferdsel i utmark evalueres før en gjør endringer i lovverket*

På oppdrag for Miljøverndepartementet avga Direktoratet for naturforvaltning 10. mars 2008 en tilråding med forslag om ny lov om motorferdsel i utmark. Tilrådingen har bakgrunn i oppdragsmandatet, historiske forhold, prøveordningen, prosjektet ”Motorferdsel og Samfunn”, samt en bred høring høsten 2007. Det er pekt på at motorferdsel i utmark og vassdrag bør være forbudt, men slik at samfunnsnyttig kjøring kan tillates. Regjeringen vil foreta en grundig gjennomgang av lovforslaget, og på selvstendig grunnlag vurdere de foreslåtte endringer i gjeldende motorferdselregelverk. Eventuelle forslag til lovendringer vil bli fremmet i løpet av 2008-2009.

- *sørge for at kulturlandskap ikke gror igjen og forfaller. Satsing på bærekraftig bruk er viktig for landskapsvern og biologisk mangfold*

Det er igangsatt et samarbeidsprosjekt mellom MD og LMD der utvalgte kulturlandskap i jordbruket skal pekes ut, de første 20 i 2008. Målsettingen er å løfte fram og synliggjøre områder med svært store biologiske og kulturhistoriske verdier gjennom særskilt forvaltning. LMD har satt av fem millioner kroner over Landbrukets utviklingsfond til en egen tilskuddsordning. MD har foreslått å sette av tre millioner kroner til prosjektet i 2009.

- *at lokale og regionale folkevalgte organer skal gis økt myndighet i naturforvaltningen. Forvaltningsplaner skal være ferdig utarbeidet så raskt som mulig etter at vernevedtak er fattet, for å klargjøre hensikten med vernet og hvilke vilkår som skal gjelde. Dette gjelder særlig for nasjonalparker*

Arbeidet med å lage forvaltningsplaner for verneområdene er intensivert. Vi har pr. 1. august 2008 forvaltningsplaner for ni av våre 29 nasjonalparker (på fastlandet). Etter planen skal ytterligere fem nasjonalparker få forvaltningsplaner i løpet av 2008. For ytterligere ni nasjonalparker pågår arbeidet med forvaltningsplaner som vil bli slutført i 2009. Selv om innsatsen i forhold til forvaltning av verneområder er økt de siste årene har vi fremdeles mye å ta igjen. Regjeringen foreslår derfor å øke midlene til skjøtsel og forvaltning av verneområder med 22 millioner kroner i 2009.

- *at gjennomførte vern skal evalueres i forhold til målsettingene for vernet og for å vurdere effektene på bosetting og næringsutvikling*

Vernemyndighetene vurderer løpende om målsettingen med vernet er oppfylt.

- *at prøveordningene med lokal og regional forvaltning av verneområder videreutvikles.*

Nåværende prøveordninger er evaluert – evalueringen viser sprikende erfaringer med ordningene – evalueringen skal vurderes nærmere og legges fram som ”sak” for Stortinget.

- *at det settes forgang i arbeidet med å forbedre erstatningsordningene*

Arbeidet med erstatningsordningene går parallelt med arbeid med naturmangfoldloven.

- *at det kan etableres næringsfond i kommuner som omfattes av vernevedtak*

Spørsmålet utredes i ulike sammenhenger, for eksempel skal det i kommuneproposisjonen for 2010 legges fram en nærmere vurdering av kriteriene for miljøvern. Dette fordi kommunenes utgifter knyttet til ivaretakelsen av nasjonale miljømål varierer, og det kan drøftes om denne variasjonen i kommunenes utgifter kan ivaretas på en mer nyansert måte.

Regjeringen har dessuten vedtatt at det etableres et næringsfond på 30 millioner kroner for kommunene som berøres av vern av Trillemarka-Rollagsfjell.

- *at forliket i Stortinget om rovviltpolitikken i 2004 legges til grunn og følges opp på alle nivå. Norge skal ha levedyktige bestander av ulv, bjørn, gaupe, jerv og kongeørn, og det skal jobbes aktivt med konfliktdempende tiltak. Bestandstall skal kunne vurderes ut fra effekten på beiting, beitedyr og på livskvaliteten for folk i rovdyrutsatte områder*

Det nasjonale bestandsmålet er nådd for gaupe, jerv og kongeørn, mens bestandene av ulv og bjørn ligger under det nasjonale bestandsmålet. Det er utarbeidet forvaltningsplaner for rovvilt som skal ivareta både hensynet til viktige beiteområder og viktige rovviltområder.

Norge har i samarbeid med Sverige et av verdens beste overvåkingsprogrammer for rovvilt. Dette gjør oss i stand til å ha en meget presis oversikt over hvorvidt bestandsmålene er nådd eller ikke, samt å kunne iverksette presise og målrettede forvaltningstiltak. For jerv og gaupe er bestandsmålene nådd nasjonalt.

Prinsippet om geografiske arealdifferensiering av prioriterte områder for husdyr og rovvilt, er operasjonalisert gjennom opprettelse av åtte rovviltregioner med ulike bestandsmål. Innenfor regionene er arealdifferensieringen nedfelt i de regionale forvaltningsplanene. Areal-differensieringen forutsettes å så langt som mulig ta hensyn til livskvalitet for mennesker, å være styrende for iverksetting av skadefellingstillatelser på rovvilt, og å styre virkemiddelbruken mht. forebyggende og konfliktdempende tiltak. På sikt gir dette forutsigbare rammebetingelser for at bestandsmålene kan nås med lavest mulig konfliktnivå. I områder med mye rovvilt har det i flere år pågått ulike

konfliktdempende tiltak, som f. eks. prosjektet "Leve med rovdyr", utarbeiding av informasjonsmaterieill m.m.

Bevilgningen til forebyggende og konfliktdempende tiltak ble økt med 20 millioner kroner i RNB 2007. Regjeringen vil foreslå å øke satsingen med 40 mill. kroner på årsbasis fra og med 2009.

- *at innsatsen for forebyggende tiltak mot rovviltskade økes betydelig, også økonomisk. Dette er viktig for å opprettholde miljøvennlig utmarksbeiting over hele landet*

Bevilgningen til forebyggende og konfliktdempende tiltak, herunder godtgjøring for tapt arbeidsfortjeneste, gjerdning, tilsyn m.m. er foreslått økt med 29.5 millioner kroner for 2009. Dette sikrer forutsigbarhet om økonomiske rammebetingelser for gjennomføring av effektive tapsreducerende tiltak mot rovviltskader. I tillegg er satsingen på bestandsovervåking og SNOs rovviltnettverk foreslått styrket betydelig, med hhv. seks og fire millioner kroner. Økningen er et signal om at regjeringen tar på alvor omfanget av de utfordringene næringen står overfor i områder med store tap på grunn av rovvilt. Allerede i revidert nasjonalbudsjett for 2008 ble innsatsen på forebyggende og konfliktdempende tiltak og bestandsovervåking økt med til sammen 20 mill. kroner.

- *opprette en støtteordning til konfliktdempende tiltak i rovdyrkommuner, der kommunene selv skal stå fritt til å velge hvilke rovviltrelaterte tiltak de vil bruke penger på*

Fra 2005 har kommuner og lokalsamfunn kunnet søke om egne midler til konfliktdempende tiltak. Prioritering og fordeling av midler skjer årlig i de regionale rovviltnevndene.

- *styrke samarbeidet på tvers av landegrensene, slik at forvaltningen skjer i større forståelse, først og fremst med våre nordiske naboland*

Norge har lang tradisjon for samarbeid med både Sverige og Finland i rovviltspørsmål, og det arbeides løpende med å styrke samarbeidet. Samarbeidet omfatter blant annet informasjonsutveksling, gjensidige høringer og drøftinger av forvaltningsspørsmål omkring felles bestander, felles finansiering og prioritering av forskning, felles metodikk for bestandsovervåking og gjensidig tilgang til databaser.

- *legge vekt på å framskaffe mer pålitelig informasjon om størrelsen på rovviltbestandene til enhver tid. Her bør det i større grad brukes lokal kunnskap*

Norge har i samarbeid med Sverige et av verdens beste overvåkingsprogrammer for rovvilt. Overvåkingsarbeidet er foreslått styrket med 6 millioner kroner i 2009 noe som bl.a. åpner for økt bruk av DNA-analyser i bestandsregistreringen. Dette bidrar til sikrere kunnskap om bestandsstørrelser og utbredelse og økt troverdighet til offisielle bestandsestimater. Metoden er også et nyttig verktøy for å identifisere art, individ, kjønn og eventuelt slektskap. I tillegg til at DNA-analyser øker kunnskapsnivået om de store rovdyra, er dette viktig kunnskap å besitte i tilfeller der skadefelling av rovdyr er aktuelt. Det er videre satt ned en arbeidsgruppe med bred deltakelse for å foreslå modeller for å få økt lokal medvirkning i bestandsregistreringene, spesielt med tanke på dyreeiernes deltakelse.

- *at Nødvergeparagrafen i viltloven skal presiseres for å klargjøre dyreeiers rett til å beskytte husdyr og hunder mot angrep*

Forslag til endringer av nødvergeparagrafen i viltloven har nylig vært sendt på høring. Forslaget innebærer en liberalisering av nødverge for jerv og gaupe, og for bjørn når bestandsmålet er nådd regionalt/nasjonalt. Videre åpnes det under visse vilkår for felling av rovvilt som kommer innenfor rovviltsikkert gjerde.

- *at det skal sikres effektivt uttak av skadedyr og iverksette felling når rovdyr utvikler truende atferd ved gjentatt oppsøking av husstander*

Påvist skade og skadepotensialet er sentrale faktorer som legges til grunn for beslutninger om felling av rovvilt. Det legges stor vekt på at fellingstillatelser gis raskt ved akutte skadesituasjoner. Statens naturoppsyn (SNO) er styrket økonomisk (1 millioner kroner) for blant annet å kunne øke bistanden til lokale fellingslag i beitesesongen. Personell fra SNO følger opp situasjoner med nærgående rovvilt og gjør vurderinger av aktuelle tiltak.

Med bakgrunn i erfaringer fra de siste års forsøk på skadefellinger i beitesesongen, er det innført en midlertidig ordning for 2008 og 2009 med godtgjøring for tapt arbeidsfortjeneste for jegere som deltar i skadefellingsforsøk. Det er satt av to mill. kroner pr. år til denne ordningen.

Rovvilt kan iht. viltloven § 14a felles når dette anses nødvendig for å ivareta offentlige interesser av betydning, herunder å forhindre skade på person, vesentlig skade på eiendom som ikke omfattes av § 12 og § 13, eller skade på naturlig fauna, flora eller økosystemer. Senest sommeren 2008 ble en bjørn med unormal atferd felt i Tana etter viltloven §14a.

- *dagens erstatningsordning for tap av husdyr på beite som skyldes fredet rovvilt beholdes. Det må utvikles insentiv til forebyggende tiltak*

Regjeringen har nedsatt en gruppe bestående av Miljøvern- departementet, Landbruks- og matdepartementet og Finansdepartementet som skal gå gjennom de ulike elementene i rovvilt-forvaltningen og fremme forslag til hvordan tapssituasjonen kan forbedres. Gruppen vil også se på dagens erstatningsordninger med sikte på å bedre dokumentasjon og kontroll med erstatningsutbetalinger for rovviltskader. Arbeidet pågår og ventes avsluttet i løpet av høsten 2008.

Miljøvern i hverdagen

Regjeringen vil legge til rette for en tettere sammenheng mellom forbruker- og miljøspørsmål og gjøre det enklere for folk å opptre miljøvennlig i hverdagen. Regjeringen har derfor foreslått å styrke miljøinformasjonsarbeidet. Vi foreslår også å videreføre grunnstøtten til frivillige miljøvernorganisasjoner og det viktige arbeid de utfører for å utbre miljøbevissthet i befolkningen.

- *opprette et eget statsforetak for avfallsforebygging og gjenvinning under Miljøverndepartementet*

Regjeringen styrker innsatsen innenfor avfallsforebygging fra 2009. Det skal gjennomføres et prøveprosjekt som blant annet skal sørge for informasjon og rådgivning om miljøvennlig produksjon og forbruk.

- *styrke miljøinformasjonsarbeidet, det gjelder også arbeidet med å gjøre miljømerker bedre kjent i offentligheten*

Høsten 2008 er det gitt 2 millioner kroner til en felles informasjonskampanje for merkeordningene Svanen/Blomsten, Debio og Fairtrade (BLD, MD og LMD). Regjeringen vil i 2009 styrke de offisielle miljømerkene Svanen og Blomsten, gjennom Stiftelsen Miljømerking, men 1,5 millioner kroner. Vi viderefører grunnstøtten til frivillige miljøvernorganisasjoner og det viktige arbeid de utfører for å utbred miljøbevissthet i befolkningen.

Regjeringen støtter bransjeorganisasjonen Avfall Norge sin Farlig avfall-kampanje 2008-09 med over to millioner kroner. Kampanjen vil bevisstgjøre forbrukere på hva som er farlig avfall og hvordan det skal håndteres forsvarlig. Med kampanjen oppfyller regjeringen delmål i St.meld.nr.14 (2006-2007) *Sammen for et giftfritt samfunn*. En forsvarlig håndtering av farlig avfall er viktig for å oppnå generasjonsmålet om å stoppe utslippet av prioriterte miljøgifter innen 2020.

- *styrke det frivillige miljøvernarbeidet*

Grunnstøtten til de frivillige organisasjonene er økt i løpet av perioden fra 30 millioner kroner i 2005 til 40,2 millioner kroner i 2009. Miljøverndepartementet har også styrket tilskuddsposten til kompetanseformidling og informasjon om miljøvennlig produksjon og forbruk. Det er satt av midler til stiftelsene Bellona og Zero til arbeid med klima- og energiltak. Det er også satt av midler til prosjekter bl.a. til Regnskogfondet og andre frivillige organisasjoner som samarbeider med klimakampanjen.

- *arbeide for høye standarder knyttet til helse, miljø og sikkerhet innen EØS-området*
- Regjeringen arbeider for å påvirke regelverksutviklingen i EU for å sikre at regelverket som angår helse og miljø skal gi høyest mulig beskyttelsesnivå.

- *det offentlige må gå foran som ansvarlig forbruker og etterspørre miljøvennlige varer og varer som er tilvirket med høye etiske og sosiale standarder*

Regjeringen la våren 2007 fram en handlingsplan for miljø- og samfunnsansvar i offentlige anskaffelser. Planen gjelder for perioden 2007-2010. Hovedpunktene i handlingsplanen for miljø- og samfunnsansvar i offentlige anskaffelser er også omtalt i St.meld. nr. 26 (2006-2007) *Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand* og i St.meld. nr. 34 (2006-2007) *Norsk klimapolitikk*. Det er et mål at miljøbelastningen fra offentlige anskaffelser minimeres, og blant annet klima og energiltak er høyt prioritert. Regjeringen ser det som viktig at alle statlige virksomheter tar et særlig ansvar for å gå foran som ansvarlig innkjøper og forbruker. Det er derfor utformet en egen miljøpolitikk for statlige innkjøp med konkrete krav til statlige virksomheter.

Miljøpolitikken gjelder fra 1. januar 2008. I tråd med handlingsplanen skal det utarbeides en rekke kriteriesett for prioriterte produktgrupper. Disse kriteriene skal gjøre det lettere for offentlige innkjøpere å kjøpe miljøvennlige varer og tjenester. Kriteriene betyr også en standardisering, idet leverandørene vil bli møtt med de samme kriterier fra alle statlige innkjøpere. De 7 første kriteriesett er allerede lansert. Det arbeides også med en veileder for hvordan etiske aspekter ved produkter eller produksjonen skal kunne vektlegges ved offentlige innkjøp.

Miljøgifter og atomavfall

Folks hverdag skal være fri for miljøgifter. Regjeringen har hatt på høring et forslag til et bredt forbud mot miljøgifter i forbrukerprodukter. Vi har også vedtatt et forslag til forskrift som forbyr PFOS i tekstiler og brannskum. Handlingsplanen mot bruk av PCB vil bli fulgt opp blant annet i form av kontroller og tilsyn rette mot importører og produsenter av isolerglassruter. Regjeringen har lagt fram en stortingsmelding om miljøgifter og andre helse- og miljøfarlige kjemikalier. Meldingen inneholder forslag til nye og strengere tiltak og virkemidler for å begrense utslipp og bruk av helse- og miljøfarlige kjemikalier samt opprydding i gamle forurensninger.

- *opprette en kjemikaliedatabase der forbrukere kan sjekke innholdsstoffene f.eks. i kosmetikk og pleieprodukter*

SFT er i gang med å utrede et nettsted for å styrke informasjon til forbrukere om innhold av helse- og miljøfarlige kjemikalier i forbrukerprodukter. Det er etablert en arbeidsgruppe som skal utrede en mulig "Kjemikalieportal". Det er planer om å kunne gi informasjon om kjemiske produkter, kosmetiske produkter og utvalgte faste bearbeidede produkter/artikler.

- *styrke informasjonen om og merkingen av produkter som inneholder farlige kjemikalier*

Forbrukernettsidet "Kjemikalieportalen" er en del av satsingen på å styrke informasjonen om farlige kjemikalier i forbrukerprodukter. SFT planlegger en treårig kommunikasjonsinnsats for å styrke bevisstheten og kunnskap i befolkningen om helse- og miljøfarlige stoffer i forbrukerprodukter.

- *gjennomføre en handlingsplan for å gi barn et giftfritt miljø, gjennom opprydding i barnehager, lekeplasser og skoler*

Handlingsplanen ble fremmet i november 2006. I de 10 største byene og 5 store industristeder skal det gjennomføres undersøkelser av forurenset jord i barnehager og på særlig utsatte utendørs lekeområder innen utgangen av 2008. Nødvendige oppryddingstiltak skal gjennomføres innen sommeren 2010. Arbeidet med å følge opp planen er satt i gang i barnehagene i alle de 15 involverte kommunene. Enkelte steder har man også igangsatt konkrete oppryddingstiltak. Arbeid er også igangsatt for å undersøke enkelte barnehager som ikke har vært utsatt for særlig forurensning for å muliggjøre sammenligning av data. SFT er parallelt i gang med å følge opp

handlingsplanen når det gjelder undersøkelse av forurenset jord på særlig utsatte lekeområder.

- *arbeide for en rask og effektiv innsamling av miljøgiften PCB som er i bruk. Utløse ENØK-potensialet ved utskifting av lysrørarmaturer med PCB-kondensatorer, samt styrke innsamlingsordningen for isolerglass med PCB*

Arbeidet følges opp gjennom handlingsplanen mot PCB med særlig vekt på kontroll og tilsyn. Fristen for utskifting av PCB-holdige kondensatorer i lysrørarmaturer og damplamper er nå gått ut. SFT har behandlet søknader om utsettelse og gitt utsettelse i enkelte tilfeller.

Kommunenes plikt til å motta PCB-holdige isolerglassruter er fra 1. juni 2008 utvidet gjennom en endring i avfallsforskriften. Det er også forskriftsfestet at husholdningene skal kunne levere slike ruter vederlagsfritt til kommunen.

- *utrede forbud mot bruk av kobber til impregnering av trevirke og arbeide aktivt for å gjøre miljøvennlige alternativer lønnsomme*

I St.prp. nr. 1 (2207-2008) vises det til at "Kobber er en miljøgift som kan utgjøre en alvorlig lokal miljørisiko i vann, og Regjeringen legger derfor stor vekt på å få redusert de lokale utslippene. Utslippene av kobber utgjør likevel en mindre trussel mot helse og miljø nasjonalt og internasjonalt enn utslipp av de andre prioriterte miljøgiftene. Kobber hoper seg ikke opp i næringskjedene og har ikke langtidseffekter. Ved å stå oppført på prioritetslisten har kobber ved målsetting og utforming av tiltak blitt vurdert på same måte som andre miljøgifter, der alle typer kilder og spredning er viktig. Dette vil generelt være for restriktivt for kobber. Tiltak mot kobber bør være basert på konkrete risikovurderinger av aktuell bruk og utslipp, og ikke rettet mot kobber og kobbersammensetninger generelt. Kobber er derfor tatt ut av prioritetslista.

- *lage en handlingsplan for å sikre opptrapping av arbeidet med opprydding av forurensede sedimenter i fjorder og havner, som finansieres i et spleiselag av forurenser og staten*

Arbeidet med å følge opp de 17 fylkesvise tiltaksplanene som handlingsplanen bygger på, er i gang. Arbeidet er kostbart og tar tid.

Det arbeides parallelt med å stanse kilder og undersøke sedimentene med henblikk på å utarbeide konkrete tiltaksplaner. SFT påla nylig 10 store havner å kartlegge hvordan deres virksomhet bidrar til å forurense sjøbunn, og om det er nødvendig med opprydding.

Arbeidet med å planlegge og gjennomføre tiltak i sjøbunn er i gang i Oslo, Hammerfest, Harstad, Bergen, Grenland, Tromsø, Trondheim, Ålesund, Stavanger, Arendal, og Lister-regionen. I Oslo Havn nærmer oppryddingsarbeidet seg slutten, mens det andre steder er i planleggingsfasen.

- *arbeide for at flere typer miljøgifter som bromerte flammehemmere, PFOS og PFAS utfases, samt arbeide for å opprette et internasjonalt juridisk rammeverk for styrking av produsentansvaret*

Det er innført utvidet forbud/regulering av den bromerte flammehemmeren deka-BDE, innført forbud/regulering av PFOS og innført regulering/forbud mot kvikksølv. Et forslag til regulering av en rekke miljøgifter i forbrukerprodukter har vært på høring (2007). SFT har nylig oversendt sitt endelige forslag til regulering til departementet. SFT foreslår streng regulering av 10 miljøgifter i forbrukerprodukter, herunder den perfluoreerte forbindelsen PFOA og den bromerte flammehemmeren HBCDD.

- *endre kjemikalierregelverket og snu bevisbyrden slik at i stedet for at myndighetene må bevise at et stoff er skadelig, får industrien ansvaret for å bevise at det ikke er det*
- Fra og med 30. mai 2008 gjelder et nytt omfattende kjemikalierregelverk i Norge - omtalt som REACH. Det nye regelverket vil gi bedre beskyttelse av helse og miljø, særlig fordi det vil øke kunnskapen om farlige kjemikalier. Næringslivet får en konkret plikt til å dokumentere at deres kjemiske produkter er trygge for helse og miljø. Dette gjøres gjennom en registreringsordning.

- *kartlegge og sikre deponier av industrielt lavradioaktivt avfall*

Det er det lagret ca. 400 tonn lavradioaktivt avfall (scale) fra olje- og gassindustrien ved 8 anlegg langs kysten. Anleggene har midlertidig godkjenning fra Statens strålevern. Det er bygget et permanent deponi i Gulen i Sogn, som er godkjent av Statens strålevern. Avfallet fra de midlertidige lagrene skal deponeres permanent i Gulen, og lagrene omgjøres til mottaks- og forbehandlingsanlegg for scale fra offshorevirksomheten. Radioaktiv forurensning av det ytre miljø i form av utslipp og radioaktivt avfall fra kilder i Norge er en del av MDs ansvarsområde. MDs og Statens Stråleverns arbeid med radioaktiv forurensning fra norske kilder styrkes betydelig fra 2009. Det er utredet en samlet policy for handtering av slik forurensning som omfatter juridiske, økonomiske og administrative spørsmål, og som dekker alle forurensningskilder. Viktige utfordringer er å oppfylle inter-nasjonale forpliktelser om betydelig reduserte utslipp fra offshorevirksomheten og å sikre en miljømessig forsvarlig handtering av alt radioaktivt avfall. Det er avdekket store kunnskaps-hull på området som krever styrket kartlegging, utredning, overvåking og forskning.

- *øke forskningsinnsatsen på forhold knyttet opp mot det å leve og oppholde seg i nærheten av høyspentlinjer*

Kunnskapssituasjonen i dag er mer avklart en tidligere. Informasjon til befolkningen om dette er viktig. Den absolutte risikoen vurderes fortsatt som meget lav.

Kulturminner

Kulturminner er en viktig samfunnsressurs som gir grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskaping. Kulturminnepolitikken skal bidra til bevaring og bruk av kulturhistoriske verdier. De norske verdensarvstedene skal utvikles som forbilder for beste praksis innenfor natur- og kulturminneforvaltning. Mange kulturminner er i privat

ei. Arbeidet med å sette i stand fredete og fredningsverdige kulturminner blir gjennomført i ti bevaringsprogrammer som omfatter gjennomgang av tilstand og status og tiltak for sikring, istandsetting og vedlikehold.. Det er satt i gang et verdiskapingsprogram på kulturminneområdet. Fase 1 av programmet går ut 2010 og omfatter 11 pilotprosjekt. Erfaringene er positive og prosjektene synliggjør et stort potensial for verdiskaping.

- *øke fondskapitalen i Norsk kulturminnefond*

Kapitalen er økt med 200 millioner kroner i budsjettforslaget for 2009 til i alt 1,2 milliarder kroner. Stortinget har bedt om at kapitalen skal øke til 1,4 milliarder kroner i denne stortingsperioden (romertallsvedtak). Det betyr at ytterligere 200 mill. kroner må bevilges for å oppfylle Stortingets vedtak fra 2005. For 2009 vil fondskapitalen gi en avkastning på ca. 43,7 millioner kroner.

- *sikre et forsvarlig vedlikeholds nivå for verneverdige kirker*

Med styrking av kommuneøkonomien er kommunene satt i stand til bedre vedlikehold av kirkebygg. Gjennom revidert nasjonalbudsjett 2007 er det opprettet en ny tilskuddsordning med midler fra Opplysningsvesenets fond for å styrke arbeidet med istandsetting av de eldste kirkene dvs. kirker fra før 1650, skal kunne gis tilskudd med inntil 30 prosent av istandsettings-kostnadene. Fram til mars 2008 søkt om tilskudd for 16 middelalderkirker, med et samlet søknadsbeløp på ca. 10 millioner kroner (KKD). I tillegg har regjeringen økt rammene for rentekompensasjonsordningen for istandsetting av kirkebygg med 300 millioner kroner i 2007 (KKD). 376 kirker i 184 kommuner har mottatt tilsagn om rentekompensasjon i mars 2008. Arbeidet med istandsetting av de 28 stavkirkene (MD) er videreført i perioden. 13 stavkirker vil etter planen være ferdig istandsatt ved utgangen av 2008.

- *øke tilskuddsmidlene, slik at staten i større grad dekker utgiftene til utgraving av automatisk fredede kulturminner som blir urimelig tyngende for tiltakshaveren i forbindelse med mindre private tiltak*

Forvaltningspraksis er endret slik at staten nå som hovedregel dekker utgiftene til arkeologiske undersøkelser fullt ut i forbindelse med gjennomføring av mindre, private tiltak. Tilskuddsordningen som ble opprettet i 2007, ble økt i budsjettet for 2008 og er nå på 10,5 mill. kroner. Tilskuddene er svært viktige for at privatpersoner kan gjennomføre planlagte tiltak. Denne omleggingen av forvaltningspraksis har ført til en fordobling av disse sakene. Det rapporteres inn flere arkeologiske funn og gir økt oppslutning om vernet av arkeologiske kulturminner. Den nye tilskuddsordningen må derfor kunne sies å være en suksess.

- *øke tilskuddsmidlene til fartøyvern til et stabilt og forutsigbart nivå og utarbeide en nasjonal verneplan for fartøy der det går fram hvordan en kan ta vare på et representativt utvalg fartøy*

Arbeidet med å utarbeide en nasjonal fartøyvernplan er igangsatt i 2008 Verneplanen skal svare på hvordan en kan ta vare på et representativt utvalg fartøy. Arbeidet ledes av Riksantikvaren, i samarbeid med fartøyvernorganisasjonene. Tilskuddsmidler til

fartøyvern ble økt med 3,0 millioner kroner i budsjett for 2008. I 2009 budsjettet er posten økt radikalt med ytterligere 10 millioner kroner.

Tilskuddet til de tre fartøyvernssentrene er også økt med tre mill kroner i 2009, som nesten er en fordobling i forhold til 2008. Økningen skal sette fartøyvernssentrene bedre i stand til å bidra til langsiktig ivaretagelse av fartøyene.

Ett av de større, viktige enkeltprosjektene er arbeidet med fartøyet D/S Hestmanden, som er planlagt ferdigstilt i løpet av et par år.

Kapittel 13: Energipolitikk

Norge er en energinasjon. Vi har stor vannkraftproduksjon. Vi har rikelig tilgang på olje og gass. Vi har mange bedrifter og arbeidsplasser knyttet til produksjon og foredling av norske energiressurser. Vi har store muligheter for å utvikle nye lønnsomme bedrifter basert på utnyttelse av norske energiressurser. Regjeringens visjon er at Norge skal være en miljøvennlig energinasjon og være verdensledende innenfor utviklingen av miljøvennlig energi.

Fra Soria Moria-erklæringen

Regjeringen tar ansvar for å få økt kraftproduksjonen, samtidig som vi jobber for økt produksjon av ny fornybar energi, miljøvennlig energiomlegging og energieffektivisering. I statsbudsjettet for 2007 fikk regjeringen vedtatt 10 milliarder kroner i innskuddskapital til et nytt fond, Grunnfond for fornybar energi og energieffektivisering. Dette er første ledd i en kraftig opptrapping av satsingen på energiomlegging. Ytterligere 10 milliarder kroner er foreslått bevilget i 2009. Avkastningen fra fondet anslås å bli i overkant av 900 millioner kroner når fondskapitalen kommer opp i 20 milliarder kroner. Det ble i klimameldingen varslet at fondet skal styrkes med ytterligere inntil 10 milliarder kroner innen 2012.

Sentralt i visjonen om å være verdensledende innenfor utvikling av miljøvennlig energi står økt satsing på forskning og utvikling av miljøvennlige energiteknologier. Regjeringen vil som en oppfølging av klimaforliket, øke FoU innen fornybare energikilder og karbonfangst og -lagring, først med 70 millioner kroner i revidert budsjett 2008 og videre til en total økning på 300 millioner kroner i 2009, og til minimum 600 millioner kroner i 2010. Det er allerede varslet en ny ordning for Forskningscentre for miljøvennlig energi (FME) i regi av Norges forskningsråd. I revidert budsjett 2008 ble det bevilget 50 millioner kroner til den nye satsingen, og ordningen foreslås tilført 100 millioner kroner i 2009. Det legges opp til å etablere fem til syv geografiske eller virtuelle høykvalitet forskningscentre der forskningsinstitusjoner og næringsliv jobber sammen for å finne nye miljøvennlige energiløsninger.

Økningen til FoU må ses i sammenheng med myndighetenes helhetlige strategi for forskning og teknologiutvikling innenfor energisektoren – Energi21. Olje- og energiministeren fikk i februar 2008 overrakt et omforent og godt forankret forslag til strategi fra en bredt sammensatt gruppe representanter fra energibransjen. Energi21-strategien foreslår å konsentrere FoU-innsatsen på utvalgte områder som energieffektivisering, fornybar kraft (særlig offshore vindkraft) og bioenergi. Disse prioriteringene er helt på linje med, og vil støtte opp under, de prioriteringene regjeringen har lagt opp til. Et styre for Energi21 er oppnevnt. Styret skal ha ansvar for å implementere og følge opp strategien fremover.

Energiforsyning

Det er et mål å sikre en stabil energiforsyning og bedre energibalansen slik at industri og husholdninger får forutsigbare og akseptable energipriser.

- *sikre en bedre kraftbalanse ved både å øke tilgangen til kraft og redusere forbruksveksten gjennom energisparetiltak. Gjennom å satse på nye miljøvennlige energiformer, opprusting av vannkraft og miljøvennlig bruk av naturgass, vil vi øke tilgangen på energi*

Regjeringen tar ansvar for å få økt kraftproduksjonen, samtidig som vi jobber for økt produksjon av ny fornybar energi, miljøvennlig energiomlegging og energieffektivisering. I statsbudsjettet for 2007 fikk regjeringen vedtatt 10 milliarder kroner i innskuddskapital til et nytt fond, Grunnfond for fornybar energi og energieffektivisering. Dette er første ledd i en kraftig opptrapping av satsingen på energiomlegging. Ytterligere 10 milliarder kroner er foreslått bevilget i 2009.

Avkastningen fra fondet anslås å bli i overkant av 900 millioner kroner når fondskapitalen kommer opp i 20 milliarder kroner. Det ble i klimameldingen varslet at fondet skal styrkes med ytterligere inntil 10 milliarder kroner innen 2012.

I 2009 vil avkastningen være på 431 millioner kroner, i tillegg er det foreslått en særskilt bevilgning på 200 millioner kroner.

I juni 2008 ble det utarbeidet en felles forståelse mellom norske og svenske myndigheter om å etablere et felles sertifikatmarked, for å sikre økt utbygging av fornybar energi. Forutsatt at EUs fornybardirektiv vedtas innen 1. april 2009, er det et mål at en avklaring på sentrale spørsmål knyttet til et felles marked skal være på plass innen 1. oktober 2009.

- *at Norge skal bidra til større grad av internasjonalt samarbeid om utvikling av miljøvennlig teknologi, energisystem og satsing på ny fornybar energi*

Norge deltar i en rekke internasjonale samarbeidsprosjekter både i Norden, i EU og internasjonalt. Innen arbeidet med CO₂-fangst og lagring er det bl.a. etablert et omfattende samarbeid med Storbritannia. Internasjonalt samarbeid står sentralt i myndighetenes helhetlige strategi for forskning og teknologiutvikling innenfor energisektoren – Energi21.

I tråd med enigheten i Klimaforliket foreslås det bevilget mer penger til forskning på CO₂-håndtering. Climit, forskningsprogrammet som støtter forskning på fangst og lagring av CO₂ fra fossilt basert kraftproduksjon, foreslås tilført 20 mill. kroner ekstra i 2009 (i tillegg til de om lag 130 mill. kronene som i dag går til programmet).

▪ *foreta en evaluering av energiloven der blant annet lovens betydning for kraftbalansen, strømprisene og strukturen i kraftbransjen skal gjennomgås, med sikte på endringer som kan sikre bedre utnyttelse og bruk av eksisterende produksjon, samt ny kraftproduksjon*

Arbeidet med evalueringen av energiloven startet opp høsten 2006. I 2007 ble det gjennomført flere utredninger av viktige tema for norsk energipolitikk. Det ble også arrangert åpne seminar og høringsmøter, og departementet mottok flere muntlige og skriftlige innspill fra berørte aktører og interesserte fagmiljø. Departementet jobber nå videre med evalueringen.

▪ *sørge for et effektivt og sikkert overføringssystem for strøm for å redusere strømtap, og arbeide for et hovednett for overføring av elektrisk kraft med tilstrekkelig kapasitet i hele landet*

Statnett arbeider med en portefølje av investeringer i sentralnettet:

- Vurderer: Midt-Norge og Hordaland nord for Hardangerfjorden (analyse og vurderinger pågår høsten 2008)
- Meldt: Balsfjord-Hammerfest (sommer 2007), Roan-Trollheim (vinter 2008)
- Konesjonssøkt: Namsos-Roan (høst 2007), Ørskog-Fardal (vinter 2007, tilleggssøknad vinter 2008) og Sima-Samnanger (vår 2006, tilleggssøknad vår 2007)
- Under bygging: Skåreheia-Holen (påbegynt høsten 2007 forventet ferdig høst 2009) og Nea-riksgransen (Järpströmmen) (forventet ferdig høst 2009)

Overføringsforbindelsene til utlandet er gradvis blitt forbedret. En ny kabel mellom Norge og Nederland med en kapasitet på 700MW ble satt i drift i mai 2008.

Per sommeren 2008 pågikk det byggeprosjekter med en total kostnadsramme på om lag 5 mrd kroner i sentralnettet, inkludert reservekraftverkene. De kommende ti årene (fra 2008) har Statnett skissert prosjekter på om lag 18 mrd kroner. Dette innebærer fortsatt høy planleggings- og investeringsaktivitet i alle deler av landet.

Det foreligger også betydelige planer for re- og nyinvesteringer i regional- og distribusjonsnettet i årene fremover.

Det ble fra 1. januar 2007 innført ny økonomisk regulering av nettselskapene. Den nye reguleringen skal motivere nettselskapene til å øke investeringene i nettet og legger vekt på sikker strømforsyning og effektiv drift.

▪ *gjennomgå nettstrukturen for elektrisitet og regelverket for nettleie for å legge bedre til rette for strømsparing og forsyningsikkerhet. Nettleien for strøm skal utjevnes over hele landet*

Det skal foretas en gjennomgang av regelverket for nettleien herunder forholdet mellom faste og variable avgifter. Den nye økonomiske reguleringen av nettselskapene legger blant annet til rette for økte investeringer og forsyningsikkerhet.

Som et bidrag til å utjevne nettleien for strøm i landet, foreslår regjeringen å øke tilskuddet til utjevning av overføringstariffer fra 30 til 60 millioner kroner i 2009. Økningen vil også øke støtten til de distribusjonsnettene som i dag får støtte. Det er særlig forbrukerne i distriktene som vil nyte godt av ordningen.

NVE har blitt bedt om å sende på høring et forslag om å fjerne påbudet om redusert nettleie ved utkoblbart forbruk. Dette vil føre til at fornybar energi lettere kan konkurrere i markedet.

Ny fornybar energi

Ingen regjering har satsset så mye på utvikling av nye fornybare energikilder som denne. Med 20 milliarder kroner i fond, som skal utvides ytterligere, sikrer vi midler til ny miljøvennlig kraftproduksjon som for eksempel vindkraft. Fondsavkastningen sikrer også midler til en mer fleksibel energiforsyning der vi vrir mer av vårt forbruk av elektrisitet til oppvarming over på bioenergi og fjernvarme. Avkastningen vil også sikre midler til mer energieffektivisering og energisparing.

- *øke Enovas totalmål for energisparing og ny fornybar energi*

I ny avtale mellom departementet og Enova er det fastsatt et nytt mål på 18 TWh innen utgangen av 2011.

- *i større grad utnytte potensialet som ligger i opprusting av eksisterende vannkraftverk og i bygging av små- mini- og mikrokraftverk*

Det er utarbeidet retningslinjer for fylkesvis planlegging og konsesjonsbehandling av små vannkraftverk, samt veileder for planlegging, bygging og drift av små dammer.

I tillegg er det gjort skattemessige endringer som skal stimulere til økt satsing på opprustning av eksisterende vannkraftverk.

I RNB 2008 og i budsjettet for 2009 er det bevilget midler til en betydelig økning i saksbehandlingskapasiteten for konsesjonssøknader i NVE. Det vil bidra til å redusere en stor flaskehals når det gjelder å få fart på utbyggingen av småkraft, vindkraft og fjernvarmeanlegg.

- *innføre et pliktig grønt sertifikatmarked for ny fornybar energi og mini- og mikrokraftverk. Dersom et grønt sertifikatmarked ikke lar seg gjennomføre som forutsatt, skal andre virkemidler vurderes*

Et grønt sertifikatmarked med Sverige lot seg ikke gjennomføre som forutsatt. Derfor har regjeringen opprettet et Grunnfond for energieffektivisering og fornybar energi. Det er bevilget 10 milliarder kroner for 2007 og det vil bli tilført nye 10 milliarder kroner fra 2009. En ytterligere økning på inntil 10 milliarder er varslet i klimameldingen. I tillegg er det gitt en tilsagnsfullmakt på 400 millioner kroner.

Arbeidet med et felles sertifikatmarked med Sverige ble gjenopptatt. I juni 2008 ble det utarbeidet en felles forståelse mellom norske og svenske myndigheter om å etablere et felles sertifikatmarked, for å sikre økt utbygging av fornybar energi. Forutsatt at EUs fornybardirektiv vedtas innen 1. april 2009, er det et mål at en avklaring på sentrale spørsmål knyttet til et felles marked skal være på plass innen 1. oktober 2009. Frem til et slikt system er på plass vil Enovas investeringsstøtteordning være det gjeldende systemet.

- *at Enova, i samarbeid med Innovasjon Norge og Norges Forskningsråd, skal utvikle en satsing på introduksjon av miljøvennlig teknologi og utstyr for teknologier som ikke er modne*

Norges Forskningsråd, Enova og Innovasjon Norge sitt felles program for introduksjon av ny energiteknologi (Innovative energiløsninger) videreføres. Programmet har et budsjett i 2008 på om lag 10 mill. kroner. I klimaforliket ble partene enige om at det opprettes et demonstrasjonsprogram for utvikling og introduksjon av nye fornybare energiteknologier offshore med en ramme på 150 mill. kroner i 2009. Regjeringen vil følge opp satsing gjennom relevante støtteordninger i Enova og Forskningsrådet, herunder Innovative energiløsninger.

- *øke den statlige innsatsen for utvikling og kommersialisering av hydrogen som energibærer*

Hydrogenplattformen som ble lansert av forrige regjering er fulgt opp, og det er etablert et nasjonalt Hydrogenråd bestående av representanter fra næringsliv og forskning.

- *sørge for at ny fornybar energi ikke konkurreres ut av markedet p.g.a. gasskraftverk med CO₂-fjerning*

Regjeringen legger vekt på langsiktige og stabile rammebetingelser for fornybar energi. Opprettelsen av et Grunnfond for fornybar energi og energieffektivisering og et langsiktig samarbeid med Sverige om et felles marked for grønne sertifikater, er viktige elementer i arbeidet med økt produksjon av fornybar energi. Enova er regjeringens viktigste virkemiddel for å øke produksjonen av fornybar energi, både i form av kraft og varme. Enova disponerer i 2008 opp mot 2 mrd kroner til støtte til fornybar energi og energieffektivisering.

- *innføre vrakpant på oljekjeler som byttes inn i kjeler basert på fornybar varme*

Enova åpnet vinteren 2008 et nytt støtteprogram for lokale energisentraler. Programmet vil blant annet være aktuelt for aktører som vurderer å bytte ut eksisterende oljefyrt varmesentral med ny varmesentral basert på fornybar energi. Det er ingen nedre grense for energisentralenes størrelse og alle virksomheter i offentlig og privat sektor kan søke om støtte. I tillegg får privathusholdninger støtte til enkelte typer varmepumper, styringssystemer og pelletskaminer/-kjeler.

Vannbåren varme og ENØK

Regjeringen vil legge til rette for økt bruk av vannbåren varme og mer effektiv bruk av energi.

- *legge til rette for økt bruk av vannbåren varme, og etablere gode finansieringsordninger for fjernvarme og bioenergi*

Regjeringen har etablert Grunnfond for fornybar energi og energisparing. Dette gir en dobling av de eksisterende midlene til dette arbeidet. Se omtale under ny fornybar energi. Den nye Plan- og bygningsloven bidrar også positivt. Denne loven skal etter planen tre i kraft 1. juli 2009.

- *innføre krav om fleksible energisystemer i alle offentlige bygg og ved rehabilitering av offentlige bygg på over 500 kvm*

Dette er ivare tatt gjennom revisjon av bygningsdelen av Plan- og bygningsloven. Denne loven skal etter planen tre i kraft 1. juli 2009.

- *innføre en langsiktig tilskuddsordning til husholdningene for å stimulere til en omlegging til oppvarming basert på fornybar varme og til mer energieffektive alternativer i forhold til utstyr i boliger. Støtteordningen skal administreres av Enova*

Det er bevilget 71 millioner kroner til en støtteordning for å begrense elektrisitetsforbruket i husholdningene. Ordningen omfatter pelletskaminer/-kjeler, varmepumper og strømstyringssystemer. Ordningen er utvidet til også å omfatte solfangere for tappevannsoppvarming. Ordningen tilføres nye 71 mill kroner gjennom bevilgninger i 2008 og 2009.

- *øke Enovas bevilgning til bygging av infrastruktur for fjernvarme betydelig i perioden*

Innenfor Enovas forvaltning av Energifondet er det etablert et eget program for infrastruktur for fjernvarme.

- *implementere EUs bygningsdirektiv i løpet av 2006. Det skal utarbeides nye energikrav som gjør lavenergiboliger til standard. Det skal også innføres energikrav til eksisterende bygninger og reovering av bygninger*

Regjeringen har innført skjerpede energikrav i Teknisk forskrift fra 1. februar 2007 med en overgangsperiode frem til 1. august 2009. De nye kravene vil redusere det totale energibehovet i nye bygninger med om lag 25 prosent. Kravene innebærer også en omlegging av energibruken fra elektrisitet og ikke-fornybare energikilder til fornybare kilder. Videre har Husbanken videreført sin innsats for flere nye lavenergiboliger og har inngått intensjonsavtaler med sentrale aktører i bygg- og eiendomsnæringen. Antall lavenergiboliger under planlegging, bygging eller ferdigstilt har økt fra ca 3 000 i 2005 til nærmere 10 000 i slutten av 2006. Husbanken har fra 2006 en særlig innsats på å stimulere til redusert energibruk i eksisterende boliger og bygg. Statens bygningstekniske etat (BE) og Husbanken samarbeider med NVE om utvikling av energimerkeordning som NVE nå har sendt på høring.

Olje- og energidepartementet arbeider med endringer i energiloven som blant annet tar for seg en merkeordning for bygg.

Innenlands bruk av naturgass

Regjeringen vil gjennom økonomiske virkemidler og satsing på ny teknologi bidra til at fremtidsrettede og effektive teknologier for CO₂-håndtering kan realiseres.

- *at staten gjennom et statlig selskap deltar i finansieringen av infrastruktur for transport av naturgass, sammen med kommersielle aktører, og det gjennom dette legges til rette for CO₂-fjerning og transport*

Fra 1. januar 2008 har Gassnova SF fått ansvar for statens interesser knyttet til CO₂-håndtering (teknologiutvikling, fangst, transport, injeksjon og lagring av CO₂).

- *et statlig selskap får i ansvar å skape en verdikjede for transport og injeksjon av CO₂. Staten skal bidra økonomisk til å realisere dette*

Gassnova SF ble stiftet 3. juli 2007. Statsforetakets hovedformål er å forvalte statens interesser knyttet til CO₂-håndtering (teknologiutvikling, fangst, transport, injeksjon og lagring av CO₂) og å gjennomføre de prosjekter som blir besluttet på foretaksmøtet. Ansvar for forvaltningen av statens interesser i forbindelse med testsenteret for CO₂-fangst på Mongstad (TCM), fullskala CO₂-fangst på Kårstø og arbeidet med løsninger for transport og lagring av CO₂ fra Kårstø og Mongstad er lagt til Gassnova SF.

Gassnova SF skal i samarbeid med Norges forskingsråd forvalte støtteordningen for CO₂-håndteringsteknologier, CLIMIT.

- *at konsesjonene som er gitt for gasskraft skal stå ved lag. Regjeringen vil samarbeide med utbyggerne av gasskraft om anlegg for CO₂-fangst, og bidra økonomisk til at dette kan gjennomføres så snart som mulig*

Det er bevilget 80 millioner kroner i 2006, 200 millioner kroner i 2007 og 556,5 millioner kroner i 2008 til CO₂-håndtering. I budsjettet for 2009 er det satt av 1925 millioner kroner til forskning og teknologiutvikling, Gassnova og arbeidet med fangst, transport og lagring av CO₂.

Staten og Statoil inngikk høsten 2006 en gjennomføringsavtale om CO₂-håndtering på Mongstad. I juni 2007 ble det inngått en samarbeidsavtale med flere selskaper om det forberedende arbeidet med et testsenter for CO₂-fangst på Mongstad. Formålet med testsenteret er å vinne kunnskap og utvikle løsninger som kan redusere kostnader og risiko knyttet til fullskala CO₂-fangst.

Gassnova arbeider med investeringsgrunnlaget for fullskala CO₂-fangst på Kårstø.

Gassnova, Gassco, NVE og Oljedirektoratet har fått i oppdrag å vurdere mulige transport- og lagringsløsninger for CO₂ fra fullskala fangstanlegg på Mongstad og Kårstø.

- *at forskningen på miljøvennlig gasskraft økes og at innovasjonsselskapet Gassnova tilføres tilstrekkelige midler til dette formålet. Dette selskapet må også få ansvar for å utvikle petrokjemi og industriell utnyttelse av naturgassen*

Regjeringen har tatt initiativ til det såkalte Gassmaks programmet for forskning på industriell bruk av naturgass som startes opp i 2007. I 2007 ble det avsatt 26 millioner kroner, og i statsbudsjettet for 2008 er det bevilget 40 millioner kroner til Gassmaksprogrammet. Det nasjonale programmet for forskning, utvikling og demonstrasjon av teknologier for gasskraft med fangst og lagring av CO₂ (CLIMIT) videreføres i 2009. CLIMIT er et samarbeidsprogram mellom Gassnova og Norges forskningsråd. Et programstyre ble oppnevnt av Olje- og energidepartementet i februar 2008. Programmet disponerer om lag 130 millioner kroner i 2008, hvorav 81,8 millioner kroner fra avkastningen fra Gassteknologifondet som blir disponert av Gassnova, og 48,5 millioner kroner over statsbudsjettet som Forskningsrådet disponerer. Regjeringen foreslår å styrke CLIMIT-programmet i 2009 med 20 millioner kroner som en oppfølging av klimaforliket.

- *øke kapasiteten for LNG-mottaksanlegg. Gjennom Enova bidra til en konvertering fra tyngre brensel til naturgass i industri, skipsfart og transport*

Enova disponerer 30 millioner kroner i 2009 til infrastruktur for naturgass som bidrar til konvertering fra tyngre petroleumsprodukter i industri, skipsfart og transport. Midlene skal bidra til å realisere regjeringens mål om økt bruk av naturgass innenlands. Tilskuddene er rettet mot innkjøp av infrastrukturkapasitet. Både transmisjonsrør og anlegg knyttet til distribusjon av LNG og CNG kan tildeles støtte.

- *gjennomgå systemet for CO₂-avgift for å hindre at bruk av gass til energiformål utkonkurrerer mer miljøvennlige alternativer*

Innenlands bruk av gass er ikke omfattet av CO₂-avgiften. Fra 2005 ble bruk av gass til de fleste industrielle formål, gasskraftverk og ilandførings- og prosesseringsanlegg omfattet av kvotesystemet. I klimasammenheng favoriseres bruk av gass på bekostning av andre renere energikilder, som bioenergi eller fjernvarme for avfallsforbrenningsanlegg.

I budsjettet for 2007 ble det vedtatt en CO₂-avgift på innenlands bruk av gass til oppvarming mv. i boliger og næringsbygg. Iverksettelsen av avgiften er imidlertid utsatt inntil avgrensingene for avgiften er endelig avklart med ESA. Det ble i 2007-budsjettet også vedtatt å innføre en CO₂-avgift på LNG-anlegget på Snøhvit med samme sats på for petroleumsvirksomheten på sokkelen. Inntektene vil gå inn i Statens pensjonsfond – Utland.

Olje- og gassvirksomheten

Regjeringen vil opprettholde verdiskapingen, sysselsettingen og kompetansen i petroleumsnæringen på et høyt nivå. Olje og gass er ikke-fornybare ressurser som må forvaltes i et langsiktig perspektiv. Regjeringen er opptatt av å øke utvinningsgraden i

eksisterende felt og vil opprettholde leteaktiviteten etter olje og gass. Oljeindustrien må få tilgang til interessante letearealer. Aktiviteten skal fortsatt skje på en bærekraftig måte der ivaretagelse av det ytre miljøet er en selvfølge. Petroleumsvirksomhet i Barentshavet og Norskehavet skal fortsatt være verdens fremste i forhold til oljevernberedskap og miljøovervåkning.

- *sikre stabil aktivitet i norsk olje- og gassvirksomhet. Vi skal være verdensledende på teknologi og miljø. Et mangfold av statlige og private – små og store – aktører er nødvendig for å oppnå dette*

Letevirksomheten er avgjørende for å sikre stabil aktivitet i norsk olje- og gassvirksomhet. TFO (Tildeling i forhåndsdefinerte områder) for 2007 ble utvidet med 13 blokker i Barentshavet, og det ble i februar 2008 tildelt 52 utvinningstillatelser til 37 selskaper (58 tillatelser til 40 selskaper i TFO 2006). Tildeling av TFO 2008 vil bli gjennomført tidlig i 2009. Den 20. konsesjonsrunde er igangsatt. Selskapene ble invitert til å nominere blokker som de ønsker skal inngå i 20. runde i november 2007. Det var høy oppslutning blant selskapene, og 46 selskaper nominerte blokker (19 selskaper i 19. runde). Runden ble utlyst før sommeren 2008, og tildelingene er planlagt for våren 2009. Det ble utlyst 79 blokker eller deler av blokker. I 2007 ble 13 nye selskaper prekvalifisert for norsk sokkel (17 i 2006).

- *at utvinningsgraden i feltene må økes gjennom økt forskning og også ved bruk av CO₂-injeksjon*

Det er gjennomført flere studier for å klarlegge muligheten for økt utvinning gjennom CO₂-injeksjon. Studiene viser at potensialet for dette er lavere enn tidligere antatt og at kostnadene er høyere.

- *trappe opp innsatsen for å redusere CO₂-utslippene fra norsk sokkel, blant annet gjennom økt energieffektivitet, effektivisering og CO₂-deponering*

Rapport om elektrifisering i januar 2008 viste at kraft fra land er et dyrt tiltak for eksisterende felt. For nye felt og ved større ombygginger kan situasjonen være annerledes. Eksempelvis er utbyggingsplanen for Gjøa nylig vedtatt med kraft fra land. Virksomheten på kontinentalsokkelen er underlagt kvoteplikt og i betaler i tillegg CO₂-avgift. De har således sterke incentiver til å drive energieffektivt. CO₂ fra brønnstrømmen både fra Sleipner og fra Snøhvit tilbakeføres til vannførende reservoarer dypt under havbunnen.

- *bidra til fortsatt internasjonalisering av oljeselskap og leverandørindustrien*
OEDs bidrag til internasjonalisering er på 22,35 millioner kroner. Av dette går 17 mill. kroner til delfinansiering av Intsok.

- *gjennom høye nasjonale miljøkrav og en aktiv nordområdestrategi, legge til rette for at norske selskaper får en plass i fremtidig petroleumsutvinning også på russisk side*
Høye miljøkrav til petroleumsvirksomheten i nordområdene ble fastsatt i forvaltningsplanen. Tildelinger i 19. runde, samt i TFO-rundene innebefatter ulike utlyste områder i Barentshavet. Det er også utlyst områder i Barentshavet for 20.

runde. Deltakelse i Barentshavet gir selskapene på norsk sokkel viktig erfaring for eventuell deltagelse på russisk side av Barentshavet. Det er gitt støtte til norsk leverandørindustri i Russland bl.a. gjennom Intsok.

- *at det vedtatte mønsteret for drifts- og basestruktur i oljesektoren skal ligge fast og brukes aktivt i forbindelse med nye utbygginger på sokkelen*

Utbyggingen av Skarv-feltet ble behandlet i Stortinget i desember 2007.

Forsyningsbasen skal ligge i Sandnessjøen og helikopterbasen i Brønnøysund.

- *at helse, miljø og sikkerhet innen oljeindustrien skal være verdensledende*

Måloppnåelse på dette resultatområdet er ikke konkret målbart, men gjennom felles regelverk, tilsyn og annen oppfølging setter HMS-myndighetene rammene for at petroleumsvirksomheten på norsk sokkel skal være i forkant av utviklingen med hensyn til HMS. HMS-regelverket på sokkelen bygger på en uttalt forutsetning om kontinuerlig forbedring, bruk av beste tilgjengelige teknologi og et substitusjonsprinsipp når det gjelder farlige kjemikalier. Dette gjør at virksomheten på norsk sokkel oppnår gode resultater når det gjelder HMS. Det at det stilles strenge krav til helse, miljø og sikkerhet på norsk sokkel har også bidratt til at man har kunnet åpne for å drive petroleumsvirksomhet i miljøfølsomme områder som Barentshavet. Regjeringen arbeider nå med å lage ett felles regelverk for petroleumsvirksomheten på både sokkel og lignende virksomhet på land. Dette vil innebære at de prinsippene og regelverkskravene som har styrt den gode utviklingen på norsk sokkel også får anvendelse på landsiden. For øvrig kan også nevnes at andre land med petroleumsvirksomhet etterspør informasjon om det norske systemet og ønsker å bli evaluert og få råd fra Petroleumstilsynet på HMS-området.

- *at virksomheten i Barentshavet skal baseres på mål om null-utslipp til sjø*

Prinsippet om ingen utslipp til sjø under normal drift ble slått fast i Forvaltningsplanen for Barentshavet - Lofoten. SFT stiller strenge krav til utslipp og beredskap i forbindelse med leteboringer i Barentshavet.

- *de miljøfaglige vurderingene som gjøres i forbindelse med konsesjonsrundene, skal innenfor Miljøinformasjonslovens rammer være offentlige for allmennheten. Dette gjelder også vurderingen av de enkelte blokkene som skal tildeles*

Offentliggjøring av de miljøfaglige vurderingene som gjøres i forbindelse med konsesjonsrundene praktiseres som forutsatt. Denne praksisen ble innført ved 19. konsesjonsrunde i 2006. Sist ble dette gjort ved at de miljøfaglige vurderingene i forbindelse med TFO 2008 var offentlige. I forbindelse med 20. konsesjonsrunde ble det gjennomført en åpen høring før utlysning. Det var bred oppslutning om høringsrunden, og ga nyttige innspill til prosessen.

- *slutføre den 19. konsesjonsrunde som forutsatt*

18 selskaper fikk tildeling i 33 blokker eller deler av blokker, 7 tillatelser i Norskehavet, 6 tillatelser i Barentshavet.

- *at det i Nordland VI skal det ikke igangsettes petroleumsvirksomhet i perioden. Når den helhetlige forvaltningsplanen foreligger skal det for de øvrige havområdene utenfor Lofoten og nordover, inkludert Barentshavet avgjøres hvilke områder som skal åpnes, og hvilke områder det ikke skal foregå petroleumaktivitet i. Dette skal bestemmes av Stortinget*

Forvaltningsplanen har fattet beslutninger på alle disse punktene.

Petroleumsmyndighetene vil særskilt følge opp beslutningen knyttet til økt kunnskap om ressurspotensialet i Nordland VII og Troms II, og det er så langt bevilget 210 millioner kroner til seismikkinnundersøkelser i disse områdene. I 2009 er det bevilget ytterligere 200 millioner kroner til arbeidet. Forvaltningsplanen skal oppdateres i 2010.

- *i forbindelse med langtidsplanen vurdere om det skal sendes søknad til IMO om at Barentshavet blir gitt status som PSSA-området*

Forslaget om at Barentshavet ble gitt status som PSSA-område er blitt vurdert, men ikke funnet hensiktsmessig. Det ble i stedet søkt om godkjenning for IMO om påbudte seilingsleder.

- *det skal lages en egen utredning som ser på konsekvensene av global oppvarming for miljøet og naturressursene i Barentshavet*

Utredningen er gjennomført.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *samling av statens skredbistand*

En rekke statlige aktører har i dag en rolle knyttet til skredforebyggende aktiviteter. Regjeringen mener det er behov for en mer helhetlig effektiv og styrket bistand til skredforebygging. En samling av statens skredbistand vil forenkle og tydeliggjøre oppgaver og ansvar i staten og bidra til å effektivisere statens bistand til skredutsatte kommuner. Det vil også styrke mulighetene for samordning ved sammensatte problemstillinger knyttet til flom og skred. Fra 1. januar 2009 får Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) ansvaret for de statlige forvaltningsoppgavene knyttet til å forebygge skredulykker. NVEs budsjett for 2009 er økt for å bygge opp kapasitet og kompetanse til å ivareta ansvaret.

- *regjeringen har for 2008 satt av penger til kartlegging av kontinentalsokkelen ved Antarktis*

Kapittel 14: Kulturpolitikk

Kunst, kultur, idrett og frivillighet gjør samfunnet rikere på opplevelser. Gjennom målrettede tiltak og en generell styrking av kunst-, kultur- og frivillighetsformål på statsbudsjettet, vil Regjeringen gjennomføre et løft for kulturen og for frivillig sektor. Grunnlaget for kultursatsingen er lagt gjennom Kulturloftets mål om at 1 prosent av statsbudsjettet skal gå til kulturformål innen 2014.

Fra Soria Moria-erklæringen

Vi er i god rute til å nå målet om at en prosent av statsbudsjettet skal gå til kultur innen 2014. Bevilgningene til kultur har fått et historisk løft i perioden 2006 - 2009, og det brukes om lag 1,9 milliard kroner mer på kultur enn før regjeringsskiftet.

Kunst- og kulturpolitikk

Et prioritert mål i kulturpolitikken er å sikre at alle får adgang til kunst- og kulturopplevelser, samt å sørge for at muligheten til å uttrykke seg gjennom kunst og kultur ikke skal være avhengig av geografi eller sosiale skillelinjer.

- *realisere Kulturloftet gjennom en opptrapping av kultursatsingen til 1 prosent av statsbudsjettet innen 2014*

Kulturloftet er fulgt opp. Det foreslås i 2009 en samlet nominell økning under Kulturloftet på 748,3 millioner kroner, inkludert 13,2 millioner kroner på Utenriksdepartementets budsjett til kultur, norgesfremme, informasjonsformål. Samlet bevilgning til kultur under Kulturloftet i statsbudsjettet for 2009 er 7058 millioner kroner. Siden 2005 har kulturbudsjettene under Kulturloftet økt med om lag 1,9 milliard kroner. Og kulturtilbud over hele landet får glede av økningene. Vi har styrket scenekunstheltet med 451 millioner, film har fått 157 millioner, musikken har fått 312 millioner, museene i det nasjonale museumsnettverket har fått 260 millioner og bibliotek- og litteraturfeltet har fått 166 millioner, og samisk kultur får 16 millioner bare i 2009. Operaen i Bjørvika åpnet 12. april i år, den fikk 40 millioner i 2009, bl.a. for å øke den kunstneriske kvaliteten. Vi har støttet korpene med 10 millioner til nye instrumenter, festivalene over hele landet har blitt styrket, og rocken vil få sitt eget nasjonale senter og har fått 55 millioner kroner til investeringer og 22,5 millioner til drift i 2009.

- *innføre en enkel, generell kulturlov som gir uttrykk for det offentliges ansvar på kulturfeltet*

Dette er gjennomført, jf. Ot.prp. nr. 50 (2006-2007) Om lov om offentlige styresmakters ansvar for kulturverksemd (kulturlova), som ble lagt fram 13. april 2008. Loven ble vedtatt med bredt flertall i Stortinget og trådte i kraft 1. august 2007.

- *følge opp den vedtatte opptrappingsplanen for arkiv-, bibliotek og museum og starte arbeidet med en plan for sikring og bevaring av museumssamlingene*

Statlig tilskudd til museer i det nasjonale museumsnettverket er økt med i alt 260 millioner kroner. I budsjettet for 2009 øker bevilgningen til det statlige Arkivverket med 24 millioner kroner. Økningen vil blant annet sikre at institusjonen er i stand til å ivareta sine lovpålagte forpliktelser i forhold til de utfordringene som er knyttet til bevaring av elektronisk arkivmateriale. Nytt bygg for Samisk arkiv og nytt fjellmagasin for arkivanlegget i Oslo ferdigstilles i 2009.

- *videreutvikle den kulturelle skolesekken til barn og ungdom*

Ordningen er evaluert av NIFU STEP. Det er lagt fram en egen stortingsmelding som omhandler videreføringen av ordningen, St. meld. nr. 8 (2007-2008) Kulturell skulesekk for framtida. Fra og med skoleåret 2008/2009 er ordningen utvidet til å omfatte videregående opplæring.

- *alle barn skal ha et tilbud om plass i kulturskolen til en rimelig pris*

Saken utredes av Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Kultur- og kirke departementet i samarbeid.

- *bedre Sametingets mulighet til å drive en aktiv kulturpolitikk*

Kulturpolitikken inngår i prinsippmeldingen om samepolitikken som ble lagt fram i mai 2008. Bevilgningen til samiske kulturformål er økt med 29,4 millioner kroner over fire år (2006-2009). Regjeringen foreslår at bevilgningen til samiske kulturformål økes med 8,4 mill.kroner i 2009 til 62 mill kroner. Videre foreslås det å øke tilskudd til samiske aviser med 3,0 mill kroner til 21,6 mill kroner i 2009.

Evaluerings av samelovens språkregler er gjennomført. Regjeringen vil invitere Sametinget til et samarbeid om å utarbeide en handlingsplan for samisk språk, jf. St.meld. nr. 28 (2007-2008) Samepolitikken. Evalueringen av samelovens språkregler vil være et viktig grunnlag for arbeidet med handlingsplanen.

I tillegg er tilskuddet til samiske aviser økt med 3,2 millioner kroner i 2009. Det er også lagt inn 5,2 millioner kroner til prosjektering av Åja Samisk senter og 2,5 millioner kroner til ferdigstilling av Østsamisk museum i Neiden.

- *synliggjøre det flerkulturelle perspektivet på alle felter i kulturlivet og bidra til å skape bedre møteplasser mellom majoritets- og minoritetskulturer*

Gjennomføringen av markeringsåret for kulturelt mangfold i 2008 har som langsiktig mål å sikre at stimulering av kulturelt mangfold blir et markant og gjennomgående trekk ved norsk kulturpolitikk. Markeringsåret har vært preget av stor aktivitet over hele landet, og regjeringen la inn 36,2 mill. kroner til flerkulturelle tiltak i 2008 som vil bli videreført i 2009. For at markeringen skal få varig effekt, er det blant annet satt fokus på styresammensetning, rekruttering og forskning. Kultur- og kirke departementet har tatt initiativ til to forskningsprosjekter om mangfold i 2008: en undersøkelse av

innvandreres kultur- og mediebruk og et følgeforskningsprosjekt som belyser planleggingen, gjennomføringen og kortsiktige effekter av markeringsåret for kulturelt mangfold. Sistnevnte prosjekt gjennomføres i regi av Norsk institutt for by- og regionsforskning, og rapport vil bli avlevert våren 2010.

- *utrede muligheten for et kulturkort som kan gi ungdom og studenter gratis inngang eller redusert pris ved kulturarrangementer*

I St. prp. nr. 1 (2005-2006) ble det avsatt 1,2 millioner kroner til oppstart av prøveordningen i 3 fylker. Denne satsingen ble videreført og styrket i 2007 med 2 millioner kroner, og er benyttet til å innlemme sju nye fylker i prøveordningen. I 2008 omfatter prøveordningen ti fylker innenfor en bevilgning på 3,9 millioner kroner. Tilskudd til alle prøvefylkene blir videreført i 2009.

- *legge fram en kunstnermelding som også omfatter kunstnerens levekår*

Telemarksforskning har på oppdrag av Kultur- og kirke departementet gjennomført en undersøkelse av arbeids- og levekår for kunstnere. Rapport fra undersøkelsen ble overlevert departementet i juli 2008, og rapporten har vært på høring hos kunstnerorganisasjonene.

- *utrede muligheten for å etablere en kulturbåt for hele kysten*

Muligheten for å etablere en kulturbåt for hele kysten ble i 2007 og 2008 utredet gjennom bl.a. kartlegging av behov i fylkeskommunene og i kulturinstitusjonene. Den Norske Kulturbåten AS har i september 2008 gitt innspill til utredningsarbeidet. Kultur- og kirke departementet vil legge fram en rapport og orientere Stortinget om saken.

- *forbedre regelverk og støtteordninger for utbedring og bygging av lokale kulturbygg*

Virkingen av dagens ordning er kartlagt, og fylkeskommunenes vurdering er innhentet. Retningslinjene er revidert i samsvar med dette.

- *gjennomføre en omfattende satsing på norsk musikk*

Det er vedtatt sterke økninger til musikkområdet blant annet til orkestrene, opplevelsessenter for pop og rock, innkjøpsordningene under Norsk Kulturråd, og til musikkinstrumenter for korps. I 2007 økte tilskuddet til musikk samlet med 64 millioner kroner, mens det i 2008 økte med ytterligere 56,9 millioner kroner. I 2009 er økningen på 119,6 millioner kroner.

Det er lagt fram en stortingsmelding om knutepunktoppdrag, St.meld. nr. 10 (2007-2008) *Knutepunkt Kriterier for knutepunktstatus og vurdering av gjennomføring av knutepunktoppdraget*. I meldingen presiseres kulturansvaret og oppdraget som følger av det offentlige tilskuddet til virksomheter med status som knutepunkt. Meldingen legger opp til ni kriterier for vurdering av knutepunktstatus og legger opp til et periodisk system for evaluering av virksomheter med knutepunktoppdrag i form av et nasjonalt sjangeransvar eller regionalt breddeansvar.

Det er lagt fram en stortingsmelding om rytmisk musikk, St.meld. nr 21 (2007-2008) *Samspill - Et løft for rytmisk musikk*. Meldingen legger opp til en ny struktur med fire store sjangeruavhengige for innkjøp av musikk og til arrangører, musikere og utstyr. Ordningene skal forvaltes av Norsk kulturråd og skal fordeles på bakgrunn av kunstfaglig skjønn og i armlengdes avstand til departementet. Meldingen legger videre opp til samordning av den internasjonale profileringen av norsk rytmisk musikk og økt satsing på kompetanseutvikling og nettverk. Tilskudd til landsomfattende musikkorganisasjoner skal styrkes og samles i Norsk musikkråd.

- *styrke dansekunsten blant annet gjennom en egen tilskuddsordning for dans*

Tilskuddsordning for dans ble innført fra 2006. Denne ordningen ble styrket til 18,3 millioner kroner i 2008. Dansens Hus åpnet i februar 2008. Tilskuddet til Dansens Hus er for 2009 på 30,1 mill. kroner. I tillegg er ballettkunsten betydelig styrket gjennom styrkingen av Den Norske Opera og ballett.

- *satse mer på utsmykking av offentlige bygninger*

I 2007 ble det lagt inn 1 million kroner til generell styrking av utsmykkingsordningene, i 2008 økte bevilgningen til Kunst i det offentlige rom (KORO) med 2,0 millioner kroner og i 2009 øker bevilgningene med 2 millioner til drift til KORO og 3 millioner til styrking av kunstordningene under KORO. Det pågår et arbeid med å gjennomgå utsmykkingsordningene med sikte på forenklinger og effektivisering.

- *fullføre arbeidet med en ny og strengere lovgivning mot pengespill*

Automatsaken ble avgjort av Høyesterett våren 2007, som slo fast at innføringen av et norsk monopol på spillterminaler gjennom Norsk Tipping er lovlig. Departementet innførte seddelforbud, nattestenging og påbud om advarselsmerking på de tidligere gevinstautomatene, før dette private gevinstautomatmarkedet ble avviklet helt 1. juli 2007. Svært få brudd på forbudet er påvist. Den 12. juni 2008 vedtok Kultur- og kirke departementet regelverket for Norsk Tippings nye spillterminaler. Regelverket er unikt i verdenssammenheng, ved at det bl.a. krever bruk av personlig spillerkort på terminalene og det er fastsatt grenser for maksimalt tap per dag og måned, i tillegg til automatisk spillepause etter en times spilling. Departementet har bedt Lotteri- og stiftelsestilsynet føre en mer effektiv håndheving av norsk lovgivning i forhold til pengespill som tilbys via internett fra spilltilbydere lokalisert utenfor Norge. I tillegg har departementet lagt frem for Stortinget et forslag om å forby betalingsformidling for pengespill som ikke har norsk tillatelse.

- *begrense kommersialiseringen av det offentlige rom*

Kultur- og kirke departementet har i hovedsak fulgt opp dette punktet ved å gi støtte til Norsk Forms holdningsskapende arbeid. Departementet har oppfordret Norsk Form til å fokusere på temaet, og har også styrket institusjonen økonomisk.

Norsk Forms årskonferanse i 2006 hadde "Reklame i det offentlige rom" som tema. 5. september 2008 arrangerte institusjonen en uteromsfestival med tittelen "Byrom i et Portrom" der det ble invitert til debatt om eierskapet til det offentlige rom, herunder

hvordan balansere forholdet mellom reklame, kunst og private uttrykk i det offentlige rom. For øvrig kan det nevnes at Norsk Form var høringsinstans da Oslo kommunes forslag til skilt- og reklameplan for Oslo nylig ble lagt ut på høring.

Arbeidet for å begrense kommersialiseringen og øke kvaliteten på det offentlige rom fortsetter, og staten har de siste årene vist et økt engasjement for kunst i det offentlige rom (utsmykking), arkitektur og design, jf. Kulturløftet. Både Kunst i offentlige rom (KORO) og Norsk Form er styrket budsjettmessig de siste tre årene.

- *fullføre arbeidet med å forby svartebørssalg av billetter til idretts- og kulturopplevelser*

Regjeringen fremmet i Ot.prp. nr 29(2006-2007) forslag om forbud mot prispåslag ved videresalg av billetter til kultur- og idrettsarrangementer. Lovforslaget ble vedtatt av Stortinget i vårsesjonen 2007 og loven trådte i kraft 1. juli 2007, jf. lov 29. juni 2007 nr. 86.

Språk, litteratur og media

Det er behov for en offensiv språkpolitikk, slik at norsk blir det foretrukne språk i alle deler av norsk samfunnsliv. Regjeringen er opptatt av det verdifulle mangfoldet som ligger i det å ha to norske skriftkulturer.

Regjeringen har lagt frem en stortingsmelding om språk, som har som overordnet formål å etablere en sektorovergripende språkpolitikk som sikrer norsk som fullverdig, samfunnsbærende språk. I meldingen varsles det at man vil starte arbeidet med å lage en egen språklov, etablere en språkbank og styrke språkrådet. Her sikres også tegnspråk som nasjonalt språk.

- *oppretholde innkjøpsordningen for skjønnlitteratur og gjøre innkjøpsordningen for faglitteratur permanent*

I 2007 ble innkjøpsordningen for barn og unge innen skjønnlitteratur og faglitteratur styrket med 2 millioner kroner og innkjøpsordningen for oversatt litteratur styrket med 1 million kroner. Flere av ordningene for innkjøp og støtte for litteratur under Norsk kulturråd ble styrket med til sammen 5 millioner kroner i 2008. I 2009 blir innkjøpsordningene styrket med ytterligere 14 millioner kroner. Bl.a. er innkjøpsordningen for ny norsk skjønnlitteratur for voksne styrket med 3 millioner, innkjøpsordningen for ny norsk skjønnlitteratur for barn styrket med 2 millioner kroner, innkjøpsordningen for oversatt skjønnlitteratur er styrket med 2 millioner kroner, innkjøpsordningen for ny norsk sakprosa er styrket med 3,5 millioner kroner og støtte til tidsskrift/ymse publikasjoner er styrket med 2,5 millioner kroner.

Innkjøpsordningene er også vurdert som en del av bibliotekutredningen. Innkjøpsordningen for faglitteratur er gjort permanent. Innkjøpsordningen for sakprosa ble evaluert våren 2008. I St.meld. nr. 35 Mål og mening står ordningen

omtalt som følger: ”Departementet legg til grunn at denne innkjøpsordninga er ein viktig del av rammeverket for utviklinga og kvalitetshevinga av norsk sakprosa.”

- *evaluere alle sider av den nye bokbransjeavtalen, blant annet for å sikre mangfold og tilgjengelighet av bøker*

Konkurransen om oppdraget er gjennomført og Telemarksforskning er engasjert til å utføre evalueringen. Evalueringen skal ferdigstilles i løpet av våren 2009 slik at den kan danne grunnlag for regjeringens videre politikk for bokbransjen

- *hegne om gratisprinsippet i bibliotekene og arbeide for at alle innbyggerne skal ha tilgang til gode og framtidsrettede bibliotektenester*

Som del av bibliotek-utredningen (ABM-u, sept. -06) inngår et strategidokument som angir de sentrale utfordringer og skisserer en helhetlig utvikling av sektoren. Utredningen har vært på høring og høringsuttalelsene er gjennomgått. Kultur- og kirke departementet vil legge frem en stortingsmelding om bibliotek som oppfølging av utredningen. I tillegg vil det også legges frem en stortingsmelding om digitalisering av kultur- og kunnskapskildene.

I 2008 er bevilgningen til fengselsbibliotek økt med 3 millioner kroner.

- *føre en offensiv film- og kinopolitikk, blant annet ved økt satsing på norsk film*

Stortinget behandlet 12. juni 2007 St. meld. nr. 22 (2006-2007), *Veiviseren*, jf. Inns. S. nr. 277 (2007-2008) og sluttet seg i hovedsak til denne. Målsettingen er en betydelig styrking av norsk filmproduksjon med blant annet et produksjonsvolum på minst 25 filmer årlig, og at norske filmer skal ha en markesandel på minst 25 prosent. Det legges opp til en mer helhetlig filmpolitikk, noe som blant annet medførte at de tre statlige institusjonene på filmområdet, Norsk filmfond, Norsk filminstitutt og Norsk filmutvikling ble slått sammen til en institusjon fra og med 1. april 2008. Den nye virksomheten fikk navnet Norsk filminstitutt. Som ledd i oppfølgingen av meldingen har også det gjeldende regelverket for audiovisuelle produksjoner blitt gjennomgått med tanke på justeringer og forenkling, og det er foreslått noen nye ordninger. I meldingen ble det foretatt grensedragninger i forhold til privat sektor, og det ble lagt opp til en styrking av den regionale filmpolitikken, blant annet gjennom statlige tilskudd til regionale filmfond. Likestillingsaspektet er sentralt i meldingen, og det varsles om kvoteringsiltak dersom ikke minst 40 prosent av nøkkelfunksjonene i norsk filmproduksjon innehas av kvinner innen 2010. Bevilgningene til film har også økt med 157 millioner kroner siden regjeringsskiftet i 2005.

- *bidra til å opprettholde mangfoldet i avisutgivelser, både i verdiforankring, geografi og innhold. Pressestøtten skal økes*

Papiravisene har fremdeles en svært sterk posisjon i Norge. Ved utgangen av 2007 ble det utgitt 228 forskjellige aviser. Dette like mange som året før og en tangering av toppnivået fra 1952. Norge ligger fremdeles i verdenstoppen i avissalg per innbygger. Fremdeles leser mer enn sju av ti papiraviser en gjennomsnittsdag.

Da regjeringen Stoltenberg tiltrådte i 2005 økte den bevilgningen til produksjonstilskudd med 7,5 millioner kroner i forhold til budsjettforslaget fra regjeringen Bondevik II. Postens overgang til kostnadsbasert prising i perioden 2003-2006 medførte til dels betydelige utgiftsøkninger for mange aviser. I 2006 innførte regjeringen derfor en ny tilskuddsordning rettet mot de avisene som ble hardest rammet av omleggingen. Det ble bevilget 14,3 millioner kroner til dette i 2006 og 2007. Fra 2008 er ordningen avviklet som separat tilskuddsordning og midlene lagt inn i produksjonstilskuddet til dagsaviser. I 2008 er produksjonstilskuddet dermed økt med ca. 12,7 millioner kroner.

- *føre en politikk for å motvirke en for sterk eier- og maktkonsentrasjon i mediene.*

Loven om eierskap i mediene vil bli endret i tråd med dette

Grensen for nasjonalt eierskap i en mediesektor ble redusert fra 40 prosent til 1/3 gjennom behandlingen av Ot. prp. nr. 46 (2005-2006). Lovendringen ble iverksatt fra 1. juli 2006.

Videre behandlet og vedtok Stortinget forslaget til ny lov om redaksjonell uavhengighet i media, i april 2008. Loven slår fast prinsippet om at det – innenfor rammen av mediets grunnsyn og foremål – er redaktøren som leder den redaksjonelle virksomheten og som fatter avgjørelser i redaksjonelle spørsmål. Videre slår loven fast at verken eieren eller den øvrige ledelsen i mediet kan instruere eller overprøve redaktøren i redaksjonelle spørsmål. Loven vil tre i kraft 1. januar 2009.

- *stimulere til økt bruk av nynorsk i media, og bidra til finansiering av et nettbasert nynorsk leksikon. Offentlige nettsteder skal overholde målloven*

At offentlige nettsteder skal følge målloven er understreket i KKD's rundskriv av 17.3.2006 til alle statsorganer, etter at saken først var omtalt i St. meld. nr. 7 (2005–2006). I meldingen er det lagt til grunn at alle statsorganer innen to år skal følge målloven fullt ut.

I 2006 ble det gitt en bevilgning på 1,5 millioner kroner til Det Norske Samlaget til produksjon av nye artikler om nynorsk kulturhistorie på internett. Bevilgningen ble videreført i 2007, og ble i budsjett for 2008 lagt inn i det ordinære driftstilskuddet for Det Norske Samlaget øremerket videre produksjon av artikler om nynorsk kulturhistorie på internett.

- *beholde NRK som lisensfinansiert, reklamefrie allmennkringkaster og videreføre NRKs rolle som formidler av kultur, språk og nasjonal identitet. NRKs distriktskontor skal gis gode utviklingsmuligheter*

St.meld. nr. 30 (2006-2007), Kringkasting i en digital fremtid, konkluderer med at NRK skal opprettholdes som en statlig eid lisensfinansiert allmennkringkaster. Meldingen fastsetter de fremtidige rammene for NRKs virksomhet, og understreker at NRK må utvise særlig varsomhet overfor innhold som kan utsette seere og lyttere for kommersielt press. Særlig gjelder dette barn og unge. I meldingen legges det til grunn at NRK må kunne benytte alle relevante medieplattformer for å nå ut med

allmennkringkastingsprogrammene. Kringkastingsavgiften videreføres som hovedfinansieringskilde for NRK. Avgiftssystemet er lagt om slik at NRKs regnskapsføring av kringkastingsavgiften følger kalenderåret, jf. St.prp. nr. 63 (2006-2007) og Innst.S. nr. 266 (2006-2007). Konklusjonene i St.meld. nr. 30 (2006-2007) vedrørende NRKs allmennkringkastingsvirksomhet er fulgt opp i St.meld. nr. 6 (2007-2008), NRK-plakaten. NRK-plakaten uttrykker på et overordnet plan de forventninger fellesskapet har til NRKs allmennkringkastingsvirksomhet. Stortinget behandlet NRK-plakaten våren 2008, jf. Innst 169 (2007-2008) og sluttet seg til denne.

- *at all teknologisk utvikling inne media og IKT må bygge på universell utforming*
Stortinget vedtok våren 2008 diskriminerings- og tilgjengelighetsloven som også omfatter IKT-området. Loven vil innebære at ny IKT som ikke reguleres i annet lovverk og som er rettet mot allmennheten skal være universelt utformet fra 1. juli 2011. Minibanker, billettautomater, betalingsterminaler og informasjonsskjermer er eksempler på IKT som omfattes av loven, men også nye Internettløsninger omfattes. Fra 1. januar 2021 vil også eksisterende IKT omfattes. Loven er ventet å få store positive effekter for svært mange mennesker.

En ny og helhetlig frivillighetspolitikk

Regjeringen er opptatt av det betydelige bidraget frivillige organisasjoner yter til samfunnet gjennom tjenesteproduksjon og omfattende ulønnet innsats. I Stortingsmelding nr. 39, 2007 "Frivillighet for alle" varslet regjeringen at frivillige organisasjoner tilføres 1 milliard kroner ekstra i årene 2008 og 2009 - en frivillighetsmilliard – fra Norsk Tippings fond, som kompensasjon for tapte inntekter i overgangsårene etter omleggingen av spillpolitikken. Den endringen i tippeneøkningen som Stortinget vedtok i 2003, vil bli iverksatt 1. januar 2009. Fra 2010 vil omleggingen av spillpolitikken ha full effekt, og de frivillige organisasjonene vil få kompensasjon som resultat av økte inntekter i Norsk Tipping.

- *formelt gi frivillig virksomhet status som egen sektor gjennom etablering av et frivillighetsregister. Dette vil åpne for enklere regelverk når det gjelder skatt, merverdiavgift og arbeidsgiveravgift*

Regjeringen er i gang med arbeidet for å få på plass et frivillighetsregister. Lov om register for frivillig virksomhet ble vedtatt i juni 2007. Utkast til forskrifter har vært på høring med frist 14. juni 2008. Brønnøysundregistrene har startet arbeidet med utvikling og etablering av registeret, og arbeidet med etablering av registeret vil bli slutført i løpet av 2008 med sikte på drift av registeret fra 1.1.2009.

- *utrede muligheten for en varig ordning for momskompensasjon for frivillige organisasjoner*

Regjeringen varsler økt satsing på frivillig sektor i årene framover. Frivillighet Norge har antydnet at deres forslag vil medføre om lag 1 milliard kroner i økt støtte til frivillig sektor. Regjeringen ønsker å trappe opp støtten med opp mot 1 milliard kroner over noen år. Økt støtte kan gis på ulike måter. Et av alternativene som har vært foreslått, er

å omgjøre dagens kompensasjonsordning for frivillige organisasjoner til en varig, generell og rammestyrtd ordning som kan trappes opp gjennom gradvise bevilgningsøkinger. I tillegg er det naturlig å vurdere om økt støtte bør skje mer direkte til utvalgte prioriterte områder innenfor frivillig sektor. I forbindelse med opptrappingen av støtten til frivillig sektor i de enkelte statsbudsjetter, vil Regjeringen også ta stilling til hvordan støtten skal fordeles mellom ulike virkemidler innenfor statsbudsjettet.

- *respektere organisasjonenes egenart ved å redusere bruke av prosjektmidler. En større andel av tilskuddsmidlene skal tildeles i form av frie midler*

Frifondsordningen ble økt med 15 millioner kroner i 2006. I 2007 er ordningen styrket med 10,6 millioner kroner og i 2008 med 4,4 millioner.

- *stimulere til økt aktivitet gjennom å øke grunnstøtten til barne- og ungdomsorganisasjonene og vurderer kriteriene for tilskudd*

Barne- og likestillingsdepartementet har utarbeidet et nytt regelverk for grunnstøtte til de landsdekkende barne- og ungdomsorganisasjonene som gjelder fra 2008. I tråd med Soria Moria-erklæringen øker driftsstøtten til organisasjonene med 2 millioner kroner i statsbudsjettet for 2009. Samlet har da regjeringen økt bevilgningen med 10 millioner kroner i forhold til saldert budsjett 2006.

- *tilpasse regelverk og tilskuddsordninger til dagens organisasjonsstruktur for å inkludere nye organisasjoner, organisasjonsformer og ad hoc engasjement*

Regjeringen er i ferd med å etablere et forskningsprogram som blant annet skal studere endringsprosessene som skjer i frivillig sektor og finansieringsformer. Barne- og likestillingsdepartementet vil delta i forskningsprogrammet, og rammen være mellom 4,5 og 5 millioner kroner for 2008. Frivillighetsregisteret vil bidra til økt kunnskap om hele frivillig sektor.

- *videreutvikle frivillighetssentralene*

Denne regjeringen har opprettet 55 nye frivillighetssentraler. I 2006 ble det etablert 11 nye, i 2007 26 og i 2008 var antall nye sentraler 18. Til sammen er det nå 318 frivillighetssentraler fordelt i alle landets fylker.

- *foreta en gjennomgang av tildelingen av Frifond-midler og sikre at de frivillige organisasjonene får sin rettmessige andel av de økte tippemidlene. Økningen i overskuddet fra Norsk Tipping skal komme kultur og frivillig sektor til gode*

I tråd med Frivillighetsmeldingen vil regjeringen gjennomføre en evaluering av Frifondsordningen blant annet med sikte på å avklare om det er nødvendig å målrette midlene ytterligere.

Det vil bli innført en grasrotandel av spillemidlene, hver spiller kan velge hvilken frivillig organisasjon eller idrettslag som skal motta 5 prosent av innsatsen vedkommende spiller for på Norsk Tippings spill. Slik vil lokale frivillige lag og foreninger få styrket sin økonomi. Grasrotordningen skal starte opp 1. mars 2009.

Inntektene skal akkumuleres fra 1. januar 2009, slik at når en spiller 1. mars velger en grasrotorganisasjon vil 5 % av det vedkommende har spilt for i januar og februar automatisk tilkomme denne organisasjonen. Grasrotandelordningen skal knyttes opp mot Frivillighetsregisteret. I løpet av høsten 2008 vil det bli gjennomført en informasjonskampanje rettet mot frivillige organisasjoner.

- *øke voksenopplæringsmidlene som er av stor betydning for arbeidet i frivillige organisasjoner*

I revidert budsjett for 2006, ble det bevilget 27 millioner kroner til studieforbund. Bevilgningen til studieforbund ble økt med 58 millioner kroner i 2007 i forhold til saldert budsjett 2006 og innebar at studieforbundene kunne holde samme aktivitetsnivå som i 2005. Bevilgningene er foreslått videreført i 2008.

I tillegg arbeider regjeringen blant annet med:

- *fremme norsk kultur i utlandet*

Regjeringen øker støtten til kultur, norske kunstners utenlandsprosjekter og omdømme i utlandet med 10,6 millioner kroner i 2007. Det siste Bondevik II-regjeringen gjorde var å kutte 40 prosent i denne bevilgningen. Vi avverget dette kuttet.

Økning til kultur på bistandsbudsjettet er 13,2 millioner kroner. Vi har utvidet støtten til kultursektoren i sør for å styrke rammevilkårene for yringsfrihet og andre kulturelle rettigheter. Gjennom seminarrekken "Noras søstre" setter vi Ibsen og likestilling på dagsorden.

For å styrke arbeidet med omdømme og Norgesprofilering har vi etablert et eget omdømmeforum og vi har igangsatt utredningsarbeid som skal se på kulturløftets internasjonale dimensjon, herunder sammenhengen med nasjonale kulturpolitiske prioriteringer

For å bidra til økt debatt og tilgjengelighet om globalisering har vi inngått et samarbeid med Pax forlag om bokserien "Mundus", oversettelse av internasjonal globaliseringslitteratur til norsk.

Music Export Norway kom inn som fast post på statsbudsjettet fra 2008, med en bevilgning på 2 millioner kroner. I 2009 foreslås en økning på 1 millioner kroner til satsing for norsk musikk internasjonalt slik at totalt 3 millioner kroner er tilgjengelig for formålet.

- *internasjonal Ibsenpris*

Regjeringen har etablert Den internasjonale Ibsen-prisen med tilhørende stipendordning. Et beløp på 2,5 millioner kroner skal utdeles årlig som en pris for å honorere en enkeltperson, organisasjon eller institusjon innenfor kunst og kultur som har gjort en ekstraordinær innsats i Ibsens ånd. En million kroner skal utdeles som stipendier til Ibsen-prosjekter verden over.

- *styrke internasjonalt kulturminnevern*

Norge har ratifisert konvensjonen 17. januar 2007. Hensikten med konvensjonen, som ble vedtatt av UNESCOs generalkonferanse i mai 2003, er blant annet å skape en bedre balanse innenfor internasjonalt kulturminnevern (materiell – immateriell). Kultur- og kirke departementet har igangsatt arbeidet med oppfølging av konvensjonens innhold.

- *frie grupper på scenekunstheltet må sikres mer forutsigbare rammevilkår*

En tilskuddsordning for basisfinansiering av etablerte scenekunstgrupper er iverksatt med 6 millioner kroner fra 2007 og for 2009 er denne tilskuddsordningen på 12 mill. kroner. I 2008 ble flere ordninger for scenekunst under Norsk Kulturfond styrket med 4 millioner kroner, og i 2009 blir det ytterligere styrking, bl.a. tilskuddsordningen for fri scenekunst med 3 millioner, tilskuddsordningen for dans med 2 millioner kroner og tilskuddsordningen for gjestespill med 1 millioner kroner.

St.meld. nr. 32 (2007-2008) Bak kulissene. Melding om teater, opera og dans ble lagt frem 20. juni 2008.

- *arbeid med endring av kunstavgiftsloven (tidligere "3prosent-loven")*

Lov om avgift på omsetning av billedkunst (kunstavgiftsloven) er endret i forbindelse med innføringen av regler om følgerett i Norge. Endringene innebærer en utvidelse av avgiftsgrunnlaget til å omfatte flere typer kunstverk, samt en økning av selve avgiften til 5 prosent. De nye reglene trådte i kraft 1. januar 2007.

- *arbeid med endring av kulturminneloven*

Det er gjort endringer i kulturminnelovens bestemmelser om ulovlig utførsel av kulturgjenstander. Formålet med lovendringen er å sikre behovet for å regulere og dokumentere utførsel av gjenstander som har betydning for Norges kulturarv og å lage gjennomførbare regler.

- *det er gjennomført en utredning om tradisjonelt håndverk*

Mandatet for utredningen var å gjennomgå eksisterende strukturer, aktører og ressursbruk på feltet og gi et grunnlag for å vurdere hvilke tiltak som vil være tjenlige for å utvikle og ivareta tradisjonelt håndverk i Norge. Utredningen har nå vært på høring og høringsuttalelsene vil bli gjennomgått før videre oppfølging.

- *kulturtiltak for eldre*

Det er i 2007 satt av 10 millioner kroner til tiltaket og 15 millioner kroner i 2008. Alle landets kommuner inviteres til å søke om tilskudd til lokalt forankrede prosjekter som tar sikte på å gi eldre mennesker tilgang til gode kunst- og kulturopplevelser. Om lag 65 kommuner fikk innvilget sine søknader i 2007. Midlene for 2008 er lyst ut med søknadsfrist 15. september 2008.

- *regjeringens handlingsplan for kultur og næring*

Handlingsplanen for kultur og næring ble lagt frem i juni 2007. Planen var utarbeidet i et samarbeid mellom berørte departementer. Handlingsplanen inneholder 25 tiltak som er finansiert over fem departementers budsjetter.

- *Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og designs utbyggingsprosjekt*

Det er inngått en intensjonsavtale om gjenkjøp av Vestbanetomten. Utredning av Vestbanetomten vil være ferdig høsten 2008, men en klargjøring for evt. arkitektkonkurranse tidlig vår 2009. Museumsbygget kan stå ferdig til grunnlovsjubileet i 2014.

- *gjennomgang av funksjonsdeling mellom Norsk kulturråd og andre budsjettområder.*

Det er varslet en gjennomgang av funksjonsdelingen mellom Norsk kulturråd og andre budsjettområder. Fokus er betydningen av en desentralisering av budsjettansvar og ansvar for utøvelse av kunstnerisk skjønn og beslutningstaking og behovet for å redusere offentlig byråkrati.

- *innsats for å styrke likestillingen på kulturfeltet*

Kultur- og kirkedepartementet har etablert rutiner for systematisk innhenting av omfattende kjønnsstatistikk på kulturfeltet. Som oppfølging av likestillingsseminarer kulturministeren holdt på kvinnedagen i 2006, 2007 og 2008, er det nå etablert et tilbud innenfor lederutdanning for kvinner i kulturlivet.

- *oppretholde allmennkringkastere i radio og fjernsyn med klare programforpliktelser overfor brede og smale grupper*

Regjeringen la 11. mai 2007 frem St. meld. nr. 30 (2006-2007), Kringkasting i en digital fremtid. I meldingen gis det en bred omtale av allmennkringkastingen i Norge. Meldingen konkluderer med at markedet alene ikke vil kunne frembringe et bredt allmennkringkastingstilbud, og at det derfor er nødvendig med offentlige tiltak for å sikre et slikt tilbud. NRK skal opprettholdes som en statlig eid, lisensfinansiert allmennkringkaster.

- *fremme forslag om lov om registrering av innsamlingsaksjoner*

Regjeringen fremmet Ot.prp. nr. 47 (2006-2007) om registrering av innsamlingsaksjoner, som ble vedtatt i juni 2007. Loven medfører at det innføres en frivillig registreringsordning som skal gi allmennheten en sikkerhet for at de midlene som gis brukes på det angitte formål. Kunngjøring er gjennomført, og det vil bli inngått avtale om etablering og drift av et register for innsamlinger til samfunnsnyttige formål i løpet av kort tid.

- *arbeid for å fremme et mangfold av kulturuttrykk*

Norge har deltatt aktivt i utarbeidelsen av UNESCOs konvensjon av 2005 om å verne og fremme et mangfold av kulturuttrykk. Norge ratifiserte konvensjonen 17. januar 2007. Kultur- og kirkedepartementet deltar aktivt i oppfølgingen av konvensjonen, både på

nasjonalt og internasjonalt nivå. På nasjonalt nivå har konvensjonen tjent som bakgrunnsdokument og referanse for både Mangfoldsåret 2008 og kulturloven.

Idrett og friluftsliv

Regjeringen er opptatt av å stimulere til økt aktivitet, både innen bredde- og toppidrett. Idrettsarbeidet er styrket det siste året.

- *bedre tilgangen til idrettsanlegg i nærmiljøet som stimulerer til egenaktivitet, for eksempel ballbinger, flerbrukshaller og -anlegg*

I 2008 tildelte Kultur- og kirke departementet 625 millioner kroner til idrettsanlegg i kommunene, den samme summen som året før.

- *øke den relative andelen spillemidler som går til aktivitet, både gjennom idrettens organisasjoner og lokale aktivitetmidler som tilføres direkte til idrettslagene*

Det lokale arbeidet i Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske komité er styrket ved at støtten til særforbundenes arbeid lokalt er økt. Tilskuddsordningen til lokale lag og foreninger er videreført, med 10 prosent av overskuddet til idrettsformål. I 2008 ble det tildelt 50,5 millioner kroner fra overgangsmidlene i tillegg til 125 millioner kroner, totalt 175,5 millioner kroner, gjennom denne tilskuddsordningen. Innføringen av "grasrot-andelen" vil også bidra til å styrke idrettslagenes økonomi.

- *intensivere antidopingarbeidet, også utenfor den organiserte idretten*

Norge har ratifisert UNESCOs antidopingkonvensjon. I samarbeid med berørte departementer utredes aktuelle tiltak, herunder lovregulering, som kan sikre grunnlaget for bekjempelse av dopingmisbruk utenfor den organiserte idretten. Til antidoping-arbeid innenfor idretten er det i 2008 tildelt om lag 24,8 millioner kroner.

- *videreutvikle idrettens storbyprosjekt*

Siden 2006 har det overordnede målet med tilskudd til inkludering i idrettslag vært å inkludere nye grupper inn i idrettslagenes ordinære aktivitetstilbud, gjennom å motvirke økonomiske og kulturelle barrierer som kan være til hinder for å delta i organisert idrettsaktivitet. Tilskuddet benyttes til tiltak rettet mot barn og ungdom med innvandrerbakgrunn - med særlig vekt på jenter, og barn og ungdom fra familier med lav betalingsevne. Tilskuddsordningen utgjør 8 millioner kroner i 2008.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *styrket satsingen på svømmeanlegg*

Kirke og Kulturdepartementet har spurt kommunene om status for svømmebassengene i kommunen for å framskaffe bedre oversikt over hvilke anlegg som er i drift og hvor stor del av året anleggene blir holdt åpne. Bare siden 2007 er over 70 svømmeanlegg gjenåpnet, planlagt rehabilitert eller nybygget. De fleste nye er store anlegg med flere bassenger, beregnet på mange brukergrupper. For å stimulere til ytterligere satsing på svømmebasseng etablerer regjeringen en ordning for investering i skolebygg og

svømmeanlegg over Kunnskapsdepartementets budsjett. Investeringsrammen for kommuner og fylkeskommuner vil være på 15 milliarder kroner over åtte år. To milliarder vil kunne brukes i 2009.

Kapittel 15: Likestilling

Regjeringen vil bekjempe all diskriminering. Alle skal ha krav på å få de samme muligheter til å utvikle seg, utnytte sine evner og leve sine liv, uavhengig av kjønn, sosial bakgrunn, religion, seksuell orientering, funksjonshemming eller etnisk tilhørighet.

Fra Soria Moria-erklæringen

Regjeringen revitaliserer likestillingsarbeidet i Norge og har i 2007 bevilget 20 millioner kroner ekstra til ulike likestillingstiltak. Det innebærer en historisk styrking av likestillings- og diskrimineringsombudet, likestillingsarbeidet i distriktene, kvinne- og likestillingsorganisasjonene, Ressurssenter for menn (REFORM) og prosjekter knyttet til menn og omsorg. I tillegg er det innført kjønnskvoltering i allmennaksjeselskapene og regjeringen har nedsatt en likelønnskommisjon. Regjeringen har innført rett til foreldrepenger for selvstendig næringsdrivende.

Regjeringen har innført en felles ekteskapslov for homofile og heterofile og en Diskriminerings- og tilgjengelighetslov for personer med nedsatt funksjonsevne.

Urfolk og nasjonale minoriteter

Til grunn for samepolitikken ligger at staten Norge opprinnelig er etablert på territoriet til to folk, samer og nordmenn, og at begge folkene har den samme rett og det samme krav på å kunne utvikle sin kultur og sitt språk.

Jøder, kvener, rom, romani og skogfinner har status som nasjonale minoriteter. Vi vil sikre minoritetenes grunnlag for egen kultur.

- *at Sametinget skal ha reell innflytelse på utforming av jordbruks-, reindrifts- og fiskeripolitikken, og på forvaltningen av avgjørende ressurser for samisk samfunnsliv*

ILO-konvensjon nr. 169 Om urfolk og stammefolk i selvstendige stater fastsetter at regjeringen har en plikt til å konsultere med samene i saker som kan få direkte betydning for dem. Regjeringen har hatt konsultasjoner med Sametinget i en rekke saker og har etablert rutiner for faste dialogmøter med Sametinget bl.a. om nordområdepolitikken. Regjeringen legger også opp til å konsultere direkte med reindriftsnæringen i saker som direkte berører reindriften. Finnmarkslovens bestemmelser om Finnmarkseiendommen, med overtakelse av grunnarealene fra Statskog SF, trådte i kraft 1. juli 2006. Finnmarkskommisjon som skal kartlegge kollektive og private bruks- og eierrettigheter som samer og andre har opparbeidet seg i Finnmark er opprettet og vil starte sitt arbeid høsten 2008. Det skal senere opprettes en særdomstol for å pådømme tvister som kan oppstå i kjølvannet av kartleggingen.

Regjeringen har oppnevnt et utvalg som skal utrede samers og andres rett til fiske i havet utenfor Finnmark. Utvalget avga sin innstilling i februar 2008. Utvalgets innstilling (NOU 2008:5) er sendt på høring med høringsfrist høsten 2008. Sametinget har gjennom vedtaket om ny plandel av plan- og bygningsloven fått innsigelsesrett i saker av vesentlig betydning for samisk kultur og næringer.

- *sette i verk et verdiskapningsprogram for næringskombinasjoner i samiske strøk*

I statsbudsjettet for 2008 er det etablert et verdiskapningsprogram for næringskombinasjoner i samiske strøk med 6,5 millioner kroner. Sametinget har fått ansvaret for å administrere verdiskapningsprogrammet som også omfatter reiseliv. Regjeringen imøtekommer Sametingets ønske om en fortsatt utvikling av Verdiskapningsprogrammet for næringskombinasjoner og øker bevilgningen knyttet til formålet med 2 millioner kroner i 2009.

- *utarbeide en egen stortingsmelding om samisk kultur, og bedre rammebetingelsene for samiske kunstnere og kulturutøvere og bidra til internasjonal profilering av samisk kultur*

Kulturperspektivet inngår i prinsippmeldingen om samepolitikken som ble lagt fram i mai 2008. Bevilgningen til samiske kulturformål er økt med 21,4 millioner kroner over tre år (2006-2008). Regjeringen foreslår at bevilgningen til samiske kulturformål økes med 8,4 millioner kroner i 2009 til 62 millioner kroner. Videre foreslås det å øke tilskudd til samiske aviser med 2,7 millioner kroner til 21,6 millioner kroner i 2009.

Festivalen Riddu Riddu har fått knutepunktstatus for musikk fra 2009. Det innebærer et statstilskudd fra Kultur- og kirkedepartementet på 1,5 millioner kroner årlig.

Østsamisk museum skal stå ferdig i 2008 og gjenstående bevilgning er på 2,5 millioner kroner som blir bevilget for 2009. Det er bevilget 5,2 millioner kroner i 2009 til utbyggingen av Ája Samisk Senter.

- *satse på samisk reiselivsutvikling som skal sikre og styrke næringslivet i samiske områder*

Samisk reiseliv er en sentral del av Regjeringens reiselivsstrategi og verdiskapningsprogrammet for næringskombinasjoner. Arbeidet med dette er i gang og vil bli sett i sammenheng med øvrig satsing på reiseliv, verdiskaping og næringsliv i det samiske området.

- *tospråklige kommuner skal få dekket sine merutgifter*

Tysfjord kommune er fra og med 1. januar 2006 innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk. Snåsa kommune er innlemmet i forvaltningsområdet fra 1. januar 2008. Staten dekker de ekstra kostnadene som følger av at forvaltningsområdet er utvidet til også å omfatte Tysfjord og Snåsa kommune.

- *arbeide for at samisk høyskole utvikles til en nordisk samisk vitenskapelig høyskole*
- Høgskolen har utarbeidet en langsiktig plan for oppgradering av institusjonen til vitenskapelig høyskole på bakgrunn av Stortingets behandling av St.meld. nr. 34 (2001-

2002). For å bli vitenskapelig høyskole må Samisk høyskole først akkrediteres av NOKUT.

Regjeringen vil i samarbeid med Sametinget utvikle en handlingsplan for samisk språk. Regjeringen foreslår at det bevilges totalt 8 mill. kroner til arbeidet med handlingsplanen i 2009.

Nasjonale minoriteter

Det foreslås i 2009 bevilget henholdsvis 2 millioner kroner og 2,3 millioner kroner til Norsk Skogsfinsk museum og Jødisk museum. Dette er en økning på 0,5 millioner kroner til hvert av museene. Gjennom å gi museene en fri stilling i forhold til museumskonsolideringen, har man sikret disse minoritetenes til selv å kunne formidle egen kultur.

- *bidra til at barn og unge i den nasjonale minoriteten rom får reell mulighet til utdanning*

Det blir årlig bevilget om lag 2 millioner kroner for å forbedre skolesituasjonen for rom (sigøynere), til å etablere et samlingssted for rom og stimulering til egenansvar i gruppen. Tiltakene gjennomføres i samarbeid med Oslo kommune.

Regjeringen har besluttet at det skal utarbeides en handlingsplan for å bedre levekårene for rom i Oslo. Arbeidet vil bli gjennomført i nær kontakt med Oslo kommune og det vil bli etablert kontakt og dialog med romgruppen. Regjeringen foreslår å øke bevilgningen til tiltak for rom med 3 millioner kroner i 2009. Gjennom prioriteringen av organisasjonsstøtte vil regjeringen sikre de nasjonale minoritetenes grunnlag for utviklingen av eget språk og egen kultur. Tilskudd til nasjonale minoriteter økes med 1 millioner kroner i 2009.

Likestilling mellom kjønnene

Regjeringen har tatt viktige initiativ for likestilling i arbeidslivet. Et av de viktigste tiltakene er kravet om 40 prosent kvinneandel i bedriftsstyrer. Videre satte regjeringen ned likelønnskommisjonen, som har levert sin innstilling. En rekke departement har utarbeidet strategiske handlingsplaner eller stortingsmeldinger for å oppnå større likestilling mellom kjønnene. Eksempler på dette er strategi for likestilling i barnehage og grunnopplæring, strategi for likestilling i landbruket, handlingsplan for kvinners rettigheter og likestilling i utviklingssamarbeidet og en stortingsmelding om økt rekruttering av kvinner i forsvaret.

- *arbeide for å sikre flere kvinner i lederstillinger både i staten og i næringslivet*

De europeiske partene i arbeidslivet har forpliktet seg til å styrke likestillingen mellom kjønnene på arbeidsmarkedet og på arbeidsplassen. Et rammeprogram ble vedtatt i 2005 som de norske nasjonale partene har sluttet seg til. Rammeprogrammet er oversatt til norsk og lagt ut på de respektive parters hjemmesider. Fornyings- og

administrasjonsdepartementet som statlig arbeidsgiver deltar i det parts sammensatte arbeidet der punktet "Støtte opp om balansen mellom jobb og privatliv" er prioritert. Partene bidrar i 2008/2009 med en kvalitativ undersøkelse der et utvalg kvinnelige ledere i offentlig og privat sektor skal intervjues om forhold som fremmer og hemmer vei til ledelse.

I hovedtariffoppgjøret i staten i 2008 er arbeidet med likelønn prioritert.

Regjeringen har utgitt Handlingsplan for mer entreprenørskap blant kvinner. Planen inneholder 12 tiltak som skal bidra til at flere kvinner starter egne bedrifter. Målet er at 40 prosent av nye entreprenører skal være kvinner innen 2013.

▪ *at det i bedriftsstyrer i børsnoterte selskaper og store selskaper og i offentlige styrer og utvalg skal det være minst 40 prosent av begge kjønn*

Det er innført en bestemmelse i allmennaksjeloven § 6-11a som stiller krav om representasjon av begge kjønn i styret i allmennaksjeselskaper. Dette kravet gjelder både i forhold til aksjonærvalgte styrerepresentanter og representanter valgt av de ansatte. Bestemmelsen trådte i kraft 1. januar 2006. Tilsvarende regler gjelder for statsaksjeselskaper, statsallmennaksjeselskap og statsforetak. Når det gjelder valg av ansatterepresentanter, gir representasjonsforskriften regler for den praktiske gjennomføringen av valget for å sikre at begge kjønn blir representert i styret. Overgangsperioden for allmennaksjeselskapene gitt ut 1. januar 2008. Tall for SSB per 1. juli 2008 viser at 40,1 prosent av styrerepresentantene (styremedlemmer, nestledere, ledere) er kvinner. I 2003 var 7 prosent av styrerepresentantene kvinner. De offentlig eide selskapene er i samsvar med loven.

▪ *ha et styrket vern for gravide arbeidstakere*

I samarbeid med partene i arbeidslivet og Likestillings- og diskrimineringsombudet vil det bli satt i gang en kampanje rettet mot arbeidsgivere og arbeidsplasser for å styrke gravidens posisjon i arbeidslivet. Fra 1. januar 2007 gis det rett til feriepenger av svangerskapsenger på samme måte som sykepenger. Regjeringen sendte i august 2008 ut et forslag om eksplisitt å forby arbeidsgivere å spørre om graviditet og familieplanlegging i ansettelsesprosessen.

▪ *at det igangsettes et landsomfattende program for forskning på kvinnehelse*

I revidert nasjonalbudsjett i 2006 ble det bevilget 10 millioner kroner til å etablere Nasjonalt kompetansesenter for kvinnehelse ved Rikshospitalet-Radiumhospitalet HF. Bevilgningen ble videreført med 10,4 millioner kroner i 2008. Senteret skal ha oppgaver innen forskning, kompetanseoppbygging, rådgivning og formidling av kunnskap om kvinnehelse, spesielt på områder der kvinner har helseplager som ikke fanges opp eller ivaretas godt nok innenfor den ordinære helsetjenesten. Gjennom Norges Forskningsråd finansieres en strategisk satsing på forskning på kvinnehelse på vel 7 millioner kroner i 2008.

- *kvinne- og kjønnsforskningsprogrammet videreføres utover 2007*

Regjeringen viderefører kvinne- og kjønnsforskningsprogrammet. Norges Forskningsråd er i gang med å utarbeide et nytt forskningsprogram for 2008-2012.

- *inkorporere FNs kvinnekonvensjon i Menneskerettsloven*

Regjeringen har besluttet å sende på høring et forslag om inkorporering av konvensjonen i Menneskerettsloven.

I tillegg arbeider regjeringen blant annet med:

- *ha fokus på mansrollen i likestillingspolitikken*

Regjeringen har vedtatt at det skal utarbeides en stortingsmelding om menn, likestilling og mansroller. Meldingen skal trekke opp perspektivet for å inkludere gutter og menn i det framtidige likestillingsarbeidet og foreslå tiltak som kan bidra til å revitalisere likestillingsarbeidet. For å bidra til offentlig debatt og innspill til stortingsmeldingen, er det satt ned et eget mannspanel, som avleverte en egen rapport våren 2008.

Personer med nedsatt funksjonsevne

Regjeringen legger prinsippet om samfunnsmessig likestilling og universell utforming til grunn for sitt arbeid. Mennesker som lever med nedsatt funksjonsevne og kronisk sykdom må sikres en livskvalitet på linje med den øvrige befolkning. Vi vil gjennomføre brukermedvirkning som prinsipp.

- *innføre en anti-diskrimineringslov for funksjonshemmede som sikrer mennesker med funksjonshemming og kronisk sykdom likestilling og vern mot diskriminering*
Loven ble lagt frem og vedtatt av Stortinget våren 2008.

- *utarbeide handlingsplan for tilgjengelighet til transport, bygg, informasjon og andre viktige samfunnsområder*

Regjeringen har startet arbeidet med en ny handlingsplan for økt tilgjengelighet og universell utforming og tar sikte på å legge den frem ved årsskiftet 2008/2009. Det er lagt opp til at sentrale innsatsområder i planen vil være bygg, uteområder/planlegging, transport, IKT og arbeid. Barne- og likestillingsdepartementet (BLD) leder arbeidet med planen. Tiltak i planen vil bli utarbeidet i tett samarbeid med Miljøverndepartementet, som har ansvaret for gjeldende handlingsplan, og andre ansvarlige departement. Blant annet vil arbeidet måtte koordineres med arbeidet med ny Nasjonal transportplan. Ny handlingsplan for økt tilgjengelighet og universell utforming vil være et viktig virkemiddel for å bygge opp under gjennomføringen av den planlagte nye diskriminerings- og tilgjengelighetsloven.

I sammenheng med handlingsplanarbeidet har regjeringen startet en koordinert innsats for å få opp indikatorer for tilgjengelighet og universell utforming. Deltasenteret har fått i oppdrag å koordinere arbeidet, og man har nedsatt en interdepartemental styringsgruppe som skal lede arbeidet.

- *foreta forbedringer i ordningen med brukerstyrt personlig assistent (BPA)*

Spørsmålet om sterkere rettighetsfesting av brukerstyrt personlig assistanse (BPA) har vært på en omfattende høring. Høringsrunden viste at saken reiser en rekke viktige prinsipielle spørsmål, av arbeidsrettslig, tjenestemessig og økonomisk art. Derfor vil Helse- og omsorgsdepartementet vurdere saken på nytt, i lys av disse problemstillingene. Saken ses i sammenheng med arbeid med ny lov for de kommunale helse- og omsorgstjenestene, mv.

- *legge til rette for gjennomføring av universell utforming ved offentlige anskaffelser og utbyggingskontrakter*

Lov om offentlige anskaffelser ble endret med virkning fra 1. januar 2007. Offentlige innkjøpere ble da forpliktet til å ta hensyn til universell utforming under planleggingen av den enkelte anskaffelse. Dette er gjentatt i forskrift om offentlige anskaffelser, der det også er presisert at de tekniske spesifikasjonene, når det er mulig, skal utformes slik at det tas hensyn til kriterier for tilgjengelighet for personer med nedsatt funksjonsevne og universell utforming.

- *arbeide for at mennesker med nedsatt funksjonsevne får reell adgang til barnehager, skoler og høyere utdanningsinstitusjoner*

Regjeringen har lagt frem og Stortinget har vedtatt diskriminerings- og tilgjengelighetsloven. Personer med nedsatt funksjonsevne får med dette et lovfestet vern mot diskriminering på alle samfunnsområder. Det er innført en plikt for universell utforming for offentlige og private virksomheter rettet mot allmennheten. Loven gir også en plikt til individuell tilrettelegging i arbeidsliv, skole og utdanning og barnehager. Regjeringen vil ved årsskiftet legge frem en handlingsplan for økt tilgjengelighet.

- *arbeide for at barn med funksjonshemning og kronisk sykdom får et godt og tverrfaglig habiliteringstilbud*

Prosjektene i barnehabiliteringstjenestene er avsluttet, og de fleste er integrerte i det ordinære tilbudet. Det er satt av midler til fortsatt utvikling av området. Nasjonal strategi for habilitering og rehabilitering ble lagt fram sammen med statsbudsjettet for 2008. Et av tiltakene i strategien er at det skal utarbeides en handlingsplan for habilitering av barn og unge. Helsedirektoratet fikk i tildelingsbrevet for 2008 oppdrag å lage en handlingsplan for habilitering av barn og unge som skal inkludere egne tiltak for ungdom og overgang barn/voksen. Planen skal gjelde både kommunen og spesialisthelsetjenesten. Likeverdighet i tjenestetilbudet skal stå sentralt.

- *gjennomgå den vedtatte handlingsplanen for familier med barn med funksjonshemning*

Det er innhentet statusrapportering fra de seks departementene som har/hadde tiltak på strategiplanen fra 2005 (Bondevik-regjeringen). Regjeringen styrker omsorgstjenesten gjennom tiltak omtalt i St. meld. nr. 25 (2005-2006) Mestring, muligheter og meninger. Utfordringer for framtidens omsorg.

I 2008 blir opplæringsprogrammet i TaKT-satsingen fullført. TaKT står for tilrettelegging av det kommunale tjenestetilbudet til barn med nedsatt funksjonsevne og deres familier.

Programmet har vært en satsing for å heve saksbehandlingskompetansen i kommunene i forhold til de særlige behov funksjonshemmede barn og deres familier har, og bidra til å sikre nødvendig praktisk bistand, avlastning og støttekontakt til familier med barn med nedsatt funksjonsevne. Det er utviklet opplæringsmateriell som kommunene kan nytte også etter at programmet avsluttes.

Det er etablert et treårig pilotprosjekt "Familieveiviser" for å utvikle modeller for mer helhetlig og koordinert tjenestetilbud til barn med nedsatt funksjonsevne og deres familier. God samhandling mellom kommuner og spesialisthelsetjenesten er et viktig element. Modellene skal sikre brukermedvirkning og hovedansvarlig tjenesteyter til familier som ønsker det.

"Støttekontakt, kultur og fritidsdeltagelse" er et treårig prosjektsamarbeid mellom Kristiansand kommune og Helsedirektoratet. Det er etablert et nasjonalt nettsted og nettverk med kommuner. Det er stor interesse for disse tiltakene.

- *at tilgangen til idrettsanlegg og aktiviteter tilrettelagt for funksjonshemmede skal øke*

I fordelingen av spillemidlene er det en egen tilskuddsordning som skal bidra til at funksjonshemmede, og i særlig grad barn og ungdom skal få mulighet til å delta i idrett og fysisk aktivitet. I tillegg er det et krav for å få spillemidler at idrettsanleggende tilrettelegges for alle brukergrupper, inkludert funksjonshemmede. Regjeringen gir gjennom tilskuddsordningen Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn støtte til tiltak som sikrer at barn og unge med nedsatt funksjonsevne kan delta i ordinære fritidsaktiviteter. Det er tatt initiativ til en studie som skal se hva som hemmer og fremmer funksjonshemmedes deltagelse i organiserte fritidstilbud og hvilken betydning slik deltagelse har for barn og unges selvbilde.

- *utarbeide konkrete og målretta tiltak for å følge opp kritikken fra FNs barnekomité når det gjelder tjenester til barn med nedsatt funksjonsevne*

Det vises til ny diskriminerings- og tilgjengelighetslov. I tillegg er det fra 2007 lovfestet en plikt for alle kommuner og fylkeskommuner til å nedsette et råd eller en annen representasjonsordning for personer med nedsatt funksjonsevne som bedre skal sikre at utviklingen i kommunene ivaretar hensynet til personer med nedsatt funksjonsevne. Dette gjelder også idretts og fritidsaktiviteter.

- *gjennomgå og forbedre ordningen med tilrettelagt transport (TT-ordningen)*

Samferdselsdepartementet har i samarbeid med samferdselssjefenes kontaktutvalg fått utarbeidet en veileder om kollektivtransport i distriktene. Formålet med veilederen er å formidle kunnskap om ulike tiltak for å legge til rette for bedre kollektivtransporttilbud i

distriktene. For å legge til rette for bedre samordning av offentlig betalte transport har videre Helse- og omsorgsdepartementet og Samferdselsdepartementet fått utarbeidet en rapport hvor det pekes på ulike tiltak som kan bidra til bedre samarbeid om slike transport mellom fylkeskommuner og helseforetak.

Videre foreslås det i budsjettet for 2009 bevilget 10 millioner kroner til å starte opp et prøveprosjekt med utvidet bestillingstransport (etterspørselsstyrt bestillingstransport) i ett eller flere fylker. I forbindelse med prøveprosjektet vil det bli lagt opp til å gjøre tilpasninger i regelverket for TT-transport, slik at flest mulig av TT-transportene blir gjennomført gjennom den ordinære kollektivtransporten, herunder bestillingstransport og serviceruter som er åpne for alle.

- *oppfylle målet om utflytting av unge funksjonshemmede fra eldreinstitusjoner*

Antallet unge personer (under 50 år) som bor på alders- og sykehjem har gått ned de seneste årene. Offisiell statistikk (KOSTRA- rapportering) viste at det ved utgangen av 2005 var 130 beboere under 50 år i alders- og sykehjem. Tilsvarende tall for 2006 var 113 personer. Det er også flere som får utarbeidet individuell plan.

Fylkesmennene følger hvert år opp kommuner som har unge personer under 50 år bosatt i alders- eller sykehjem. Av de i alt 113 personene som ved utgangen av 2006 bodde i alders- og sykehjem, var det syv personer som ønsket et annet botilbud og hvor det ikke forelå plan for utflytting. I tillegg var situasjonen uavklart for enkelte personer.

Registreringen av personer under 50 år med nedsatt funksjonsevne som bor på alders- eller sykehjem er fra og med 2007 basert på tall fra IPLOS- registeret. Det er foreløpig ikke tilfredsstillende kvalitet på tallene. Helsedirektoratet opplyser at Fylkesmennene, med bakgrunn i foreløpige IPLOS- tall for 2007, har fulgt opp 100 personer. Fylkesmennes gjennomgang viser at 8 personer ønsker et annet botilbud. Av disse 8 personene er det 4 som er i en utflyttingsprosess. Det er dermed 4 personer som ønsker å flytte ut og hvor det ikke foreligger planer for utflytting.

En kontaktgruppe med representanter fra Norges Handikapforbud, Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon, KS, Helsedirektoratet og Helse- og omsorgsdepartementet følger utviklingen på området.

- *styrke ordningen med omsorgslønn*

Det er iverksatt flere tiltak som er rettet inn mot å gi bedre informasjon og saksbehandling i kommunene samt tiltak for å øke kapasiteten i omsorgstjenesten. Dette er viktig både for at pårørende ikke ufrivillig skal få tunge omsorgsoppgaver og for at de som søker omsorgslønn skal få saken skikkelig utredet og behandlet.

I tillegg arbeider regjeringen med:

- *oppnevning av diskrimineringslovutvalg*

Det rettslige vernet mot diskriminering er i dag spredt på ulike lover. Det er en prioritert oppgave for regjeringen å styrke diskrimineringsvernet i norsk lovgivning. En samlet lov mot diskriminering vil etter regjeringens mening gi et mer helhetlig og derigjennom styrket diskrimineringsvern. I statsråd 1. juni 2007 ble det derfor nedsatt et lovutvalg som skal utrede en samlet lov mot diskriminering. Utvalget skal også utrede spørsmålet om ratifikasjon av tilleggsprotokoll nr. 12 til Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK). Videre skal utvalget utrede spørsmålet om en grunnlovsbestemmelse om vern mot diskriminering, med mindre en grunnlovskommisjon oppnevnt av Stortinget får i oppgave å utrede dette. I tillegg skal utvalget utrede bortfall av det unntaket fra diskrimineringsforbudet som likestillingsloven og arbeidsmiljøloven i dag har for religiøse trossamfunn.

Utvalget skal ha slutført sitt arbeid innen 1. juli 2009. En delutredning om bortfall av unntaket fra diskrimineringsforbudet for religiøse trossamfunn i likestillingsloven og arbeidsmiljøloven ble lagt frem våren 2008. Forslaget er nå ute på høring.

- *oppnevning av et hjelpemiddelutvalg*

25. april 2008 oppnevnte regjeringen i statsråd et utvalg som skal gjennomgå hjelpemiddelområdet for personer med nedsatt funksjonsevne. Utvalget skal foreta en helhetlig gjennomgang av forvaltning, organisering og finansiering med sikte på å få en vurdering av mulige, langsiktige grep som kan gi effektive og langvarige kvalitetsforbedringer i systemet for forvaltning og formidling av hjelpemidler. Utvalget skal levere sin innstilling innen 1. juli 2009.

Homofiles rettigheter

Regjeringen har fått innført en felles ekteskapslov. Regjeringen har mer enn fordoblet støtten til arbeidet for å bedre homofile og lesbiskes levekår. I tillegg har regjeringen gjort det enklere å gjennomføre stebarnsadoptions og gitt Human-Etisk Forbund lov til å inngå partnerskap. Arbeidet mot hatkriminalitet er høyt prioritert. Skjerpelser i straffeloven vurderes, det er bevilget penger til en kartlegging av hatkriminalitet og politiet har fått beskjed om å registrere hatkriminalitet.

- *sørge for at organisasjoner som arbeider for homofiles rettigheter har økonomiske rammevilkår som setter de i stand til å gjøre et godt arbeid*

I 2007 bevilges det 12 millioner kroner til dette området. Støtten til Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring er økt med 1,3 millioner kroner. Bevilgningen i 2008 er på 11,05 millioner. Budsjettet for 2009 vil være på om lag 13,5 millioner kroner.

- *aktivt følge opp stortingsmeldingen om homofiles levekår*

Regjeringen bevilger mer en 4,5 millioner kroner til oppfølging av homomeldinga og ulike prosjekter for å bedre homofile og lesbiskes levekår. Regjeringen bevilger i tillegg

mer til forskning om homofile og lesbisk levekår. Regjeringen har i tillegg lagt frem en egen handlingsplan for å bedre levekårene for lesbiske, homofile, bifile og transseksuelle.

▪ *gå inn for endringer i ekteskapsloven som åpner for ekteskap mellom to av samme kjønn, med samme rettigheter som ekteskap mellom to av motsatt kjønn. Senterpartiets representanter i Regjering og Storting stilles fritt i dette spørsmålet*

Regjeringen fikk våren 2008 vedtatt en felles ekteskapslov. Loven innebærer blant annet at homofile vil få gifte seg på lik linje med heterofile. Videre innebærer den at gifte/samboende homofile vil få rett til å bli vurdert som adoptivforeldre og at gifte/samboende lesbiske par skal få samme rett til assistert befrukting som heterofile.

Kapittel 16: Kriminalpolitikk

Regjeringen vil ha en aktiv helhetlig kriminalitetsbekjempelse. Å sørge for trygghet i samfunnet er et velferdsspørsmål og et stort offentlig ansvar. Målet er å forbygge bedre, oppklare mer, reagere raskere og rehabiliterer bedre, derfor må vi ha en målrettet og balansert satsing på politiet, på domstolene og på kriminalomsorgen.

Fra Soria Moria-erklæringen

Regjeringen har i Soria Moria-erklæringen lagt rammene for en aktiv og helhetlig kriminalitetsbekjempelse. Etter tre år med rød-grønn regjering er soningskøen drastisk redusert, innholdet i soningen er styrket, straffesaksavviklingen går hurtigere, restansene reduseres og kriminalitetsutviklingen går i riktig retning på flere områder. Vi er på vei mot målet om å forebygge bedre, oppklare mer, reagere raskere og rehabiliterer bedre.

Regjeringens virkemidler for et tryggere samfunn er først og fremst å forebygge bedre. Det gjøres med økt satsing på kommunene og det spleiselaget som kalles velferdsstaten. Samtidig er politiet, domstolene og kriminalomsorgen satt bedre i stand til å løse sine oppgaver. Regjeringen har økt bevilgningen til justissektoren med 4,37 milliarder (inkludert pris- og lønnsjustering) i løpet av perioden. I tillegg har regjeringen økt bevilgningene på andre departementers budsjett, som også berører justissektoren.

Forebygging

Trygghet er et velferdsspørsmål og et stort offentlig ansvar. Velferdstilbud for alle kan fjerne mange av startblokkene for en kriminell løpebane. Gode tilbud innen psykiatri, helse og omsorg, i tillegg til en aktiv arbeidsmarkedspolitikk bidrar til helhetlig kriminalitetsbekjempelse. Samtidig må barnevern, skole og politi jobbe godt sammen for å reagere i tide.

- *politiet skal være effektivt, profesjonelt og serviceinnstilt i sitt forhold til publikum, ha tid og ressurser til forbyggende arbeid. Det forebyggende arbeidet i politiet må få økt status*

Regjeringen har styrket bevilgningene til politi og påtalemyndighet med om lag 800 millioner.

Kriminalitet har mange årsaker. Det krever god samordning av de mange tjenestene som ytes. Regjeringen har startet et arbeid for å styrke samfunnets samlede forebygging. Justisdepartementet vil i 2008 utarbeide en handlingsplan om kriminalitetsforebygging. I tillegg er det satt i gang et arbeid knyttet til forebygging av voldelig ekstremisme, hvor målet er å samordne tiltak over sektorgrensene.

Regjeringen har styrket bemanningen i norsk politi. Etablering av 398 nye soningsplasser har bidratt vesentlig til reduksjon av soningskøen, og reduserer press på politiet knyttet til transport i forbindelse med fremstilling og varetekt. Investeringene til våpen, verneutstyr, kjøretøy og et nytt felles digitalt nødnett for nød- og beredskapsstatene (politi, helse, brann) vil bidra til økt trygghet for ansatte i politiet. Sentral finansiering av prøvetaking og utvidelse av DNA-registeret reduserer utgiftene for politidistriktene og gir mulighet for å oppklare flere saker. Dette styrker den samlede politikraften i hele landet.

- *videreutvikle samarbeidet mellom ulike etater om kriminalitetsforebyggende tiltak (Samordning av lokale tiltak) og vurdere innføring av Politiråd i kommunene*

For å forebygge kriminalitet, vil regjeringen styrke samarbeidet mellom kommunene og politiet ved å opprette lokale politiråd over hele landet. Nærpolitiet og lokalpolitikere kjenner mennesker og lokalmiljø best, og kan i samarbeid løse konflikter tidlig og forbygge kriminalitet og utrygghet. Politirådet videreutvikler det etablerte SLT-samarbeidet i mange kommuner. Politidirektoratet har utarbeidet veilederverktøy for arbeidet. Det er etablert politiråd, eller gjort avtale om etablering, for 232 kommuner.

Regjeringen har etablert politipost i Moelv, og besluttet at politiposten på Oslo S skal gjenåpnes i oktober 2008. Ytterligere tre politiposter inkludert en mobil politipost kommer i Oslo. Regjeringen vil gjøre politiet mer tilgjengelig for publikum gjennom samlokalisering med offentlige servicekontorer. Det er etablert en prøveordning i Follo og Hordaland politidistrikter for å prøve ut grensereguleringer, deltakelse i offentlige servicekontorer og politiråd.

- *endre plan- og bygningsloven slik at kommunene forpliktes til å ta kriminalitetsforebyggende hensyn i sin planlegging*

Dette er fulgt opp i plandelen av ny plan og bygningslov (Ot.prp. nr. 32 (2007-2008)). Der slås det fast at et mål for samfunnsplanleggingen må være å sette klare grenser mot kriminalitet. Arealplanleggingen skal så vidt mulig skape fysiske rammer som gjør det vanskeligere å begå kriminelle handlinger, særlig hvor det er fare for at ofrene eller en uskyldig tredjepart kan bli utsatt for kriminelle hendelser. Dette er hensyn som må tillegges vekt ved utformingen av bolig og sentrumsområder, og ved tilrettelegging for aktiv bruk og tilhørighet til områder.

- *sørge for gode rutiner for varsling av barnevernet og vurdere hvordan ordningen barnevernskonsulenter kan spres til flere politistasjoner*

Gode rutiner for varsling av barnevernet er utarbeidet og bidrar til å sikre at barn får nødvendig hjelp når politiet identifiserer en risikosituasjon. Når det gjelder akutte kriser utenfor ordinær arbeidstid, kartlegger NOVA samarbeidet mellom politiet og de ulike barnevaksordningene. Rapporten vil foreligge 01.12. 2008 og vil bidra i utviklingen av samarbeidsstrukturer og rutiner. Usikkerhet omkring lovverket for taushetsplikt kan føre til manglende samarbeid mellom ulike aktører.

Justisdepartementet utarbeider derfor en veileder om taushetsplikt. Regjeringen har

også opprettet et offentlig utredningsutvalg om bedre samordning av tjenester for utsatte barn og unge.

- *oppretholde en restriktiv ruspolitikk*

Regjeringen har gjennom perioden opprettholdt en restriktiv ruspolitikk. Regjeringen har avvist forslag om legalisering av narkotika. Politimesterne i flere av landets store byer har vært svært tydelige overfor kommunale myndigheter om behovet for en restriktiv ruspolitikk for å forbygge vold knyttet til alkoholserving. Dette er også tydelig kommunisert fra Justisdepartementet, og er et viktig tema mellom politiet og kommunale myndigheter i politiråd eller knyttet til SLT-samarbeidet.

- *fremme opplæringstiltak med sikte på konfliktløsning og ikke-voldelig atferd som kan forebygge kriminalitet*

Regjeringen satser på tiltak som er gjenopprettende og forsonende (restorative justice) for alle som er berørt av kriminelle handlinger. Vi ønsker økt kunnskap om tiltak som fremmer dialog, gjenoppretting og forsoning. Derfor har vi satt i gang et 3-årig forskningsprosjekt som blant annet skal undersøke virkningene ved bruk av meglings og stormøter i mer alvorlige straffesaker. Prosjektet skal være avsluttet 31.12.2009. Det er i 2008 satt i gang et toårig pilotprosjekt i regi av konfliktrådet i Sør-Trøndelag. Prosjektet skal prøve ut frivillig bruk av tilrettelagte samtaler og/eller stormøter rundt voksne og barn som er berørt av vold i nære relasjoner.

Konfliktløsningsprogram og sinnemestringsprogram er sentrale punkter i stortingsmeldingen om alternative straffereaksjoner overfor unge lovbrøyttere. Det er opprettet oppfølgingsteam for unge lovbrøyttere i Oslo, Kristiansand, Trondheim og Stavanger. Konfliktrådene er styrket. Regjeringen vurderer å endre loven for å gjøre overføring til konfliktråd obligatorisk for påtalemyndigheten når gjerningspersonen er under 18 år.

For å stoppe vold er det ikke nok å styrke tilbudet etter at volden har funnet sted - volden må forebygges. I tråd med Soria Moria-erklæringen vil regjeringen etablere et landsdekkende hjelpe- og behandlingstilbud til voldsutøvere.

Politiet

Regjeringen har styrket bevilgningene til politi og påtalemyndighet med om lag 800 millioner siden vi tiltrådte: 216 millioner i 2009, 245 millioner i 2008 og om lag 260 millioner i løpet av 2006 og 2007. Politiet ble også styrket med til sammen 73,5 millioner i revidert nasjonalbudsjett for 2008. Satsingen inkluderer blant annet 103 millioner i 2009 og 64 millioner i 2008 til økt og utvidet bruk av DNA fra 1. september 2008.

Regjeringen vil ha et nært og sterkt politi med lensmannskontorer over hele landet. Vi vil gjøre etaten mer synlig og effektiv, slik at politiet utnytter sine ressurser på en måte som skaper mer politikraft. For å skape mer trygghet har vi styrket politiet med utstyr, kompetanse og metoder – og vi har økt opptaket til Politihøgskolen. Sett i sammenheng

med innføring av DNA-reformen, første trinn av nytt digitalt nødnett for nød- og beredskapsstatene (politi, helse, brann) og etablering av 398 nye soningsplasser, vil dette bidra til å øke tryggheten for ansatte i politiet, øke muligheten for å oppklare flere saker og bidra til en mer effektiv ressursbruk. Dette styrker den samlede politikraften i hele landet.

- *styrke mannskapssiden i norsk politi slik at politireformens intensjoner oppfylles*

Regjeringen vil ha en mer effektiv straffesakskjede, og øker derfor opptaket både til politiet og til fengselsutdanningen. I 2009 gjennomfører vi tidenes største opptak ved Politihøgskolen, med 552 studenter. Begge de to siste årene er det tatt opp 432 studenter - det største opptaket siden 1998. I perioden 2001-2005 under regjeringen Bondevik II ble det til sammen tatt opp 1 128 studenter. De lave opptakene i denne og tidligere perioder har resultert i at etaten ikke har tilgang på tilstrekkelig antall politiutdannet personell. Med de høye opptakene som er satt i gang under regjeringen Stoltenberg II vil vi til sammen ta opp 1 776 studenter i perioden 2006-2009. I år var det også et rekordhøyt søkertall til politihøgskolen, med det høyeste antall søkere med minoritetsbakgrunn noen gang. Budsjettforslaget for 2009 gjør det mulig for politi og særorgan å øke antall årsverk med omlag 250. I budsjettet for 2009 legger vi også til rette for å kunne ansette flere sivile i politiet, slik at politiutdannet personell kan frigjøres til politioperativt arbeid. Regjeringen styrker også politiets arbeid på utlendingsfeltet med om lag 100 årsverk i 2009. Flere dyktige politifolk gjør at vi kan nå målene om å forebygge bedre, reagere raskere og oppklare mer.

Gjennom rekordopptakene på Politihøgskolen og bemanningsøkningen, følger regjeringen opp anbefalingene i bemanningsutvalgets rapport "Politiet mot 2020".

Gjengkriminalitet. Etablerte gjenger som begår kriminalitet bidrar til å skape utrygghet. Regjeringen vil derfor videreføre innsatsen mot alvorlig gjengkriminalitet. Gjengprosjektet i Oslo-området har bistått og vært involvert i om lag 200 saker som kan klassifiseres som gjengrelaterte. Prosjektet, som ledes av Oslo politidistrikt, vil bli evaluert i 2008, både med sikte på å vinne erfaring og for å vurdere videreføring av innsatsen i 2009.

- *bedre vaksamarbeidet slik at responstiden for publikum reduseres*

Regjeringen vil ha et nært og sterkt politi over hele landet, med tilfredsstillende responstid. Vi ba derfor politiet gjennomgå responstiden. Responstiden for akutte oppdrag er i gjennomsnitt 9-10 minutter, relativt uavhengig av befolkningstetthet, geografi og distriktsorganisering.

- *sørge for investeringer til utstyr og kjøretøy*

For å møte dagens trusselbilde og beskyttelsesbehov er tjenestetilpasset verneutstyr (TTV) utviklet. En planmessig utskifting av verneutstyr er i gang. I løpet av 2008 anskaffes nye pistoler og det gis opplæring i bruk. I løpet av 2008 skal alle politidistrikter ha nye vernevester og våpen, samt opplæring i bruk av disse. Vi har i tillegg satset på kjøretøy til politiet. Det ble i 2007 bestilt 170 kjøretøy, mot 58 i 2006.

- *ha et fortsatt ubevæpnet politi med mulighet for effektiv fremskutt lagring av våpen*
Regjeringen har fastholdt at vi skal ha et ubevæpnet politi, med mulighet til effektiv fremskutt lagring av våpen. I 2008 har det blitt investert i vernevester og våpen for å ivareta tryggheten til ansatte.

- *at politiet skal gis mulighet til økt bruk av DNA som bevis når dette er hensiktsmessig. Vi ønsker sentral finansiering av DNA-analyser, og vil utvide DNA-registeret. Dette må følges opp med en videre debatt om politimetoder, kompetanseutvikling og utstyr. Det er viktig å ivareta sentrale rettssikkerhetsprinsipper og personvern hensyn*
Nye regler for økt bruk av DNA under etterforskning og i straffesaker er vedtatt av Stortinget og trådte i kraft 1. september. Regjeringen har satt av 103 millioner i 2009 og 64 millioner i 2008 til arbeidet. Dette omfatter flere ansatte i politiet, utstyr og styrking av Rettsmedisinsk institutt (RMI). Politiet har fått midler til å øke bemanningen tilsvarende 27 årsverk til DNA-satsingen. RMI har fått seks stillinger og lønnsmidler til en prosjektleder på engasjement. Sentral finansiering av DNA-prøvetaking fjerner økonomisk belastning på de enkelte politidistriktene samtidig som DNA-registeret utvides. Tall fra Storbritannia viser at DNA kan gi en mer effektiv etterforskning, slik at flere saker kan oppklares på kortere tid. Oppklaringsprosenten ved innbrudd i Storbritannia økte fra 14 til 45 prosent der DNA-registeret kunne brukes. Regjeringen vil også sørge for oppstart av et nytt offentlig analyseinstitutt for DNA-prøver ved Universitetet i Tromsø.

- *vurdere å innføre frister for behandling av straffesaker, deriblant tiltale*
Det er en positiv utvikling i straffesaksbehandlingen, både i politiet og domstolene, og på mange områder går kriminaliteten ned. Regjeringen har vurdert spørsmålet og har besluttet at vi ikke vil innføre nye eller endrede frister for behandling av straffesaker deriblant uttak av tiltale.

- *intensivere innsatsen mot økonomisk kriminalitet og styrke det etterforsknings- og forvaltningsmessige arbeidet for å avdekke svart økonomi, deriblant hvitvasking. Kompetanse hos lokale politimyndigheter, og samarbeidet med skattemyndigheter, trygdeetat og sosialmyndigheter skal prioriteres. Økokrim skal settes bedre i stand til å avdekke og straffeforfølge aktører som har økonomiske ressurser til å skjule sin kriminalitet*
Regjeringen prioriterer kampen mot den økonomiske kriminaliteten høyt. I 2009 får Oslo politidistrikt tre nye team som skal styrke oppfølgingen av straffbare forhold avdekket av skatteetaten. Regjeringen har sørget for flere bistandsrevisorer i politidistriktene, slik at dette nå er en landsdekkende ordning. I 2006 ble Økokrim tilført ressurser for å styrke arbeidet mot hvitvasking av utbytte av straffbare handlinger. I 2006 og 2007 har Økokrim blitt tilført midler for videreutvikling av nytt datasystem (ELMO) til mottak og behandling av meldinger om mistenkelige transaksjoner og annen etterretningsinformasjon. Dette ferdigstilles i 2008. Økokrim ble også styrket med 11 nye stillinger i 2006. Økokrim har i tillegg til ordinær tildeling fått 20 millioner kroner til etterforskningen av en særskilt skattesak i 2008. Det ble også bevilget 10 millioner til denne saken i revidert nasjonalbudsjett for 2007.

- *gå imot privatisering av myndighetenes strengeste tvangsutøvelse og ikke konkurransesutsette politi- og fengselsvesen*

Regjeringen har avvirket forsøk med privat fangetransport, gjennomgått lovverket rundt private vaktelskaper og gitt tydelige signaler om at maktutøvelse er og skal være et politiansvar. Det er av viktig prinsipiell betydning at det å utøve tvang på vegne av statlige myndigheter skal være et offentlig ansvar og oppgave. Dette er slått fast i behandling av Politirollemeldingen i Innst. S. nr. 145 (2005-2006).

- *videreutvikle ordningen med arrestforvarere og gjennomgå ordningen med fangetransport for å frigjøre ressurser for politiet. Avvikle forsøksordningen med privat fangetransport*

Politiet bruker mye ressurser til transport av varetektsinnsatte til fremstillinger for retten, lege/tannlege og andre fremstillinger og transporter. Regjeringen er opptatt av alternative offentlige løsninger, slik at politiet får frigjort ressurser til prioriterte politioppgaver. At soningskøen avvikles gir en vesentlig økning i tilgjengelig varetektskapasitet, og frigjør også ressurser for politiet.

Den forrige regjeringen igangsatte et prøveprosjekt i Vestfold, Telemark og Søndre Buskerud med fangetransport utført av vektere fra et privat firma. Regjeringen har avvirket prøveprosjektet da vi mener det er av viktig prinsipiell betydning at utøvelse av makt er og skal være et offentlig ansvar. I tillegg viste evalueringen av det private fangetransportprosjektet at en ordning innenfor det offentlige ville kunne gjøres billigere og mer effektivt. Ordningen ble derfor erstattet med et samarbeid mellom ansatte i politi-, domstol og kriminalomsorgen.

Ordningen er etablert for distriktene Vestfold, Telemark og Søndre Buskerud. Det tas sikte på å etablere en samarbeidsordning for fangetransporttjenesten innenfor politi og kriminalomsorg også for regionen Østfold, Follo og Romerike knyttet til en nyetablering av fengsel i Halden. Videre vurderes en mulig utvidelse av prosjektet til andre politidistrikter og kriminalomsorgsregioner, med en lokal tilpasning slik at ressursene kan utnyttes på en best mulig måte.

- *gjennomgå lovverket med sikte på en klarere regulering av private selskaper*
- Vekterbransjen har vært i vekst de siste årene. Samtidig har vi sett tilfeller hvor vektere har gått for langt i bruk av makt og tvang. Et forslag til ny vaktvirksomhetslov ble sendt på høring 3. juli 2008. Med denne håper regjeringen å bedre kontroll og kvalitet innenfor vekterbransjen. Vektere som har begått kriminelle handlinger vil bli registrert, og politiet vil bli varslet. Trolig er det også behov for å øke kravene både til undervisningen, lærerne og undervisningsinstitusjonene, og til evaluering og regodkjenning av undervisningsopplegg. Krav om årlig kontroll av vaktforetakene er foreslått, og sammen med et elektronisk vaktvirksomhetsregister vil dette gi bedre oversikt og innsyn i bransjen. Det er i dag mulig å kontrollere ansatte i vaktelskapene mot politiets registre med et dataverktøy som nå gjøres landsomfattende – såkalt

«vasking av lister». En ordning med offentlig godkjenning av utdanningen er under vurdering.

I tillegg arbeider regjeringen blant annet med:

- *ny våpenforskrift*

Det er viktig å hindre at uegnede personer får tak i skytevåpen. En ny, omfattende forskrift til våpenloven ble fastsatt i juli 2008. Den strammer inn enkelte av bestemmelsene om skytevåpen og ammunisjon, og gir strengere kontroll med skytevåpen i privat eie. Dette gir økt sikkerhet og mer trygghet.

- *billigere pass*

Passgebyret ble redusert fra 990 til 450 kroner fra 1. januar 2008. Reduksjonen er et ledd i regjeringens arbeid med å tilpasse gebyrene til produksjonskostnadene. Prisen på barnepass ble redusert med 150 kroner fra 15. juni 2007.

Domstolene

Rask straffereaksjon mot lovbrøtere er avgjørende for den alminnelige rettsoppfatning og for å hindre at lovbrøtere begår ny kriminalitet. Overfor unge lovbrøtere er det særlig viktig med rask, målrettet og effektiv reaksjon.

- *ha raskere straffesaksbehandling i domstolene for å få balanse i straffesakskjeden. For å få raskere straffesaksbehandling er bedre organisering mellom aktørene, samt mer aktiv bruk av avskjæringsregler for bevisføring, større grad av skriftlighet og krav til aktørene i straffesaker om oppmøte viktig*

Forslag med sikte på å oppnå en hurtigere behandling av straffesaker har vært på høring. Det arbeides med en oppfølging av høringsforslagene, og det skal etter planen legges frem en proposisjon i 2008.

- *ha økt bruk av konfliktråd for unge lovbrøtere*

Regjeringen har styrket konfliktrådene. Konfliktråd og andre alternative reaksjonsformer gir større sjanse til å få lovbrøtere tilbake til samfunnet. Regjeringen vurderer å endre loven for å gjøre overføring til konfliktråd obligatorisk for påtalemyndigheten når gjerningspersonen er under 18 år. Et eventuelt pålegg må imidlertid være avhengig av samtykke fra både fornærmede og gjerningsperson. Samtidig utredes en revisjon av konfliktrådsloven med det mål å gjøre bruk av konfliktrådenes tilbud enda mer tilgjengelig.

Konfliktrådene har hatt økning i antall saker de senere årene og har blitt en mer synlig samfunnsaktør. Regjeringen vil styrke utviklingen ytterligere ved å legge til rette for økt bruk av alternative konfliktløsningsmetoder både i sivile saker og i straffesaker.

- *heve inntektsgrensene for fri rettshjelp. Rettshjelpsordningen skal gjennomgås og forbedres*

Regjeringen gjennomgår og forbedrer dagens rettshjelpsordning. Fri rettshjelp er viktig for å ivareta rettsikkerheten. Til sammen er det i perioden 2006-2009 bevilget om lag 64 millioner i forbindelse med rettsikkerhet og rettshjelp. Vi foreslår i budsjettet for 2009 å heve inntektsgrensene for fri rettshjelp fra 230 000 kroner til 246 000 for enslige, og fra 345 000 til 369 000 for ektefeller og andre som lever sammen med felles økonomi. Denne økningen gjør at ordningen vil omfatte 60 000 flere husstander enn i dag. Sammen med en ny stortingsmelding om offentlig rettshjelp, er dette en viktig del av regjeringens bekjempelse av fattigdom.

Det gis tilskudd til en rekke lavterskeltiltak, herunder studentrettshjelpstiltakene, rettshjelpskontorene i Oslo og indre Finnmark, samt gatejuristprosjektene i Oslo og Trondheim og et nyopprettet gatejuristprosjekt i Tromsø. Det er satt av midler til å utvide ordningen med fri rettshjelp i offentlige servicekontorer, og til et prøveprosjekt med advokatvakt i tilknytning til utvalgte krisesentre/Dixi-sentre (sentre for voldtektsutsatte). Det er i 2008 tatt initiativ til å utvide ordningen til å omfatte samtlige krisesentre/Dixi-sentre. Erfaringer viser at disse lavterskeltilbudene bidrar til å løse juridiske problemer raskt og effektivt.

Det er innvilget inntil fem timer fri rettshjelp for ofre for menneskehandel vurderer å anmelde bakmenn. I tillegg gis gratis konsultasjon med advokat til voldtekts ofre og ofre for vold i nære relasjoner.

- *i dialog med interesseorganisasjoner utrede en ordning der domstolene fastsetter maksimaltimepris eller stykkprissats i utvalgte sivile saker som barnefordeling og forbrukersaker*

Dette vil bli fulgt videre opp på i forbindelse med arbeidet med rettshjelpsordningen.

- *arbeide for å skjerme mennesker med gjeldsproblemer fra høye gebyrer på tvangsinn drivelse og utleggsforretning*

Regjeringen vil skjerme mennesker med gjeldsproblemer mot høye gebyrer ved tvangsinn drivelse av misligholdt gjeld. De usosiale og høye gebyrene på fattigdom ble innført under regjeringen Bondevik II. I januar 2007 reduserte denne regjeringen gebyret for utleggsbegjæring fra 2,1 ganger rettsgebyret til 1,85 ganger rettsgebyret i saker der det tas utlegg. Dette er betydelige reduksjoner i gebyrene. Samlet betyr dette en nedgang i gebyrinntektene for staten på over 230 millioner. Dette er et viktig tiltak for å redusere fattigdom.

I samsvar med regjeringens forslag er det lovfestet en frarådingsplikt i kredittkjøpsloven. Frarådingsplikten innebærer en plikt til å fraråde forbruker fra å ta opp kreditt som kan være en for stor økonomisk belastning for forbrukerens økonomi. Lovendringen trer i kraft 1. januar 2009.

I tillegg arbeider regjeringen blant annet med:

- *oppfølging av Fritz Moen-saken*

Et granskningsutvalg har undersøkt hvorfor Fritz Moen ble uriktig domfelt og vurdert behov for endringer for å forhindre uriktige domfellelser i fremtiden (2007). Flere tiltak er iverksatt, og Justisdepartementet sendte forslag til videre oppfølging på høring i juli 2008.

Noen av tiltakene som er satt i gang:

- Riksadvokaten har utarbeidet midlertidige regler og rutiner for lyd- og bildeopptak av politiforklaringer.
- Riksadvokaten og Politidirektoratet har blitt enige om å nedsette en arbeidsgruppe som skal se på sikring av biologisk spormateriale.
- Rapporten "Rett til tolk - Tolking og oversettelse i norsk straffeprosess", har vært på høring. Justisdepartementet arbeider nå med videre oppfølging.
- Den rettsmedisinske kommisjon har igangsatt en rekke tiltak for å styrke opplæringen av sakkyndige. Det skal opprettes en tverrdepartemental gruppe som skal se nærmere på rekruttering og utdanning av rettspsykiatrisk sakkyndige.
- Departementet arbeider med en proposisjon om lydopptak under hovedforhandlingen i straffesaker.

Moen-saken viser at det er behov for forskning om hvilke deler av strafferettsapparatet som kan innebære en risiko for uriktig domfellelse. I statsbudsjettet for 2008 har regjeringen styrket forskningsbudsjettet med tre millioner som blant annet skal gå til forskning for å forebygge uriktige domfellelser. En flerfaglig forskergruppe skal slutføre sitt arbeid i løpet av 2008.

Kriminalomsorg

Vi vil ha en kriminalomsorg som utvikler mennesker. Som hindrer tilbakefall til ny kriminalitet og skaper mer trygghet for samfunnet. Hovedutfordringene og ett av hovedpunktene i Soria Moria-erklæringen er å avvikle soningskøen og videreutvikle kvaliteten i straffegjennomføringen.

Soningskøen går ned. Innholdet i soningen styrkes for å hindre at straffedømte begår ny kriminalitet etter endt soning. Vi legger til rette for mer bruk av alternative former for soning. Regjeringen vil ha en individuelt tilpasset kriminalomsorg med fokus på at hver enkelt skal tilbake til samfunnet. Det er i løpet av 2006, 2007 og 2008 bygget 398 nye fengselsplasser. Det er etablert utdanningstilbud i alle fengsler og bibliotek i 24 fengsler. Flere fengselsbetjenter utdannes. Regjeringen har økt opptaket ved Kriminalomsorgens utdanningssenter til 200 aspiranter i 2006 og 2007 og til 250 aspiranter i 2008. Til sammen blir 820 nye fengselsbetjenter utdannet for å sikre tilgang på fagutdannet personell.

Regjeringen har økt bevilgningene knyttet til kriminalomsorgen med om lag 1, 5 milliarder i perioden 2006-2009.

▪ *utarbeide en konkret plan for avvikling av soningskøene, bygge flere fengsler og utvide soningskapasiteten i flere eksisterende fengsler*

Vi er på god vei til å nå regjeringens mål om å avvikle soningskøen i 2009. Det er i løpet av perioden opprettet 398 nye fengselsplasser, igangsatt bygging av Halden fengsel med 251 plasser med høy sikkerhet. Soningskøen er vesentlig redusert fra 2791 til 598 dommer. Køen vil avvikles i løpet av Stortingsperioden.

Vi har opprettet flere soningsplasser:

- Bruvoll fengsel i Nord-Odal (ny) - 60 plasser - åpnet
- Bjørgvin fengsel utenfor Bergen (ny) - 90 plasser - åpnet
- Ravneberget fengsel i Sarpsborg (ny) - 16 plasser - åpnet
- Lyderholm overgangsbolig (ny) - 16 plasser - åpnet
- Drammen fengsel (utvidelse) - 14 plasser - åpnet
- Oslo fengsel (utvidelse) - 17 plasser - åpnet
- Ilseng fengsel (utvidelse) - 6 plasser åpnet
- Bredtveit fengsel (utvidelse) - 5 plasser - åpnet
- Åna fengsel (utvidelse) - 24 plasser - åpnet
- Ullersmo fengsel (utvidelse) - 10 plasser - åpnet
- Vik fengsel (utvidelse) - 14 plasser - åpnet
- Ravneberget fengsel (utvidelse) - 15 plasser - åpnet
- Hof fengsel (utvidelse) - 4 plasser
- Bruvoll fengsel (utvidelse) - 10 plasser - åpnet
- Fauske (ny) - 18 plasser - åpner i 2008

Ytterligere 81 plasser i 2008:

- Ravneberget fengsel (utvidelse) - 9 plasser
- Trondheim fengsel (utvidelse) - 10 forvaringsplasser
- Ila fengsel, forvarings- og sikringsanstalt (utvidelse) - 11 plasser
- Vestoppland fengsel (utvidelse) - 7 plasser
- Vik fengsel (utvidelse) - 7 plasser
- Evjemoen (ny) - 20 plasser
- Overgangsbolig i Kristiansand (ny) - 15 plasser

Regjeringen har startet byggingen av Halden fengsel. Fengselet, som skal stå ferdig i 2010 med plass til 251 innsatte, har en kostnadsramme på 1,4 milliarder kroner.

Redusert bruk av fremskutt løslatelse. Siden soningskøen går ned er bruken av fremskutt løslatelse redusert fra 1. april 2008. Det kan nå gis maksimalt 10 dager fremskutt løslatelse ved dommer på 90 dager eller mer. Tidligere kunne det gis inntil 20 dager fremskutt løslatelse. Videre er det nå slutt på dublering, det vil si at to innsatte deler celle beregnet på én person.

Raskere overføring av utenlandske innsatte. Det er en målsetting at utenlandske innsatte raskere kan overføres til fortsatt soning i hjemlandet. Kriminalomsorgen har

intensivert arbeidet med soningsoverføring innenfor gjeldende regelverk. Det pågår et nordisk samarbeid for å revidere den nordiske loven om overføring av domfelte.

Hjemmesoning med elektronisk kontroll. For å gi en enklere overgang til livet utenfor fengsel, ble hjemmesoning med elektronisk kontroll innført som et prøveprosjekt fra 1. september 2008. Den innsatte kan overføres til soning med elektronisk kontroll fire måneder før prøveløslatelse. For dommer opp til fire måneder kan hele straffen sones med elektronisk kontroll. De fleste dommene i soningskøen er under 90 dager. Ordningen betyr at soningen kan starte raskt, og at den domfelte enklere kan gjennomføre vanlig skolegang eller arbeid. Ordningen forventes å tilsvare 130 plasser på sikt.

Flere utdannes. Flere dyktige fagfolk i strafferettspleien gjør at regjeringen kan nå målene om å forebygge bedre, reagere raskere, oppklare mer og rehabiliterer bedre. For å sikre kriminalomsorgen tilgang til fengselsfaglig arbeidskraft, styrker regjeringen utdanningen av fengselsbetjenter. Opptaket ved Kriminalomsorgens utdanningscenter (KRUS) var under Bondevik II på om lag 630 aspiranter. I perioden 2006-2009 blir opptaket på om lag 820 aspiranter.

Styrket bemanning ved friomsorgskontorene. Bevilgningen til friomsorgskontorene ble i 2007 økt med 15 millioner. Målet om å redusere køen av samfunnsstraffdommer og forhindre ytterligere kø, er for en stor del oppnådd. Det har blitt opprettet flere nye stillinger ved friomsorgskontorene som følge av styrkingen.

- *at det skal etableres forpliktende samarbeidsstrukturer mellom kriminalomsorgen og kommunale og statlige etater ved løslatelse for å redusere gjengangerproblemene. Vi vil innføre en tilbakeføringsgaranti for tett oppfølging fra ulike etater ved løslatelse med sterkt fokus på å få folk i jobb eller videre utdanning med strenge krav til rehabilitering og adferdsendring*

Målet om å få bort soningskøen er langt på vei nådd. Nå ønsker regjeringen et økt fokus på køen ut av fengsel. Undersøkelser viser at innsatte i norske fengsler som regel har langt dårligere levekår enn befolkningen for øvrig. Så lenge disse levekårsproblemene består, vil tendensen til tilbakefall til ny kriminalitet være stor.

Regjeringen foreslår å innføre en tilbakeføringsgaranti i stortingsmeldingen om kriminalomsorg. Denne innebærer ikke nye rettigheter for domfelte, men dreier seg om å målrettet bistå innsatte og straffedømte med å få tilgang til de rettighetene de allerede har som norske borgere. Det gjelder blant annet tilfredsstillende tilbud om bolig, jobb og/eller utdanning, sosiale tjenester og helsetjenester.

De såkalte KrAmi-prosjektene i Sverige har vist positive resultater når det gjelder å forhindre tilbakefall til kriminalitet. Hovedstrategien er tett samarbeid mellom fengslene, sosiale myndigheter og arbeidsformidlingen. Regjeringen etablerer to pilotprosjekter i 2008, ett i Årdal og ett i Rogaland.

Tilskuddet til WayBack, som bistår løslatte, Kirkens sosialtjeneste og Foreningen for fangers pårørende er styrket.

▪ *utvide bruken av samfunnsstraff særlig for yngre lovbytere. Vi vil styrke rusbehandlingstilbudet i og utenfor fengslene, styrke ettervernet og gjennomgå situasjonen for nye domfelte under 18 år*

Mens halvparten av alle straffedømte faller tilbake til ny kriminalitet i løpet av fem år, gjelder det bare en femtedel av dem som gjennomfører samfunnsstraff (KRUS). Reglene for deldom i straffeloven § 28 a er derfor endret for å øke domstolenes mulighet for å kombinere ubetinget fengselsstraff med samfunnsstraff. Lovendringen trådte i kraft 1. november 2007.

60 prosent av innsatte har et rusproblem. Å vinne kampen mot rusavhengighet er tvingende nødvendig for et bedre liv etter soning. Det forebygger ny kriminalitet og gjør samfunnet tryggere. Regjeringen sørger nå for at tilbudet om rusmestringsenheter blir landsdekkende. Ravneberget, Bodø og Stavanger fengsel har startet. I regionene Sør, Nordøst og Vest, vil tilbudet etableres i 2009. Hensikten er å styrke det tverrfaglige samarbeidet i forbindelse med rehabilitering av innsatte. I tillegg er det satt i gang prosjekter ved Oslo fengsel og Bredtveit fengsel, forvarings- og sikringsanstalt (Stifinner'n).

Regjeringen ønsker å øke antall overføringer til soning i behandlingsinstitusjon. Dette gjelder for innsatte med blant annet rusmiddelproblemer, lettere psykiske problemer, atferdsforstyrrelser og tilpasningsproblemer. Regjeringen har igangsatt en prøveordning i Oslo og Bergen som innebærer at enkelte motiverte rusmisbrukere dømmes til å gjennomgå et rehabiliteringsprogram som vilkår for betinget dom. Siden oppstart i 2006 er det totalt avsagt 69 dommer, fordelt på 63 personer. Erfaringene så langt er gode, og regjeringen vil utvide ordningen til flere steder i landet.

I tillegg blir ordningen med promilleprogram permanent og utvides til å gjelde personer som er dømt for overtredelse av vegtrafikkloven § 31 jf. § 22 første ledd, og som har problemer med alkohol eller andre rusmidler.

For å gi en enklere overgang til livet utenfor fengsel, skal soning med elektronisk kontroll prøves ut fra 1. september 2008. Spesielt for unge lovbytere, er det en fordel at soningen kan starte raskt. Han/hun unngår negativ påvirkning i fengsel og kan fortsette vanlig skolegang eller arbeid. Samtidig kan han/hun ha kontakt med hjelpeapparatet og får mindre mulighet til kontakt med negative nettverk på fritiden

Regjeringen ønsker målrettet oppfølging av unge lovbytere. Det er oppnevnt et offentlig utvalg som skal se på reaksjoner og tiltak for ungdom mellom 15 og 18 år som begår alvorlig eller gjentatt kriminalitet. Oppnevningen er et av regjeringens forslag i stortingsmeldingen om alternative reaksjoner overfor unge lovbytere. Utvalget kommer med sine forslag i løpet av 2008. Regjeringen tar i mellomtiden sikte på å etablere forsterkede overgangsboliger for barn, slik at færrest mulig barn sitter i

tradisjonelle fengsler. En ny kriminalitetsforebyggende handlingsplan blir lagt frem i løpet av 2008.

Det er lite forskning om unge lovbrøyttere. Regjeringen vil derfor stimulere til satsning på dette, inklusive bruken av straff og tvang og effekten av dette. Forskningen bør også omfatte unge lovbrøyttere med minoritetsbakgrunn, som er en særlig utsatt gruppe.

▪ *styrke fengselopplæringen og fengselsbibliotekene*

Regjeringen har økt bevilgningene til opplæring, bibliotek, fengselsprestetjeneste og helsetjenesten for innsatte med om lag 80 millioner kroner. Alle som gjennomfører fengselsstraff i Norge skal tilbake til et liv ute i samfunnet. God opplæring er et viktig virkemiddel for å mestre livet etter soning.

I løpet av 2007 ble det, som følge av regjeringens satsing på utdanning for innsatte, etablert undervisningstilbud i alle landets fengsler hvor dette er hensiktsmessig. I 2006 og 2007 ble det etablert opplæringstilbud i følgende fengsler:

- Bjørgvin fengsel
- Bruvoll fengsel
- Indre Østfold fengsel, avd. Eidsberg og avd. Trøgstad
- Hof fengsel
- Ilseng fengsel
- Kragerø fengsel
- Mosjøen fengsel
- Ravneberget fengsel
- Sandefjord fengsel
- Sandeid fengsel
- Ullersmo fengsel, avdeling Kroksrud
- Verdal fengsel
- Vestoppland fengsel, avd. Vestre Slidre
- Vik fengsel

Nytt opplæringssenter på Ila fengsel ble offisielt åpnet i september 2007. Nybygget, som har kostet 33 millioner kroner, huser både skole og programvirksomhet. Innsatte innenfor samme bygning ambulerer mellom arbeid, skole og ulike programmer.

Det er i løpet av 2006 og 2007 etablert bibliotek i følgende fengsler: Drammen, Ringerike, Berg, Skien, Tromsø, Ila, Åna, Bastøy, Bjørgvin, Ullersmo, Stavanger, Trondheim, Kongsvinger, Bodø og Bruvoll.

I løpet av 2008 vil det bli etablert bibliotek i følgende fengsler: Ravneberget, Vestoppland (avdelingene Gjøvik og Vestre Slidre), Vik, Indre Østfold (Eidsberg og Trøgstad), Vadsø, Larvik, Sandeid, Hustad, Evje.

I tillegg er det bevilget én million til kulturtiltak i kriminalomsorgen over Kultur- og kirke departementets budsjett for 2008, blant annet til Musikk i fengsel og frihet, samt Vardeteateret.

- *forske mer på årsaker og sammenhenger i kriminalpolitikken og effekten av tiltak må evalueres*

Det er satt i gang et forskningsprosjekt i 2007 for å styrke kunnskapen om restorative justice og konfliktråd. I tillegg er det tatt initiativ til økt oppmerksomhet rundt forskning som kan bidra med kunnskap for å forebygge uriktige domfellelser. På slutten av 2007 startet det opp et forprosjekt for en kartlegging av kunnskapsstatus og behov for videre forskning innen dette forskningsfeltet. Departementet har videre fortsatt kontakten med Norges forskningsråd for å legge til rette for forskning innen juridiske fag.

Det er i 2008 gitt fire millioner til Stiftelsen Signo, Fritz Moens arvinger, som skal gå til et fond for forskning på og opplysningsvirksomhet rundt funksjonshemmedes stilling i strafferettspleien.

Justisdepartementet har gitt økonomisk bidrag til videreføring av en rekke ulike forskningsprosjekter og -program. Blant disse er prosjekter knyttet til samfunnsikkerhet og beredskap, menneskerettigheter, Norges forskningsråds velferdsprogram, forskning innen økonomisk kriminalitet, internettkriminalitet og etterforskningsmetoder og et prosjekt om norske SS-soldaters handlinger under den 2. verdenskrig. FAFO gjennomfører en kartlegging av prostitusjonsmarkedet i Norge. Dette skal være ferdig høsten 2008, og vil danne grunnlag for å evaluere forbudet mot kjøp av seksuelle tjenester etter at dette har virket noen år.

Regjeringen vil i fortsettelsen blant annet stimulere til mer forskning om alternative straffereaksjoner, og forskning på unge lovbrytere.

I tillegg arbeider regjeringen blant annet med:

- *innsatte foreldre får mer kvalitetstid med egne barn*

I løpet av ett år opplever om lag 4 000 barn at mor eller far blir fengslet. Det kan få alvorlige konsekvenser for livssituasjonen og utviklingen til et barn, både i form av skam, sorg, utrygghet, angst, savn, risiko for mobbing og foreldrekonflikter.

Vi har åpnet et eget besøkshus i Ringerike fengsel. Ved Bredtveit fengsel er det etablert foreldreleilighet. På Bastøy fengsel og Trondheim fengsel, avdeling Leira, har foreldrehus vært et tilbud for de innsatte og deres barn i flere år. Det skal også bygges besøksleilighet og familiebesøksrom i Halden fengsel, for å legge til rette for at innsatte får god mulighet til å ha kontakt med barn og familie.

Vold og overgrep

Ofre for alvorlig kriminalitet, og særlig voldskriminalitet, skal sikres bedre oppfølging. Regjeringen har satt i gang flere tiltak. Vi vil sørge for en bedre koordinering av hjelpeapparatet, slik at berørte mennesker lettere kan få den hjelpen de trenger. Regjeringen har utarbeidet en ny handlingsplan mot vold i nære relasjoner, "Vendepunkt", med 50 konkrete tiltak som gjennomføres i 2008 – 2011.

▪ *styrke koordineringen av hjelpeapparatet for ofre for kriminalitet og vil videreutvikle ordningen med rådgivningskontorer for kriminalitetsofre*

For å styrke stillingen til ofre for kriminalitet ønsker regjeringen å videreutvikle ordningen med Rådgivningskontorene for kriminalitetsofre (RKK). RKK ble i 2007 og første halvår 2008 styrket gjennom opprettingen av to nye rådgivningskontorer - ett i Nord-Trøndelag (Steinkjer) og ett Vestfold (Tønsberg). Det er i dag 14 kontorer rundt om i landet.

Regjeringen etablerte 1. september 2008 en landsdekkende gratis støttetelefon for kriminalitetsofre. Støttetelefonen driftes av Rådgivningskontoret for kriminalitetsofre.

▪ *bedre erstatningsordningene for volds- og kriminalitetsofre, deriblant pårørende. Både juridisk og medisinsk bistand må sikres*

Barn som er vitne til vold, etterlatte og søsken til drapsofre og mennesker som får personskade på grunn av alvorlige trusler, har nå rett til voldsoffererstatning. For å styrke voldsorefnes stilling, ble voldsoffererstatningsloven endret fra 1. januar 2008. Det ble gjort en viss liberalisering og klargjøring av hvilke straffbare voldshandlinger som skal omfattes av voldsoffererstatningsordningen, slik at blant annet flere alvorlige trusselhandlinger, mishandling i nære relasjoner og menneskehandel omfattes. Pårørendes rett til erstatning er også utvidet. Kontoret for voldsoffererstatning og Erstatningsnemnda for voldssofre, som behandler søknadene, gis en skjønnsmessig adgang til å dekke utgifter til innhenting av dokumentasjon for å minske antall saker som må avslås på grunn av manglende dokumentasjon. Regjeringen vil doble maksimumsbeløpet for voldsoffererstatning fra 20 G (grunnbeløpet i folketrygden) til 40 G fra 01.07 2009.

Stortinget har vedtatt regjeringens forslag om å styrke rettighetene for ofre i straffesaker. Fra 1. juli fikk fornærmede og etterlatte i straffesaker rett til bistandsadvokat i større grad enn tidligere, gratis konsultasjon med advokat før anmeldelse inngis, bedre muligheter til å bli hørt og krav på mer informasjon.

Regjeringen har sørget for å utvide retten til bistandsadvokat:

- før anmeldelse inngis når det gjelder voldtekt, vold i nære relasjoner, menneskehandel, tvangsekteskap, kjønnslemlestelse
- generell utvidelse av bistandsadvokatorordningen når det gjelder voldtekt, vold i nære relasjoner, menneskehandel, tvangsekteskap, kjønnslemlestelse, seksuell handling mot barn under 16 år. I tillegg foreslås det at etterlatte skal få bistandsadvokat i flere

saker, samt rett til kontaktperson i politiet og møte med aktor før hovedforhandling i visse saker.

- *lovfeste krisesentertilbudet, styrke tilbudet til incestofre og intensivere arbeidet mot vold mot kvinner og barn*

Et forslag om lovfesting av krisesentertilbudet er under utarbeidelse og planlegges sendt på høring høsten 2008.

Den landsdekkende hjelpetelefonen for incestofre ble etablert i 2006, og har mottatt ca. 3 mill. i årlig støtte. Evaluering av incestsentrene og incesttelefonen skal igangsettes høsten 2008. En internasjonal konferanse om seksuelle overgrep mot gutter og menn skal arrangeres i januar 2009. Blålys, en organisasjon for seksuelt misbrukte, fikk økt støtte i 2008.

Regjeringen har utarbeidet en ny handlingsplan mot vold i nære relasjoner, "Vendepunkt", med 50 konkrete tiltak som gjennomføres i 2008 – 2011. Innsatsen mot vold i nære relasjoner er styrket gjennom å øke kompetansen og videreutvikle ordningen med familievoldskoordinatorer i politidistriktene. Alle politidistrikter er pålagt å ha minst én familievoldskoordinator i fulltidsstilling. Koordinatoren har også fått utvidet stillingsfunksjon til å omfatte koordinering av seksuelle overgrepssaker.

I de største politidistriktene etableres egne team for etterforskning av vold og seksuelle overgrep. Teammodellen skal være landsdekkende i den forstand at distrikter uten egne team skal sikres kompetanseoverføring og bistand der det er behov for det. Det er nå etablert slike team i tolv politidistrikter.

- *det skal etableres et landsdekkende hjelpe- og behandlingstilbud til voldsutøvere. Alternativ til vold (ATV) er sentrale i en slik etablering*

For å stoppe vold er det ikke nok å styrke tilbudet etter at volden har funnet sted - volden må forebygges. I tråd med Soria Moria-erklæringen vil regjeringen etablere et landsdekkende hjelpe- og behandlingstilbud til voldsutøvere. Stiftelsen Alternativ til vold (ATV) er sentral i en slik etablering. I 2009 er det lagt opp til etablering av fire nye ATV-tilbud. Videre skal det etableres et hjelpe- og behandlingstilbud i regi av familievernnet og ATV der særlig de nordligste landsdelen skal prioriteres. I 2008 etableres tre behandlingstilbud i ATV-regi i Stavanger, Arendal og Kristiansand. Disse kommer i tillegg til tilbudene som er etablert i Oslo, Drammen, Telemark, Vestfold og Asker og Bærum. Nasjonal spredning av tilbud om sinnemestringsmodell fra St. Olavs hospital, avdeling Brøset videreføres i tråd med handlingsplan mot vold i nære relasjoner.

- *styrke voldtektsofres rettssikkerhet, gi voldtatte kvinner rett til bistandsadvokat uavhengig av om saken anmeldes, sørge for tilgjengelig voldtekts- og voldsmottak over hele landet, samt at legevakt/akuttmottak har kompetanse og utstyr til å sikre bevis.*

Regjeringen har blant annet oppnevnt et eget voldtektsutvalg som har foreslått tiltak for å bedre situasjonen for kvinner og menn som har blitt utsatt for voldtekt og annen

seksualisert vold. Regjeringen vil i 2009 etablere en egen gruppe med fire etterforskere ved Kripos som skal arbeide spesielt med voldtektssaker. Tiltaket er i tråd med voldtektutvalgets forslag om en landsdekkende spesialenhet.

Regjeringen er opptatt av å styrke voldtektsofres rettssikkerhet. Den som blir utsatt for voldtekt har fått rett til bistandsadvokat, også før saken anmeldes. Helsetjenestens behandlingstilbud til personer som er blitt utsatt for voldtekt og andre seksuelle overgrep er styrket. Regjeringen vil i 2008 få på plass tilgjengelige voldtekts- og voldsmottak over hele landet og sikre at legevakt/akuttmottak har kompetanse og utstyr til å ivareta ofrene og sikre bevis. DNA-reformen er et viktig tiltak for å oppklare voldtekt.

- *intensivere innsatsen mot overgrep mot barn. Vi vil arbeide videre med å forhindre Internettrelaterte overgrep mot barn ved å pålegge nettleverandører filter og vurdere innføring av en "grooming-paragraf"*

Nytt straffebud for å beskytte barn mot seksuelle overgrep trådte i kraft våren 2007 (grooming-paragrafen). Kort og noe forenklet betegner grooming det å bygge opp et tillitsforhold med et barn, typisk via chatte-kanaler på internett, med tanke på senere å begå overgrep mot barnet. Norge har også sluttet seg til Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnyttning og seksuelt misbruk.

Som et ledd i arbeidet etablerer Kripos en politistasjon på Internett. Internettbrukere skal kunne rapportere direkte til politiet i form av en lett identifiserbar knapp ("Rød knapp") når det gjelder seksuell utnyttning av barn, menneskehandel og rasistiske ytringer. Utviklingen av en direkte tipslinje til Kripos gjøres i samarbeid med nettstedene "Rød knapp" og nytt tipsmottak på Kripos ble igangsatt i september 2008. Kripos fortsetter arbeidet med å utvikle filtertechnologi og identifisering av barn utsatt for seksuelle overgrep på Internett.

Regjeringen er pådriver for at de andre nordiske landene skal innføre "Rød knapp" og såkalt Politistasjon på nett, samtidig som den oppmuntrer nettleverandører til å operere med filter mot sider med barnepornografisk innhold. Tiltakene er i tråd med Faremo-rapporten, som la frem anbefalinger for å forebygge internettrelaterte overgrep mot barn.

- *arbeide for å få opp straffnivået for voldtekt, drap, vold og sedelighetsforbrytelser*

Regjeringen vil følge opp arbeidet for å øke straffnivået for voldtekt, drap vold og sedelighetsforbrytelser i forbindelse med ny straffelov som er planlagt lagt frem i løpet av 2008.

- *utrede et prøveprosjekt med omvendt voldsalarm, der brudd på besøksforbud medfører tvungen bruk av alarm som varsler fornærmede ved nærvær*

Regjeringen ønsker å gi bedre beskyttelse for personer som utsettes for vold eller trusler om vold og i større grad stille voldsutøveren til ansvar. Det skal derfor settes i gang et pilotprosjekt med omvendt voldsalarm. Det er bevilget midler til dette i

budsjettet for 2007 og 2008, og det er nå satt i gang en anbudsrunde for å få på plass en best mulig teknisk løsning. Pilotprosjektet vil igangsettes i Asker og Bærum politidistrikt. Justisdepartementet vil i løpet av høsten 2008 fremme et lovforslag der elektronisk merking (omvendt voldsalarm) vil kunne pålegges i forbindelse med et ilagt besøksforbud.

Voldsalarmer er ett av flere tiltak for å hindre vold. Utviklingsarbeidet med de nye og forbedrede alarmer blir ferdigstilt i løpet av høsten. Implementering av de nye alarmene vil skje fra desember 2008. Nærmere 1500 personer har fått tildelt mobil voldsalarm.

- *styrke politiets arbeid for å nedkjempe såkalt trafficking, og gjøre det lettere for kvinner og barn som er utsatt for trafficking å få midlertidig opphold i Norge*

Regjeringen har lagt fram handlingsplanen "Stopp menneskehandel" med 37 tiltak for å bekjempe alle former for menneskehandel nasjonalt og internasjonalt. Antatte ofre for menneskehandel kan blant annet nå få midlertidig opphold i inntil 6 måneder, etter utvidelse av den såkalte refleksjonsperioden. Det er innvilget inntil 5 timer fri rettshjelp for ofre som vil ha hjelp til å vurdere om anmeldelse skal inngis. Det er etablert en egen STOP-gruppe hos politiet i Oslo for å bekjempe menneskehandel.

Regjeringen har fremmet lovforslag om å kriminalisere kjøp av seksuelle tjenester i Norge og i utlandet. Bøter eller fengsel inntil seks måneder foreslås som straff for den som skaffer seg seksuell omgang eller handling mot betaling.

Forbudet mot kjøp av seksuelle tjenester fra mindreårige foreslås beholdt som en separat bestemmelse med strengere strafferamme (Straffeloven § 203). For begge straffebudene foreslås en høyere strafferamme dersom handlingen er begått på en særlig krenkende måte, og handlingen ikke rammes av andre bestemmelser.

Regjeringens ROSA-prosjekt, som skal sikre bosted for antatte ofre for menneskehandel, ble i 2008 vurdert av forskere ved NTNU Samfunnsforskning. Konklusjonen var at tilbudet er viktig, og det anbefales videreført.

- *sikre et bedre helhetlig og samordnet tilbud til barn som har vært utsatt for overgrep gjennom blant annet å vurdere opprettelse av et "Barnehus"*

Barn utsatt for vold og seksuelle overgrep opplever ofte at hjelpen uteblir eller kommer for sent. For å sikre bedre hjelpe- og behandlingstilbud får regjeringen på plass en landsdekkende ordning med barnehus i løpet av 2008. Barnehusene vil i løpet av året være etablert i alle helseregioner. Regjeringen legger til rette for etablering av barnehus i Oslo i 2009. Det etableres i 2008 barnehus i Trondheim, Tromsø og Kristiansand, der avhør, undersøkelser og behandling av barnet skjer på ett og samme sted. I 2007 åpnet barnehus i Bergen og på Hamar.

I tillegg arbeider regjeringen blant annet med:

- *bekjempe hatkriminalitet*

Etter forslag fra regjeringen blir hatkriminalitet en skjerpende omstendighet i straffeutmålingen for ethvert lovbrudd som er forårsaket av slike forhold. Forslaget er vedtatt, men ikke trådt i kraft. Det omfatter kriminelle handlinger som har bakgrunn blant annet i andres religion eller livssyn, hudfarge, nasjonale eller etniske opprinnelse, leveform eller seksuell orientering eller funksjonsevne. Regjeringen har bedt politiet prioritere etterforskning av hatkriminalitet. Politiet arbeider med å forbedre kartleggingsverktøyet for registrering av hatvold. Internettbrukere kan nå rapportere direkte til politiet i form av en lett identifiserbar knapp ("Rød knapp") når det gjelder rasistiske ytringer på Internett. Regjeringen har gitt Menneskerettighetsalliansen og Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring midler til et prosjekt for å kartlegge hatvold mot homofile.

- *ny straffelov – nye bestemmelser om terror og krigsforbrytelser*

Fra 7. mars gjelder nye lovbestemmelser mot folkemord, krigsforbrytelser og forbrytelser mot menneskeheten. De groveste handlingene kan straffes med fengsel inntil 30 år, og foreldes aldri. Lovbestemmelsene sørger for en effektiv straffeforfølgning. Dette er en del av den nye straffeloven som regjeringen arbeider med, og som vil erstatte dagens straffelov fra 1902. Arbeidet med ny straffelov slutføres i løpet av 2008.

Kripos har fått doblet etterforskningskompetansen i arbeidet med krigsforbrytelser. Åtte nye stillinger er opprettet for å følge opp de nye lovbestemmelsene. Det er også opprettet én ny statsadvokatstilling til krigsforbrytelsessaker ved Det nasjonale statsadvokatembetet.

Samfunnssikkerhet

En viktig oppgave er å forebygge kriser. Dersom kriser likevel oppstår, skal disse håndteres raskt og effektivt ved bruk av samfunnets nasjonale ressurser og tilstrekkelig kompetanse på alle nivåer. Bruk av øvelser og opprettelsen av en krisestøtteenhet bidrar til at beredskapen styrkes. Et nytt nødnett bidrar til økt trygghet for sikker kommunikasjon mellom de ulike aktører og etater med ansvar for samfunnssikkerhet. I tillegg har regjeringen sikret alle redningshelikopterbasene i Fastlands-Norge døgntilstedevakt.

Regjeringen har økt bevilgningene til redning og beredskap med om lag 340 millioner i perioden 2006-2009. I tillegg kommer bevilgningene til nødnett.

- *foreta en gjennomgang av Beredskapsloven for å avklare og kartlegge beredskapsmessige gråsoner*

Regjeringen arbeider kontinuerlig med å løse eventuelle uklarheter i rollefordelingen mellom politi og forsvar, samt å vurdere strukturen i beredskapslovgivningen og

eventuelle endringer i denne. Infrastrukturutvalget reiste forslag til en sektorovergripende beredskapslov. Dette er fulgt opp i stortingsmeldingen om samfunnssikkerhet fra 2008.

Stortingsmeldingen slår fast klare rammer for samfunnssikkerhetsarbeidet. Justisdepartementets samordningsrolle i arbeidet med samfunnssikkerhet styrkes og tydeliggjøres gjennom følgende:

- *Krisestøtteenheten*
- *Regjeringens kriseråd*
- *Styrket tilsyn med fagdepartementene*
- *Regelmessige fellesmøter mellom justisministeren og underlagte etater*
- *Egen sikkerhetskoordinator i Justisdepartementet*
- *Flere tverrsektorielle øvelser og styrket informasjonsberedskap*
- *Tydeliggjøre forventningene til det enkelte departements beredskapsforberedelser*
- *Tilrettelegge for trussel-, risiko- og sårbarhetsvurderinger*
- *Identifisere gråsoner og avklare ansvarsforhold*
- *Kompetansehevede tiltak*

I tillegg klargjøres prinsippet om at det departement som har ansvaret i normalsituasjon også har ansvar for å håndtere ekstraordinære situasjoner på området (lederdepartement).

Stortingsmeldingen om samfunnssikkerhet legger også opp til en kommunal beredskapsplikt, som gir kommunene plikt til å gjennomføre sektorovergripende risiko- og sårbarhetsanalyser og til å utarbeide en beredskapsplan for håndtering av ulike typer kriser.

Et program om samfunnssikkerhet og risiko (SAMRISK) i regi av Norges forskningsråd er et ledd i å styrke det tverretatlige samarbeidet innen dette feltet. Justisdepartementet bidrar med midler.

- *bedre det sivil-militære samarbeidet når det gjelder samfunnssikkerhet, inkludert beredskap i forhold til natur- og miljøkatastrofer*

For å tilpasse kapasiteten til behovet og sørge for et robust sivilforsvar vil Justisdepartementet styrke, modernisere og omstille Sivilforsvaret som statens forsterkningsressurs. Gammelt utstyr skal skiftes ut og materiell tilpasset dagens og fremtidens beredskapsutfordringer anskaffes. Det skal også utarbeides en ny lov om Sivilforsvaret og sivile beskyttelsestiltak, hvor varsling og evakuering blir viktige elementer.

Samarbeid og samvirke på tvers av sektorer er helt nødvendig for å ha et godt beredskap med tanke på natur- og miljøkatastrofer.

Døgnkontinuerlig tilstedevakt. Regjeringen opprettet døgnkontinuerlig tilstedevakt ved Banak høsten 2006. Tiltaket ble utvidet til også å gjelde redningshelikopterbasen i

Bodø fra 1. oktober 2007. Tilstedevakt på Rygge og Ørland ble innført 1. juli 2008. Regjeringen mener redningshelikopterberedskapen på Nord-Vestlandet bør bedres, og har besluttet å opprette en egen redningshelikopterbase i Florø i 2009. Regjeringen har også styrket driften av redningshelikoptrene. Tidligere var det kun tilstedevakt ved redningshelikopterbasen på Sola. Med dette har Regjeringen sikret døgnkontinuerlig tilstedevakt ved alle basene på fastlandet, hevet kvaliteten på tjenesten og redusert responstiden betydelig over hele landet.

Nye redningshelikoptre: Regjeringen viderefører arbeidet med å erstatte dagens Sea King-helikoptre. Det er startet et eget prosjekt for anskaffelse og det tas sikte på at helikoptrene skal fases inn i perioden 2011-2014.

Frivillige organisasjoner. Vi må bevare viljen til frivillig innsats. Gjennom å doble tilskuddet fra seks til om lag tolv millioner, øke refusjonssatsene og tegne yrkesskadeforsikring gir regjeringen et klart signal om at arbeidet i den frivillige redningstjenesten er verdifullt. Redningstjenesten i Norge er organisert som et samvirke mellom en rekke offentlige etater, private og frivillige organisasjoner.

Regjeringen har satt ned en arbeidsgruppe som vurderer det videre arbeidet med fjellskredutsatte områder. Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) følger med på arbeidet som gjøres i tilknytning til fjellskredproblematikken ved Åkneset og Tafjorden i Møre og Romsdal og har vært på besøk i området og fått en orientering om Åknes-/Tafjordprosjektet. Direktoratet har vært i kontakt med alle fylkesmannsembetene for å få en nærmere oversikt over arbeidet som gjøres i kommunene og fylkene for å kartlegge og planlegge. Regjeringen vil etablere et skredforum under ledelse av DSB. Formålet er å styrke dialogen og kontakten mellom de ulike skredetatene.

Kommunal- og regionaldepartementet har sammen med Justisdepartementet satt ned et utvalg som skal gjennomgå ulykken i Ålesund 26. mars 2008. Det er viktig at erfaringene fra denne hendelsen blir systematiserte og gjort kjent for andre, slik at vi kan forebygge at lignende ulykker skjer i fremtiden.

En arbeidsgruppe skal gjennomgå håndteringen av skogbrannen i Froland og skogbrannberedskap generelt. Gruppens mandat er å fremme forslag til tiltak for forbedring av skogbrannberedskapen. Konklusjonene vil være viktige innspill til den kommende stortingsmeldingen om brannvern. Regjeringen har dekket ekstraordinære merutgifter i forbindelse med brannen i Froland med inntil 22, 2 millioner.

- *økt bruk av øvelser på alle nivå i offentlig forvaltning*

Regjeringen har økt antall øvelser på alle nivå i forvaltningen. Det har aldri tidligere blitt gjennomført så mange øvelser på departments- og direktoratsnivå som i vår periode. Det har blitt gjennomført øvelser både for lokale redningssentraler og samvirkeøvelser. Flere steder er det etablert samarbeids-/øvelsesutvalg med representanter fra nødetatene, Sivilforsvaret, frivillige organisasjoner og andre aktører.

▪ *styrke beredskapen mot terror og sabotasjeaksjoner. Justispolitiske og forsvars- og sikkerhetspolitiske ansvarsområder skal avklares. Antiterrorstrategien i fredstid skal bygge på justispolitiske prinsipper og virkemidlene følge av det*

Regjeringen jobber kontinuerlig med å løse eventuelle uklarheter i rollefordelingen mellom politi og forsvar. En arbeidsgruppe har vurdert samarbeidet mellom forsvaret og politiet i forbindelse med antiterroraspekter, jf. St.meld. nr. 42 (2004-2005).

Samhandling mellom politi og forsvar var et øvingstema under Øvelse Oslo.

Regjeringen har etablert en nasjonal krisestøtteenhet som skal bidra med støttefunksjoner til departementene og Regjeringens kriseråd. Krisestøtteenheten har lokaler i Regjeringskvartalet, og består av 6-8 heltidsansatte medarbeidere med et budsjett på 28,4 millioner kroner. Enheten er døgnkontinuerlig tilgjengelig.

Regjeringen har vurdert de forslag som er reist av Infrastrukturutvalget (NOU 2006:3 Når sikkerhet er viktigst), og fulgt disse opp i Stortingsmeldingen om samfunnssikkerhet.

Det er også etablert et tettere samarbeid mellom Etterretningstjenesten og Politiets sikkerhetstjeneste, gjennom en felles analyseenhet som arbeider med trusselen fra internasjonal terrorisme.

▪ *følge opp arbeidet med nytt felles digitalt nødnett for beredskapsstatene*

Stortinget har besluttet utbygging av et nytt felles digitalt radiosamband for nød- og beredskapsstatene. Utviklingen av et avlyttingssikkert digitalt nødsamband vil være et viktig verktøy for sikkerheten til personell i nød- og beredskapsstatene, og gjøre samfunnet bedre i stand til å håndtere kriser og større hendelser. Justisdepartementet har inngått kontrakt om leveranse, og utbyggingen av første byggetrinn er påbegynt. Første byggetrinn omfatter seks politidistrikter rundt Oslofjorden. Direktoratet for nødkommunikasjon (DNK) ble etablert 1. april 2007. DNK har ansvaret for oppbyggingen av det omfattende telekommunikasjonssystemet, og skal eie og forvalte det nye nødnettet på vegne av staten.

Ett felles nødnummer. Regjeringen tar sikte på at det innføres ett felles nødnummer (112) og at det etableres felles nødmeldesentraler for brann, helse og politi. Innføring av ett felles nødnummer vil være en forenkling for alle som skal melde om en nødssituasjon. Samsvar mellom norsk nødnummer og det felleseuropeiske nødnummeret er en fordel både for utlendinger på besøk i Norge og for nordmenn i Europa.

Kystradio. Infrastrukturutvalget har identifisert nød- og redningstjeneste som kritisk samfunnsfunksjon. Kommunikasjon er en forutsetning for en effektiv redningstjeneste, herunder kystradionettverket. Regjeringen har derfor besluttet å utrede nærmere muligheten for at Telenor Maritim Radio (kystradioen) overtas helt eller delvis av staten.

Tomtefestelov

▪ *regjeringen vil instruere statlig styrte fond og statlige eiendommer til å innrømme innløsningsrett annet hvert år til 30 ganger konsumprisregulert opprinnelig leie. De som ikke ønsker innløsning tilbys videre leie regulert med konsumprisindeks*

Regjeringen har i samsvar med Soria Moria-erklæringen lagt frem en tomtefesteinstruks som trådte i kraft 1. juli 2008. Rundt 8500 tomtefestere vil etter instruksene kunne løse inn eiendommene sine til en rimelig pris, dvs. 30 ganger opprinnelig normaleie regulert i samsvar med endringen i pengeverdien. De som ikke ønsker innløsning, tilbys videre leie regulert med konsumprisindeks. Det skal også skje en nedregulering av festeavgift som etter 1. januar 2002 har blitt fastsatt på annet grunnlag enn etter endringer i pengeverdien, for eksempel etter tomteverdi. Instruksene omfatter boligeiendommer som festes bort av staten, statsforetak og fond som staten eller statsforetak kan instruere. For Opplysningsvesenets fond vil instruksene gjelde fra det tidspunkt da en nødvendig endring i lov 7. juni 1996 nr. 33 om Opplysningsvesenets fond er satt i kraft, jf. Ot.prp. nr. 60 (2007–2008). Stortinget behandler saken høsten 2008.

▪ *regjeringen vil ta initiativ til å endre tomtefesteloven slik at boligfestere gis innløsningsrett annet hvert år, i motsetning til i dag hvert tiende år*

Dette er gjennomført ved lov 30. juni 2006 nr. 52 om endringer i lov 20. desember 1996 nr. 106 om tomtefeste mv. Loven trådte i kraft 1. juli 2006.

▪ *det gis ikke innløsningsrett for hytter i statsallmenning*

Dette er gjennomført ved lov 30. juni 2006 nr. 52 om endringer i lov 20. desember 1996 nr. 106 om tomtefeste mv. Loven trådte i kraft 1. juli 2006.

▪ *det gis ikke innløsningsrett for hytter knyttet til landbruk og hvor festeinntektene utgjør mer enn fem prosent av gårdens nettoinntekter*

Dette er gjennomført ved lov 30. juni 2006 nr. 52 om endringer i lov 20. desember 1996 nr. 106 om tomtefeste mv. Loven ble satt i kraft 1. juli 2006.

▪ *det gis ikke innløsningsrett for hytter knyttet til landbruk og hvor festeinntektene utgjør mer enn fem prosent av gårdens nettoinntekter*

Dette er gjennomført ved lov 30. juni 2006 nr. 52 om endringer i lov 20. desember 1996 nr. 106 om tomtefeste mv. og ved endring av tomtefesteforskriften, jf. forskrift 30. juni 2006 nr. 728.

Tomtefesteloven § 38 er dessuten endret ved lov 30. juni 2006 nr. 52 slik at en fester som har krevd innløsning av tomten, har angrerett dersom det viser seg at innløsningssummen blir for høy. Festeren kan da si fra seg innløsningskravet. Angreristen er fire uker fra tidspunktet da innløsningssummen er endelig fastsatt.

Kapittel 17: Innvandring og integrering

Regjeringen vil føre en helhetlig innvandringspolitikk forankret i våre internasjonale forpliktelser.

Fra Soria Moria-erklæringen

For innvandrerbefolkningen har Regjeringen som mål at personer med innvandrerbakgrunn raskest mulig skal bidra med sine ressurser i samfunnet, og at det ikke utvikler seg et klassedelt samfunn der personer med innvandrerbakgrunn har dårligere levekår. Innvandrere og deres etterkommere skal ha de samme mulighetene som andre. Regjeringens hovedstrategi er nedfelt i Handlingsplan mot fattigdom og Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen, som ble lagt fram for Stortinget i forbindelse med statsbudsjettet for 2007. Samlet utgjorde satsingen mot fattigdom og for integrering nær 1,6 milliarder kroner i 2007 og over 2,2 milliarder kroner i 2008. I 2009 utgjør den samlede satsingen i overkant av 3,6 milliarder kroner.

Regjeringen vil føre en human asyl- og flyktningspolitikk, hvor det vektlegges at Norge har en klar moralsk forpliktelse til å ta sin del av et felles internasjonalt ansvar. Norge har, ved siden av Nederland, hatt den største økningen av asylankomster i Europa i 2008. Hittil i år er det kommet mer enn dobbelt så mange asylsøkere som på samme tid i fjor. 60 % av søkerne får avslag. Regjeringen vil verne om retten til asyl for mennesker på flukt, og at de som får beskyttelse i Norge raskt blir integrert og en del av det norske samfunnet. Derfor har regjeringen iverksatt tiltak for å redusere ytterligere ankomster av asylsøkere til Norge som ikke oppfyller vilkårene for beskyttelse.

Regjeringen vil redusere saksbehandlingstidene i utlendingsforvaltningen og styrke returarbeidet av asylsøkere som har fått avslag på sine søknader. Det er viktig med størst mulig åpenhet i utlendingsforvaltningen, for å sikre brukervennlighet, service og tillit til de beslutningene som fattes. God politikktøvelse forutsetter godt samarbeid. Kommunene er viktige aktører når det gjelder mottaksetablering, bosetting og integrering.

Regjeringen la våren 2007 fram forslag til ny utlendingslov (Ot.prp. nr. 75 (2006-2007)). Loven ble vedtatt av Stortinget april 2008, og skal etter planen tre i kraft 1.1.2010. Loven vil styrke og tydeliggjøre den enkeltes rettigheter, og legger opp til lovregulering av flere spørsmål enn i dag.

Behandlingen av asylsøknader/hensynet til mindreårige asylsøkere

Barns rettigheter og situasjon må ivaretas på en betryggende måte, i samsvar med Barnekonvensjonen. Det skal ikke være en høyere terskel for å vurdere opphold i en omgjøringbegjæring enn ved ordinær søknad.

Staten tar gjennom ordningen med ventemottak sitt ansvar for asylsøkere med endelig avslag, slik at kommunene ikke belastes for disse utgiftene.

- *øke hjelpen til internt fordrevne flyktninger*

Norge er sterk pådriver for at UNHCRs arbeid også inkluderer beskyttelse av internt fordrevne. Av det humanitære budsjettet går hoveddelen til tiltak for internt fordrevne. Både gjennom UNHCR, andre FN-organisasjoner, Røde Kors og frivillige organisasjoner har Norge lenge prioritert støtte til internt fordrevne. Dette har blitt styrket, bl.a. ved særskilt støtte på over 60 millioner kroner til FN nye koordineringstiltak for hjelp til internt fordrevne.

- *øke ressursene og gjennomgå regelverk for å sikre en bedre kontroll med og oppfølging av utlendinger som oppholder seg ulovlig i Norge.*

Det er i 2007 og 2008 gitt støtte til to FoU-prosjekter om ulovlig opphold. Det ene så på muligheter for å beregne omfanget av ulovlig opphold i Norge, og det andre fokuserte på motiver for ulovlig opphold og hvilke problemer migranter som bor her ulovlig møter. Prosjektene er en del av kunnskapsgrunnlaget for videre innsats mot ulovlig innvandring og opphold.

- *delta i internasjonalt samarbeid når det gjelder felles tiltak knyttet til visum, grensekontroll og asyl og flyktningpolitikk i Europa og gjennomgå norsk praksis når det gjelder behandling av visumsøknader*

Norge deltar aktivt i Schengen-samarbeidet, har god dialog med EU om mulige samarbeidstiltak omkring migrasjon og utvikling. Har påbegynt arbeidet med stortingsmelding om norsk flyktning- og migrasjonspolitikk i et europeisk perspektiv som vil foreligge i 2009. Her vil også norsk praksis holdt opp mot andre europeiske land bli omtalt. Det foretas en fortløpende nødvendig implementering i norsk rett av regelverk vi er forpliktet til. Den norske praksisen på visumområdet følges løpende.

- *gjennomføre en evaluering av ordningen med en utlendingsnemd for å sikre større åpenhet i behandling av klagesaker*

En ekstern utreder gjennomførte våren 2008 en gjennomgang av praksis og regelverk når det gjelder valg av avgjørelsesform i Utlendingsnemnda. Rapporten vil danne grunnlag for departementets arbeid med forskrifter til den nye loven.

- *sørge for samsvar mellom FNs barnekonvensjon og utlendingsforvaltningen.*

Forholdet til FNs barnekonvensjon ble drøftet og vektlagt i forbindelse med utformingen av ny utlendingslov.

- *øke kvoten for overføringsflyktninger fra FN til i første omgang 1500*

Kvoten ble økt fra 1000 til 1200 plasser i 2007. Denne kvoten videreføres i 2008 og 2009. Norge er det europeiske landet som tar imot flest overføringsflyktninger i forhold til folketall.

- *senke terskelen for anmodning av omgjøringsbegjæringer slik at det igjen innvilges opphold når det foreligger ”sterke menneskelige hensyn”*

Gjennom en lovendring som trådte i kraft 1. juni 2007, ble det igjen tilstrekkelig for omgjøring av gyldige vedtak til gunst for utlendingen at det foreligger ”sterke menneskelige hensyn”.

- *forbedre vilkårene for enslige, mindreårige asylsøkere som kommer til Norge og overføre ansvaret for disse til barnevernet*

Ansvaret for å tilby et bo- og omsorgstilbud til enslige mindreårige asylsøkere under 15 år fra utlendingsforvaltningen til statlig barnevern, ble gjennomført i 2007. Antallet enslige mindreårige asylsøkere har hatt en sterk økning siden Regjeringen startet arbeidet med reformen. Regjeringen etablerer fortløpende tilbud til de som er under 15 år og vil i 2009 utrede alternative tiltak for gruppa over 15 år. Utredningen vil foreligge i 2009. Regjeringen har i 2009 budsjettet foreslått å styrke eksisterende tilbud til enslige, mindreårige asylsøkere 15-18 år. I revidert nasjonalbudsjett for 2008 og budsjettforslaget for 2009 er bevilgningen knyttet til enslige mindreårige asylsøkere i mottak økt med 41,5 millioner kroner. Midlene er i hovedsak tenkt benyttet til å styrke bemanningen, og da særlig den barnevernfaglige og den psykologfaglige kompetansen, men det kan også være aktuelt å styrke barnevernet i vertskommuner med spesielle utfordringer.

- *gjeninnføre norskundervisning for asylsøkere som venter på å få behandlet sine søknader*

Norskopplæring for asylsøkere ble gjeninnført med virkning fra 1. september 2007. Asylsøkere kan få inntil 250 timers norskopplæring. Mindreårige asylsøkere (16-18 år) kan imidlertid få inntil 850 timers norskopplæring hvis de har tilsvarende norsk grunnskole og inntil 3 000 timer hvis de har lite eller ingen opplæring fra før. Det er vertskommunen for asylmottaket som skal sørge for at asylsøkere får norskopplæring. Staten yter tilskudd til kommunene til dette formålet. UDI sørger for gratis skyss for beboere til opplæringsstedet.

- *etablere ventemottak med en nøktern ordning som sikrer mat, bosted og tilgang til nødvendig medisinsk hjelp for de som har fått endelig avslag, men foreløpig ikke har returnert*

To ventemottak er nå etablert med til sammen 200 plasser.

- *oppretholde underholds kravet for familiegjenforening, men vil vurdere å nyansere omfang og innhold i plikten bl.a. knyttet til de som er under utdanning og som har opphold på humanitært grunnlag*

Etter den nye utlendingsloven vil flere av dem som i dag får opphold på humanitært grunnlag, bli anerkjent som flyktninger. For disse vil det dermed også bli gjort unntak fra underholds kravet ved søknad om familiegjenforening. For øvrig vil kravet til underhold, herunder for de som er under utdanning, bli drøftet nærmere i forslag til nye forskriftsregler, som skal på høring høsten 2008. De foreslåtte endringene planlegges forsert i gjeldene forskrift. Kravet til underholde ble i juli hevet fra inntekt tilsvarende lønnstrinn 1, til lønnstrinn 8.

- *forebygge at utenlandske kvinner utsettes for vold i ekteskap med herboende og gi støttetiltak til dem som rammes*

Det er satt i kraft en bestemmelse om at oppholdstillatelse og visum kan nektes ved fare for mishandling eller grov utnyttelse. Samtidig arbeides det med forskrifter om vandelskontroll av herboende. Regjeringen har utvidet retten asylsøkende kvinner som lever i voldelige forhold har til å bytte bokommune for å bli beskyttet mot ektefellen.

- *styrke arbeidet med utsendelse av utlendinger med ulovlig opphold og intensivere innsatsen for å få til returavtaler med flere land*

I 2006 og 2007 trådte avtaler med Makedonia, Moldova, Vietnam og Hongkong i kraft, mens en trepartsavtale med UNHCR og Afghanistan ble fornyet for to år i 2007. Det er også undertegnet avtaler med Russland og Ukraina, men disse er ikke trådt i kraft. Forhandlinger er ført med Albania, Armenia, Georgia, Macao, Montenegro og Serbia og det er forventet undertegnelse i løpet av 2008. Det er innledet en dialog mellom norske og irakiske myndigheter med sikte på en bilateral avtale om tilbaketakelse. Videre er det sendt anmodning om returavtale med ytterligere 13 land i 2008. Det er gjennomført et retureffektiviseringsprosjekt, initiert av arbeids- og inkluderingsministeren og justisministeren. Her foreligger det forslag til tiltaksom gjennomgå med sikte på å iverksette enkelte forslag. Returarbeidet ble i 2008 styrket med til sammen 13 millioner kroner og er foreslått ytterligere styrket med 7 millioner kroner i 2009.

Reglene i utlendingsloven om tvangsmidler er sentrale for utlendingsmyndighetenes kontroll med utlendingers identitet og muligheten for retur/utsendelse. I den nye utlendingsloven er det vedtatt nye bestemmelser som gir utvidet adgang til å beslaglegge penger og dokumenter for å sikre iverksetting. Det er også vedtatt en utvidelse av den maksimale fengslingstiden i saker om iverksetting. Det er også gitt nye hjemler for at fotografi og fingeravtrykk skal kunne innhentes med tvang i identifiseringshensikt. Videre kan utlendinger som ikke fyller vilkårene for opphold i Norge men som ikke kan returneres til hjemlandet som følge av vernet mot utsendelse etter internasjonale forpliktelser, pålegges meldeplikt og bestemt oppholdssted.

- *føre en flyktningpolitikk som i større grad tar hensyn til anbefalingene fra FNs høykommissær for flyktnings (UNHCR) anbefalinger*

Regjeringen har besluttet at man i forskrift til ny utlendingslov vil foreslå en ny bestemmelse som innebærer at praksis i strid med anbefalinger fra UNHCR om beskyttelse, som hovedregel skal vurderes av Utlendingsnemndas stornemnd, med mindre praksis følger av instruks fra AID til UDI. Regjeringen har videre, gjennom den nye loven, styrket flyktningkonvensjonen i norsk rett. Dette har blant annet skjedd ved at det er foretatt en tydeligere lovregulering av hvem som er flyktninger etter konvensjonen. I tillegg skal alle som har rett til beskyttelse etter internasjonale forpliktelser, få status som flyktninger. Videre har man under utarbeidelse særskilte retningslinjer for behandlingen av saker som gjelder kjønnsbasert forfølgelse. Norske myndigheter ønsker i tillegg en bedre og mer regelmessig dialog med UNHCR rundt praksisspørsmål og UNHCRs anbefalinger, og har jevnliges kontaktnøter med UNHCR i Genève. Det er videre regjeringens politikk at norsk flyktning- og asylpolitikk fastsettes av norske myndigheter. Både i dag og fremover skal norsk praksis i hovedtrekk samsvare med praksis i andre sammenlignbare land.

- *særlig fokus på barns rettigheter og livssituasjon*

I ny utlendingslov styrkes barns rettigheter. Det er blant annet tydeliggjort at terskelen for oppholdstillatelse på humanitært grunnlag skal være lavere for barn enn for voksne.

Gjennom en forskriftsendring som trådte i kraft 1. juni 2007, ble det fastsatt at barns tilknytning til riket skal tillegges særlig vekt ved vurderingen av opphold på humanitært grunnlag.

For 2007 bevilget Regjeringen 5,5 millioner kroner til aktivitetstilbud til barn i mottak. UDI forvalter midlene og organisasjoner kan søke UDI om støtte. I 2009 er satsingen styrket med ytterligere 6,7 millioner kroner. I tillegg styrkes tiltak for enslige mindreårige asylsøkere i mottak.

I tillegg arbeider regjeringen blant annet med:

- *tiltak som hindrer utnyttelse av og overgrep mot kvinner*

Det er opprettet egne mottaksplasser til mulige ofre for menneskehandel. Tilbudet er åpent også for menn i denne situasjonen. Refleksjonsperioden for ofre for menneskehandel er utvidet til seks måneder og det er opprettet et eget sosialt program som skal sikre ofrene god oppfølging. Bakgrunnen for tiltaket er Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel 2006-2009. I tillegg er ordningen med refleksjonsperiode og midlertidig oppholdstillatelse til ofre for menneskehandel utvidet til også å omfatte EØS-borgere og personer med oppholdstillatelse til annet Schengenland. Det arbeides også med en instruks til UDI om permanent oppholds- eller arbeidstillatelse til ofre for menneskehandel som har vitnet i en alvorlig straffesak.

- *oppfølging av granskingen av UDI*

Som følge av granskingen av UDI våren 2006, jf. NOU 2006: 14 og kontroll- og konstitusjonskomiteens Innst. S. nr. 237 (2005-2006), ble det opprettet et prosjekt i AID for å gjennomgå og forbedre departementets styring av direktoratet. Det ble også opprettet et oppfølgingsprosjekt i UDI. Både gjennom departementets prosjekt og i den løpende etatsstyringen av UDI fokuseres det på ledelse, styringsdialog, saksbehandling, rolleforståelse og kultur. Prosjektene avleverte sine konklusjoner og anbefalinger sommeren 2007, og resultatene fra prosjektene følges nå opp i departementet og direktoratet, blant annet gjennom prosjekter som ser på saksflyten i og budsjetteringen for hele utlendingsforvaltningen. Stortinget er orientert om helheten i arbeidet og de oppnådde resultatene i St.prp. nr. 1 (2007-2008).

Inkludering og deltakelse

Alle barn bør kunne snakke norsk før de begynner på skolen. Da er mulighetene for å lykkes i utdanningsløpet langt større. Det er et mål at flest mulig kommer ut i arbeid og utdanning så raskt som mulig etter ankomst til Norge. Derfor vil vi satse på språk og arbeidsrettede tiltak.

Likestilling mellom kvinner og menn er en viktig forutsetning for å lykkes i integreringspolitikken. Det er et mål at innvandrere skal få innpass i yrkes- og samfunnslivet så raskt som mulig. Vi ønsker å ta i bruk innvandrernes egne ressurser og erfaringer, og vil i større grad involvere frivillige organisasjoner i dette arbeidet.

Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen i 2007 inneholdt til sammen satsinger for i overkant av 300 millioner kroner. Satsningene videreføres og styrkes med over 280 millioner kroner i statsbudsjett for 2008, inkludert styrking av integreringstilskuddet med 50 millioner kroner i RNB 2008. For 2009 foreslås en ytterligere styrking tilsvarende 125 millioner kroner, bla annet for å øke satsene for integreringstilskuddet. De fire innsatsområdene fra handlingsplanen i 2007, arbeid, oppvekst, utdanning og språk, likestilling og deltakelse, videreføres. I 2008 prioriteres tiltak innenfor norskopplæring, økt deltakelse i arbeidsmarkedet, arbeidet mot tvangsekteskap og gratis kjernetid for fire- og femåringer i Groruddalen og Søndre Nordstrand.

Regjeringen har i 2007 satt i verk kartlegging av diskriminering i statlig sektor. På bakgrunn av kartleggingen vil Regjeringen vurdere om og innenfor hvilke sektorer det er behov for mer analyse og kunnskap om forekomsten av diskriminering av personer med innvandrerbakgrunn utøvd av statlige myndigheter. Kartleggingen vil også danne grunnlag for en ny handlingsplan mot etnisk diskriminering som regjeringen tar sikte på å legge frem våren 2009. Man vil invitere hovedsammenslutningene til et samarbeid om planen. Regjeringen planlegger å sette av 4 millioner kroner til arbeidet med planen i 2009.

- *foreta en bred gjennomgang av språkopplæringen for minoritetsspråklige barn*
Revidering av strategiplan for minoritetsspråklige (likeverdig opplæring i praksis) er startet opp. Nivåbasert læreplan i grunnleggende norsk er sendt på høring. Læreplan i morsmål er under arbeid. Midler er gitt til oppfølging av helsestasjonenes språkkartlegging av minoritetsspråklige barn.

- *gi flere ressurser til grunnskoler og videregående skoler med mer enn 25 prosent minoritetsspråklige elever*

Regjeringen vil stimulere skoler med mange minoritetsspråklige elever til å håndtere de spesielle utfordringene som disse skolene har. Målet er å bedre elevenes utbytte av opplæringen. I budsjettet for 2007 ble det vedtatt et eget utviklingsprogram på 6 millioner kroner, halvparten forbeholdt tiltak i Groruddalen i Oslo. I 2008 ble det bevilget 7 millioner kroner til dette, inkludert styrking på 1 mill. kroner til tiltak i Søndre Nordstrand i Oslo. Tiltaket videreføres på samme nominelle nivå i 2009.

- *forsterke innsatsen mot at barn tas ut av norsk skole uten skolemyndighetenes godkjenning*

Høgskolen i Oslo la i 2006 fram rapporten «Skolegang i Pakistan – barn med innvandrerbakgrunn som går på skole i foreldrenes opprinnelsesland». På bakgrunn av anbefalinger av rapporten, har Utdanningsdirektoratet utarbeidet veilederen ”Minoritetsspråklige barn og unge på skole i foreldrenes opprinnelsesland”. Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Kunnskapsdepartementet skal i 2008 samfinansiere et prosjekt for å innhente ytterligere kunnskap om skoleopphold i foreldres opprinnelsesland. Dette vil være en oppfølgende studie om barn og ungdom som har gått på skole i Pakistan og hvordan de lykkes videre i studier og yrkeskarriere i Norge. Prosjektet skal gjennomføres i 2009.

- *etablere tilbud om gratis kjernetid i barnehagene for alle fire- og femåringer i områder med en høy andel av minoritetsspråklige barn*

Det ble i 2007 bevilget 26,5 millioner kroner for at ordningen med gratis kjernetid i barnehage i områder med en høy andel innvandrere kunne bli utvidet til flere bydeler i Groruddalen i Oslo, og til Søndre Nordstrand bydel. Ordningen er en videreføring av forsøket i Stovner bydel i Oslo som Regjeringen bevilget 10 millioner kroner til i 2006. Ordningen ble styrket med 23,5 millioner kroner i 2008, slik at det totalt er satt av 50 millioner kroner til tiltaket. Forsøket omfatter fra 2008 alle fire- og femåringer i bydelene, både barn med norsk som morsmål og minoritetsspråklige barn. Midlene er brukt til rekruttering av de som i dag ikke har søkt om barnehageplass, til systematisk språkstimulering i barnehagene og kompetanseheving av de ansatte. Forsøket har også medvirket til tettere samarbeid mellom barnehage og andre tjenester. Tiltaket videreføres i 2009.

- *gjøre det enklere og raskere å få godkjent utdanning tatt i andre land*

Regjeringen endret høsten 2008 Universitets- og høyskoleloven slik at det skulle bli lettere å få godkjent utdanning tatt i andre land. Som en konsekvens av lovforslaget blir det opprettet et informasjonskontor under Norsk organ for kvalitet i utdanningen

(NOKUT) som skal bidra til dette i praksis. Med lovendringene vil det bli lettere å starte eller fortsette i studier eller arbeid mens søknad om å godkjenne utdanning blir behandlet.

- *utvide ordningen med at kvalifiserte søkere med innvandrerbakgrunn blir kalt inn til intervju i statsforvaltningen til å gjelde alle virksomheter som er eid av staten, og utvikle virkemidler for å øke andelen ansatte med innvandrerbakgrunn i staten og statlige eide virksomheter*

Ordningen med å innkalle minst én kvalifisert søker med innvandrerbakgrunn til intervju til stillinger i statsforvaltningen er videreført. Ordningen praktiseres for søkere med ikke-vestlig bakgrunn. Heleide statlige virksomheter er oppfordret til å iverksette konkrete tiltak for å få flere med innvandrerbakgrunn i arbeid i disse virksomhetene. Blant annet er de oppfordret til å praktisere intervjuordningen og å ha stillingsannonser som oppfordrer personer med innvandrerbakgrunn til å søke. Alle virksomheter innenfor det statlige forvaltningsområdet og helseforetakene er fra og med 2007 pålagt å utarbeide planer og sette mål for rekruttering av personer med innvandrerbakgrunn.

Regjeringen har hatt en arbeidsgruppe med partene i arbeidslivet for å vurdere tiltak og strategier for økt rekruttering av personer med ikke-vestlig bakgrunn. Som en oppfølging av rapporten ble det i 2008 satt av 5 millioner kroner til tiltak som styrker koblingen mellom arbeidsgivere med behov for arbeidskraft og aktuell arbeidskraft blant personer med ikke-vestlig bakgrunn. Regjeringen startet våren 2008 forsøk med moderat kvotering av personer med innvandrerbakgrunn i utvalgte statlige virksomheter. Rekruttering av personer med innvandrerbakgrunn er også et tema i St. meld. nr. 13 (2006-2007) Et aktivt og langsiktig eierskap.

- *forsterke samarbeidet med arbeidslivets organisasjoner og utvikle virkemidler for å bekjempe diskriminering og rekruttere flere innvandrere til stillinger i privat og offentlig sektor*

I Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen – styrket innsats 2008 er et av tiltakene samarbeid med partene i arbeidslivet om økt rekruttering av personer med ikke-vestlig bakgrunn. I statsbudsjettet for 2008 er det avsatt 5 mill. kroner til tiltaket.

Et av tiltakene – Mangfoldsløft – innebærer at Arbeids- og velferdsetaten, i samarbeid med Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, kommuner, lokale arbeidsgivere og partene i arbeidslivet, skal iverksette prosjekter på utvalgte satsingssteder for bedre samarbeid og samordning av rekrutteringsarbeidet. Andre tiltak har som mål å legge til rette for bedre informasjon til arbeidsgivere som ønsker å rekruttere personer med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn, eller som ønsker å tilrettelegge for arbeid med mangfold på sin arbeidsplass. Tiltakene er en oppfølging av forslagene som en partssammensatt arbeidsgruppe under Arbeidslivspolitisk råd fremmet i februar 2007. Samtlige tiltak er nå iverksatt.

- *målrette og utvide integreringsarbeidet overfor flertallet av nyankomne innvandrere som ikke får ta del i introduksjonsprogram*

I Ot.prp. nr 23(2005-2006) foreslo regjeringen å ta familiegjennforente til personer med opphold på humanitært grunnlag etter søknad om asyl, jf. Utlendingsloven § 8 annet ledd inn igjen i personkretsen som har rett og plikt til deltakelse i introduksjonsprogram. Bakgrunnen var blant annet et ønske om å legge til rette for at kvinner får mulighet til å delta i kvalifisering, slik at de lettere blir i stand til å delta aktivt i yrkes- og samfunnsliv.

Regjeringen har utredet igangsetting av et program for kvalifisering etter samme modell som introduksjonsprogrammet, men uten introduksjonsstønning, til personer som ikke omfattes av introduksjonsprogrammet. Utredningen er en oppfølging av St. meld. nr. 9 (2006-2007) Arbeid, velferd og inkludering. Kvinner fra ikke-vestlige land vil være hovedmålgruppe. Et mål vil være å sikre at kvinnene får informasjon, språkopplæring, kvalifisering og arbeid.

- *utvide det obligatoriske norsk- og samfunnskunnskapskurset for personer som kommer til Norge gjennom familiegjennforening og gjennomgå finansieringsordningen*
- Finansieringen av opplæringen i norsk og samfunnskunnskap er gjennomgått. En arbeidsgruppe ledet av Arbeids- og inkluderingsdepartementet, med representanter fra kommunene og KS har i 2007 sett på tilskuddsordningen. I tillegg har Rambøll Management AS på oppdrag fra AID vurdert ordningen. Rambølls rapport forelå høsten 2007. Tilskuddet er i 2008 styrket med 100 millioner kroner. Styrkingen blir brukt til et basistilskudd på kr 370 000 til kommuner som har 4-150 personer i målgruppen for opplæring. Kommuner med færre personer i målgruppen kan søke skjønntilskudd. I tillegg er fem millioner kroner avsatt til kvalitetsheving i opplæringen gjennom etterutdanning for ledere og lærere.

- *sikre deltakere på introduksjonsprogram en tiltakskjede i forlengelsen av programmet*

I regjeringens handlingsplan mot fattigdom er også nyankomne innvandrere som har gjennomført introduksjonsprogram en prioritert målgruppe. Regjeringen har i handlingsplanen for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen for 2007 styrket innsatsen overfor innvandrere med 1300 tiltaksplasser, rettet både mot deltakere i introduksjonsprogram og innvandrere med særskilte bistandsbehov. Tiltaket er videreført i statsbudsjettet for 2008 og 2009.

- *fastlegge at tvangsekteskap og kjønnslemlestelse er straffbart i Norge. Kartlegge omfanget av tvangsekteskap og kjønnslemlestelse og iverksette nye, langsiktige og målrettede tiltak i samarbeid med berørte og fagmiljøer*

Regjeringen la sommeren 2007 frem en handlingsplan mot tvangsekteskap (2008-2011). Handlingsplanen omfatter over 40 tiltak. Regjeringen har styrket arbeidet mot tvangsekteskap med 70 millioner kroner. Midlene brukes til minoritetsrådgivere ved videregående skoler (30 millioner kroner), integreringsrådgivere ved utenriksstasjoner (10 millioner kroner), støtte til frivillige organisasjoners holdningsskapende arbeid mot

tvangsekteskap (10 millioner kroner) og å etablere ytterligere botilbud for unge over og under 18 år (20 millioner kroner). Regjeringen la i februar 2008 fram en handlingsplan mot kjønnslemlestelse. Handlingsplanen omfatter 41 tiltak. Regjeringen har satt av 18 millioner kroner i 2008 til handlingsplanen.

- *iverksette nye og målrettede tiltak som sikrer at kvinner med innvandrerbakgrunn blir behandlet som selvstendige personer med egne rettigheter til informasjon, språkopplæring, utdanning og arbeid*

I St.meld. nr. 9 (2006-2007) Arbeid, velferd og inkludering sier regjeringen at det er viktig å øke sysselsettingen blant kvinner fra ikke-vestlige land. Regjeringen vil framskaffe mer kunnskap om hvordan man skal bygge ned hindringene for innvandrerkvinnens yrkesdeltakelse med sikte på å iverksette tiltak. Regjeringen vil videre satse på arbeidsmarkedstiltak som kan bedre kvinner med innvandrerbakgrunns deltakelse i arbeidslivet og i samfunnet for øvrig. Kvinner fra ikke-vestlige land vil også være en prioritert gruppe i videreføringen av forsøksvirksomhet for å vinne ytterligere kunnskap om tilrettelegging av etablerervirksomhet blant innvandrere. ”I 2007 ble 19 mill fordelt på 27 Ny sjanse prosjekt i de 12 kommuner med størst innvandrerbefolkning og felleslokalisering av trygd-, arbeids- og sosialkontor. I perioden 2005 til 2007 har 453 personer gjennomført eller avbrutt programmet. Prosjektene har en overvekt av kvinner som deltagere (57 %). 48 % som av de som gikk ut av forsøket gikk til arbeid eller utdanning. 136 personer gikk til ordinær fulltidsjobb. 80 % avdeltagerne har flyktningbakgrunn. De største gruppene kommer fra Somalia, Irak, Iran og Afghanistan.”

Regjeringen har utredet igangsetting av et kvalifiseringsprogram etter samme modell som introduksjonsprogrammet, men uten introduksjonsstønad, til personer som ikke omfattes av introduksjonsprogrammet. Kvinner fra ikke-vestlige land vil være hovedmålgruppe. Et mål vil være å sikre at kvinnene får informasjon, språkopplæring, kvalifisering og arbeid.

- *vurdere endringer i innretningen på integreringstilskuddet for å stimulere til aktive integreringstiltak i kommunene*

Det ble i 2006 gjennomført en evaluering av integreringstilskuddet. Rapporten fra evalueringen konkluderer med at det har skjedd flere omlegginger på området de senere år som ikke er fullt ut implementert, og at det derfor ikke tilrådes å gjøre store endringer i integreringstilskuddet nå.

- *styrke tilskuddet til frivillige organisasjoner som arbeider med inkludering*

Bevilgningene til innvandrerorganisasjoner og annen frivillig virksomhet som bidrar til inkludering ble økt med 2 millioner kroner i 2007. I 2008 ble tilskuddet styrket med 12,3 millioner kroner. 2,3 millioner ble satt av til informasjons- og veiledningstiltak i regi av frivillige organisasjoner, tilpasset ulike innvandrergruppers behov. 10 millioner kroner ble satt av til en ny tilskuddsordning til frivillige organisasjoner til holdningsskapende arbeid mot tvangsekteskap, i tilknytning til Handlingsplan mot tvangsekteskap.

Kapittel 18: Kirke-, religions- og livssynspolitikk

Trosfrihet og religionsfrihet er grunnleggende verdier som samfunn og lovverk må styrke og beskytte. Alle kirker og religiøse grupper må fritt kunne utøve sin virksomhet ut fra egne verdier og selvforståelse.

Fra Soria Moria-erklæringen

10. april 2008 ble det inngått avtale mellom de politiske partiene på Stortinget om å endre de grunnlovsbestemte relasjonene mellom staten og Den norske kirke. Etter avtalen skal det gjøres endringer i alle de sju grunnlovparagrafene som omhandler statskirkeordningen. Avtalen, som gjelder ut stortingsperioden 2009–2013, lå til grunn for St.meld. nr. 17 (2007-2008) Staten og Den norske kirke, som behandlet spørsmålet om videreføring, avvikling eller reform av statskirkeordningen. Endringene vil gi løsere bånd mellom stat og kirke, men har som mål å videreføre og styrke Den norske kirke som folkekirke. Et hovedelement i den politiske avtalen er at det skal igangsettes en kirkelig demokratireform som gir kirkens valgte organer en sterkere demokratisk legitimitet og forankring hos kirkemedlemmene.

En hovedsatsing i kirkebudsjettet for 2009 er videre gjennomføring av trosopplæringsreformen. Det foreslås en bevilgningsøkning på 25 mill. kroner til reformen. Til de første forberedelsene av demokratireformen er det i 2009 foreslått en bevilgningsøkning på rundt 5 millioner kroner. Det foreslås en økning på 2,4 millioner kroner til prestetjenesten for å styrke grunnlaget for prostereformen.

▪ *understreke at det norske samfunn skal være åpent og tolerant for alle livssyn*
Regjeringen ser Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn som et viktig organ når det gjelder å skape forståelse for og kunnskap om ulike tros- og livssyn. Regjeringen økte tilskuddet til Samarbeidsrådet for tros- og livssynsorganisasjoner med 0,35 millioner kroner i 2006. Videre har Samarbeidsrådet fått 0,4 millioner kroner til lokale dialoggrupper for 2007. Islamsk råd Norge har fått 0,5 millioner kroner i 2007 for å bidra som brobygger og for å skape gjensidig forståelse og respekt mellom muslimer og ikke-muslimer. I budsjettet for 2009 foreslås 1 mill. kroner for å styrke lokale dialogprosjekter mellom ulike frivillige organisasjoner på tros- og livssynsområdet.

Ved årsskiftet 2005/2006 tok vi initiativ til å etablere *Forum for religion og utenrikspolitikk*, en møteplass for ressurspersoner fra forskning og organisasjonsmiljøet i Norge og medarbeidere i Utenriksdepartementet som arbeider med interreligiøs dialog. I tillegg er det satt ned en prosjektgruppe iUD som drøfter utfordringer og erfaringer med interreligiøs dialog.

I budsjettet for 2008 ble det bevilget 0,5 million kroner til å styrke Den norske kirkes arbeid med religionsdialog. Bevilgningen videreføres i 2009.

- *bevare Den norske kirke som en åpen, romslig og inkluderende folkekirke*
Statistiske data viser stabil oppslutning om Den norske kirke. St.meld. nr. 17 (2007-2008) *Staten og Den norske kirke* og den politiske avtalen 10. april 2008 om statskirkeordningen har som forutsetning at Den norske kirke videreføres som en åpen, romslig og inkluderende folkekirke.

- *legge opp til en bred debatt om stat og kirke på grunnlag av stat-kirke utvalgets innstilling*
St. meld. nr. 17 (2007-2008) *Staten og Den norske kirke* er basert på høringen av NOU 2006: 2 *Staten og Den norske kirke*. 2 500 høringsinstanser var invitert til å uttale seg.

- *videreføre og evaluere trosopplæringsreformen*
Reform av trosopplæringen i Den norske kirke ble iverksatt fra 2004, med bakgrunn i Innst. S. nr. 200 (2002-2003) og St.meld. nr. 7 (2002-2003). Tidsperspektivet for gjennomføringen av reformen er ti år. De første fem årene er en forsøks- og utviklingsfase. Det er gjennomført flere evalueringer av reformens første år. I budsjettet for 2009 foreslås en opptrapping av bevilgningen til reformen med 25 mill. kroner. Budsjettgrunnlaget for reformen vil være på 150 mill. kroner i 2009.

- *legge økonomisk til rette for styrket vedlikehold av kirkebygg*
Rentekompensasjonsordningen for istandsetting av kirkebygg har til nå hatt en investeringsramme på 1,3 milliarder kroner. Det foreslås at rammen utvides med 800 mill. kroner i 2009. Rentekompensasjonsordningen kommer i tillegg til tilskuddsordningen fra Opplysningsvesenets fond til middelalderkirker, jf. nedenfor.

- *utrede framtida for Opplysningsvesenets fond*
Den framtidige eiendomsretten til Opplysningsvesenets fond ble omtalt i St.meld. nr. 17 (2007-2008). I meldingen heter det at "*spørsmålet om den framtidige eiendomsretten til fondet må vurderes dersom statskirkeordningen avvikles*", og at "*dette spørsmålet da vil bli avklart politisk.*"

- *staten skal i økt grad bidra til vedlikehold av middelalderkirker*
I 2007 ble det etablert en tilskuddsordning fra Opplysningsvesenets fond til istandsetting av middelalderkirker og andre kirker bygget før 1650. Tilskuddsordningen foreslås videreført i 2009.

- *i samarbeid med kirken videreutvikle Trondheim og Nidaros som kirkelig tyngdepunkt*
I 2006 ble det åpnet et nytt besøkssenter ved Nidaros domkirke. En permanent utstilling av riksregaliene i Erkebispegården ble åpnet samtidig. Nidaros pilegrimsgård ble åpnet i 2008. Det foreslås et statstilskudd på 1,1 mill. kroner til Pilegrimsgården i 2009.

- *støtte det forebyggende og miljøskapende arbeidet for barn og ung, som tros- og livssynssamfunn driver lokalt*

Trosopplæringsreformen er det fremste bidraget for styrking av barne- og ungdomsarbeidet i Den norske kirke.

- *legge til rette for at tros- og livssynssamfunnenes sosiale og diakonale arbeid kan styrkes*

En generelt bedret kommuneøkonomi de seneste årene er det viktigste bidraget for en styrket kirkeøkonomi og dermed også for styrking av menighetenes sosiale og diakonale arbeid.

- *gjennomføre reformer i kirken som styrker demokratiet, og en bedre koordinert forvaltning i samspill med sentrale kirkelige instanser*

Demokratireformen i Den norske kirke er under forberedelse med bakgrunn i den politiske avtalen 10. april 2008 om statskirkeordningen og St.meld. nr. 17 (2007-2008) *Staten og Den norske kirke*. En egen innstilling om demokratireformer (Bakkevigutvalget) danner grunnlaget for reformarbeidet.

For å stimulere til forsøks- og utviklingsarbeid som kan gi en bedre koordinert og organisert lokal kirkeforvaltning er det de senere år bevilget 4 mill. kroner. Bevilgningen til formålet foreslås videreført i 2009.

- *utrede bortfall av unntaksbestemmelsene i Likestillingsloven og Arbeidsmiljøloven*
- Regjeringen satte i juni 2007 ned et lovutvalg som skal utrede en samlet og helhetlig diskrimineringslovgivning. Lovutvalget har lagt frem en egen delutredning om unntaksbestemmelsene i likestillingsloven og arbeidsmiljøloven. Forslaget har vært på høring. Regjeringen vil komme tilbake til oppfølgingen.

- *bidra til at det opprettes flere livssynsnøytrale seremonilokaler*

I St.meld. nr. 17 (2007-2008) *Staten og Den norske kirke* varsles det at skal igangsettes en utredning med sikte på lovfesting av et kommunalt ansvar for at livssynsnøytrale seremonirom er tilgjengelige for gravferd og ved ekteskapsinngåelse.

Utgitt av:
Statsministerens kontor

Publikasjonen finnes også på:
www.regjeringen.no/smk

Foto:
Jens Haugen/Try

Trykk:
Departementenes servicesenter 10/08 - 120